UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00058655 2

БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ

КНИГА V

ПОСЛАНИЕТО НА ЦАРИГРАДСКИЯ ПАТРИАРХЪ ФОТИЯ

до

БЪЛГАРСКИЯ КНЯЗЪ БОРИСА

ИЗДАВА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТѢ

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1917

PG
703
B83
Kn.5

LIBRARY
MAR 11 1965
UNIVERSITY OF TORONTO

967032

Съдържание.

Страница

I. **Митрополитъ Симеонъ,** Посланието на цариградския патриархъ Фотия до българския князъ Бориса . 3—138

1. Биографически бѣлѣжки за цариградския патриархъ Фотия съ огледъ къмъ българския църковенъ въпросъ въ IX вѣкъ 3
2. Гръцки текстъ и български прѣводъ на посланието . . 32
3. Бѣлѣжки къмъ посланието отъ Ив. Валетта (прѣводъ) . 92
4. **Притурка:**
   а) Прѣдварителна бѣлѣжка 119
   б) Окръжно послание на цариградския патриархъ Фотия до източнитѣ патриарси 121
   в) Бѣлѣжки къмъ това послание 131
5. Показалецъ на собственитѣ имена 134

II. **В. Н. Златарски,** Посланието на цариградския патриархъ Фотия до българския князъ Бориса въ славѣнски прѣводъ . . . . . 3—64

1. Прѣдговоръ: за прѣводитѣ на посланието и въ частность за славѣнския прѣводъ 3
2. Славѣнскиятъ текстъ на посланието . . . . . 21(1)
3. **Показалецъ** на собственитѣ и географически имена отъ гръцкия оригиналъ съ славѣнската имъ транскрипция въ издавания тукъ текстъ 62

I

Посланието на цариградския патриархъ Фотия до българския князъ Бориса

съ притурка

Окржжното послание на сжщия патриархъ до източнитѣ патриарси отъ 867 година

прѣведе отъ гръцки

Варненски и Прѣславски митрополитъ Симеонъ

Биографически бѣлѣжки за цариградския патриархъ Фотия съ огледъ къмъ българския църковенъ въпросъ въ IX. вѣкъ.

Прѣзъ втората половина на деветото столѣтие въ живота на българския народъ е станала промѣна, която е имала влияние върху по-нататъшното му съществуване и развитие. Идолопоклонски до тогава, той приема християнската вѣра отъ Цариградъ и влиза въ реда на народитѣ отъ източното християнско вѣроизповѣдание. Отъ много данни е установено, че християнската вѣра не е била до тогава неизвѣстна за поданицитѣ на българската държава. Но окончателното прогласяване на послѣдната за християнска е станало въ посоченото по-горѣ врѣме при царуването на св. князъ Бориса, който слѣдъ една успѣшна противъ Византия война рѣшилъ прѣзъ той да стане християнинъ, а слѣдъ него и останалитѣ български народъ.

Коя година, въ кое мѣсто и отъ кого е билъ покръстенъ Борисъ — съврѣменни точни свѣдѣния нѣма. Като най-вѣроятно се приема, че кръщението на Бориса е извършено прѣзъ първата половина на 865 година[1]) отъ цариградския патриархъ Фотия на самото мѣсто, дѣто билъ сключенъ договорътъ за миръ между византийцитѣ и българитѣ.[2]) Това мѣсто, прѣдполага се, да е било около Цариградъ.[3]) Не може да се допусне, че християнската вѣра е била незнайна земля за князъ Бориса, държавникъ прѣдприемчивъ и рѣшителенъ. Защото въ държавата му имало много послѣдователи на християнството, и не може да се прѣдположи, че той не ще да се е интересувалъ да знае, какво вѣрватъ тия негови поданици. Въпъ отъ това, прѣди да се рѣши да приеме християнство то отъ Византия, той водилъ прѣговори по сѫщия въпросъ съ франкския краль Людовикъ Нѣмски (826—876).[4]) При

[1]) В. Н. Златарски, Имали ли сѫ българитѣ свое лѣтоброение, Отдѣленъ отпечатъкъ. София, 1911 г. стр. 53. — Отъ сѫщия, Къмъ въпроса за българското лѣтоброение, отдѣленъ отпечатъкъ. София, 1915, стр. 6.

[2]) Е. Голубинскій, Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей. Москва, 1871, стр. 25—26. — К. Иречекъ, Исторія болгаръ, переводъ Брунъ-Паллуотъ, Одесса, 1878, стр. 188.

[3]) Голубинскій, пак. тамъ, стр. 141.

[4]) Иречекъ, пак. тамъ, стр. [illegible]. — В. Н. Златарски, Нѣщия за българитѣ въ хроника на Симеона Метафраста и Логотета, Сборникъ за Народни Умотворения книга XXIV, стр. 59—60.

всичката тази твърдѣ вѣроятна подготовка на Бориса за приемане християнската вѣра патриархъ Фотий все пакъ му отправилъ едно прѣкрасно отласително писмо, чийто прѣводъ на български ние тукъ прѣдлагаме за първъ пжть. Участието на патриархъ Фотия въ покръстването на Бориса и писмото му до послѣдния ни даватъ поводъ да изложимъ тукъ кратки биографически свѣдѣния за тоя знаменитъ цариградски патриархъ.

За годината, въ която е билъ роденъ Фотий има различни мнѣния. Тя се колебае между 815—827. Обаче великолѣпнотъ на цариградската патриаршия. Ставраки Аристархъ, който въ 1901 г. издадъ въ Цариградъ Фотиевитѣ слова и рѣчи, като взимъ прѣдъ видъ, че Фотий въ 838 година билъ посланикъ на византийския императоръ Теофила при халифа Мутасимъ-Биллахъ-Бинъ-Харунъ-ал-Рашидъ[1]) и че тогава трѣба да е билъ не по-младъ отъ 28 години, приема, че той се е родилъ въ 810 г. Родителитѣ му принадлежели къмъ първитѣ цариградски сѣмейства, както може да се сѫди по това, че братъ му Сергий водѣлъ за жена Ирина, по-малката сестра на царица Теодора; другъ неговъ братъ, Тарасий, ималъ чинъ патрикий, а единъ неговъ чичо билъ женженъ, както се говори, за Каломерия, по-старата сестра на царица Теодора.[2])

Надаренъ съ високи умствени способности, денонощно занимавайки се неуморно съ изучването на прѣдметитѣ, които съставлявали пълния кржгъ на тогавашното образование, Фотий достигналъ до блѣскави успѣхи въ литературата, математиката, философията, медицината, юриспруденцията и богословието и затова тогаваш младъ одаренъ за учителствуване въ „Осмоѫгълника“ (Octagon) при Св. София.[3]) Учителството му се продължило до 838 год., когато му била възложена длъжността посланикъ при мюсюлманския халифъ въ Мала Азия, когато споменахме по-горѣ. Слѣдъ завръщанието си отъ тамъ, благодарение на блѣскавитѣ си естествени дарби, всестранното си образование и родинскитѣ си връзки, той станалъ учитель на младия византийски императоръ Михаилъ III[4]), и напрѣналъ въ гражданскитѣ служби, като достигналъ да стане протоспатаръ — началникъ на императорската свардия, и протасикритъ — главенъ държавенъ секретаръ-сенаторъ. Между тоя изпълнения борби въ Цариградъ скоро отвориха пжть на Фотия и къмъ патриаршеския прѣстолъ. За по-пълно разбиране на тия вълнения ще трѣба да се дадатъ кратки свѣдѣния за положението на църковнитѣ работи въ източната столица отъ края на VIII. столѣтие,

---

[1]) Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Λόγοι καὶ ὁμιλίαι δι' ἐκδ. Σ. Ἀριστάρχου. ἐν Κων-πόλει, 1901. σελ. 5.

[2]) Κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. ἔθνους. ἐν Ἀθήναις 1872, τ. III. σελ. 802.

[3]) При сѣдѣнѣ [illegible] за библиотеки. Вж. А. І. Пасопатъ, Βυζαντιν. μελέται. ἐν Κων-πόλει 1877, σελ. 552—553.

[4]) Въ това вѣроятно се училъ и нашъ Фотий, като съученикъ на Михаила III, и младшия Константинъ, прѣкръстенъ въ монашество Кирилъ, братъ на Методия, — и двамата словенски просвѣтители. — Пречекъ, пак тамъ, стр. 186.

защото отъ тая послѣдня дата до третята четвърть на IX. столѣтие Цариградъ прѣдставяше една почва, годна за вжтрѣшни борби въ извѣстна взаимна връзка.[1])

Слѣдъ седмия вселенски съборъ, който осждилъ иконоборцитѣ, положението на цариградската църква не било спокойно. Тогавашниятъ патриархъ Тарасий (784—806), голѣмъ чича на Фотия, счелъ за благоразумно да се отнесе снизходително къмъ многобройнитѣ бивши иконоборчески епископи, затова, слѣдъ като се отказали тѣ отъ заблуждението си, оставилъ ги на мѣстата имъ. Ала това не било по угодата на ревнителитѣ противъ иконоборството: тѣ порицавали патриархъ Тарасия за снизходителното му държане къмъ бившитѣ иконоборчески епископи, съ които той си позволявалъ и да свещенодѣйствува. Сѫщитѣ тия ревнители били недоволни и за това още, че патриархъ Тарасий послѣдователно билъ рѫкоположенъ въ тритѣ степени на свещенството и прогласенъ за прѣдстоятель на цариградската църква. Въ редоветѣ на Тарасиевитѣ порицатели влизали високи държавни сановници, а особено монаситѣ отъ прочутата Студийска обитель въ Цариградъ. Вълненията въ Цариградъ продължили до смъртта на патриархъ Тарасия.

Слѣдъ Тарасия за патриархъ цариградскій билъ прогласенъ св. Никифоръ Изповѣдникъ (806—815). И въ негово врѣме смущенията не били прѣкратени. Първа причина за недоволството отъ Никифора било това, че и той отъ държавенъ чиновникъ билъ рѫкоположенъ, като Тарасия, спѣшно и възведенъ на патриаршеския прѣстолъ. Къмъ тази причина се прибавила и втора. Византийскиятъ императоръ Константинъ VI, синъ на императрица Ирина, въ царуването на която билъ свиканъ седмиятъ вселенски съборъ, изгонилъ съпругата си Мария и я заключилъ въ монастиръ и вмѣсто нея прибралъ Теодота, почетна господжица на майка си. Противъ тази безаконна постѫпка на Константина протестиралъ патриархъ Тарасий. Ала безаконствуващиятъ императоръ, безъ да обръне внимание на Тарасиевитѣ изобличения, накаралъ икономъ Иосифа да благослови брака му прѣзъ 795 г. Порицателитѣ на Тарасия помислили, че той не направилъ всичко, което трѣбало, противъ царското безаконие, наричали Константина втори Иродъ и прѣкѫсвали всѣко църковно общение съ патриархъ Тарасия. Тоя разколъ въ цариградската църква се уравнилъ слѣдъ смъртьта на Константина VI, когато императрица Ирина за умиротворение на духоветѣ изискала отъ патриархъ Тарасия да отлѫчи икономъ Иосифа. Обаче прѣзъ патриархуването на Никифора Изповѣдникъ императоръ Никифоръ, който е билъ облѣченъ прѣзъ 802 г. съ царско достоинство, а

[1] Ме[illegible] Прав[illegible], О главенствѣ папъ. Петроградъ, 1887. — Jean A[illegible], [illegible] Paris, [illegible]. — А. Л[illegible], Исторія [illegible] Москва, 1[illegible]. — Wladimir Guettee. [illegible] Histoire [illegible] depuis [illegible] jusqu'à [illegible] Paris, [illegible]. — [illegible] Исторія [illegible] отъ [illegible] А. Л. Лопухина, Петроградъ, 1[illegible]. — К. Папарригопуло, Исторія на [illegible] т. 3. Атина, 1[illegible]. — Е. Голубинскій, Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей и пр. Москва, 1871.

на 25. юлий 811 г. падналъ убитъ отъ българския царь Крума, принудилъ прѣзъ 806 г. патриархъ Никифора да повърне на длъжность иколома Иосифа, задѣго принесълъ голѣми услуги на държавата, като е мигналъ да се потуши бунтътъ на Вардания, претендентъ на царското достоинство въ Цариградъ. Съ разрѣшение на патриархъ Никифора, икономъ Иосифъ отслужилъ божествена литургия. Но това снизхождение на Никифора Изповѣдникъ къмъ Иосифа повдигнало негодуването на студититѣ, които порицавали патриарха, разгласили, че въ Цариградъ се явила нова ересь „прѣлюбодѣйна", и се заканили да прѣкжснатъ всѣко църковно общение съ патриарха. Тоя смутъ угаложилъ прѣемникътъ на императоръ Никифора, Михаилъ I Рангаве (811—813), който приканилъ патриархъ Никифора да низверже икономъ Иосифа.

Но това умиротворение въ цариградската църква било за кжсо врѣме. Слѣдъ Михаила I Рангаве на византийския прѣстолъ се възкачили трима царе: Левъ V, Михаилъ II Гугиви и синъ му Теофилъ. И тримата тия царе били тайно или явно покровители на осжденото отъ седмия вселенски съборъ иконоборство, което при тѣхното царуване дигнало глава; затова, когато слѣдъ смъртьта на Теофила поела управлението на държавата съпругата му Теодора, поради малолѣтството на сина си Михаила III, станало нужда да се взематъ мѣрки противъ враговетѣ на иконопочитанието. Една отъ тия мѣрки е била да се очисти църквата отъ оная духовни лица, които били заразени отъ иконоборството. Съ тоя въпросъ се занималъ избраниятъ слѣдъ Никифора прѣзъ февруарий 843 г. патриархъ Методий (843—847). Той оставилъ на служба всички духовни лица, които се отказали отъ иконоборството, а вмѣсто оная, които упорствували, ржкоположилъ други. Въ желанието си да усили прѣдметитѣ на иконопочитанието, патриархъ Методий произвелъ мнозина въ архиерейски и священически чинъ. Но тия нареждания на патриархъ Методия не намѣрили общо одобрение. Любителитѣ на строгостьта възнегодували противъ патриарха, задето оставилъ на длъжность много иконоборци, които се били разкаели. Други намирали, че не трѣбало да се отстраняватъ безразборно всички провинени въ иконоборческата заблуда. Трети пъкъ поддържали, че между новоржкоположенитѣ имало и такива, които били недостойни за священически или архиерейски санъ. Недоволството противъ патриархъ Методия се усилило още повече отъ слѣдната причина: прѣнесени били въ Цариградъ и погребани тържественно останкитѣ на патриархъ Никифора Изповѣдникъ и Теодора Студитъ. И понеже противъ Никифора Изповѣдникъ имало много нѣщо писано отъ студититѣ, затова патриархъ Методий приканилъ послѣдитѣ да осждятъ писаното. Но тѣ, доволни отъ почеститѣ, отдадени на останкитѣ на Теодора Студитъ, осждили почеститѣ, които били направени на останкитѣ на Никифора Изповѣдникъ, отказали да се съобразятъ съ покаята на патриарха и се обявили противъ него.

Такива раздори и борби имало въ цариградската църква до 847 г., когато за цариградски патриархъ слѣдъ Методия билъ избранъ Игнатий, синъ на бившия византийски императоръ Михаила I Рангаве, когото свалилъ отъ прѣстола Лъвъ V Арменецъ, а синоветѣ му Теофилакта и Никита осакатилъ, за да не бѫдатъ способни да иматъ потомство, и ги покалугерилъ първия подъ името Евстатий, а втория подъ името Игнатий. Кандидатъ за патриаршеското достоинство билъ още и сиракузкиятъ архиепископъ, Григорий Асвестасъ, человѣкъ гордъ, ученъ, ораторъ добъръ и живописецъ изкусенъ. Игнатий билъ враждебно настроенъ противъ Григория, защото билъ неговъ съперникъ за патриаршеского достоинство, а при това и синъ на Лъва V, който направилъ такова голѣмо зло на баща му Михаила Рангаве и на него самаго. Затова той не позволилъ нито на Григория, нито на брата му Василия, тоже епископъ, да взематъ участие въ произвеждането и провъзгласяването му въ патриаршеского достоинство. Естественно, Григорий и приятелитѣ му, каквито той, като синъ на императоръ и лично достоенъ човѣкъ, ималъ немалобройни въ Цариградъ, се обявили противъ патриархъ Игнатия (847—858) и дебнѣли случай да си отмъстятъ. Такъвъ незакъснялъ да имъ се даде.

Вуйката на императоръ Михаила III, Варда, се намиралъ, споредъ мълвата, въ непозволени връзки съ вдовицата на сина си. Патриархъ Игнатий на нѣколко пѫти напомнилъ на Варда, че трѣбва да прѣкрати тия връзки. Но напразно. Затова, когато той на Богоявление 857 г. пристѫпилъ да се приобщи съ светитѣ тайни, патриархъ Игнатий отказалъ да го удовлетвори. Молбитѣ на Варда и на племенника му, императоръ Михаила III, нищо не помогнали. Патриархъ Игнатий останалъ непрѣклоненъ. Варда, тежко обиденъ, намислилъ да си отмъсти. Съ тази цѣль наклеветилъ Игнатия прѣдъ императоръ Михаила, че искалъ да го свали отъ прѣстола. Клеветата, безъ да бѫде разслѣдвана и провѣрена надлежно, била повѣрвана, особено когато Игнатий отказалъ да изпълни волята на императора, да пострижe майка му Теодора и сестритѣ му въ монашество и да ги затвори въ монастиръ. Затова на 23. ноемврий 858 г. билъ свалянъ отъ патриаршеския прѣстолъ, и изпратенъ на заточение въ Теревинтъ, малъкъ и пустъ островъ при Принкипо, единъ отъ Принцовитѣ острови, близу до Цариградъ. Вмѣсто Игнатия живущитѣ въ Цариградъ архиереи, събрани на синотъ, избрали на 26. ноемврий сѫщата година за цариградски патриархъ Фотия, който на 20. декемврий 858 г. билъ постриганъ въ монашество, прѣзъ слѣдващитѣ три дни ржкоположенъ отъ сиракузския архиепископъ Григория, за чтецъ, иподяконъ, дяконъ и свещеникъ, на 24. декемврий удобренъ за патриархъ отъ всички присѫтствуващи въ Цариградъ архиереи, свикани за това въ царскитѣ палати, а на 25. отъ сѫщия мѣсецъ възведенъ въ архиерейски чинъ и прогласенъ за цариградски патриархъ.

Възвеждането на Фотия въ патриаршеского достоинство не срѣщнало на първо врѣме спънки дори и отъ послѣдователитѣ на сваления

патриархъ Игнатия. Но това не било за дълго. Два мѣсеца слѣдъ като се възкачилъ Фотий на патриаршеския прѣстолъ, Игнатиевитѣ защитници, събрани прѣзъ февруарий 858 г. въ храма св. Ирина, го прогласили за недостоенъ да изпълнява епископското служение и, слѣдователно, да патриархува, задѣто билъ набързо въздигнатъ отъ мирянинъ на най-високия църковенъ санъ. Това дало поводъ на послѣдователитѣ на Фотия да се събератъ и тѣ въ единъ отъ цариградскитѣ храмове на синодъ да низвержатъ Игнатия и съмишленицитѣ му и да ги прѣдадатъ на анатема. Така цариградското духовенство се раздѣлило на два противоположни лагера и подновило смущенията, които отъ единъ почти вѣкъ насамъ вълнували цариградската църква.

Прѣзъ врѣме на тия смущения враждуващитѣ цариградски партии не веднажъ се отнасяли до римскитѣ папи, защото въ древната църква е имало обичай, който се пази и до днешенъ день въ православната църква, разнитѣ помѣстни църкви въ врѣме на бѣдствия и на борби да се отнасятъ една къмъ друга за помощь и съдѣйствие. Така постжпили и двѣтѣ партии, на Игнатия и на Фотия. Тѣ се отнесли до Римския прѣстолъ. Но римскитѣ папи, колчемъ въ миналото е имало смущения въ цариградската църква, всѣкога се опитвали безуспѣшно да наложатъ и тамъ властьта си. Това се постаралъ да постигне и съвръменникътъ на Игнатия и Фотия, папа Николай I (858 - 867).[1])

---

[1]) Полуваме се отъ случая да кажемъ нѣколко думи за ролята, която сж искали да играятъ римскитѣ папи въ Христова църква прѣди дадената епоха.

Отъ първитѣ още вѣкове на християнствотъ римскитѣ папи прѣдприели да прокаратъ въ църквата учението, че тѣ стоятъ надъ всички прѣдстоятели на Божиитѣ цьркви въ свѣта и имаятъ власть надъ тѣхъ. Защото тѣ били прѣемници на апостола Петра, комуто Христосъ казалъ: „Ти си Петръ и на тоя камъкъ ще съградя църквата си и вратата адови нѣма да я надвлѣятъ; и ще ти дамъ ключоветѣ на царство небесно и какво свържешъ на земята, то ще бѫде свързано на небесата и какъвто разрѣшишъ на земята, то ще бѫде разрѣшено на небесата“ (Мат. 16, 18 и 19). Съ тия думи, казватъ римокатолицитѣ, Христосъ далъ на апостолъ Петра особени права и власть въ църквата, отъ които би и лишени другитѣ апостоли. Че това тълкуване е невѣрно, защото Христосъ за основа на църквата си разбира не апостолъ Петра, а изповѣдьта му, че той — Христосъ — е синъ на Бога живаго; че на всички апостоли сж дадени равни права и власть, както много ясно се разбира отъ думитѣ на Спасителя, които, споредъ евангелистъ Йоана, той е казалъ слѣдъ въскресението си на св. апостоли: „И като рече това, духна и имъ казва: приемете Духъ Светаго. На когото простите грѣховетѣ, тѣмъ ще се простятъ, на когато задержите, тѣмъ ще се задържатъ“ (Йоан. 20, 22-23); че ако се допусне за вѣрно римокатолическото тъ кувание, то за глава на християнската църква трѣбва да се приеме не римскиятъ папа, а антиохийскиятъ патриархъ, защото антиохийската църква първа е основана и организирана отъ апостолъ Петра (Euseb. Hist. Eccl. Lib. III. 21) — на всичко това римскитѣ папи не обѣщатъ внимание. Обаяни отъ блѣсъка и величието на езическия Римъ, подъ властьта на които се е намиралъ цѣлиятъ тогавашенъ извѣстенъ свѣтъ, тѣ, като добри патриоти римляни, взимечтали да грабнатъ въ своитѣ ржцѣ изчезващата подъ напора на варварітѣ въ западъ и изтокъ поти народи свѣтска власть и да я възстановятъ въ името на Христа, който казалъ, че е дошелъ на свѣта не да властува, а да слугува, та да станатъ въ християнската църква господари, каквито сж били римскитѣ императори.

Че такава е била насоката на римскитѣ папи отъ първитѣ още вѣкове на християнството, личи отъ това, какъ сж дѣйствували тѣ въ нѣколко случаи на спорове, които се явили въ църквата въ II. и III. вѣкъ. Въ края на II. вѣкъ се поровили въпросъ, кога да се празднува въскресението Христово. Малоазиатскитѣ църкви по обичание, оставено отъ апостолитѣ Филипа и Йоана, празднували на 14 день на еврейския месецъ Нисанъ, безъ да гледатъ, дали тоя ден ще падне въ недѣля или въ другъ день. По другитѣ църкви на 14. Нисанъ стрували споменъ за страданията Господни, а въ първата недѣля слѣдъ пътъка тържествували за въскресението Господне. Въ реда на послѣднитѣ църкви била и римската.

Отъ това е произлѣзла между него и Фотия жестока борба, която и слѣдъ изчезването на тия двама противници, се продължавала между прѣемницитѣ имъ до XI. столѣтие, когато тя се свършва съ голѣмата злочестина за християнската църква — раздѣлението ѝ на Западна и Източна. Понеже въ тази борба видна роля сѫ играли папа Николай и патриархъ Фотий, заслужва да се спрямъ малко върху тѣхъ и да дадемъ характеристиката имъ, защото една отъ причинитѣ за борбата имъ бѣ и нашето отечество — България.

Папа Николай I папувалъ, както казахме и по-горѣ, отъ 858 до 867 г. Рѣшителенъ и твърдъ, той съ упоритость настоявалъ да постигне цѣлитѣ, които си прѣдоставилъ и не отстѫпвалъ освѣнъ, когато изчерпвалъ безуспѣшно всички срѣдства, съ кои е разполагалъ. Отъ всички дотогавашни папи той най-много е работилъ да възцигне могѫществото на римския прѣстолъ въ западъ. Съ тази цѣль той използувалъ държавнитѣ и династически смутове, настанали слѣдъ смъртьта на Карла Велики, за да изпъкне като глава не само на църквата, но и на царетѣ въ западъ. Така гледатъ на папа Николая съвременнитѣ му лѣтописци. Единъ отъ тѣхъ пише: „слѣдъ блаженния Григорий Велики, папа като Николая нѣма, защото той заповѣдваше на царе и на тирани съ такава власть, щото наистина можеше да се каже, че е владѣтель на вселената“. Другъ писатель отъ езуитския орденъ, като възхвалява

За да се въведе въ християнската държа единообразие въ отпразнуването на Пасхата, св. Иракий, смиренъ епископъ, въ 157—158 г. ималъ срѣща въ Римъ съ римския епископъ Аникий. Ала двамата пастири, макаръ и да не сѫ могли да разрѣшатъ спора, разбрали се въ миръ. Но и римскитѣ епископи Викторъ се закалъ да отмѣни малоазиатскитѣ държа, ако не заобикалятъ и тѣ, и нея на римската цѣкви за прѣдпразнуването на Пасхата. Въ тоя случай римскиятъ епископъ искалъ да хвърли и на тѣхъ, какъвто папа не мъ е принадлежалъ въ дадъ. Затова не само прѣдстоятелитѣ на църквата въ изтокъ, но и по-малко отъ западъ, поискъ прѣдъ епископъ на св. Иринея Лионски, въ стадия на Виктора и мъ внушили, че той трѣбва да бѣжи въ Христовата дѣлка не да дѣра и бори, а съединяе и мири.

По-какъвъ се появили спорове, какъ да се отстранятъ спорѣтѣ, какъ се вмѣкатъ въ лоното на едината християнска църква. Единъ отъ тѣхъ, [illegible] и [illegible] се [illegible], а другъ, [illegible] се [illegible] особено въ [illegible] вѣкъ, [illegible] 267 г., се [illegible] да [illegible] на [illegible] въ Виктора, [illegible] не [illegible] въ [illegible], че ще [illegible] [illegible], т. е. [illegible] на [illegible], ако продължатъ да [illegible] [illegible] на [illegible] на [illegible] на римската. Тоя [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] въ Мала-Азия, [illegible] [illegible] на Стефана, а [illegible] Корнелий Картагенски, Фирмилиянъ Кесарийски [illegible] и [illegible] Александрийски, [illegible] се [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Стефана [illegible].

Настоящите [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] християнската [illegible] на [illegible], [illegible] [illegible] на [illegible] на остаялата [illegible].

Но [illegible], при [illegible] и упорито [illegible], [illegible] папи успѣли да [illegible] [illegible] [illegible]. За тази цѣль [illegible] [illegible] и [illegible] [illegible] [illegible]. Прѣди всичко [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Римъ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Николая, казва: „прѣзъ деветгодишното си управление въ сношенията си съ императори, крале, князе, патриарси и епископи той въздигналъ папо-освѣщеническата си власть по-високо отъ тогавашного ѝ положение. Къмъ онѣзи, които се осмѣлявали да нарушатъ прѣимствата на прѣстола му, той се държалъ по-остро и по строго, отколкото който и да е отъ прѣдшественицитѣ му". Нѣмецътъ Hergenröther въ изданеното прѣзъ 1869 г. свое съчинение „Фотий, патриахъ цариградски" така сѫщо намира, че Николай билъ истински носитель на папската власть. Човѣкъ повече на работата, отколкото на думи, истински Божий ратникъ, той управлявалъ църквата необходимо и съ пъленъ авторитетъ, защото ималъ пълно съзнание за величието на папската власть. Прилепленитѣ за римския прѣстолъ (главенството на папата) били твърдо убѣждение на папа Николая, спасително срѣдство за цѣлата църква, оружие противъ гѣка несправедливость. Така характеризиратъ папа Николая.[1])

Да видимъ какъвъ е билъ патриархъ Фотий, комуто се падало да се бори противъ сиинъ гѣка възхваливанъ противникъ. Надаренъ, както казахме, съ блѣскави и рѣдки душевни дарби, възпитанъ и образованъ отъ ржководството на най-добритѣ си времени учители, Фотий по образование и научна подготовка надминавалъ всички свои съвременници въ изтокъ и западъ. Той въдѣлъ въ съвършенство всички свѣтски

страны падала цѣла тяло на лѣкъ-то. Така че християнитѣ отъ тѣзи по необходимость трѣбало да се обединяватъ въ разрѣшение на всички религиозни въпроси и съмнения. За запазване своята власть римскитѣ папи не спирали, че е по-простото на християнското и затова по-лесно отъ тѣзи, които се опитвали отъ времето на Карла Великия въ земята Европа, [illegible] се противоречат по-нерадостно и по-разумѣлостно и християнскитѣ [illegible] да се [illegible] и [illegible] спрямо другитѣ, които [illegible] и [illegible] [illegible]. В [illegible] случаи [illegible] [illegible] и времето [illegible] [illegible] [illegible] на [illegible] [illegible] [illegible]

науки, които въ онова врѣме влизали въ кржга на едно пълно образование. Цѣли нощи прѣкарвалъ де се занимава съ книги, които, благодарение на богатството му и широкитѣ му познанства съ хора, ставали пращани отъ вѣждѣ. Той прѣвъходствувалъ не само всички свои съвръменици, но могълъ да съперничи съ най-знаменититѣ учени отъ миналитѣ врѣмена, а спорѣдъ думитѣ на К. Крумбахера, компетентенъ познавачъ на византийската книжнина, се издигалъ между съвръменицитѣ като планина въ една равна пустиня. Неговата ученость за врѣмето му се считала за нѣщо свръхестествено, за нѣщо демоническо. Свѣтската му ученость се допълвала съ чудни познания по богословската наука. По онова врѣме богословското образование се считало въ Византия като часть отъ общото образование. За човѣкъ, лишенъ отъ богословско образование, не можало да се каже, че е образованъ. Съ една дума, отъ къмъ образование никой тогавашенъ папа не можалъ да се сравни съ учителѣйшия Фотий. Той се отличавалъ съ необикновенната дарба да пречлича всичка умове. Нравственото му влияние върху ученицитѣ му — домитѣ му билъ „Академия", дѣто се стичали всички, жедни за наука младежи, — било голѣмо, прѣди още да стане патриархъ. Спорѣдъ както казва самъ Фотий, ученицитѣ му го обичали повече, отколкото синове своитѣ бащи.[1]) Фра цузинътъ абатъ Ягеръ (Jager), непримиримъ врагъ на Фотия, пише за него: „Фотий добилъ отъ природата изобилно най-хубавитѣ дарби, съ какъвто ти е обсипвала нѣкога смъртенъ човѣкъ: високъ умъ, дълбока гениялность, събуденъ духъ, постоянство, сърдечность, славолюбие, силна воля, гъвкава като злато, твърда като желѣзо. Горещъ любитель на книжнината, той цѣли нощи се занимавалъ и съ това достигналъ да стане ораторъ изкусенъ, писатель отличенъ въ проза и поезия, равенъ напълно съ древнитѣ майстори. Прибавете къмъ всичко това хубость на лицето, държане сериозно и важно, обноски благосклонни и прости, тънка привѣтливость, съ една дума, всичка онова вродени украшения, които привличатъ и омайватъ човѣцитѣ съ една неизказа а прѣлесть, и вие ще разберете, какъ всичкитѣ тия блѣскави и сериозни дарби съвокупно сѫ способствували, за да се въздигне Фотия по-горѣ отъ всички свои съвръменици. Защото той владѣеше изкуството да бъде обичанъ и обожаванъ отъ приятелитѣ си."[2]) При тия свои качества той още прѣди да се въкачи на патриаршеския прѣстолъ, изпълнявалъ висока дипломатическа служба, какъ видѣхме по-горѣ.

Съ такива качества се отличавали двамата противници, папа Николай и патриархъ Фотий, отъ които първиятъ папада, а вторият се бранѣ, прѣдъ всичко за запазване своитѣ завоевания и да получи на своята власть чужда почва, отъ нѣкои самостоятелно съществуваща и развиваща се, а вторият да запази свободата и самостоятелностьта на своята църква, какъ [illegible] и прѣдали

[1]) А. П. Лебедевъ, тамже стр. 39.

[2]) К. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Т. III. стр. [illegible]

тия висши блага на слѣдващитѣ поколѣния ненакърнени. Че такива били побужденията за борбата на тия знаменити личности, се вижда отъ слѣдницѣ факти.

Слѣдъ прогласяването си за цариградски патриархъ, Фотий, съгласно съ съществуваща издревле въ Христовата църква практика, съхранявана до днешно врѣме въ източнитѣ помѣстни църкви и състояща въ това, че всѣки новоизбранъ прѣдстоятель на една помѣстна църква отправя до останалитѣ извѣстителни окръжни писма (ἐνθρονιστικαὶ ἐπιστολαί.)[1] писалъ и до папа Николая, за да му извѣсти за възвеждането си на цариградския патриаршески прѣстолъ и да му съобщи своето изповѣдание на вѣрата. Въ сѫщото врѣме и императоръ Михаилъ III отправилъ отъ своя страна до папата писмо и посолство. Всичко това послужило на папата като поводъ да прѣдприеме една упорита война за прокарване властолюбивитѣ си претенции. Въ отговора си до императоръ Михаила, той, като изтъкна изключителнитѣ права на власть, които ималъ въ църквата като прѣемникъ на апостолъ Петра, князѣ на св. апостоли, заявява, че сваляването на Игнатия и въздигането на Фотия били незаконни, защото били извършени безъ неговото съизволение. Въ сѫщото писмо напомнювалъ на императора, че трѣбвало да се възвратятъ на римския прѣстолъ Илирия, Епиръ, Македония, Тесалия, Ахайя, Дакия, Мизия, Дардания, Презалитана, Калабрия и Сицилия. Това искане, види се, да е било цѣната, срѣщу която папата билъ разположенъ да признае станалото въ Цариградъ. Къмъ горното той прибавилъ и това, че праща за свои легати епископитѣ Родоалда Порийски и Захария Анагнийски,[2] за да направятъ потрѣбното разслѣдване и на му доложатъ. На тия легати било прѣдписано да не влизатъ въ общение съ Фотия, съ когото да се отнасятъ като съ мирянинъ. Папата писалъ и на Фотия писмо, но то бѫдно грубо и обидно, защото не имено Фотия сякакъ, титулирало го Fratemitati vestra — Ваше Благоразумие, и то увѣдомявало, че на въпроса му ще се даде надлеженъ краи, когато стане изслѣдването, какви били натоварени да направятъ легатитѣ.

Папа Николай, повѣрва, трѣбва да се е надѣвалъ, че Михаилъ III и Фотий ще запрятатъ разлого трѣба, за да удовлетворятъ исканията му, а въ замѣна на това ще получатъ и нѣкакво удобрение за станалитѣ въ Цариградъ събития. Але надеждитѣ му не се сбѫднали. Прѣдъ 861 г. въ християнския свѣтъ Апостолъ въ Цариградъ се събралъ съборъ отъ 318 отци, колкото били членовѣтѣ на първия вселенски съборъ въ Никея, и при участието на папскитѣ легати слѣдъ като разгледалъ разпрѣтъ между поддѣржателитѣ на Фотия и онѣзи на

[1] [illegible] (εἰρήνικα, ἀρχαῖα γράμματα).

[2] Епископъ Анагн. Σ. Ἀριστάρχου стр. κβ' (2).

Игнатия, произнесълъ се въ полза на Фотия, а Игнатия осждилъ. За претенциитѣ на папата съборътъ не намѣрилъ за нужно да каже добра дума. Тоя съборъ е извѣстенъ подъ името „двукратенъ“ Протоколитѣ на събора били изпратени на папа Николая при писмо отъ Фотия, съ което той опровергавалъ папскитѣ претенции за изключителни права въ църквата и на епархиитѣ. Разочарованието на папа Николая било голѣмо. Да се отхвърлятъ претенциитѣ му за власть и за епархии, и то съ съгласие на пратеницитѣ му, това било много. Затова той повторно писалъ въ началото на 862 г. на Михаила III и на Фотия съ цѣлъ да докаже правата си и да иска епархиитѣ, които му принадлежали Но понеже на тия писма и отговоръ пак не получилъ отъ Цариградъ, той прѣзъ 863 г. свикалъ въ Римъ съборъ, съ помощьта на който Фотия низвергналъ, лѣчата си Захария отлъчилъ, а за Родоалда отложилъ да се произнесе, защото отсѣствувалъ въ Франция. Тия рѣшения на папа Николая, прѣдизвикали въ Цариградъ негодуване, което усилили и слѣдващитѣ събития.

Простото не свързе отъ страна на папа Николая не спрѣло Фотия да развие плодоносна дѣйность вѣтрѣ и вънъ отъ църквата си. На негови собствени срѣдства и съ помощьта на други благотворители били въздигнати въ Цариградъ сиропиталища, болници, старопиталища, монастири и църкви. При тия грижи за църквата си Фотий обърналъ внимание и на дѣлото за разпространяване учението на източната православна църква между народитѣ, които или по бѣха чрезъ християнство, или съ принадлежали на другите християнски вѣроизповѣдания. Въ негово време чрезъ помощьта и грижата на ромейската държавата дѣто прѣбиваватъ и до днесъ подъ името „хайхуруми“. Той изпратилъ учениците си, помощника на императорския библиотекарь Константина, или по-късно на Кирила, а сетнѣ заедно съ брата му Методия въ Моравия да благовѣстуватъ Христовото учение. На Фотия тяхно надежда и тяхна е заслуга, че уже българскиятъ князъ Борисъ въ християнството. Тъкмо това послѣдното събитие още повече усложнило спорътъ между прѣдстоятелитѣ на римската и цариградската църкви.

Прѣзъ пролѣтна половина на 865 г. българскиятъ князъ Борисъ съ народа си приелъ християнството. Но понеже поискалъ, но не получилъ отъ Цариградъ самостоятелна църква, затова се отнесъ до папа Николая съ молба, не съ прѣмѣс на повече отъ него това, което му отказалъ цариградскиятъ патриархъ. Николай, безъ да отговори положително, но удовлетворе, или не Борисовата, изпратилъ прѣзъ 866 г. въ България двама епископи Павла Популонски и Формоза Портуенски, за да разпространяватъ между новопокръстения въ християнство българско народъ учението на римската църква. Тѣ въ България миропомазали повторно миропомазанитѣ вече отъ свещеници, защото, споредъ учението на римската църква, изваждането отъ свещеници миропомазание бѣмало

[1] К. Иречекъ. История Българъ, стр. 187

сила; настоявали свещениците да не бѫдѣли женени, учили да се пости въ сѫбота и прѣдавали разни други учения и обичаи на римската църква. Рѣшенията на свикания въ Римъ прѣзъ 863 г. съборъ и проповѣдите на папскіѣ пратеници въ България принудили патриархъ Фотия да отправи прѣзъ 867 г. прѣ делото отъ насъ и приложено въ края на тая книга знаменито свое окрѫжно посланіе, съ което призовавали прѣстоятелитѣ на православнитѣ помѣстни църкви въ изтокъ да изпратятъ свои пълномощници да сѫбора, който прѣдстоялъ да се сѫбере въ Цариградъ, за да обсѫди и те произнесе ѫ поведението на папа Николая и ѫ проповѣданото въ България отъ пратеницитѣ му учение. Сѫборѫтъ, дѣйствително, се състоялъ прѣзъ 867 г. осѫдилъ нововведенията на римската църква, а самото папа Николая прѣдалъ на анатема. Не се знае, дали е чулъ тоя годъ прѣдставитель на мнимото римско владичество въ българска тази осѫда, защото сѫщата година той умрѣлъ.

Но работитѣ въ Цариградъ взели другъ образъ. Прѣзъ 867 г. въ столицата на византійскіѣ императори станало едно событие, обикновено въ византійската история, което съблазнило отъ патриаршеския прѣстолъ Фотия, тоя колкото достоенъ, толкозъ и упоритъ противникъ на незаконнитѣ посѣщенія на римскіѣ прѣстолъ. Василій Македонецъ, по народность армѫнецъ, а по произхождение отъ сѫщинско сѣмейство изъ едно село при Одринъ,[1]) надрѣлъ съ изтрѣвнатата тѣлесна сила, отличенъ борецъ и ездачъ, отличенъ сѣкачъ, и конѣ довѣрено лице и другарь на императоръ Михаила III въ разпустнатия му животъ, убилъ единъ подиръ другъ вѫтрѣшнитѣ на Михаила III, тоя Варда и самаго Михаила и тая, отличенъ се вече на своитѣ благодѣтели, достигналъ да се изкачи на императорския престолъ. При обстоятелствата, при които станалъ императоръ, Василій I (867—886) ималъ нашѣсия прѣме нужда отъ чужда помощь, за да се закрѣпи на властьта. Такава помощь той можалъ да намѣри и у прѣемника на Николая, папа Адриана (867—871), но за тая пакъ трѣбало да получи доброго му разположение; съ тази цѣль свалилъ отъ патриаршеския прѣстолъ Фотия, изпратилъ го на заточение, подложилъ го на разни мѫки и изтезания, най-вжка отъ които за човѣкъ, като Фотия, било тая, че го лишилъ отъ любимки книги, (мѫка, и нѣкога бѣ изтрѣвалъ на послѣдне прѣме и нѣкои български светители) и вмѣсто него пакъ въ Цариградъ Игнатия (867—878).[2])

[1]) Д. Бѫрчевъ, Произхождение императора Василія Македонецъ, въ Период. сп. XII (книжка 1), стр. 1—16.

[2]) Що се отнасяше лично до Фотия, казвахѫ сѫмъ тая въ отношенія на [illegible] Но [illegible] основа[illegible] и прѣмѣстванія, [illegible] Не казвамъ нищо [illegible] Но не [illegible] Бѫчки и [illegible], и сѫщи, [illegible] а смѣя [illegible] оставятъ живи, не ги умориватъ съ тѫга и лоши безсонни нощи. Но ние прѣкарваме живота по-горчивъ

Папа Адриянъ си помислилъ, че ще може да накара тоя прѣданъ на прѣстола му патриархъ да не се бърка въ България и да я остави на расположението на римския прѣстолъ. Затова той поржчалъ на легатитѣ си, които го прѣдставливали въ събранія на 869 г. въ прочутія цариградски храмъ св. София съборъ на нѣмскатъ да се отстѣли на римския прѣстолъ България. Било дѣржано специяло засѣдание въ царския дворецъ, за да се разгледа тоя въпросъ. Тамъ присъствували и пратеницѣ отъ Борса, който, като не можалъ да убѣди папата да му даде за епископи посочениятѣ отъ него лица, обрѣщалъ се пакъ къмъ Византия съ искане да се учреди въ България автономно църковно управление. Тѣ навѣрно сѫ знаели, какви сѫ възгледитѣ на събора за претенциятѣ на римския папа върху България, затова повдигнали въпроса, подъ чие вѣдомство трѣба да бѫде България. Папскитѣ легати забѣлѣжили, че не може да има споръ, кому принадлежи България. Тя зависѣла отъ Римъ. Борисовитѣ пратеници отговорили, че тѣ отдаватъ на папата всѣка почитъ и уважение, но молятъ легатитѣ да размислятъ съ другитѣ членове на събора върху въпроса, който задаватъ. Легатитѣ обаче казали, че не сѫ получили отъ папата властвлениѣ да разглеждатъ подобенъ въпросъ. За тѣхъ лично не подлежало на съмнѣние, че България трѣба да зависи отъ папата. Пълномощницитѣ на другитѣ патриарси питали Борисовитѣ пратеници: „кому принадлежение България, когато вие най напредъ я завладѣхте и какви свещеници намѣрихте тамъ, грѣцки или латински?“ Борисовитѣ пратеници отговорили, че българитѣ заели земята отъ гърцитѣ и че свещеницитѣ, които намѣрили тамъ, били гърци. „Въ такъвъ случай, казали пълномощницитѣ на патриарситѣ, българитѣ трѣба да бѫдатъ подъ вѣдомството на цариградската патриаршия“. Подиръ това папскитѣ легати изложили мотивитѣ, поради които България требвала да остане подъ папата. Но тежко пълномощницитѣ на останалитѣ патриарси отговорили, че тѣ нямъ законнитѣ разрѣшения отъ папата. „Нѣмъ никой не ва е поставилъ за съдии, що се проникнахте прѣстолно и горделиво. Въ името на св. Духъ обявяваме папата отлъченъ отъ всѣко значение“. Слѣдъ това легатитѣ се обърнали къмъ Игнатия и му казали: „въ името на Бога и въ заповѣдитѣ то заповѣдваме да не се бъркашъ въ работитѣ на

съ смѣрь. Отъ [illegible] на римския, [illegible] [illegible] [illegible]

България, съгласно съ посланието на папа Андриана, който те възстанови на длъжности, нито да ръкополагашъ нѣкого за тази страна, нито да изпращашъ тамъ нѣкого отъ своитѣ подвѣдомствени. Ако мислишъ, че поддържанитѣ отъ пълномощницитѣ на патриарситѣ претенции иматъ основание, поискай нас авления отъ римската църква, твоята застѫпница". Слѣдъ тия думи легатитѣ подали на Игнатия писмо за България. Той отговорилъ, че ако е нито толкова старъ, нито толкова младъ, та да си позволи да направи нѣщо несъобразно съ справедливостьта.[1])

Патриархъ Игнатий не изпълнилъ желанието, което му прѣдали папскитѣ легати. Затова прѣемникътъ на Андриана, папа Иоанъ VIII, (872—882), му отправилъ писмо (878 г), въ което е казано слѣдното: „На два пѫти съ писма те съвѣтвахъ, да се задоволишъ съ цариградската епархия, която ти е дадена по силата на авторитета на римского сѣдалище и да не прѣскача новата ти границитѣ на тази епархия. Но ти си затворилъ очи, безразсѫдно си потъпкалъ опрѣдѣленията на св. отци, отплатилъ си се съ неблагодарность къмъ твоята благодѣтелка, римската църква, и си се втурналъ съ своя сърпъ въ чужда нива и си присвоилъ римска епархия въ България. Съ тази си постѫпка ти заслужаганъ да бѫдешъ лишенъ отъ църковно общение, но отъ снизхождение за трети пѫть те умѣоваме, да изпратишъ тозъ часъ въ България способни хора, които да повърнатъ въ Цариградъ находящитѣ се тамъ духовни лица, ръкоположени отъ тебе или отъ подчинени на тебе епископи. И ако всички ръкоположени отъ тебе или отъ твои епископи не напусналъ страната въ течение на тридесетъ дни и не се отлъжешъ отъ властта надъ нея два мѣсеца отъ получването на тези писма, ти ще бѫдешъ отлъченъ отъ причастие и ще останешъ такъ до тогава, до когато се покоряшъ на нашитѣ заповѣди. Но, ако слѣдъ всичко това ти слѣдвашъ да упорствуваш, да не се покоряваш, и не изпращашъ какъвто трѣба, по рѣшение на нашли апостолски авторитетъ, ти ще бѫдешъ лишенъ отъ патриаршеството и отъ общението съ нашата любовь и ще изгубишъ всички права надъ свещенството".[2]) Но така заплашваниятъ отъ папа Иоана VIII патриархъ Игнатий не изпълнилъ нова негово писмо, защото се бѣ вече помирилъ и за негови прѣемникъ билъ прогласенъ пакъ Фотий. Подиръ тригодишно заточение Фотий билъ освободенъ и приетъ въ дворцитѣ на Василия I Македонецъ като неговъ съвѣтникъ и учитель на дѣцата му. Прѣзъ това врѣме той се сбрижилъ съ прѣстарѣлия патриархъ Игнатия, помирилъ се съ него и му помагалъ въ управлението до края на живота му. На 23 октомври 878 г. Игнатий се поминалъ и на 26. сѫщия мѣсецъ и година Фотий повторно се покачилъ на патриаршеския прѣстолъ.

Василий Македонецъ се принуцилъ да допусне повторното Фотиево възшествие на цариградския патриаршески прѣстолъ, защото, при всич-

[1]) А. П. Лебедевъ Исторія раздѣл. церквей, стр. 207—209.
[2]) Тамже, стр. 215—216.

китѣ гонения противъ Фотия и послѣдователитѣ му, не можалъ да ги сломи. Тѣ били силни въ Цариградъ, и императорътъ трѣбало да отстжпи, за да се умиротвори цариградската църква. Съ възшествието на Фотия на патриаршеския прѣстолъ се полагало началото на умиротворението. Но както Василий, така и Фотий трѣбало да прѣдзематъ противодѣйствието на папата, който въ лицето на Фотия виждалъ единъ опасенъ за користолюбивитѣ си и властолюбиви замисли противникъ и навѣрно нѣмало да остане доволенъ отъ това, дѣто този неговъ противникъ ставалъ пакъ ржководитель на сждбинитѣ на цариградската църква. Затова било изпратено отъ Цариградъ посолство до папата съ писма отъ императора и Фотия, за да му извѣсти за станалата промѣна въ управата на цариградския прѣстолъ, и да го прикани да изпроводи пълномощници на събора, който прѣдстояло да се свика въ Цариградъ.

Положението на римския прѣстолъ въ това врѣме не било никакъ добро. Отъ една страна сарацинитѣ били господари на цѣла почти Италия, отъ друга нѣкои италиянски династии били враждебно настроени къмъ Римъ и замишлявали да посегнатъ на владѣнията му. При такива обстоятелства папа Иоанъ VIII намѣрилъ за благоразумно да се възползува отъ покаята на Василия Македонецъ съ надежда, че въ него ще намѣри мощенъ застжникъ, а въ сжщото врѣме ще може да осжществи и мечтата на двамата свои прѣдшественици — да тури ржка на България. Съ тази цѣль освѣнъ изпратенитѣ по-рано и пристигнали вече въ Цариградъ прѣзъ 878 г. двама свои прѣдставители, епископитѣ Павелъ Анконски и Евгений Ортийски, той изпроводилъ още и римския презвитеръ и кардиналъ Петръ, който билъ натоваренъ да занесе и отговора му на писмата отъ Василия и Фотия.

Въ отговора си до императора папата казва, че признавалъ достопочтенѣйшия Фотия за патриархъ и влизалъ въ общение съ него, но въ сжщото врѣме посочва и цѣната на тази своя отстжпка. Тази цѣна опрѣдѣлятъ слѣднитѣ негови думи: „Византийскиятъ патриархъ е длъженъ да се откаже отъ всѣка претенция върху България, която папа Николай бѣ привлѣкълъ въ християнството. Той не трѣба да ржкополага за нея духовни лица, нито да изпраща тамъ епископи, а грѣцкитѣ свещеници, които се намиратъ тамъ, трѣба да се повикатъ назадъ, и цѣлата страна да се подчини на римското сѣдалище".[1]) Сжщото искане излага папа Иоанъ VIII и въ отговора си до Фотия. „Както ти, пише папата, се домогжавъ за своето, така и ние искаме по-скоро да ни се възвърне българската църква. Съ силата на апостолската си власть ние запрѣщаваме занапрѣдъ всѣко ржкополагане отъ цариградскитѣ патриарси за България. Трѣба да се погрижите да отстранитe отъ тамъ епископитѣ и всички духовни лица отъ по-доленъ чинъ. Ако не послушате, ще бждете осждени църковно".[2])

---

[1]) А. П. Лебедевъ. Исторія раздѣленія церквей. стр. 231.

[2]) Тамже стр. 232.

Претенциитѣ на папа Иоана VIII върху България били разгледани три пъти въ събора, който почналъ да засѣдава въ Цариградъ прѣзъ ноемврий 879 и свършилъ на 13. мартъ слѣдната 880 година. Въ станалото на 17. ноемврий второ засѣдание на събора папскиятъ легатъ, презвитеръ и кардиналъ Петръ, казалъ, че му било поржчано отъ папата да изиска отъ Фотия да не изпраща занапрѣдъ паллиумъ въ България. Фотий въ отговоръ увѣрилъ, че не желаелъ да се ползува като другитѣ отъ правата си и затова нито паллиумъ — омофоръ е пращалъ къ България, нито пъкъ духовни лица за тамъ е ржкополагалъ.[1] Готовъ билъ да сподѣли съ приятелитѣ си това, което владѣелъ, ако това зависи отъ волята му и не противорѣчи на древнитѣ закони. Разширението на патриаршията, прибавилъ той, за него е увеличение на трудове и грижи. Слѣдъ това прочелъ единъ отвжлекъ отъ едно свое писмо до папа Николая, въ което заявявалъ, че не искалъ да му бжде България подвѣдомствена. Двама отъ членоветѣ на събора се постарали да задатъ на въпроса друга посока, та по-нататъшнитѣ разисквания по него да станатъ излишни. Затова тѣ забѣлѣжили, че Богъ ще помогне на императора да завладѣе цѣлия свѣтъ, и тогава той ще може да направи ново разпрѣдѣление на патриаршиитѣ и да удовлетвори всички висши иерарси. На това се съгласилъ цѣлиятъ съборъ. Но папскиятъ легатъ Петръ не останалъ доволенъ отъ това рѣшение, затова повдигналъ въпроса и въ третото засѣдание на събора отъ 19. ноемврий, когато било прочетено посланието на папата до всичкитѣ епископи на цариградската и другитѣ патриаршии. Въ това писмо било казано, че българската църква трѣба да зависи отъ Римъ. Легатъ Петръ попиталъ, приема ли съборътъ това? Но съборниците членове не били разположени да му дадатъ положителенъ отговоръ; затова повторили това, което казали и въ второто засѣдание, че приемятъ всичко, което се отнася до славата на римската, а за работа, които зависятъ не отъ събора, а отъ императора, трѣба да се попрекъ послѣдниятъ. Той отговоръ не билъ по угодата на папскиятъ пратеникъ, затова той подновилъ въпроса за края на сѫщото засѣдание при прочитане заповѣдитѣ му отъ папата инструкции. Въ деветата глава на тия инструкции било казано, че цариградскиятъ патриархъ не трѣба да назначава занапрѣдъ духовенство за България. Но понеже съборътъ прѣминалъ мълкомъ искането на папата, папскитѣ легати внесли въ четвъртото засѣдание на събора за разглеждане редъ прѣдложения, съ първото отъ които се искало да се подведе България подъ вѣдомствого на папата. Но и тоя пъть съборътъ се отнесълъ отрицателно къмъ това прѣдложение, като противопоставилъ противъ него сѫщитѣ аргументи, които

[1] Исканото на папскитѣ пратеници е основано на грѣшенъ обичай на римскатѣ църква, по-ранѣ който римскитѣ папи изпращали на всички епископи отъ всякакви страни и епископи-пастири паллиумъ — омофоръ въ знакъ, че тия епископи и митрополити са служителитѣ нѣму папи. Ала въ изтинската православна църква такъвъ обичай няма нито въ старо, нито въ сѫщото врѣме. Ок[illegible] у[illegible] отъ [illegible] [illegible] че, когато Фотий отговарялъ на Петра, че не пращалъ паллиумъ на [illegible], той [illegible]

споменахме и по-горѣ. „Можемъ да се надѣваме, казали тѣ, че благочестивиятъ императоръ съ благословение Божие и молитвитѣ на свѣтѣйшия Фотий ще въстановиятъ силата за оружието старитѣ граници на ромейското царство и ще завладѣе цѣлата земя. Когато стане това, тогава той, императорътъ, по свое усмотрѣние ще опредѣли границитѣ на патриаршиитѣ, така че не ще да има вече прѣпирни между патриаршиитѣ, а ще царува между тѣхъ и въ това отношение миръ.“[1]) Съ тоя съборътъ мълкомъ признавалъ, че България е държава независима отъ ромейската империя, и той не може да рѣшава, отъ кого да зависи тя. Тоя отговоръ не билъ по волята на папскитѣ легати. Но тѣ нѣмало какво да направятъ: прѣклонили глава и не по мѣли да говорятъ вече за претенциитѣ на римския прѣстолъ върху България. Ала папа Иоанъ VIII останалъ непрѣклоненъ. Като получилъ протоколитѣ на сѣбора и узналъ рѣшенията му по въпроса за България, той изпратилъ въ Цариградъ легата Марина, за да поиска отъ Фотия да му отстѣпи България. Искането му останало неуспѣшно. Затова въ 881 г. отъ амвона на цѣркватa св. Петръ съ сключени на ръцѣ въ присѣтствието на многобройенъ народъ папата предалъ Фотия на анатема.

Така се свършила борбата между Римъ и Цариградъ за България въ IX. вѣкъ. Много по-полезно за Христовата църква и по-правилно щѣше да бѫде, ако двѣтѣ съперници-църкви бѣха признали самостоятелностьта на българската църква и ако прѣдстоятелитѣ имъ вмѣсто да се каратъ и се прѣдаватъ взаимно на анатема, се съгласяха задружно да работятъ за укрѣпването на новопросвѣтения народъ въ Христовата вѣра. Но за сѫжаление човѣшкитѣ страсти взели върхъ и влизането на единъ новъ народъ въ оградата на Христовото стадо послужило, за да се изстрои съперничеството на двѣтѣ църкви, които безспорно имать голѣми заслуги въ прѣуспѣванието на Христовото дѣло на земята. Още по-жално е това, дѣто прѣдстоятелитѣ на цариградската църква, чиито прѣдшественици доблестно сѫ се борили противъ властолюбието на римския прѣстолъ, не рачиха въ сегашно врѣме да се отнесатъ бащински къмъ българския народъ, а по примѣра на папитѣ Николая, Адриана и Иоана VIII, прѣдадоха на анатема него и служителитѣ му по сѫщитѣ причини, по които казанитѣ папи проклели Фотия, и по тоя начинъ тѣ способствуваха да се разпали още повече между балканскитѣ народи огънътъ на омразата и враждата, еднакво пагубни за всички.

Второто Фотиево патриархуване траело до августъ 886 г., когато Василий I Македонецъ умрѣлъ и то настѣпилъ синъ му Лъвъ VI Мѫдри (886—911). Послѣдниятъ свалилъ Фотия отъ патриаршеството и въздигналъ на сѫщото достоинство шестнадесетгодишния си братъ Стефана. Това станало прѣзъ декемврий 886 г. Фотий билъ изпратенъ пакъ на заточение въ единъ манастиръ, дѣто починалъ на 6. февруарий 893 г.[2])

---

[1]) А. П. Лебедевъ. Исторія [illegible] стр. 275—276.

[2]) Вадетта въ сборника [illegible] и по Фотиевата [illegible] стр. 81 [illegible] на Фотиевата [illegible] приема 6. февр. 893, въ който день и цариградската църква почтува

Съчиненията на патриархъ Фотия. — Отъ патриархъ Фотия останали сж много съчинения — едни издадени, а други неиздадени, съхранявани въ ржкописи изъ разни европейски библиотеки. Ще споменемъ тукъ списъка на издадентѣ Фотиеви съчинения, както го намираме у Валета, който въ 1864 година е издалъ въ Лондонъ писмата му.

1) Φωτίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως λέξεων συναγωγή, αἵ μᾶλλον τῶν ἄλλων ῥήτορσι καὶ λογογράφοις ἀνήκουσιν εἰς χρείαν. Προσπεφώνηται δὲ Θωμᾷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ ἡγουμένῳ τοῦ Λυκοτομίου οἰκείῳ μαθητῇ, т. е. „Отъ Фотия, патриархъ цариградски, сбирка на думи, най-много употрѣбявани отъ оратори и писатели. Посветена е на ученика му протоспатаръ Томъ, начелникъ на „Ликотомия“. — Това съчинение написалъ Фотий, когато билъ още юноша.

2) „Μυριόβιβλος“ καὶ ἄλλως „Φωτίου Βιβλιοθήκη“ — Ἀπογραφή καὶ συναρίθμησις τῶν ἀνεγνωσμένων ἡμῖν βιβλίων, ὧν εἰς κεφαλαιώδη διάγνωσιν ὁ ἠγαπημένος ἡμῶν ἀδελφὸς Ταράσιος ἐξῃτήσατο ἔστι δὲ ταῦτα εἴκοσι δεόντων ἑξακόσια, т. е. „Миріобиблиосъ“ или „Фотиева библиотека“ въ нашенско: „Списъкъ и изброяване на прочетенитѣ отъ насъ книги, за които кратко мнѣние е поискалъ отъ насъ братъ Тарасий“. — Това съчинение Фотий е написалъ въ younостъ, когато билъ братоучитель въ Мала-Азия при митрополитъ. То е много е било високо оцѣнено. Дюпенъ се изразява: „Най-знаменитиятъ плодъ отъ Фотиевитѣ изучвания е книгата на библиотеката му, наречена Мириовиблиосъ . . . Съчинението е едно многообразно сборище, което съдържа най-любопитни подробности за книжнитѣ науки и за е запазени спомени и отъмлѣли отъ времето произведения и писатели, за които не щѣхме да имаме никакви свѣдѣния, ако не бѣше трудъ на тоя голѣмъ човѣкъ.[1] Тайнствено е самото Фотиево съчинение „Λόγος ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς“.

3) Ἐπιστολαὶ [illegible] ἀπὸ φωνῆς Φωτίου πατριάρχου [illegible] Цариградски жерар отъ Филаделфия относно [illegible] патриархъ Фотий. — Едни мислятъ, че това съчинение е остатъкъ отъ единъ голѣмъ трудъ, подобенъ на Мириовивла. Други, обаче, поддържатъ, че това е незавършена цѣнна работа, въ която сж запазени много свѣдѣния отъ IV. столѣтие за арианството.

жизнетѣ на Фотия. [illegible] Ареставъ, като се [illegible] Le Fleur [illegible] VIII [illegible] Bibliothèques, Bibliothèques et Littératures [illegible] Т. 24 [illegible] 2, [illegible] Фотий е [illegible] прѣдъ [illegible] Фотиевата Патриархъ в Константинополъ [illegible] и [illegible] Т. [illegible]

[1] Le Fleur, Journal [illegible] des savants Eccl. sias. t. VII, p. 163 [illegible]. Le trait le plus considérable [illegible] de Photius est sa Bibliothèque intitulée [illegible] Cela n'empêche pas [illegible] qu'il ait fait tout ce qu'il est [illegible] très precieux, qui [illegible] de plus curieux sur toutes les sciences, et qui nous conserve la mémoire et des fragments de quantité d'ouvrages et d'auteurs, dont nous n'aurions eû aucune [illegible] et dont il ne nous seroit rien resté sans le travail de ce savant homme.

[2] Gibbon. History of the decl. t. VII, p. 128: A living monument of erudition and criticism.

4) Κατα Μανιχαίων λόγοι δ', т. е. „Четири слова противъ манихеитѣ“.

5) Ἐρωτήματα δέκα σὺν ἴσαις ἀποκρίσεσιν. ἤτοι Συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς συνειλεγμέναι ἐκ τῶν συνοδικῶν καὶ ἱστορικῶν γραφῶν, περὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἑτέρων ἀναγκαίων ζητημάτων, т. е. „Десеть питания съ толковъ отговори, или Сбирка и точни доказателства, събрани отъ синодални и исторически списания за епископи, за митрополити и други нужни въпроси“.

6) Κρίσεις καὶ ἐπιλύσεις πέντε κεφαλαίων τῷ θεοφιλεστάτῳ ὁσιωτάτῳ συλλειτουργῷ Λέοντι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας, т. е. „Разсѫждения и рѣшения на петь точки до боголюбивѣйшия и прѣподобнѣйшия съслужитель Льва, архиепископъ кесарийски“.

7) Περὶ τῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας, т. е. „За таинственото учение за Св. Духъ“.

8) Ἐπιστολαί, — т. е. Писма.

9) Ὠδαί, — т. е. Пѣсни.

10) Ἀμφιλόχια ἢ λόγων ἱερῶν συλλογή, ἐν ᾗ ζητήματα τῆς θείας Γραφῆς διαλύεται, т. е. „Амфилохиеви или сбирка отъ свещени изречения, въ които се разрѣшаватъ въпроси отъ Свещеното писание“. — Сбирката е изречена така отъ името на Амфилохия, кизически митрополитъ, до когото е отправена голѣма часть отъ сбирката.

Къмъ горнитѣ издадени Фотиеви съчинения трѣба да се прибавятъ още:

11) Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Λόγοι καὶ Ὁμιλίαι ὀγδοήκοντα τρεῖς, т. е. „Осемдесеть и три слова и рѣчи на св. Фотия, патриархъ цариградски“, — издадени отъ С. Аристархи, [illegible] на патриарската, въ Цариградъ 1901 г.

Отъ писмата на патриархъ Фотия четири сѫ свързани съ насъ българитѣ. Такива сѫ:

1) Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς. — Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος — „Отъ посланието на [illegible] цариградски патриархъ Фотия до Михаила, [illegible] на България. — Кое е работа на единъ князъ“.

2) Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημὶ καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ᾗ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προκεχεῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, — т. е. „Окръжно послание до източнитѣ архиерейски [illegible] ски

казвамъ, и други, — въ което се разглежда разрѣшението на нѣкои точки, както и на това, че не бива да се казва, какво Духъ̀ъ изхожда отъ Отца и Сина, а отъ Отца само".

3) Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ, μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι, — т. е. „До монашествующия и исихаста Арсения, слѣдъ като му сѫ били изпратени онія изъ България, които искатъ да станатъ монаси".

4) Μιχαὴλ, ἄρχοντι Βουλγαρίας, — т. е. „До Михаила — князъ на България".

Първитѣ три отъ горнитѣ писма се намиратъ въ издадената въ Лондонъ прѣзъ 1861 година отъ Ивана П. Валетта сбирка на Фотиевитѣ писма, първото подъ № 6, второто подъ № 4 и третото подъ № 255. Четвъртого писмо, прѣписъ отъ което дължимъ на любезности грижа на г. професоръ В. Н. Златарски, е обнародвано отъ А. Пападопуло-Керамевсъ въ книгата му „Святѣйшаго патріарха Фотія, архіепископа Константинопольскаго, XLV неизданныхъ писемъ". Петроградъ. 1896 година.

За посланието до св. князъ Бориса ще говоря по-нататъкъ. Окръжното послание до александрійскія и другитѣ източни архиерейски прѣстоли прѣдпаламе въ прѣводъ тукъ като притурка. То е писано, слѣдъ като сѫ завѣдали въ новопросвѣтената България пратеницитѣ на рамешкія папа Николая I, и излага, какво сѫ тѣ вършили и проповѣдвали тамъ.

Третого писмо е написалъ Фотий до монаха и исихаста Арсения, слѣдъ като му е изпроводилъ нѣкои българи, които желаели да постжпятъ въ монашеския животъ. Прѣведохме това писмо не за това, че въ него има интересни свѣдѣния. За съжаление въ него нѣма такива свѣдѣния. Може би, да е имало нѣщо интересно въ прѣпоръчителното, съ което сѫ били отправени до Арсения лицата изъ България. Но такова писмо не се оказа между обнародванитѣ отъ Валетта Фотиеви писма. Намира ли се то между онія Фотиеви писма, които е издалъ Керамевсъ, не знаемъ. Нѣмаме подъ рѫка изданието на Керамевса, за да направимъ справка. Отъ Фотиевото писмо до Арсения се разбира, че послѣдниятъ отговорилъ на прѣпоръката въ полза на желающитѣ да станатъ монаси българи и съ това е далъ поводъ да му се отправи настоящето писмо. Арсений трѣбва да е бил „гледачъ" (βλέπων), както свещенитѣ нарѣчали въ старо врѣме, спрѣдъ ветхия завѣтъ, пророцитѣ.[1]) а себе си прѣдставилъ за недостоенъ да рѫководи българитѣ въ монашеския животъ. Фотий му отговаря слѣдното:

[1]) [illegible] τὸν προφήτην [illegible] ὁ λαὸς ἔμπροσθεν ὁ βλέπων [illegible] е бук- [illegible] думата на [illegible] „βλέπων" [illegible] думата „βλέπειν". [illegible] на „βλέπων", [illegible] на отправения прѣводъ намирѫ [illegible] „[illegible]" [illegible] такива, които виждат [illegible]. Затова употрѣбихме думата „[illegible]". [illegible] на „βλέπων", както и на цѣлия изразъ Фотиевъ.

Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι.

Εἰ βλέπων ἐγώ, καὶ τότε ὀφθαλμοῖς τοῦ πάλαι βλέποντος (τοῦτο γάρ με τὸ σὸν ἀνύμνησε γράμμα, καὶ χάριν ἔδωκεν ἐν καιρῷ, ὃ οὐκ ἂν ἄλλως ἡδέως οὐδ' ἁπλῶς ἐδεξάμην μὴ λάθῃ διδοὺς ἔλεγχον τῆς ἐμαυτοῦ ἀγνοίας· ἀλλ' εἰ μὲν βλέπων ὁποσονοῦν ἐγώ πως τυφλὸν ὄμμα τῆς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ὑπέμην ἐπειγομένοις· τὸ γὰρ τὸ βλέποντος τοῦτο μόνον πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ καί, τὸ χαλεπώτατον, τυφλοῦντος ἑτέρους, βλέπειν ἐλομένους καὶ διαπτανοῦντας μακρᾷ πρίσῳ τῆς εὐθείας τοῦ ὄλου ποδὶ μετιέναι ταύτην ἐκζητοῦντας. ἐπεὶ τοίνυν μὴ παντελῶς ὁ ὑμῶν ὄνειρος, καὶ ὅλον σκιᾶς, βλέπουσι παρεστῶσαν ἐμοὶ τοῖς χειραγωγίας δεομένοις καὶ κρίσεως τῆς ἀδεκάστου ψηφῖδος καὶ γνώμης εὐθύτης, ἀλλ' οὐ στρεβλῆς τὴν δίκην διαγελούσης, οὐδὲ ἐπιλαγχάνον τῷ φίλτρῳ τῶν τόκων τὸ παλαιὸν προσπάθειαν διαγειρόμενον, τὸ τῇ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀνδρὸς παρεμπεφυκὸς οὐκοῦν ἐρρέτω τὸ πάρ' ἀξίαν, καὶ τὸ θαῦμα φέρον τὸ θαῦμα γενέσθω τῶν ἐνταῦθα· τὴν δὲ πρὸς ὑμᾶς πρέπουσαν μεθοδεύσαντες ἀκολουθίαν καὶ ἡμεῖς οὐδὲν τῆς ὑμῶν κεχαρισμένα μακαριότητι τῶν εἰς ἔλεγχον ἀγόντων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ τὸ μέτριον διαβαινόντων χάριν δὲ μᾶλλον τὴν ὅτι μάλιστα ἀπειλήφαμεν, ἐν οἷς ἔσχομεν ἀδελφοὺς, ἀρτι τῆς ἐν βίῳ ζάλης ὑποχωρούντας, ἡσυχίας καὶ φιλοσόφου ζωῆς διὰ σοῦ λιμένι ἐγκαθορμίσαι. Ἡμᾶς δὲ νόσος ἔσχεν (εἴγε χρὴ ταύτην νόσον καλεῖν, ἀλλὰ μὴ θανάτου πρόθυρα) ὀξεῖα καὶ ἀπροσδόκητος· ἀλλὰ ταῖς ὑμῶν εὐχαῖς

До монаха и исихаста Арсения, слѣдъ като му сѫ били изпратени ония изъ България, които искаха да станатъ монаси.

Ако азъ съмъ „гледащъ“, дори и тогава съмъ такъвъ съ помощьта на очитѣ на Оногова, който отколѣ гледа. (Защото за такъвъ ме е похвалило писмото ти и ме е облагодѣтелствувало), нѣщо, което впрочемъ нито съ приятность, нито току тъй просто бихъ приелъ, за да не би да се окаже неусѣтно, че съмъ невѣжа). Но, ако азъ съмъ що-годѣ гледащъ, какъ бихъ поставилъ слѣпецъ за водачъ на ония, които бързо крачатъ къмъ свѣтлината на истината? Така би постѫпилъ не човѣкъ, който гледа, а, най-тежкото, такъвъ, който ослѣпява желающитѣ да гледатъ и отбива далечъ отъ правия пѫть ония, които спѣшно търсатъ да тръгнатъ по него. Ако, прочее, похвалата не е досущъ съпъ и театраленъ даръ, мога да кажа, че повѣрихъ на гледащъ нуждающитѣ се отъ рѫководство и, като изпратихъ човѣцитѣ на твоето съвършенство, водилъ съмъ се не отъ приятелство въ присмѣхъ на правдата, нито отъ родителска обичъ, изпадаща въ нелѣпо пристрастие отъ милостъ къмъ чедата, по отъ нелицеприятенъ сѫдъ и отъ права мисъль. И така, нека се прѣмахне това, което ми се отдава не по достоинство, и чудото, съблѣчено отъ чудесното, нека стане обикновена работа, поставена въ подобающия на дѣлата редъ. Ние не сме направили на Ваше Блаженство нѣкое чудно или умѣрено благодѣяние. Напротивъ, ние получихме велика добрина съ това, дѣто добихме бр[illegible] от-

τῆς σφοδρᾶς ἀνῆκεν ἐπιθέσεως, Θεοῦ πάλιν ἄνωθεν ἡμῖν τὴν ζωὴν ἐπὶ μετανοίᾳ ἴσως (ὃ καὶ γένοιτο) κατανεύσαντος· καὶ λοιπὸν ἤδη ζῶμεν, εἰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ πάθους ἔτι παραλυπεῖ τὸ σωμάτιον.

теглиха отъ бурята на живота и чрѣзъ тебе искатъ да пристигнатъ до пристанището на спокойствието и на философския животъ. Ние заболѣхме отъ остра и неочаквана болесть (ако трѣба да я наричаме болесть, а не прѣдверие на смъртьта), но съ Вашитѣ молитви острината припадъкъ ослабна, като Богъ свише ни продължи живота пакъ, за да се покаемъ, (което дано да се сбждне). И така пакъ живѣемъ, при всичко че остатъкъ отъ болестьта причинява още болки на тѣлцето.

Кога е писано това писмо? Не може да се допусне, че това е станало веднага слѣдъ прѣминаването на българитѣ въ християнството. Отъ 865 год., прѣзъ която българитѣ прѣминали въ християнството, до 867 год., когато Фотий билъ сваленъ отъ патриаршеския прѣстолъ, църковното положение въ България се колебаело между Цариградъ и Римъ. Прѣзъ такова врѣме на неустановенъ църковенъ животъ да се породи между българитѣ желание за монашество, уроци за което да се поискатъ въ Цариградъ, мжчно е да се повѣрва. Така сжщо не е за приемане, че охотницитѣ за монашество изъ България се явили прѣдъ Фотия съ просба, да ги настани въ монастиръ, тогава, когато той изнемогвалъ отъ страданията на заточението при Василия I Македонецъ или при сина му, Лъва VI. Ограничението му бѣ тъй строго, щото е била изключена всѣка вѣроятность да се явятъ прѣдъ него българи, любители на монашеския животъ. Най-вѣроятното е, че това е станало тогава, когато Фотий е патриархувалъ за втори пжть отъ 23. октомврий 878 до 7. декемврий 886 година. Прѣзъ 870 година билъ вече даденъ отъ Цариградъ първиятъ български самостоятеленъ архиепископъ Иосифъ, така че слѣдъ това врѣме може да се приеме, че се е захванатъ да се устроява и нарежда църковниятъ животъ въ България и да се допусне явяването на желающи да се прѣдадатъ на монашеския животъ по примѣра на съсѣдитѣ съ България християнски страни, та затова да отидатъ въ Цариградъ. Тѣ се прѣдставили на патриархъ Фотия, който ги прѣпоржчалъ на монаха и исихаста Арсения.

Монаситѣ исихасти не живѣли въ монастири, дѣто имаше общежитие. Тѣ се подвизавали въ частни жилища, за да не бждатъ обезпокоявани въ отшелническия си животъ отъ задълженията, които имали живущитѣ въ общежитие. Самотни, тѣ се занимавали не само съ богомолие, но и съ изучването на духовната книжнина. Отъ писмото на Фотия се разбира, че Арсений билъ човѣкъ опитенъ и като на такъвъ му е била възложена грижата да ржководи „оттеглилитѣ се отъ бурята

на живота" и тръгнали къмъ духовна просвѣта българи. Той трѣбва да е билъ съвършенъ въ монашеския животъ, затова Фотий употрѣбява за него израза „твоето съвършенство". И така първитѣ наченки на монашеския животъ сж прѣнесени въ България отъ изтокъ, кждѣто любителитѣ му сж продължавали да отиватъ за поука и въ слѣдництѣ вѣкове, както се вижда отъ житието на св. Теодосий.[1])

Четвъртото писмо на Фотия, което непосрѣдствено ни интересува, е отова до св. князъ Бориса, обнародвано, както се спомена по-горѣ, отъ Керамевса. То гласи така:

Μιχαήλ, Ἄρχοντι Βουλγαρίας.	До Михаила, князъ на България
Ὁσάκις ἂν τοῖς ποθεινοῖς καὶ ἠγαπημένοις τῆς ὑμῶν θεοφρουρήτου ἐξουσίας ἐντύχωμεν γράμμασι, τοσαυτάκις ἀναζωπυρούμεθα τῷ πνεύματι καὶ πλέον εἰς δόξαν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν διανιστάμεθα οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ἠγαπημένου λίαν καὶ πεποθημένου υἱοῦ δεχόμεθα γράμματα, οὐδ' ὅτι τὰς θεοδωρήτους αὐτοῦ ὑγείας δι' αὐτῶν ἐκμανθάνομεν καίτοι καὶ ταῦτα μόνα ἱκανά ἐστι ψυχὴν φιλόθεον καὶ φιλάρετον ἐμπλῆσαι χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, ἀλλ' ὅτι καὶ καθ' ἕκαστον[2]) γράμμα προκοπῆς ἀρετὴν καὶ εὐσεβείας ἐπίδοσιν δι' αὐτῶν σημαινομένην καταμανθάνομεν, φροντίδα ψυχικῆς σωτηρίας, εὐχὴν ἐξαίτησιν, φρόνημα πρὸς τὰ ἐκεῖθεν φερόμενον, ἄνθρωπον, οἷον ἡ τοῦ δεσπότου καὶ πλάστου χεὶρ (ἔστι δὲ φθόνος ἅπας πόρρω τῆς σῆς ἀπερρυμμένος πολιτείας) ἀπ' ἀρχῆς (cod. ἀπαρχῆς) ἐπλασατοῦργησεν ἐν τῷ παρόντι ῥῴ γνωριζόμενον[3]) Ἀλλ' ἐστὶ θεός, ὁ μέχρι τοῦ νῦν τούτοις σε κατακοσμήσας καὶ στηρίζων τοῖς κατορθώμασι, καὶ μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ βίου ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ μείζοσι μέτροις[4] περιέπων καὶ συντηρῶν, ἵνα	Колчемъ получимъ възделенитѣ и обични писма на богохранимата Ви власть, всѣкога се възпламеняваме духомъ и се възбуждаме да прославяме всеблагия Богъ и Спаситель нашъ, не само защото приемаме писма отъ твърдѣ обиченъ и възделенъ синъ и се научаваме отъ тѣхъ за богодаруваното му здраве, ако и това само да е достатъчно, за да прѣизпълни съ радость и веселие една любящa Бога и добродѣтелната душа, но и за това, че въ всѣко писмо виждаме да се забѣлѣзва прѣуспѣване въ добродѣтель, напрѣдване въ благочестие, попечение за душевно спасение, изпросване на молитви, разположение, насочено къмъ отвждния свѣтъ, човѣкъ, какъвто десницата на Владиката и Създателя (да не сж уроки на живота ти) отъ самото начало е създала, и каквото се проявява въ настоящия животъ. Но дано Богъ, който те е украсилъ съ тия подвизи и те подкрѣпя до сега въ тѣхъ, да те поддържа и съхранява до края на живота ти въ сжщитѣ и по-голѣми добродѣтели.

[1]) Филаретъ Черниговскій. Сказаніе важнѣйшихъ законовъ. Черниговъ 1866, стр. 2.

[2]) Въ текста καθ' ἕκαστον, [illegible] е грѣшка. Καθ' ἕκαστον се отнася къмъ [illegible], [illegible] е мъжки род, а [illegible] е женски.

[3]) Въ текста γνωριζόμενον. Тоа причастие се отнася къмъ „ἄνθρωπον", [illegible] е мъжки род, а „γνωριζόμενον" е женски.

[4]) Въ текста „μείζω σοῦμετροις", което е навѣрно грѣшка.

καὶ τῷ ὑπὸ[1]) τῆς σῆς θεοφρουρήτου ἐξουσίας διακυβερνωμένῳ ἔθνει καλὸν εἴης καὶ ἀείμνηστον διδασκαλίας ὑπόδειγμα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔθνεσιν ἀφορμὴ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν αἰώνιον σεμνολόγημα.

за да бждешъ и за управлявания отъ богохранимата ти власть народъ добъръ и незабравимъ примѣръ на поука, на всички други народа поводъ за спасение, обръщание и изправление, а за насъ, смиренитѣ, вѣчна похвала.

Изразитѣ въ горното писмо: „Колчемъ получимъ писма“, „не само защото приемаме писма“, „въ всѣко писмо“ даватъ да се разбере, че между патриархъ Фотия и Бориса е имало кореспонденция. На сѫщата мисъль могатъ да ни и ведатъ и редъ изрази, които намираме въ дългото Фотиево послание, съ което се даватъ на Бориса уроци за учението на християнската църква и наставления за добродѣтеленъ животъ — изрази на обичь и приятелство къмъ Бориса. Такива сѫ: ὦ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων („о хубаво украшение на трудоветѣ ми!“ § 5); φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱέ („христолюбивъ и духовенъ нашъ сине!“ § 20); ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα („благородна и истинска рожбо на моитѣ духовни родилни болки“ § 114), както и слѣдниятъ откъслекъ отъ 22 § на сѫщото писмо: „Желаехъ самъ азъ да бжда при тебе, да слѣдя дѣйствията ти, та, като вліждамъ самъ съ очитѣ си добритѣ ти дѣла, да се радвамъ и весели още повече. Ако нѣкъ се случи да стане нѣщо неразумно, да мога на часа лесно да го изправямъ. Но понеже не ми е възможно да се съобразя съ желанието си и много нѣща прѣчатъ и спѣватъ стремежа ми, затова ще се постарая сега да направя, каквото ми е възможно . . . . . .“ Отъ всичко това може да се разбере, колко желаелъ Фотий да се намира въ прѣписка съ Бориса. Но това негово желание било ли е изпълнено? Да бѣше изпълнено и да бѣше достигнала до насъ размѣнената между тѣхъ прѣписка, колко въпроси, може би отъ голѣмо историческо значение, биха били рѣшени и не биха съставлявали „камень претыкания“ за ония, които се занимаватъ съ българската история. Много рѫкописи на Фотия сѫ загинали кѫдѣ края на 869 година, когато засѣдавалъ въ Цариградъ единъ съборъ, възвеличаванъ отъ римската църква съ прозвището „осми вселенски съборъ“, който сѫдилъ и осѫдилъ Фотия. На 5. ноемврий, — тъкмо мѣсецъ слѣдъ откриване засѣданията на тоя съборъ, занесли прѣдъ него седемь чували пълни съ синодални протоколи, съчинения на Фотия, и кореспонденцията му съ царе, патриарси и съ други официални и частни лица. Всички тия рѫкописи по рѣшение на събора били прѣдадени на огънь.[2]) Може би, тогава да е загинала

[1]) Въ текста „ὑπέρ“, което, прѣдполагаме, е грѣшка. „ὑπὸ τῆς σῆς θεοφρουρήτου ἐξουσίας“ е не прѣко допълнение на причастието „διακυβερνωμένῳ“. Глаголитѣ отъ страдателенъ залогъ въ гръцкия езикъ получаватъ допълнението си или въ дателенъ падежъ безъ прѣдлогъ обикновенно, или въ родителенъ съ прѣдлозитѣ ὑπό, παρα, προς, ἐκ. (Ἀσωπίου Περὶ ἑλλην. συνταξεως. Περίοδος δευτερα. ἐν Ἀθήναις 1 5, стр. 275—277.

[2]) Λόγοι καὶ ὁμιλίαι Φωτίου. . . . Στ. Ἀριστάρχου. т. 1. стр. 72.

а кореспонденцията на Фотия съ св. князъ Бориса. Отъ всичкитѣ толкова често размѣнявани между тия двѣ велики личности писма, както ни дава да заключимъ писмото, което ни занимава, само това послѣдното ли е било честито да се избави отъ огъня, що сѫ запалили Фотиевитѣ врагове, за да горятъ рѫкописитѣ му? То е толкова незначително и постно по съдържание, щото не щѣхме нищо да изгубимъ, ако то бѣше загинало, толкозъ повече, че обхваща човѣка съмнѣние, дали това писмо е излѣзло отъ перото на Фотия.

Като се оставятъ на страна нѣколко грѣшки, работа навѣрно на прѣписвачи, странно ни се вижда употрѣбяването на думитѣ: φιλόθεον καὶ φιλάρετον, които се отнасятъ едвакво и до самаго Фотия. Странно ни се вижда, защото въ тѣхъ се съдържа единъ видъ самохвалство, което не отговаря на духа на Фотия, който съвѣтваше Бориса да бѫде „οἰήσεως μείζων", „ταπεινοφροσύνης ἐλαττούμενος" (посланието до Бориса § 114). При това краятъ на писмото е повторение на сѫщитѣ мисли, изказани и въ края на 114 параграфъ отъ Фотиевото послание до Бориса, така че, като прочете човѣкъ изданото отъ Керамевса писмо подъ името на Фотия, може да си зададе справедливо питането: не се ли намира прѣдъ една подложна работа, такава, каквато сѫ и писмата, размѣнени ужъ между Василия и Юлияна? На всѣки случай и да не е подложно, това писмо не прѣдставлява друго, освѣнъ изразъ на приятелски чувства между Бориса и Фотия, чувства, каквито изобилно сѫ изляни въ Фотиевото послание до Бориса, за което ни остава да кажемъ нѣколко думи.

Точната дата на това послание е неизвѣстна. Но не подлежи на съмнѣние, че то трѣба да е писано наскоро слѣдъ като е билъ покръстенъ князъ Борисъ, т. е. между 865—866 год., прѣди да се бѣха явили пратеницитѣ на папа Николая въ България. Поставяме това врѣме, защото въ писмото нѣма никакво натѣкване за явяването на римскитѣ пратеници въ България и за разпространяването отъ тѣхъ учение на римската църква. Да е било написано посланието слѣдъ това събитие, Фотий безъ друго щѣше да спомене нѣщо за това на Бориса. Какво възмущение бѣ прѣдизвикала у Фотия постѫпката на папскитѣ пратеници, се вижда отъ посланието, което той е отправилъ до източнитѣ архиерейски прѣстоли съ покана да се явятъ на свикания въ Цариградъ съборъ, за да се произнесатъ за дѣятелностьта на римскитѣ пратеници въ България. Това негово възмущение безъ друго щѣше да се прояви въ писмото до Бориса, ако то бѣше писано слѣдъ тази печална случка. Обаче всѣки, който прочете писмото, ще види, че Фотий, колчемъ споменува въ него римската църква и нейнитѣ прѣдстоятели, всѣкога употрѣбява изрази изпълни съ почитъ и уважение и никждѣ нѣма и най-малка сѣнка отъ онова негодувание противъ Римъ, тъй бурно изказано въ посланието до източнитѣ прѣстоли.

Посланието носи слѣдния надписъ: Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλ-

γαρίας ἐπιστολῆς — Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος — „Отъ посланието на Фотия, светѣйшия цариградски патриархъ, до Михаила, князъ на България — кое е работа на единъ князъ“. Посланието се дѣли на двѣ части. Първата часть, която се продължава до края на 23. параграфъ, съдържа догматическата страна на посланието. Въ нея Фотий излага въ кратки черти учението на православнитѣ църкви и съ тази цѣль привожда Символа на вѣрата, споменуза, при кои вселенски императори, при кои прѣсѣдатели на петьтѣ патриаршески прѣстоли, въ кой градъ и за какво были събрани седмьтѣ вселенски съборы и какви были рѣшенията имъ и приключва тази часть съ думитѣ. „Затова трѣба по всѣкъ начинъ и съ всѣко усърдие да се пазятъ здраво съ прѣчистата ни вѣра и тия заповѣди. Защото безъ тѣхъ нѣма, не е възможно човѣкъ да бѫде отъ частьта на боголюбивитѣ и вѣрнитѣ или да се удостои съ небесно царство“.

Втората часть започва отъ 24. параграфъ и се свършва на 114. Тукъ Фотий дава на Бориса прѣкрасни практически наставления, какъ трѣба да се държи единъ князъ и всѣко друго лице, облѣчено съ власть, при изпълнение своитѣ трудни обязаности. Въ тази часть Фотий проявява всестранна опитность на държавникъ и богатъ запасъ отъ познания. Тия наставления той рекапитулира, тъй да се каже, въ послѣдния параграфъ, въ който изказва, какви добродѣтели трѣба да украсяватъ Бориса, за да бѫде примѣръ и образецъ за благочестие и всѣка добродѣтель не само на подвѣдомственитѣ си, но и на цѣлия слѣдъ него човѣшки родъ, хубаво и велико наследие, полезно за извършване добри и велики дѣла.

Съдържанието на писмото показва, колко невѣрепъ е надписътъ на писмото. Той отговаря само на вторатa му часть. Затова Ламбеций, споредъ както пише Валетта, прѣдлагалъ да се поправи погрѣшения отъ прѣписвачи надписъ на писмото така: Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολὴ πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας. Ἐν τῷ ματαιῷ τῶν ὑπὸ Μιχαὴλ ἄρχοντα Βουλγαρίας, т. е. „Послание отъ Фотия, патриархъ цариградски, до Михаила, князъ на България. До духовния мнѣ единъ Михаилъ, князъ на Българи.[4])

Фотиевото послание до Бориса е било напечатано нѣколко пѫти. Отъ първъ пѫть го издалъ Рихардъ Монтакуций (Montagu), епископъ Норвишски, въ обнародваната отъ него въ Лондонъ 1651 г. сбирка на Фотиевитѣ [illegible] Сѣдъ него Яковъ Баснагий (Jac. Basnage) въ [illegible] отъ 1725 г., а за третий пѫть е обнародвано отъ Евгений Булгарисъ въ 5-я томъ на съчиненията на

[illegible] Basnagii, De [illegible] observatio, въ Thesaurus monumentorum eccles. [illegible] antiquae ad saeculorum ordinem digestae. Antwerpiae 1725, t. II, p. 376—[illegible]

[4]) J. Hergenröther, Photius, Patriarch von Constantinopel, Regensburg. 1867. Bd. III, S. 225.

[5]) Jac. Basnagii, Observatio, ibdem, p. 379—419.

Теодорита.[1]) Четвърти пжть въ 1860 г. отъ аббата Миня въ издаваната отъ него Patrologia[2]) и най-сетнѣ въ 1864 г. отъ Ивана Валетта заедно съ други Фотиеви писма.[3]) Монахъ Бернардъ отъ ордена на Театинцитѣ (Theatins)[4]) прѣвелъ това писмо въ 1718 г. на френски и го издалъ подъ надслова: Maximes pour la conduite du prince Michel, Roi de Bulgarie, и го посветилъ на Людовика XV.[5])

За забѣлѣзване е, че въ това си послание Фотий не дава никакви указания за управлението на църквата въ българската държава, която църква слѣдъ въвеждането на християнството между българския народъ по необходимость трѣбване да се образува. Е. Голубински, който поддържа, че до 866 година, до врѣмето, въ което князъ Борисъ се отнесълъ до папа Николая, въ България нѣмало славянски богослужебни книги,[6]) е за мнѣние, че на първо врѣме слѣдъ покръстването на българитѣ Византия имъ изпратила саме свещеници, а епископъ ни единъ. За подкрѣпа на това мнѣние той навежда слѣднитѣ доказателства: 1) „папа Николай дава на българитѣ само единъ епископъ, за поставянето на който то изпратилъ въ България Павла Популонска и Формоза Портуенски. Ако Византия, противно на тоа, бѣше изпратила единъ епископъ, Николай сѣдѣло за второто двама. Но понеже послѣднитѣ се отказали да дойдатъ въ България саме единъ епископъ, слѣдва да се приемъ, че византийската църква сѣдѣла тамъ свой епископъ. 2) Въ Кодекса на папата Йоанъ VIII. LXXXVIII. въ посланието на Фотия до Йоанна до патриархъ Игнатий у Йоанна, епист. 279 (Ed. XVI) забѣлѣзва се [illegible] за [illegible]. Тукъ е [illegible] на [illegible] страна на Гаврилови и [illegible] [illegible] [illegible]

щеницитѣ". Но да се изважда отъ тоя откѫслекъ такова заключение, каквото прави Голубински, не е право. Защото би трѣбвало да се прѣдположи, че Фотий училъ Бориса, какво жертвоприношенията сѫ дѣло само на свещеницитѣ, а подобно учение не е вѣрно, нито пъкъ съобразно съ това, което учеше тогава, па и сега учи православната християнска церква. Извѣстно е, че съвършители на жертвоприношенията сѫ и епископитѣ. Да се допусне, че Фотий училъ криво Бориса отъ незнание или по друга нѣкоя причина, не е за вѣрване, така че да се отдава на Фотия мнѣние, каквото поддържа Голубински, трѣба да е недоразумѣние, което се основава на невѣрно тълкуване гръцката дума „ἱερεύς".

Дѣйствително, тя се употрѣбява, за да се обозначи не само свещеникъ, но и епископъ — архиерей. Така въ отпустителния тропарь на свещеномѫченика Елефтерия, чиято паметъ се празднува на 15. декемврий, се казва: „Ἱερέων ποδήρει κατακοσμούμενος καὶ αἱμάτων τοῖς ῥείθροις ἐπισταζόμενος", т. е. „съ свещеническа дрѣха украсяванъ и съ струи отъ кръвь обливанъ",[1]) а въ кондака на сѫщия свещеномѫченикъ Елефтерий е писано: „ὡς καλλονὴν τῶν ἱερέων ὅσιε", т. е. „яко одобреніе священниковъ, прѣподобне". Въ тия двѣ църковни пѣсни св. Елефтерий се нарича „иерей", свещеникъ, когато той е билъ епископъ. Въ една новелла на византийския императоръ Ираклия, издадена въ Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων ὑπὸ Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη т. V, стр. 238 се чете: ἐπεὶ τοίνυν μεμαθήκαμεν πολλοὺς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τε καὶ κωμῶν ἢ ἐμπορείων ἠγνοημένους μὲν καθάπαξ, εὐλαβὲς δὲ σχῆμα περιβεβλημένους καὶ μηδὲ, ὡς εἰκός, κληρικοὺς ὄντας ὅλως μηδὲ μὴν χειροτονείας ἀπό τινος ἱερέως, οἷς ἔξεστι τετυχηκότας, — т. е. „понеже се научихме, че мнозина въ разни епархии и паланки или търговища, хора съвършенно непознати, но облѣчени въ духовно облѣкло, безъ да сѫ, разбира се, клирици и безъ да сѫ получили рѫкоположение отъ нѣкой свещеникъ, на когато е позволено това . . . . .". Въ тоя откѫслекъ се споменуватъ иереи, на които е позволено да рѫкополагатъ, а такива сѫ епископитѣ. Отъ горнитѣ откѫслеци се заключава, че думата „ἱερεύς" въ широкъ смисълъ се простира и на епископитѣ. Може, слѣдователно, безъ погрѣшка да се приеме, че съ думата „ἱερεῦσι" въ 28. параграфъ на Фотиевото послание до Бориса се подразбиратъ не само свещеници, но и епископи и че да се навежда тоя пасажъ на посланието като доказателство на мисъльта, че не е имало въ България епископъ, това не е право.

Колкото се касае до въпроса: имало ли е изпратенъ отъ Цариградъ епископъ въ България, наклонни сме да вѣрваме, че трѣба да е имало, не само защото серпозностьта на работата е изисквала да бѫде добрѣ организирана мисията, на която бѣ възложено дѣлото на похристяничването на единъ цѣлъ народъ, но и за това, че въ византийскитѣ лѣтописци се споменува подобно нѣщо.[2]) Присъствието на епископъ

[1]) Този тропарь не е прѣведенъ на славянски.
[2]) Е. Голубински. Кратъ. очеркъ, стр. 229.

въ България не се опровергава отъ постжпката на князъ Бориса да иска отъ папа Николая архиерей. Борисъ искалъ да има въ царството си архиерей самостоятеленъ, за да не се бърка въ работитѣ на българската църква чужда духовна власть. И понеже това му желание не било посрѣщнато добрѣ нито отъ Цариградъ, нито отъ Римъ, то той се държалъ колебливо между тия два града, между които нѣмало още окончателенъ разривъ, додѣто успѣлъ да получи прѣзъ 870 година отъ Цариградъ архиепископъ Иосифа.[1])

Посланието до Бориса е привличало всѣкога вниманието на онія, които сж изучавали съчиненията на Фотия и го считатъ като едно отъ найхубавитѣ литературни произведения на деветого столѣтие. У Валетта срѣщаме отзивитѣ за него отъ Saint Croix и отъ яростния неприятель на Фотия, римския монахъ Jager. Първиятъ отъ тѣхъ казва, че то е величайшия паметникъ на Фотиевата мждость.[2]) а вторинтъ се изразява така: „папа Николай, както видѣхме, изпратилъ на царя на българитѣ наставления си цѣлъ да му дадо образование споредъ началата на християнството, да цивилизува народитѣ му и да смегчи дивитѣ имъ нрави. Но прѣди папата съ сжщата грижа се бѣше занималъ и Фотий, и съ тази цѣль му отправилъ едно писмо, въ което очертава вѣрно и точно на князя обязаноститѣ на царетѣ, които искатъ да носятъ почетното име християнинъ. Фотий захваща отъ вѣрата, която той счита за най-сжщественото начало на небето и източникъ на всѣко нравствено начало. Ако угасне вѣрата, казва Фотий, тозъ часъ изчезва и нравственостьта. Тѣзи двѣ неща съ тѣсно свързани помежду си и не може да се раздѣлятъ.[3]) Тия достоинства на Фотиевого послание до св. князъ Бориса — личности свята за българската църква и скжпа за българския народъ, на чиито сждбини той е далъ новъ тласъкъ, — ни накараха да приемемъ съ благодарение прѣдложението на професора по българската история въ нашия университетъ, г-на В. Н. Златарски, да се помжчимъ да го прѣведемъ на български. Но подкана отъ сжщия г. професоръ прѣведохме и бѣлѣжкитѣ, съ които го е коментиралъ Иванъ Н. Валетта, изкателятъ на Фотиевитѣ писма.

† Митрополитъ Симеонъ.

---

[1]) Пасъ, стр. 33.

[2]) Examen crit. des Hist. d' Alexandre le grand p. 751 sq. Paris, 1805.

[3]) M. Jager. Histoire de Photius Patriarche de Constantinople, ancien ministre des autels d'après les documents originaux le moins connus. Paris, 1844 стр. 429—430

Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς — Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος.

α'. Αἱ μὲν ἄλλαι χάριτες, περιφανέστατε καὶ ἠγαπημένε ἡμῶν υἱέ,[1]) μικρὰς καὶ προσκαίρους, οἷς προτάγονται, τὰς ὠφελείας παρέχουσιν· ὅσαι δὲ πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι, πλάνης μὲν καθαίρουσαι καὶ παθῶν τὴν αἴγλην δὲ καὶ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀληθείας διαυγάζουσαι, αὗται δὲ ἄρα χάριτές εἰσιν ὡς ἀληθῶς, μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα ἀθανάτῳ καὶ θεοειδεῖ πράγματι, τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν ἄσυλον αὐτῇ καὶ οὐράνιον ἐμπορευόμεναι πλοῦτον· ὧν ἡ τιμιωτάτη καὶ τῶν ἄλλων πρωτεύουσα χάρις ἡ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ἁπλανὴς καὶ σωτήριος χειραγωγία, ἣν πρώτη καὶ μόνη χαρίζεται τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἡ μάθησις καὶ μυσταγωγία.

β'. Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον [ἀπαλλάττουσα, καὶ τὰ τῆς καρδίας ἔμματα τῆς ἐκεῖθεν ἀχλύος ἀποκαθαίρουσα καθαρᾷ ψυχῆς διανοίᾳ τῷ καθαρωτάτῳ][2]) κάλλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται· δι' ἧς εἰς τὴν ὑπερνοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀναγόμενοι τὴν ἑνοειδῆ καὶ ὑπέρθεον τῆς Τριάδος θεότητα, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἐνοπτριζόμεθα. Τίς τοίνυν χάριτος καὶ δωρεᾶς τὴν ἐμφρονέστατον ψυχὴν εὑρηκότες ἀξίαν (ἐσᾷν γάρ σε ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πεπεισμένοι) τῷ φανεῖσῃ δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα· ἐν ᾧ τῆς ἀνωτάτου καὶ καθαρᾶς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερὸν καὶ θεόφρον ἐντόξαντες μάθημα, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ Συνόδους, οἷονεὶ χαρακάς τινας καὶ περιβόλους οὔσας τοῦ θείου τούτου καὶ ὀρθοδόξου μαθήματος, σαφεῖ τε καὶ συντόμῳ λόγῳ συμπαροτιθέμεθα· οὐδ' ὅσα βίον θύνει, καὶ μαρτυρεῖ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα, παντελῶς ἀποσιγήσαντες. Ὥσπερ γὰρ τὸ πάντα κατ' ἀρχὰς πειρᾶσθαι λέγειν ἀπειρόκαλον, οὕτω καὶ τὸ μηδὲν εἰπεῖν ἀφιλόκαλον.

γ'. Δεῖ δὲ τὸν ἄρχοντα τῇ Πίστει παραπεπηγότα, καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον κατασταθῆναι. Καὶ γὰρ δημάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρότης τῆς Πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα· ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου βᾶον οὐδὲν ὑπορρεῖν καὶ παραπόρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον κατὰ μόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι.[3])

Отъ посланието на Фотия, светѣйшия цариградски патриархъ, до Михаила, княза на България. — Кое е работа на единъ князъ.

1. Едни добрини, прѣсветли и прѣобични нашъ сине, малка и врѣменна полза приласятъ на оныя, на които тѣ се правятъ. Но истински добрини сѫ оныя, които имать свойств то да правятъ душата по-добра, като я очистватъ отъ заблуждения и страсти, и я озаряватъ съ сиянието и блѣсъка на добродѣтелитѣ и на истината; защото тѣ приласятъ на душата, вещь безсмъртна и бог подобна, придобивки голѣми и безсмъртни и и зрнечелватъ неотемлемо и небесно богатство. Отъ тия добрини най-цѣнна и първа отъ всички други е здравото и спасително упѫгване къмъ Бога, което дарува само и прѣди всичко изучването и посвеглянето ни въ чистата и непорочна наша християнска вѣра.

2. Защото то, като освобождава човѣка отъ разни заблуждения я разпръсва мъглата имъ отъ духовнитѣ очи, дава възможность на чистия разумъ да се взира ясно въ прѣчистата красота на богопоклонението, чрѣзъ което се издигаме до надумствената сѫщность — причина и творецъ на всичко — и съзерцаваме прѣбожественото и еднообразно божество на Света Троица, доколкото е възможно това за човѣка. Прочее, като памираме, че мѫдрата ти душа заслужава такава добрина и даръ, (защото сме убѣдени, че ти си рачитель на добродѣтельта и на благочестието), поднасяме ти тоя угоденъ и великолѣпенъ даръ. Къмъ него, слѣдъ като изложихме свещения и богомѫдъръ урокъ за чистата и непорочна наша вѣра, прибавихме още ясни и кѫси свѣдѣния за светитѣ седемъ вселенски събори, които сѫ като стоборъ и ограда на този божественъ и православенъ урокъ. Не прѣмълчахме ние и това, което управя живота и свѣдочи за правотата на вѣрата. Защото, както е простотия да се старае човѣкъ да изкаже въ самото начало всичко, така признакъ на безвкусие е да замълчи и да не каже нищо по тия въпроси.

3. Добродѣтелитѣ трѣбва да бѫдатъ оградени съ вѣрата, и съ помощьта на двѣтѣ да се образува сериозниятъ човѣкъ, защото правитѣ догмати произвеждатъ животъ пристоенъ, а чиститѣ дѣла възвѣстяватъ божественостьта на вѣрата. Всѣко отъ тия двѣ нѣща безъ другото обикновено твърдѣ лесно отпада и се смича, защото не може да се вселява

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ὕστερον· νῦν δέ σοι τὸ ἱερὸν καὶ θεόχρηστον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας ἀνατιθέμεθα μάθημα.

δ'. 1) Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. 2) Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. 3) Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν,[4]) καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. 4) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. 5) Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. 6) Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν[5]) τοῦ Πατρός. 7) Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. 8) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον τὸ[6]) ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον,[7]) καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. 9) Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. 10) Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. 11) Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. 12) Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ε'. Οὕτω τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὡ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ Συνόδους, τὰς μὲν ὡς διδασκάλους, τὰς δὲ ὡς προμάχους τῆς εὐσεβείας, ἀποδέχου καὶ περίπε. Δι' αὐτῶν γὰρ πᾶσα καινοτομία καὶ αἵρεσις ἀπελαύνεται· τὸ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκήρατον καὶ ἀρχαιοπαράδοτον φρόνημα ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς εἰς ἀδίστακτον σεβασμότητα καθιδρύνεται. Ὧν ἀπάρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον, καὶ ἀριθμὸν τοῦ πλήθους, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ἑκάστης, χάριν εὐμαθείας, ταῖς οἰκείαις συνυποτοπούμενος πράξεσιν.

ς'. Ἡ τοίνυν πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία Σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ συνεκροτήθη· ὀκτωκαίδεκα δὲ καὶ τριακόσιοι,[8]) θείων Ἀρχιερέων ὁμήγυρις, τὴν τῆς ἀληθείας κρίσιν ἐνεχειρίζοντο· ὧν ἦσαν προέχοντες Ἀλέξανδρός τε ὁ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιερατικὸν θρόνον λαχὼν διευθύνειν,[9]) ἀνὴρ βαθείᾳ μὲν πολιᾷ, παραπλησίῳ δὲ φρονήματι σεμνυνόμενος, βίου δὲ λαμπρότητι, καὶ ὁσιότητι γνώμης, καὶ πίστεως ἀκριβείᾳ τὴν εἰς τὸ θεῖον παρρησίαν πολλὴν οἰκειούμενος καὶ δή, καὶ Σίλβεστρος καὶ Ἰούλιος,[10]) τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπίσημοί τε καὶ διαβόητοι πρόεδροι· αὐτῶν μὲν οὐδέτερος παραγεγονώς, Βίτωνα δὲ καὶ Βικέντιον ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς Ἀρχιεράτειας χρόνον τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελεύσει προβαλλόμενοι, ἀνθρώπους ἀρετὴν τιμῶντας, καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἀξίωμα παραγγέλλοντας· οἷς καὶ ὁ Κορδούβης ἐπίσκοπος συνετέτακτο. Ὃς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς διωγμοὺς τὴν κλῆσιν ἐπαληθεύουσαν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος, ἀδεβήλον αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλικῆς λατρείας διετήρησεν. Ὁ μέντοι Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος αὐτός τε παρῆν ἱεροῖς ἐνδιαπρέπων κατορθώμασιν· ἦγε δὲ συναγωνιστὴν ἑαυτῷ καὶ Ἀθανάσιον, ὃς τότε μὲν τοῦ τάγματος τῶν Διακόνων ἡγεῖτο, μετ' οὐ πολὺ

само въ човѣшкитѣ души. Но за това ще говоримъ и по сѣтнѣ, а сега ти излагаме свещения и богооткровенъ урокъ на свещеното на богопочитание.

4. Вѣрвамъ въ единаго Бога, Отца, Вседержителя, Твореца на небето и земята, на всичко видимо и невидимо. (Вѣрвамъ) и въ единаго Господа Исуса Христа, Сина Божия, единородния, който е роденъ отъ Отца прѣди всички вѣкове: свѣтлина отъ свѣтлина, истински Богъ отъ истински Богъ роденъ, не сътворенъ, на Отца единосѫщенъ, чрѣзъ Когото всичко е станало, Който заради насъ, человѣцитѣ, и заради нашето спасение слѣзе отъ небесата и се въплоти отъ Светаго Духа и Дѣва Мария и стана человѣкъ; Който заради насъ бѣше распнатъ при Понтийския Пилатъ, и страда, и бѣше погребанъ; и възкръсна въ третия день споредъ Писанията, и се възнесе на небесата и седна отдесно на Отца; и пакъ ще дойде съ слава да сѫди живитѣ и мъртвитѣ и Неговото царство не ще да има край. (Вѣрвамъ) и въ Светаго Духа, Господа, Който оживотворява, изхожда отъ Отца и е покланяемъ и прославляванъ съ Отца и Сина и Който е говорилъ чрѣзъ пророцитѣ. (Вѣрвамъ) въ една, света, вселенска и апостолска Църква. Признавамъ едно кръщение за опрощение на грѣховетѣ. Очаквамъ възкресение на мъртвитѣ и животъ въ бѫдащия вѣкъ. Аминь.

5. Прочее, като мислишъ и вѣрвашъ така, съгласно съ прѣданието на светата вселенска и апостолска Църква, ти, о хубаво украшение на моитѣ трудове, приемай още и почитай светитѣ седемъ вселенски събори, едни тѣ като учители, а другитѣ като поборници на благочестието. Защото чрѣзъ тѣхъ всѣка ересь и новизна се прогонватъ, а прѣдаденото издревле и чисто учение на православието тъй се утвърдява въ душитѣ на благочестивитѣ, че добива несъмнѣнна важность. Захващамъ разказа си, като излагамъ за по-лесно изучване рѣшенията, мѣстото, броя на събранитѣ отци и прѣдводителитѣ на всѣки съборъ.

6. И тъй светиятъ **Първи вселенски съборъ** се събралъ въ Никея, въ Витиния. На този съборъ отъ триста и осемнадесетъ божественни архиереи било възложено да се произнесе за истината. Между тѣхъ първенствували: Александъръ, комуто паднало да управлява царградския архиерейски прѣстолъ, мѫжъ, уважаванъ за еднакво дълбокитѣ си старини и правъ и съ свѣтлия си животъ, свѣтлитѣ си мисли и точната си вѣра придобилъ голѣмо прѣдъ Бога дързновение. При това Силвестъръ и Юлий, знаменити и чутовни прѣдстоятели на Римската църква. Ни единъ отъ тѣхъ не присѫтствувалъ въ събора, а прѣзъ врѣме на архиерейството си били прѣдставлявани въ общото събрание отъ Витона и Викентия, человѣци добродѣтелни и по чинъ презвитери. Заедно съ тѣхъ билъ и Кордувскиятъ епископъ, който въ врѣме на еллинскитѣ гонения доказалъ, че името му е истинско. Защото съгласно съ името си Осий запазилъ изповѣданието си чисто отъ идолопоклонство[1].) Александрийскиятъ

[1]) Писательтъ се играува отъ собственото име на Кордувския епископъ, който се именувалъ Осия, за да характеризира благочестието му. Ὅσιος е гръцка дума, която при другитѣ си значения има и това: благочестивъ, добродѣтеленъ.

δὲ καὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέστη διάδοχος. Καὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος σωμπαρὴν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἐναστράπτων καθαρότητι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σοφροσύνῃ θαυμαζόμενος· μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰακώβιος, πολλαῖς ἰδέαις ἀρετῶν ἐνευθηνούμενος[11] ἄλλοι τε πλείστοι ἀποστολικαῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς παθήμασι διαλάμποντες· ὧν Παφλαγόνιος[12]) καὶ Σπυρίδων,[13]) Ἰακωβός τε[14]) καὶ Μάξιμος, ἀγαθοῦ καὶ θαυμασίου σεστήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμάσιοι πρωτοστάται ἐγνωρίζοντο. Ὧν ὅς ἅπαντι καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος Κωνσταντῖνος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἱδρυτὴς τὸν κηρύκτρα, διέπρεπε, τήν τε Σύνοδον ἱδρυόμενον καὶ λαμπροτέρων τῶν παρουσῶν ἀπεργαζόμενος.

ζ'. Ἀλλ' ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος συνίστατο σύλλογος, Ἀρειόν τινα νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας ἐπιπραττόμενος καὶ τὸ Ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατύνοντος κήρυγμα. Ἦν δ' οὗτος ὁ δείλαιος ἕλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου εἰς κλῆρον δὲ καταλεγεὶς τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας, καὶ εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθών, ποτέρως μὲν κατὰ τοῦ ἰδίου ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τοῦ κοινοῦ Ποιμένος καὶ Δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν. Τὸν γὰρ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ (ὦ τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης καὶ διανοίας!) εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαζεν, οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχειν πᾶσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολόγημα, ὡς ἅπας υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστι τῷ γεγεννηκότι οὐσίας καὶ φύσεως· καὶ ὁ τὸν Υἱὸν τάττων ἐν κτίσμασι καὶ τὸν Πατέρα κτίσμα προαναγορεύσειν ὥσπερ ὁ τὸν Πατέρα δημιουργικῆς οὐσίας καὶ ἀϊδίου φύσεως ἄνευ τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν συνομολογήσειεν. Ἐνοῦ δ' ἂν εἴη τι γνήσιον τῆς τοιαύτης, ἀλλὰ μὴν οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἑτέρας δὲ τοῦ Υἱοῦ γεγεννηκότος. Ἐξ ὧν οὐ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἐλάττω καὶ μείζω οὐσίαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρώτον καὶ δημιουργὸν καὶ πρεσβύτερον Θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς δεύτερον θεὸν διακρινομένης καὶ ὑπουργὸν καὶ νεώτερον; Ταῦτα γὰρ τῆς τοῦ Ἀρείου πονηρᾶς σπορᾶς τὰ γεννήματα. Ἀλλὰ τούτων μέν, ὡς γέγραπται, βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ἐπεισάμενον, τῆς ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς ἀπεγύμνωσεν ὅμιλος· τὴν δὲ δυσσεβεστάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν ὁμοούσιον δὲ καὶ ὁμόφυῆ καὶ συνάδιον τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι Πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοί, καὶ τῶν εὐσεβούντων τὰ καινὰ δόγματα ἱεροφαντοῦντες διετράνωσαν καλῶς εἰδότες ὅτι, ὥσπερ τὸ εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν Τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριότητα Ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ μιαρόν, οὕτω καὶ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἀνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπέρφυῆ καὶ ἑνιαίαν θεότητα Ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος

пъкъ епископъ Александъръ, който се отличавалъ съ свещени подвизи и самъ лично присѫтствувалъ и водѣлъ, като свой съподвижникъ, Атанасия, тогава още дяконъ, а слѣдъ малко наслѣдникъ на архиерейския прѣстолъ. Тамъ билъ и украшението на Антиохийската църква, славнинтъ Евстатий, който съ чистата си вѣра сиялъ, а съ мѫдритѣ си думи и мисли вдъхвалъ удивление. Заедно съ тѣхъ се подвизавали Макарий Иерусалимски, богатъ съ много добродѣтели, и твърдѣ много други блѣстящи съ апостолски дарования и мѫченически страдания, между които Пафнутий и Спиридонъ, Паковъ и Максимъ били признати като добри и чудни прѣводители на това добро и чудно сдружение. При тѣзи всички се отличавалъ и управителятъ на Римската империя, великиятъ и дивенъ Константинъ, който свикалъ събора и съ присѫтствието си му давалъ голѣмъ блѣсъкъ.

7. Отъ толкова и такива отци съставенъ, този свещенъ съборъ наказалъ нѣкого-си Ария, любителъ на нововведения, за нечестието му и утвърдилъ божествената и апостолска проповѣдь. Този окаяникъ билъ родомъ отъ Александрия и слѣдъ като билъ зачисленъ въ клира на тамошната църква и достигналъ до презвитерски чинъ, възгордѣлъ се първомъ противъ своя пастирь, а оттамъ насетнѣ прострѣлъ безумието си и противъ общия Пастирь и Владика. Защото унижавалъ, (о дрънзъкъ езикъ и помисълъ), Сина Божия и Слово въ създание и творение, безъ да иска да разбере общоприетата и общеизвѣстна истина, че всѣки синъ е отъ естество и сѫщество еднакво съ онова на родителя си и че, който поставя Сина въ реда на създанията, той съ това по-напрѣдъ е признавалъ Отца за създание; както и който признава Отца, че е отъ сѫщество творческо и отъ естество присносѫщно, той съ това би изповѣдалъ, че и Синътъ е отъ сѫщото естество и сѫщество. Какъ може да се приеме истиностьта на синовството, ако би че Отецъ е отъ друго сѫщество, и Синътъ отъ друго? И какъ нѣма да изпъкне лъжливото слабоумно многобожие, като се дѣли божеството на по-малко (ἐλάττω) и на по-голѣмо (μείζω) сѫщество и се отдаде послѣдното на Богъ пръвъ, творецъ и старши, а първото се опрѣдѣли за Богъ втори, служитель и мъченик? Защото тоа сѫ плодоветѣ отъ злото сѣме на Ария. Но, понеже той бѣ отворилъ хулни устни противъ Твореца, свещеннятъ съборъ го лишилъ отъ свещенство, а прѣпечестивата му и богоборческа ересь прѣдалъ на анатема и съ свещенитѣ си рѣшения прогласилъ, че Синъ Божи и Слово е единосѫщенъ, единоестественъ и присносѫщенъ съ родилия Го Отецъ и има сѫщата власть и господство, както учатъ свещенитѣ писания и единодушнитѣ рѣшения на благочестивитѣ. Той добрѣ знаелъ, че както е свойствено на пуклитѣ и на христоненавистницитѣ да сливатъ въ едно лице троичното единоначалие и господство, така сѫщо е идолопоклонническо и многобожеско да се дѣли прѣестественото и едно божество въ неравни естества и нееднакви сѫщества. Въ това състои свѣтия първи вселенски съборъ.

η'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα Σύνοδος τῶν μὲν ἱερῶν φροντισμάτων τὴν βασιλίδα πόλιν ἱερὸν ἐδείκνυ φροντιστήριον·[15]) εἰς πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν ἱεροὺς ἄνδρας συνηγείρετο· ἐξάρχους ἔχουσα Τιμόθεόν τε τὸν Ἀλεξανδρείας[16]) καὶ τὸν ἀξιοθύμαστον τῆς Ἀντιοχείας Μελέτιον,[17]) Κύριλλόν τε τὸν Ἱεροσολύμων,[18]) τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους ἰθύνοντας· καὶ δὴ καὶ Νεκτάριον,[19]) ὃς ἄρτι τῆς τῶν κατηχουμένων ἀγέλης ἀφοριθείς, καὶ τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν τοῦ βίου ῥύπον ἀποπλυνάμενος, καθαρὸς ἤδη τὸ καθαρώτατον τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα περιβάλλεται, ψήφῳ μὲν κοινῇ τῆς Συνόδου, χειροθεσίᾳ δὲ τῶν προκρίτων, καὶ ἅμα τε τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπος, καὶ τῆς Συνόδου ἐχρημάτιζεν ἔξαρχος μεθ' ὧν Γρηγόριος ὅ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος,[20]) καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐξ ἔργων ἐπώνυμος·[21]) οἷς, οὐ πολὺς χρόνος, καὶ Δάμασος[22]) ὁ τῆς Ῥώμης τὰ αὐτὰ κρατύνων ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος.[23])

θ'. Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἱεροφάντης χορὸς Μακεδόνιόν τινα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἅρπαγμα πάλαι ποιησάμενον,[24]) ὅτι τὸ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν ἐβλασφήμει[25]) Πνεῦμα εὐθύνας ἐδικαίου δοῦναι. Ὡς γὰρ Ἄρειος κατὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ παναγίου παραταττομένος Πνεύματος, εἰς δούλους καὶ ὑπηρέτας τὴν Δεσποτικὴν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ συνέταττε κυριότητα. Καίτοι ῥᾷον ἦν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ αθλίῳ συνορᾷν, ὅτι, καθάπερ οἱ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα τάττοντες, τὴν ὕβριν οὐδὲν ἧττον προσάπτουσι τῷ Πατρί, οὕτω καὶ οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν βλασφημίαν ἀφιᾶσι[26]) κατ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα κτίσμα, κἀκεῖνος, οὐ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ καὶ ἀκραὶς ἀφόρητον ἡ τῆς ἀθεότητος ταύτης ὑπερβολή, πῶς οὐ συνῆκεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνο φεύγειν, δι' οὗ πρὸς τούτους ἀνάγκη πεσεῖν τοὺς θεομάχους λογισμούς; Ἀθετεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν; Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ;[7]) Πῶς ἐστιν ἄλλος παράκλητος; Πῶς συντάττεται Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Πορευθέντες γάρ, αὐτός φησιν ὁ Υἱός, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.[28]) Εἰ ἕν τι τῶν τριῶν κτίσμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρεύσει τῆς ὕβρεως. Ἀλλ' εἰ κτίσμα, πῶς κτίζει; πῶς ἁγιάζει;[29]) πῶς ζωοποιεῖ; πῶς διαιρεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ Θεός; Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρενοβλαβὴς ἐπὶ νοῦν βαλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος διασπᾷν [τὸ Πνεῦμα][30]) ἐτόλμα καὶ ἀπεθρασύνετο. Δι' ὃ καὶ τῆς ἀσεβείας ἐπάξια εἴληφε τὰ ἐπιχείρια,[31]) αὐτός τε ἀφαιρέσει τῆς ἱερωσύνης ζημιωθείς, καὶ πάντες ὅσοι τῆς αὐτοῦ θεομαχίας τὸ ἀνίατον παρεζήλωσαν. Καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆς Τριαδικῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ κυριότητος ἀλλοτριοῦν ἐφρυάττετο, οὕτως αὐτὸν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας οἷα δεύτερον ἠλλοτρίωσεν Ἄρειον· τὸ δὲ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, ἅτε δὴ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, ἰσοσθενές τε καὶ παντοδύναμον, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνδοξολογεῖσθαι, κατὰ τὰς Πατρικὰς

8. Светнятъ пъкъ Втори вселенски съборъ като мѣсто за свещенитѣ си съвѣщания бѣ избралъ Цариградъ, а по броя на членоветѣ си възлизалъ до 150 свещени мѫже. Водители въ него били: Тимотей Александрийски, дивнятъ Мелетий Антиохийски и Кирилъ Иерусалимски, които управляваха иераршескитѣ прѣстоли. При тѣхъ трѣбва да се прибави и Нектарий. Той наскоро бѣ излѣзълъ изъ редоветѣ на оглашенитѣ и, омитъ чрѣзъ светото кръщение отъ скверноститѣ на живота, чистъ вече, слѣдъ като е билъ избранъ единогласно отъ събора и ржкоположенъ отъ първитѣ му членове, облича се въ прѣчистото достоинство на иерархъ и се поставя едноврѣменно епископъ цариградски и прѣдседатель на събора. Между тѣхъ се броели още Григорий епископъ на града Ниса въ Кападокия, както и нареченнятъ по богословскигѣ си съчинения Богословъ. Не слѣдъ много врѣме и римскиятъ епископъ Дамасъ заявилъ, че е съгласенъ съ горнитѣ и подържа сѫщитѣ съ тѣхъ мисли.

9. Този свещеноявленъ ликъ намѣрилъ за справедливо да покани похитителя на цариградския прѣстолъ, нѣкого-си Македония, за да даде отговоръ за богохулствата си противъ всесветия и живоначаленъ Духъ. Защото, както Арий билъ противъ Сина, така и той, като се опьлчвалъ противъ всесветия Духъ, поставялъ прѣвисшето Му и владично господство въ реда на слуга и рабъ, при всичко че този оканнилъ можеше, ако искаше, да съзрѣ, че както поставящитѣ Сина въ реда на създанията нанасятъ еднаква обида и на Отца, така и зачисляющитѣ и всесветия Му Духъ между тваритѣ еднакво и наравно богохулствуватъ противъ Него — Отца. Защото, ако Св. Духъ е създание, въ реда на създанията спада и Оня, чийто Духъ е Той. Но, ако това крайно безбожие дори и слухътъ не може да понесе, какъ не бѣ разбралъ оканнятъ, че трѣбва да отбѣгва отъ онова, което по необходимость идѣше да падне въ тия богоборчески мисли? Не приемашъ ли, че Св. Духъ е Богъ? Какъ тогава Той издирва божиитѣ дълбочини и нѣма нищо тайно за Него? Какъ е другъ утѣшитель? Какъ е поставенъ на сѫщия рѣдъ съ Отца и Сина? „Идете, казва самиятъ Синъ, научете всички народи, като ги кръщавате въ името на Отца и Сина и Светаго Духа". Ако едно отъ тритѣ, въ които се кръщаваме, е създание, и останалитѣ нѣма да останатъ чисти отъ хулата. Но, ако е създание, какъ създава? какъ освещава? какъ оживотворява? какъ раздава дарования? какъ е Богъ? Но онзи умоповрѣденъ, безъ да размисли върху единъ поне отъ тия въпроси, дръзкъ се осмѣлявалъ да отцѣпи Св. Духъ отъ едното нераздѣлно и единоначално божество. Затова и получилъ заслуженото за нечестието си наказание, като билъ лишенъ отъ свещенство той самъ и всички други, които поддържали неизцѣримото му богоборство. И, както той дръзко посѣташе да отчужди всесветия Духъ отъ едното Троично божество и господство, така и светиятъ вселенски съборъ го отлѫчилъ отъ свещенството, отъ частьта и отъ общението съ вѣрнитѣ, като да бѣше нѣкой втори Арий, и, съгласно съ учението на

τε καὶ Θεολογικὰς φωνάς, ἀνεκήρυξαν, ἐκθερίσαντες τέλεον καὶ εἶτι τῆς Ἀρειανῆς σπορὰς ζιζάνιον ὑπεφύετο. Τηνικαῦτα δὲ τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλης εὐφημίας ἄξιος περιεζώννυτο Θεοδόσιος, πρόμαχος καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας γνωριζόμενος. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ αὕτη ἡ ἁγία Σύνοδος.

ι'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη Σύνοδος ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐφέσῳ συνεκροτήθη, εἰς διακοσίους δὲ ἐπληθύνετο [32]) Ἐν οἷς ἡγεμόνες ἐγνωρίζοντο Κύριλλός τε ὁ ἐν Πατράσι περιώνυμος, ὃς δι' ἀρετὴν καὶ σοφίας πλοῦτον τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλοπόλεως ἰθύνων τὸν θρόνον, καὶ τοῦ Ῥώμης Κελεστίνου τὴν καθέδραν ἀνεπλήρου καὶ τὸ πρόσωπον [33]) μεθ' ὧν καὶ Μέμνων, ὁ τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐμπεπιστευμένος τοὺς οἴακας· καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος· οἵτινες σὺν παντὶ τῷ τῆς Συνόδου πληρώματι τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ὧν ἠσέβει δίκας εἰσεπράττοντο. Ὃς ἐκ τῆς Ἀντιόχου, τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντι, [34]) ὁρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον οὐκ εὐαγῶς ἐγκεχείριστο· [35]) ἀλλ' ὅ γε ταλαίπωρος οὗτος ἐκ τῶν Διοδώρου [36]) καὶ Θεοδώρου [37]) θολερῶν τῆς ἀσεβείας ἐκροφήσας ναμάτων, καὶ εἰς φρενῶν μέθην ἐμπεσών, ἀπηχεῖς καὶ ἐκτόπους φωνὰς ἐπὶ λύμῃ τοῦ ποιμνίου πολλῶν ἀκοὰς ἐναπηρεύξατο. Χριστὸν γὰρ τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱὸν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ὃς δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκὸς ἡμῖν παραπλησίως κοινωνήσας καὶ αἵματος, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φύραμα, ἓς ἐκ δύο ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος· εἷς Χριστός, εἷς Υἱός, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ· ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος· ἓν πρόσωπον, μία ὑπόστασις· τοῦτον δὴ τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Χριστὸν εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις ὁ τρισάθλιος ἐκεῖνος οὐ πεφρικώς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος λόγου, κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ἔπλαττε, τὸν δὲ θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος· ὥσπερ δεδοικὼς ὁ ἀνόητος, μή τι θεὸς πάθοι, τὸ οἰκεῖον πλάσμα δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν εἰς θεραπείαν καὶ ἀνάπλασιν ὑποδυόμενος· οὐδὲ τοῦτο συνιδών, ὡς οἷς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς τοῦ Λόγου ἐδιχάζεν ὑποστάσεως, ἀνίατον αὐτὴν καὶ ἀθεράπευτον ἀνεκήρυττε, καὶ τῆς ἰδίας ἔξαρνος σωτηρίας ἐγίγνετο. Ἀλλὰ γὰρ τοὺς λογισμοὺς [38]) ὅλως ἐκ τούτων διαστραφείς, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, τὴν παναγίαν Παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν Λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην καλεῖν θεοτόκον ἠνέσχετο, ἀλλ' ὥσπερ τὸν Υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος, οὕτως ἠλλοτρίου καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς Θεοτόκου κλήσεως.

ια'. Δι' ὃ τοῦτον ἀξίως τῆς τηλικαύτης ἀπονοίας καὶ τῆς βλασφήμου γλώσσης τῶν μακαρίων Πατέρων [39]) ὁ σύλλογος πάσης τε ἱερωσύνης ἐγύμνωσε, καὶ σὺν τῷ οἰκείῳ καὶ βδελυρωτάτῳ φρονήματι τῷ αἰωνίῳ παρέπεμψαν ἀναθέματι. Τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν μιᾷ καὶ τῇ

отцитѣ и на богословцитѣ, прогласилъ, че всесветлятъ и живоначалнiя Духъ трѣбва да бѫде покланяемъ и прославяванъ съ Отца и Сина като единосъщественъ и единосѫщенъ, равномощенъ и всесиленъ. Въ сѫщото врѣме съборътъ досулдъ изложенали зъмкитѣ плевели нарастнали отъ арианското сѣме. Тогава юздитѣ на царството държалъ дѣйствително великиятъ и съ велика слава удостоенъ Теодосий, който така сѫщо е извѣстенъ като поборникъ на благочестието. Въ това състои и този св. съборъ.

10. Светлятъ пъкъ Трети вселенски съборъ се събралъ въ Ефесъ, въ Азия, и състоялъ отъ двѣстѣ души. Отъ тѣхъ като водители били признати: чуговиятъ между отцитѣ Кирилъ, който поради добродѣтелитѣ си и богатата мѫдрость управлявалъ прѣстола на великия Александровъ градъ, а при това прѣдставлявалъ лицето и сѣдалището на Целестина Римски; Мемнонъ, комуто бѣ повѣрено кормилото на Ефеската църква и Ювеналий Иерусалимски. Тѣ заедно съ цѣлото изпълнение на събора сѫдили нечестивия Несторий за нечестието му. Послѣдниятъ родомъ отъ Антиохия, при рѣката Оронтъ, държалъ незаконно цариградския прѣстолъ. Но той, окаяниятъ, насмукалъ отъ мѫтнитѣ струи на проповѣдваното отъ Теодора и Диодора нечестие и, опоенъ до обезумяване, изказалъ прѣдъ мнозина думи неумѣстни и неприятни за слушане въ врѣда на паството си. Защото Христа — единия Синъ Божий и истински нашъ Богъ, Който, като е станалъ заради насъ и нашето спасение причастникъ въ кръвь и плъть, сѫщо като насъ, и като е възприелъ нашето смѣшение, е билъ единъ отъ двѣ противоположности, бидейки сѫщия Богъ и человѣкъ, единъ Христосъ, единъ Синъ, сѫщиятъ горѣ отъ Отца безъ майка, а долу отъ майка безъ баща, сѫщиятъ и не другъ, едно лице, една ипостась, Тогова, казвамъ, единия нашъ Господь, Иисуса Христа, прѣокаяниятъ Несторий, безъ да се ужаси, разсѣкълъ и раздѣлилъ на двѣ ипотаси, та образувалъ отдѣлна ипостась отъ простия човѣкъ, безъ Словото, което е възприело человѣка, а Бога отдѣлно безъ възприетото. [Учеше] така безумниятъ, защото като да се страхувалъ да не би Богъ нѣщо да се измѣни, като възприема отъ неизказано человѣколюбие своето създание, за да го излѣкува и възсъздаде. Той не се досетилъ, че съ това, дѣто отдѣля человѣческото естество отъ ипостасьта на Словото, признава человѣческото естество за неизцѣримо и неизлѣчимо и самъ се отрича отъ спасението си. Подъ влияние на кривото си учение той така се развратилъ въ помишленията си, че Христовата по плъть майка, прѣсветата Дѣва, вѣрно и истински родилата въплотения Бога-Слово, дори и нея не приемалъ да нарича Богородица. Но както лишавалъ Сина отъ божество, така той настоявалъ да не се зове майка Му Богородица.

11. За това му голѣмо безумие и хуленъ езикъ съборътъ на блаженнитѣ отци заслужено го лишилъ отъ всѣко свещенство и заедно съ прѣгнъсното му учение го прѣдалъ на вѣчна анатема. И, слѣдъ като опрѣдѣлилъ за догматъ, че Господь нашъ, Иисусъ Христосъ, трѣбва да

αὐτῇ ὑποστάσει πατροπαραδότως καὶ ὁσιοπρεπῶς προσκυνεῖσθαι καὶ κηρύττεσθαι δογματίσαντες, ακολούθως καὶ τὴν πανάχραντον αὐτοῦ καὶ ἀειπάρθενον μητέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖσθαι καὶ ἀνευφημεῖσθαι Θεοτόκον παραδεδώκασιν· οἷς γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκὶ γεννηθῆναι καταδεξάμενον τέτοκε, Θεοτόκος ἐνδίκως δοξολογεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι ἐξωσίωται. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μὲν καὶ αὕτη τὸ τέλος ἔσχηκεν, ἡνίκα τὸν νέον Θεοδόσιον ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία γαληνοῖς ἑώρα ὀφθαλμοῖς τὴν πατρῴαν καὶ βασίλειον Ἀρχὴν ἐκ τριγονίας διανύοντα.

ιβ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη Σύνοδος [40]) τὸν ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβέστατον Μαρκιανὸν συμπαρόντα καὶ συμπνέοντα ἔχουσα, τῶν ἀληθινῶν μὲν δογμάτων ἀκροατήριον ἀκέρου τὴν Χαλκηδόνα, πόλιν Βιθυνίας οὖσαν ἐπίσημον ἐν τριάκοντα δὲ καὶ ἑξακοσίοις τὸν ἀριθμὸν ἐξετείνετο. Ἧς λογάδες ἐχρημάτιζον Ἀνατόλιός τε ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς θεσμοὺς ἐγκεχειρισμένος [41]) καὶ δὴ Πασχασῖνός τε καὶ Λουκίνσιος, ἐπισκοπικῷ διαπρέποντες ἀξιώματι, σὺν Βονιφατίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης, οὗ κλέος μέγα, καὶ πολὺς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλος μεθ' ὧν Μάξιμός τε ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Οἵτινες Εὐτυχῆ τε τὸν δυστυχῆ [42]) καὶ τὸν προαπιστὴν αὐτοῦ τὸν ἀλαζόνα Διόσκορον δυσσεβημάτων εἰσπράξεις [43]) ἀπῄτησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν ἐκ διαμέτρου Νεστορίῳ πλάνην οἰκειωσάμενοι, εἰς τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ ἐξέπεσαν ἀθλιότητα. Τὸν γὰρ ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον, καὶ ἐν ταύταις ταῖς δυσὶ προσκυνούμενον φύσεσιν, εἰς μίαν φύσιν τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκήρυττον καὶ συνέχεον ἐξ ὧν τῆς τε πατρικῆς οὐσίας ἑτερόφυλον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἑτεροφυᾶ, οὐ συνίεσαν οἱ δείλαιοι συμπεραίνοντες. Εἰ γὰρ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις, ἢ θεία πάντως, ἢ ἀνθρωπίνη ἔσται. Ἀλλ' εἰ μὲν μόνη θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον; εἰ δὲ ἀνθρωπίνη, [44]) πῶς οὐκ ἔξαρνοι τῆς θεότητος; εἰ δ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ φρόνημα), πῶς οὐχ ἑτεροφυὴς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται; οὐ τί ἂν δυσσεβέστερον ἢ ἀφρονέστερον; ἄνθρωπον γενέσθαι φάσκειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ Θεόν, ἐπί τε φθορᾷ τῆς ἰδίας θεότητος, καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος; τοῦτο γὰρ ἕπεται πάντως τοῖς μηδετέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν ἐκτολμήσασιν.

ιγ'. Δι' ὃ καὶ τῆς τοσαύτης δυσσεβείας οἱ τῶν χριστομάχων τούτων δογμάτων εἰσηγηταὶ ἀξίαν τὴν δίκην δεδωκότες, ἀφῃρέθησάν τε τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν ἀνάθεμα, συναπελαθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς χριστομάχου αἱρέσεως· τὸ δὲ ὀρθὸν καὶ ἀπαράτρωτον τῆς Ὀρθοδοξίας φρόνημα ἔτι μᾶλλον ταῖς Γραφικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς μαρτυρίαις ἀνεκηρύχθη καὶ διέλαμψεν ἕνα τὸν Χριστόν, ἤτοι μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ

бѫде покланяемъ и проповѣдванъ въ єдна и сѫща ипостась, както е прѣдадено отъ св. отци, и както подобава, придалъ още и това, всенепорочната Му и приснодѣва майка точно и истински да се прославява и именува Богородица. Защото, като е родила Бога-Слово, Който е възприелъ да се роди по плътъ, осветено е тя да се прославлява справедливо и да се именува Богородица. Така е свършилъ и този съборъ, когато младшиятъ Теодосий, трети въ рода си, спокойно упражнявалъ останалата отъ баща му царска власть и управлявалъ Римската държава.

12. Светиятъ пъкъ Четвърти вселенски съборъ, въ който присѫствувалъ и съдѣйствувалъ благочестивѣйшиятъ царь Маркианъ, бѣше избралъ Халкидонъ, прочутъ градъ въ Витиния, за мѣсто, дѣто да се чуятъ истинскитѣ догми. Броятъ на светитѣ отци възлизалъ на шестотинъ и тридесетъ. Между тѣхъ отборъ били: Анатолий, комуто била повѣрена иерархическата власть въ Цариградъ; епископитѣ Пасхасинъ и Лукинсий съ презвитера Бонифаций, замѣстници на светѣйшия римски папа Лъва, мѫжъ съ велика слава и съ голѣма ревность за благочестието; при това Максимъ Антиохийски и Ювеналий Иерусалимски. Тѣ всички теглили подъ отговорность злочестия Евтихий и неговия защитникъ, надмѣнния Диоскоръ, обвинявани и двамата въ нечестие. Защото и тѣ, като усвоили заблуда, противна на проповѣдваната отъ Несторий, изпаднали въ окаянство, подобно на неговото. Тѣ дръзко и безумно смѣсвали и сливали въ едно естество Господа нашего, Исуса Христа, Когото признаваме за Богъ и человѣкъ и му се кланяме въ тѣзи двѣ естества. Тѣ, окаянитѣ, не разбирали, че съ това достигатъ до заключение, какво Исусъ Христосъ е отъ сѫщество, друго отъ онова на Отца, и отъ природа, друга отъ человѣческата. Защото, ако Христовото естество е едно, безъ друго то ще бѫде или божеско, или человѣческо. Но, ако е само божеско, дѣ е человѣческото? Ако пъкъ е само человѣческо, какъ нѣма да отричаме божеството? Но, ако е нѣщо друго отъ тия (защото това ни остава и къмъ това клони повече мнѣнието имъ), какъ нѣма да образуватъ Христа съ естество, друго отъ онова на Отца и отъ нашето? Има ли нѣщо по-злочестиво или по-безумно отъ това, щото да казва човѣкъ, че Божието Слово и Богъ е станалъ человѣкъ, за да унищожи собственото Си божество и да прѣмахне възприетото человѣчество? Защото това слѣдва да кажатъ ония, които биха дръзнали да твърдятъ, че Христосъ не е нито отъ божеско естество, нито отъ человѣческо, а отъ друго, различно отъ тѣзи двѣ естества.

13. Затова внушителитѣ на тия христоборчески учения, заслужено наказани за такова голѣмо нечестие, били лишени отъ свещенство и отлѫчени отъ цѣлата църква, като е била изхвърлена заедно съ тѣхъ и христоборческата имъ ересь, а правото и непокварено православно учение, подкрѣпено съ свидѣтелства отъ свещеното Писание и отъ отцитѣ, е било още повече провъзгласено и блѣснало. Защото триблаженнитѣ архиереи тържествено богословствували и ни прѣдали безъ

μαιρετως ἐνθεωρουμένας, τῶν τριμακαρίστων Ἀρχιερέων περιφανῶς θεολογησάντων, καὶ παραδεδωκότων ἀδιστάκτως ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν εἰς πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, ὡς δι' ὧν μὲν χοϊκοῖς αἱ βάσεις ὠρθοῦντο, καὶ τυφλοῖς τὸ πάθος εἰς ὀμμάτων βλάστην ὑπεφύετο, νεκροί τε τῶν πυλῶν ἀνεσπῶντο τοῦ ᾅδου, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μετετάττοντο, αἱ τε ἄλλαι θεοσημεῖαι, ἃς οὐ ῥᾴδιον ἀριθμεῖν, ἐπετελοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο τῆς θείας φύσεως ἐναργῶς παρεδηλοῦτο τὸ ἀξίωμα· δι' ὧν δὲ κόπους καὶ πόνους, καὶ δίψαν καὶ πεῖναν,[45] καὶ τὰ τούτοις ὑφίστατο συγγενῆ καὶ παραπλήσια, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἐτρανοῦτο τὸ ἰδίωμα. Ὧν τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῶς, ὁ αὐτὸς Χριστός, ὁ ἀληθινὸς θεὸς ἡμῶν, ἐπιτελέσας καὶ διαπραξάμενος, μίαν μὲν αὐτοῦ[46] καὶ ἐνιαίαν τὴν ὑπόστασιν, δύο δὲ καὶ διαφερούσας τὰς φύσεις, ἐν ἀσυγχύτῳ ἑνώσει σαφῶς τε καὶ ἀναντιρρήτῳ λόγῳ παρέστησε καὶ ἐπιστώσατο. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τετάρτης Συνόδου.

ιδ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη Σύνοδος,[47] τέμενος μὲν ἱερὸν αὐτῇ ἡ Κωνσταντίνου μεγαλόπολις ἀφιέρωτο,[48] πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν θεοφόρων Πατέρων παρουσίᾳ καὶ συνδρομῇ ἐκρατύνετο· ὧν ἡγοῦντο καὶ προέκαμπον Μηνᾶς τὴν ἀρχήν,[49] ἔτα δὲ καὶ Εὐτύχιος, τῆς αὐτῆς βασιλίδος ἐκ διαδοχῆς τοὺς Ἀρχιερατικοὺς πηδαλιουχήσαντες ἄκακας· καὶ Βιγίλιος ὁ τῆς Ῥώμης τὴν ἱερὰν κατὰ χῶν ἐφορίαν, παρὼν μὲν τῇ πόλει, οὐ παρὼν δὲ τῇ Συνόδῳ ὡς, εἰ καὶ μὴ πρόθυμος εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς ἱερᾶς ἐμηγύρεως κατέστη, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ἡμῶν τὴν κοινὴν τῶν Πατέρων πίστιν ἐπεκύρου κυέλλῳ.[50] Σὺν οἷς Ἀπολινάριός τε ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Δόμνος ὁ Ἀντιοχείας, τῷ Ἀρχιερατικῷ ἀξιώματι κεκοσμημένοι καὶ δὴ καὶ Δίδυμος καὶ Εὐάγριος, Εὐστοχίου τοῦ Ἱεροσολύμων Ἀρχιερέως τὸν τόπον ἀναπληροῦντες. Τήμαδε δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ κράτιστος ἐν βασιλεῦσι[51] τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχῆς τὰς φροντίδας ἐχειρίζε, καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συνεφώνει φρονήματι. Αὐτῇ τοιγαροῦν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος Νεστορίου πάλιν τὰ μυαρὰ παραφυόμενα δόγματα εἰς τὸ παντελὲς ἐξεθέριζεν, ἅμα αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι τῶν ἐκείνου. Μετ' ὀλίγον Θεόδωρον καὶ Διόδωρον ὧν ὁ μὲν Ταρσοῦ πόλεως, ὁ δὲ Μοψουεστίας ἐπεσκόπησεν. Οἱ Νεστορίου πούτερον τὴν τοιαύτην ὠδίνοντες αἵρεσιν καὶ ἔγγραφον ἀπολελοίπασι, τῆς νοῦ διανοίας τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κυήματα. Ἔτι δὲ κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ὠριγένην,[52] Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιὰ τῶν πιστῶν ἀῤῥωστήματα, ἄνδρας τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προυπάρχειν τε γὰρ οὗτοι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐλεῤῥόουν, καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι δόγμα μυαρὸν καὶ κατάπτυστον, καὶ μόνον ὡς ἀληθῆ ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καὶ τέλος δὲ τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως ἐφῆψεν· ἄλλῃ τοῦτο παράλληλος πρὸς ἁμαρτίαν πλάνων καὶ ἀπώλειαν. Καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸ ἄφθαρτον ἀξίωμα ἐχαρίζοντο. Ἀναδραμεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄνωθεν οὖσαν, ἐξ ἧς ἐξέπεσον, ἀναπλάττοντες. Ἔτι δὲ οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ψυχῶν ἐβούλοντο συνανίστασθαι· γυμνὰς δὲ αὐτὰς σωμάτων ἀνιστᾶσιν· οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ καλοῦντες ἀνάστασιν, εἴπερ τοῦ πεπτωκότος καὶ θανόντος ἡ ἀνάστασις,

колебание да изповѣдваме и проповѣдваме въ всички крайща на вселената, че Христосъ е единъ, т. е. ипостасьта Му е една, а естествата двѣ, божество и человѣчество, неслияно и не раздѣлно съзерцавани. Че това е така, става явно и отъ слѣдното: съ това, дѣто Христосъ стжпалата на хроми, заравдъ на слѣпци очи отварялъ, мертви отъ адовитѣ врата извличалъ и въ животъ възвръщалъ, а при това извършвалъ и показалъ и други разни чудеса, които мжчно се изброяватъ, — съ всичко това Той проявявалъ ясно достойнството на божеското естество. Съ това пъкъ, дѣто тарпѣлъ трудове и мжки, и жажда и гладъ, и тѣмъ сродни и близки, той показалъ свойствата на человѣшкото сжщество. Отъ друга страна като извършилъ дѣла, отъ които едни подобаватъ на Бога, а други на человѣка, сжщиятъ Христосъ, нашинскиятъ нашъ Богъ, ясно и неопровержимо удостовѣрилъ и представилъ своята ипостась една и единна, а естествата Си двѣ и различни, неслияно съединени. Това сж дѣянията на четвъртия съборъ.

14 Свещеният пъкъ Пети вселенски съборъ, комуто великиятъ Константиновъ градъ бѣ отреденъ за свещено сѣдалище, се поддържалъ съ съдѣйствието и присжствието на сто шестдесетъ и петь богоносни отци. Между тѣхъ се отличавали и блѣстѣли първомъ Мина, а сетнѣ Евтихий, единъ слѣдъ други дръжали свещеноначалническото кормило на Цариградъ, и Вигилий, комуто се бѣше падналъ свещеният надзоръ върху Римъ. Той присжтствувалъ въ града, но не и въ събора и, при всичко че не се бѣше оказалъ усѣрдетъ помощникъ на свещения съборъ, но все пакъ писмено потвърди общата вѣра на отцитѣ. Заедно съ горнитѣ били Аполинарий Александрийски, Домнъ Антиохийский, украсени съ свещеноначалническо достойнство, при това Дидимъ и Евагрий, пълномощници за иерусалимския свещеноначалникъ Евстохий. Грижитѣ пъкъ на римската власть били възложени тогава на найславния между царетѣ — Юстиниана, който бѣше съгласенъ съ учението на църквата. Този, прочее, свети вселенски съборъ повторно досущи изложилъ скверитѣ излъжи на Несторьевото учение заедно съ самия сѣячъ на плѣвелитѣ, а съ него заедно и Теодора и Диодора, отъ които послѣдниятъ билъ епископъ Тарски, а първиятъ Мопсуетски. Защото тѣ прѣди Несторий се замжчили, родили и оставили писмено ересь, като неговата, странна и незаконнорождена рожба на кривия имъ разумъ. При това съборътъ осждилъ и анатемосалъ старитѣ неджзи на вѣрнитѣ, т. е. на Оригена, Ипия и Евагрия, всички мжже, които се постараха да вмъкнатъ въ Божията църква еллинското баснословие. Защото блядословѣли, че душитѣ сжществували по-напрѣдъ отъ тѣлата и че една и сжща душа обличала много тѣла, — учение за оплюване, мръсно и достойно само за оная души. Тѣ учили още, че безконечниятъ пъкълъ има край, нѣщо, което служеше за подбуда къмъ всѣки грѣхъ и погибель. На лукавитѣ демони подарявали прѣдишното имъ достойнство, като измисловали, че щѣли да имъ се повърне първата слава, отъ която отпаднаха. При това тѣ приемали, че щѣли е възкръс-

οὐχὶ δὲ τοῦ ἀεὶ ἐστῶτος καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμένοντος, οἷόν πέρ ἐστιν ἡ ψυχή· οὐδὲ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ ἄθλιοι, ἡλίκον οἷον ἀδίκημα, δι' ὧν λήρουσι, τοῦ δικαίου κριτοῦ κατηγοροῦσιν. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτην ἀδικίαν αὐτοῦ καταμαρτυροῦσι, τὰ μὲν συναθλήσαντα τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐν [5]) τοῖς κατ' ἀρετὴν πόνοις τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποστερεῖν αὐτὸν βλασφημοῦντες, τὰ δ' αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα τῆς κοινῆς αἰτίας καὶ πράξεως ἀνεπιτίμητα καταλιμπάνειν, μόνας δὲ τὰς ψυχάς, χωρὶς τῶν συνδιαπραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπράττειν τιμωρίαν, ἢ διπλῆς ἀξιοῦν μισθαποδοσίας.

ιε'. Οὐ μόνον δὲ τὰς τοιαύτας τῶν δυσφημιῶν [55]) ὁ ἱερὸς οὗτος τῶν Πατέρων χορὸς ἀπεκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις, οὐ πολλῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, καθεῖλε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ἄνθιμόν τε τὸν Τραπεζούντιον [56]) τὸ Εὐτυχοῦς ὑποθάλποντα φρόνημα καὶ Σεβῆρον, [57]) Πέτρον τε τὸν Ἀπαμείας καὶ Ζωῦραν, [58]) καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐκείνην καὶ πολυκέφαλον διασπορὰν καὶ συμμορίαν Ἀγαπητοῦ μὲν μάλιστα τοῦ Ῥώμης τῆς εὐαγοῦς προκατάρξαντος πράξεως, συμψήφων δὲ καὶ συνεργῶν ἀναφανέντων τῶν περιωνύμων Ἀρχιερέων ὧν ὁ μὲν Εὐφραίμιος ὁ κλεινὸς (τῆς Ἀντιόχου δὲ οὗτος), τῶν Ἱεροσολύμων δὲ Πέτρος ὁ ἱερὸς ἐπετρόπευεν. Τούτους οὖν ἅπαντας τὸ θεῖον τῶν Ἀρχιερέων συνάθροισμα ἐκκηρύξαντές τε καὶ ἀποβαλόμενοι τὰ ἀπλανῆ καὶ θεῖα τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐκράτυνάν τε καὶ ἐπεκύρωσαν δόγματα. Καὶ τὰ μὲν τῆς οἰκουμενικῆς πέμπτης Συνόδου ἐν τούτοις.

ις'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη Σύνοδος [59]) ἐν τῇ βασιλίδι μὲν τῶν πόλεων καὶ αὐτῇ τῶν μυστικῶν τῆς ἀληθείας θεαμάτων τὸ ἱερὸν ἐπήγνυτο θέατρον, ἑβδομήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν θεοφόροις ἀνδράσι τὸν ἀγῶνα ὑποδυομένοις λαμπρὸς νικῶσαν ἀπεδείκνυ τὴν εὐσέβειαν. Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεῖν ἐκρίνοντο ἄξιοι, Γεώργιός τε, ᾧ τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ Ἀρχιερατικὸς θεσμὸς ὑπῆρχεν ἐγκεχειρισμένος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Γεώργιος, [60]) ἐν πρεσβυτέρων ἀξιώματι κατειλεγμένοι, ἅμα Διακόνῳ Ἰωάννῃ, οἱ ἀντὶ Ἀγάθωνος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης εἰς τὴν τῶν ἐξάρχων τάξιν ἠριθμοῦντο· καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ μεγαλοπόλεως φρόνου Πέτρος Μοναχὸς τὸν τόπον ἀνεπλήρου [61]) μεθ' ὧν καὶ Γεώργιος Μοναχὸς καὶ Πρεσβύτερος εἰς τὸν βαθμὸν τῆς Ἀρχιερατικῆς τῶν Ἱεροσολύμων παρήγγελε καθέδρας. [62]) Οὗτοι δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ἁγίοις Πατράσι, Σέργιον, Πύῤῥον, Παῦλον, Κωνσταντινουπόλεως κατάρξαντας, καὶ Ὀνώριον Ῥώμης, Κῦρόν τε Ἀλεξανδρείας, καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν, τὴν πολυκέφαλον τοῦ ψεύδους σειρὰν διῤῥήξαντες [63]) (οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μακάριον Ἀντιοχείας, ἅμα Στεφάνῳ τῆς αἱρέσεως μαθητῇ, σὺν γέροντί τινι ἀθλίῳ, τοὔνομα Πολυχρονίῳ, [64]) ἐπιπλακέντας αὐτοῖς, καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ὑπερμαχεῖν μελετήσαντας) ὑπὸ δικαίαν καταδίκην ἐποιήσαντο· ὅτι μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν,

нать не тѣлата заедно съ душитѣ, а послѣднитѣ безъ тѣла. Но въ такъвъ случай азъ не разбирамъ, на кое казваха тѣ възкресение, ако думата възкресение се употрѣбява за падналъ и умрѣлъ, а не за това, което всѣкога стои право и прѣбѫдва нетлѣнно, каквато е душата[1]. Не стѫписаха окаяннитѣ прѣдъ мисьльта, че съ своитѣ празнословия отдаваха на праведния Съдия голѣма несправедливость. Защото, какъ можда се каже, че тѣ не Го обвиняватъ въ крайна несправедливость, като Го хулятъ, че Той отъ една страна лишава отъ общата награда тѣлата, които били сподвижници на душитѣ въ подвизитѣ на добродѣтелитѣ, а отъ друга страна оставя сѫщитѣ тѣла ненаказани за общата виновность и за съдѣйствието имъ при извършването на грѣха и че или двойно наказва, или съ двойна награда удостоява само душитѣ безъ тѣлата, които сѫ дѣйствували заедно съ тѣхъ?

15. Този свещенъ ликъ на отцитѣ не само отхвърлилъ подобни хули, но при това не прѣди много врѣме низвергналъ и анатемосалъ защитника на Евтихиевото учение — Актима отъ Трапезунтъ и Севира, Петра Апамийски и Зоора, и всичката оная лукава, многоглава и на много мѣста пръснала шапка. Това свещено дѣло подкачилъ римскиятъ Агапитъ при съгласието и съдѣйствието на именити архиереи, отъ които славниятъ Ефремий билъ прѣдстоятель на Антиохийската църква, а свещениятъ Петъръ на Иерусалимската. Божественото събрание на архиерентѣ, като отхвърлило и осѫдило всички неименовани по-горѣ лица, е подкрѣпило и потвърдило неизмѣнитѣ и божествени догми на съборната и апостолска Църква. Това извършилъ петиятъ вселенски съборъ.

16. А святиятъ Шестъ вселенски съборъ — и той въ Цариградъ издигналъ свещения театъръ за таинственитѣ прѣдставления на истината и съ подвизитѣ на сто и седемдесеть богоносни отци помогналъ на благочестието, за да добие блѣскава побѣда. Прѣводители на събора и достойни да първенствуватъ прѣдъ другитѣ се считали Георгий, комуто билъ врѣмена свещеноначалническата власть надъ Цариградъ, и презвитерить Георгий и Теодоръ, които заедно съ дякона Йоана, като прѣдставители на светѣйшия римски папа Агатона, се броели въ реда на прѣводителитѣ; пълномощникъ пъкъ на Александрийския прѣстолъ билъ монахъ Петъръ. Наедно съ тѣхъ билъ и Георгий монахъ и презвитеръ, който се домогваше до иерусалимския архиерейски прѣстолъ. Тѣзи съ помощта и на други свещени и свети отци сѫкрушили сплетената верига на лъжата, съставена отъ начелствувалитѣ надъ Цариградъ Сергия, Пирра и Павла, както и отъ Онория Римски, Кира Александрийски и Теодора Фарански. При това тѣ справедливо осѫдили Макария Антиохийски, Стефана, ученикъ на еретическото учение, и единъ сѫщъ старецъ на име

[1] За да се разбере смисъла на употрѣбѣнитѣ отъ писателя изрази, [illegible] всѣкога стои правот, трѣбва да се [illegible] прѣдъ видъ, че на гръцки възкресение [illegible] анастасисъ на сравнение, стъпване, на прѣгол

τοῦ ἐκ δύο πεφυκότος φύσεων, δυσσεβεῖ καὶ ἀλόγῳ φρονήματι ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαι· μηδὲ τοῦτο λογισμοῖς ἀναλαβόντες οἱ ἀσύνετοι, ῥᾴδιον ὂν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, ὡς οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς ἐνεργείας χωλὸν κατ' ἐξουσίαν ὀρθῶσαι, καὶ κόπους ὁδοιποιίας μετέρχεσθαι· οὐδὲ τυφλοὺς ὀμματῶσαι, καὶ γῆν σιάλῳ δακτύλων ἔργοις φυράσαι· καὶ πηλὸν ποιῆσαι, καὶ ἐπιβάλειν τοῖς ὄμμασιν· οὐδὲ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ δακρύειν ἐπὶ τελευτήσαντι· οὐ μὴν οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἐστι θελήσεως παρελθεῖν αἰτεῖσθαι [5]) τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ δόξαν αὐτὸ καλεῖν πάλιν καὶ βούλεσθαι τὸ ἀθέλητον· Ἀλλὰ πῶς οὐχὶ συνήσθοντο διὰ τούτων καὶ τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν ἐξαρνούμενοι; Πᾶσα γὰρ φύσις πηγὴ ἐνεργείας, καὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις οἱ φυσικαὶ θελήσεις συνδιαχίζονται· Καὶ εἰ, κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις μία, καὶ ἡ φύσις πάντως, ἐξ ἧς ταῦτα, μία· εἰ δὲ δύο αἱ φύσεις (οὔπω γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἐξώκειλαν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὴν διασπορὰν τῶν καταρξάντων καὶ ἀπώλειαν), πῶς οὐχὶ ἑκατέρα πηγάσει τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν θέλησιν; Ἀλλ' οὗτοι μὲν τῆς ἰδίας [66]) αὐτῶν καὶ δυσχήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες, σὺν αὐτῇ ἐκείνῃ τῷ αἰωνίῳ κατεδικάσθησαν ἀναθέματι· δύο δὲ θελήσεις φυσικάς, καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱεροληψήσας ὁ σύλλογος, ταῖς ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίαις τὸ διπλοῦν ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θελήσεων, ὀρθοδόξως παραδεδώκασιν· Κωνσταντῖνος δὲ τηνικαῦτα, ὁ ἀπόγονος Ἡρακλείου, [67]) τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας κλῆρον ἐχρημάτιζεν· ἀναδεδεγμένος, [68]) τά τε ἄλλα συμπράττων τῇ Συνόδῳ, καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα πρεσβεύων· Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ ἡ ἕκτη.

ιζ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἑβδόμη Σύνοδος, [69]) Νίκαιαν μέν, τῆς Βιθυνῶν μητρόπολιν οὖσαν, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων δικαστήριον πάλαι γεγονυῖαν, καὶ αὐτὴ τῆς εὐσεβείας κριτήριον ἔδειξεν· ἑπτὰ μὲν καὶ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίους ἱερῶν ἀνδρῶν τῷ πλήθει πλατυνομένη, ταξιάρχους δὲ καὶ πρωτοστάτας τῆς ἱερᾶς αὐτῶν καὶ μεγάλης φάλαγγος προβαλλομένη· Ταράσιόν τε τὸν ἐν Ἀρχιερεῦσι θεῖον περιώνυμον (θεῖος οὗτος καὶ πανάριστος ἀνήρ, καὶ τῆς ταυτῆδε πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς οἴακας, εἴπερ τις ἄλλος περιάγειν ἄξιος), [70]) καὶ δὴ καὶ Πέτρον τὸν εὐκαβέστατον Πρωτοπρεσβύτερον τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον ἄλλον, Πρεσβύτερον καὶ αὐτόν, καὶ τῆς ἐκείσε Μονῆς ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα· οἵ τῆς Ἀποστολικῆς καθέδρας διεκληρώσαντο τὸν τόπον· Ἀδριανοῦ τότε τοῦ Ἀρχιερατικὸν κοσμοῦντος ἀξίωμα· ἅμα δὴ τούτοις καὶ Θωμᾶν ἄνδρας μοναδικῇ πολιτείᾳ περιωνύμους, καὶ ἱερατικῇ τιμῇ διαλάμποντας.

Полихроний, които се бѣха присъединили къмъ поименованитѣ по-горѣ, за да защитяватъ нечестиего имъ. Защото съ омисълъ злочестиа и безумна дръзнали да кажатъ, че у Христа, истинския нашъ Богъ, който е отъ двѣ естества, има една воля и едно дѣйствие, болъ да взематъ тѣ, неразбранитѣ, въ внимание слѣдното, което е много ясно и лесно за разбиране: че не е признакъ на едно и сѫщо дѣйствие да се направи самовластно хромъ човѣкъ да ходи право и да се попасятъ трудноститѣ на пѫтуването; нито да се отварятъ очитѣ на слѣпи, и съ пръсти да се мѣси прѣсъ съ плюмка и да се прави калчица, която да се налага на очитѣ; нито да се възкресява мъртъвъ, и да се проливатъ сълзи за починалъ. Така сѫщо не е свойствено на една и сѫща воля отъ една страна да проси, за да отмине чашата на смъртьта, а отъ друга да нарича сѫщата чаша слава и да иска това, което не бѣше желателно. Но какъ не се догадили, че съ мисли, като тѣхнитѣ, тѣ отричатъ разликата между естествата? Защото всѣко естество е източникъ на извѣстни дѣйствия, и разнитѣ естества проявяватъ различни воли и дѣйствия. И ако, спрѣтъ тѣхното заблуждение, волята е една и дѣйствието е едно, тогава безъ друго ще бѫде едно и естеството, отъ което тѣ произтичатъ. Но, ако естествата сѫ двѣ (защото тѣ, като иматъ прѣдъ видъ разпръсването и загиването на първитѣ учители на това заблуждение, нѣма да достигнатъ до такава лудость, щото да подържатъ противното), какъ нѣма да произведе всѣко естество своя собствена воля и дѣйствие? Но, понеже сѫ прѣдпочели своето злочестно мнѣние повече отъ всичко друго, затова тѣ заедно съ послѣдното били осѫдени на вѣчна анатема а съборътъ на богоносницитѣ отци, като опрѣдѣлилъ, че у единого Христа и Бога нашето има двѣ естествени воли и двѣ дѣйствия, прѣдалъ на повсемѣстнитѣ църкви православно да проповѣдватъ и изповѣдватъ у Него двойни естества, воля и дѣйствия. Въ това врѣме наслѣдникъ на прадотеческата си царска власть билъ потомъкътъ на Ираклия — Константинъ, който и въ всичко друго съдѣйствувалъ на съборъ и приемалъ правото учение на църквата. Това е свършилъ и шестиятъ.

17. Светиятъ пъкъ Седми вселенски съборъ за мѣсто, дѣто да се произнесе за благочестиеть, избралъ и той Никея, столицата на витинийци, която и другъ пѫть отколѣ бѣ станала сѫдилище на правитѣ догми, и по множеството на членоветѣ си достигалъ до триста шестдесетъ и седемъ свещени мѫже. За пълководци и първостоятели на тоя свещенъ и голѣмъ полъ се явили: Тарасий, чутовенъ между божиитѣ архиереи (мѫжъ богоестественъ и отъ всѣка страна прѣотличенъ и повече отъ всѣкиго другиго достоенъ да управлява свещеноначалническото кормило на Цариградъ), и Петръ, благоговѣйнѣйшиятъ протопрезвитеръ на св. Римска църква, и другиятъ Петръ, презвитеръ и игуменъ на [illegible] манастирь Св. Саваи [illegible] [illegible]хали мѣстото на апостолското сѣдалище, когато въ това врѣме архиерейского достоинство украсявалъ Адриянъ. Наредъ съ тѣхъ били Иоанъ и Тома, мѫже прѣименити за

καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἁπάσης διοικήσεως τῶν Ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων τοποτηρητάς, καὶ τὸ τῶν Ἀρχιερέων πρωτόμιον ἔχοντας· λέγω δὴ Ἀπολλιναρίου τε καὶ Θεοδωρήτου καὶ Ἠλία ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσολύμων, ἱεροπρεπῶς τε καὶ πανσόφως προειστήκεισαν. Τότε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη, Ὀρθοδοξίας στεφάνῳ κοσμούμενοι, τὴν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμαίων Ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζοντο.[71]) Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἱερὰ καὶ μεγάλη Σύνοδος ἀρτιφανή τε καὶ βάρβαρον αἵρεσιν, ὑπὸ δυσσεβῶν τε καὶ ἀνιέρων ἀνδρῶν παρεισαχθεῖσαν, θεοκρίτῳ καὶ κοινῷ ψηφίσματι κατεδίκασε, καὶ τοὺς εἰσηγητὰς καὶ προμάχους αὐτῆς τῷ αὐτῷ συνυποβάλλουσα κρίματι. Οὗτοι γὰρ οἱ δείλαιοι Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, βλασφημεῖν οὐχ ὁμολογοῦντες τοῖς ῥήμασι, διὰ τῶν ἔργων πᾶσαν ἐπενόουν ὕβριν καὶ βλασφημίαν καὶ ἀσέβειαν·[72]) καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δυσφημεῖν ἀμέσως καὶ χωρίς τινος παραπετάσματος οὐ θαρρήσαντες, διὰ τῆς σεπτῆς εἰκόνος[73]) τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς χριστομάχου γνώμης ἐξεπλήρουν θέλημα. Εἴδωλον γὰρ (ὦ τολμηρᾶς καὶ ἀθέου γλώσσης καὶ διανοίας ἀπήχημα!) τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς εἰδώλων πλάνη διώκεται, καθυβρίζοντες, καὶ πάσαις αὐτὴν ἀτιμίαις περιβάλλοντες, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς λεωφόρους ποσὶ κατεπάτουν, περιέσυρον, πυρὶ παρεδίδοσαν θέαμα Χριστιανοῖς ἐλεεινὸν καὶ τῆς ἑλληνικῆς χριστομαχίας μόνης ἄξιον· Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν εἰκονισμάτων, ποσὶ ταχεινοῖς[74]) ἐκχέαι αἷμα, χερσί τε παλαμναίαις,[75]) καὶ βεβήλοις χείλεσιν ἐνησέλγαινον. καὶ κόρον οὐδένα τῆς τηλικαύτης μανίας καὶ παραπληξίας οὐδαμῶς ἐλάμβανον οἱ ἀλάστορες· ἀλλὰ τῶν ἑλληνικῶν βδελυγμάτων οὐδὲν ἔλαττον, εἰ καὶ μὴ μᾶλλον, τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ σύμβολά τε καὶ ἐκτυπώματα διὰ μέσους ἄγοντες, ἐβδελύσσοντο· δι' ὧν αὐτοῖς καὶ ὁ ἄσπονδος πόλεμος κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων συνεκροτεῖτο καὶ ἐκρατύνετο. Δῆλον γὰρ ἅπασιν, ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνεται τῶν εἰκονιζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ ἀτιμία εἰς αὐτὰ διαβαίνει τὰ εἰκονιζόμενα. Ἀλλ' οὗτοι, τὰ νέα τῶν χριστομάχων Ἰουδαίων γεννήματα, δι' ὧν μὲν τὴν σεπτὴν εἰκόνα Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων ἐνύβριζον, τὸ προγονικὸν ἀνεπλήρουν ὑστέρημα εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα ἐκφερόμενοι, καὶ νικᾷν φιλονεικοῦντες τῇ ὑπερβολῇ τῆς προθυμίας τοὺς γεννήτορας· δι' ὧν δὲ Χριστιανῶν ἐν μέσῳ, οὐκ ἔσχον τολμῆσαι τὸν Χριστὸν καὶ νεῖλεσιν ἀπαρνήσασθαι, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ πατρῴου ζήλου ἠλέγχοντο διαπίπτοντες, καὶ νόθον καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν μίμησιν. καὶ μηδαμοῦ στάσιν ἔχοντες· ἀλλ' ὥσπερ τῷ κακῷ καρωθέντες[76]) τῆς αἱρέσεως, ὧδε κἀκεῖσε διεῤῥίπτοῦντο καὶ παρεφύροντο. Χριστιανοὺς μὲν γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, κατὰ Χριστοῦ ἐφρυάττοντο καὶ τὴν Ἰουδαίων κλῆσιν οὐ προσιέμενοι, τὸ χριστομάχον αὐτῶν παρεζήλουν διὰ τῆς εἰκονομαχίας. καὶ ὑπερέβαλλον· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς εἰδωλολατρείας ἐκκλίνοντες ὄνομα. οὐδὲν εἰδωλολατρῶν ἀνεκτότερα εἴς τε Χριστιανοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια ἐπεδείξαντο. Δι' ὃ τούτους μέν, ὅσοι μὴ τῆς μοιχαλίδος ταύτης καὶ πολυσπόρου καὶ συμπεφυρμένης δόξης φυγεῖν ἠθέλησαν τὴν δυσγένειαν, ὡς νόθα γένη καὶ ἔκφυλα τῆς τῶν πιστῶν εὐγενείας, ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ διακρίνασα Σύνοδος, δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ

монашеския си животъ и блѣстящи по свещеническата честь, мѣстоблюстители на великитѣ апостолски прѣстоли въ цѣла Анатолийска диоцеза и натоварени съ прѣимуществата на слѣдниитѣ архиереи: Аполинария, Теодорита и Илия, всички всемъдри и свещенолѣпни прѣдстоятели, първия на Александрия, втория на Антиохия, третия на Иерусалимъ. Въ това врѣме багреницата на императорската римска власть носѣли Константинъ и Ирина, украсени и съ вѣнеца на православието. Този прочее свещенъ и великъ съборъ съ боговдъхновено общо рѣшение осѫдилъ една новопоявена и варварска ересь, въведена отъ злочестиви и скверни хора, като подвелъ подъ сѫщата присѫда и нейнитѣ внушители и поборници. Защото тѣзи окаяници на дума не признавали, че хулятъ Христа, истинския нашъ Богъ, но на дѣло кроели всѣкакви обиди, хули и нечестия, и, като не смѣели на право и открито да хулятъ Него Самаго, тѣ, хуляйки свещения Му образъ, удовлетворявали всичкото желание на христоборческия си умъ. За да охулятъ като идолъ (о гласъ на дръзкия имъ и безбоженъ умъ и езикъ!) и всѣкакъ да обезчестятъ поклоняемия Христовъ образъ, съ който е прогонена идолската заблуда, тѣ го тъпчели и влачели по тържища и стъгди, и на огънь го прѣдавали, зрѣлище прѣскръбно за християнитѣ и достойно само за еллинското христоборство. Сѫщитѣ гнусотии извършвали и противъ другитѣ свещени образи съ устни скверни, съ позѣ, бързи кръвь да проливатъ, съ ржцѣ мръсни и не можели, злодѣйцитѣ, никакъ да се наситятъ на този бѣсъ и улавщина. Но, като гледали на свещенитѣ християнски символи и изображения съ отвращение не по-малко, ако не е по голѣмо отъ онова, къмъ еллинскитѣ мерзости, гнусѣли се отъ тѣхъ и водѣли усилена и непримирима война противъ Христа и светнитѣ Му. Защото явно е за всички, че честьта къмъ изображенията е честь къмъ изобразяванитѣ, както и безчестието минава върху самитѣ изобразявани лица. Но тѣ, новитѣ изчадия на христоборцитѣ иудеи, съ това, дѣто безчестѣли свещения образъ на Христа и на светнитѣ Му, довършавали това, което не бѣха направили праотцитѣ имъ, защото изпадали въ иудески дързости и въ прѣкаленото си усърдие се надпрѣварвали да надминатъ и родителитѣ си. Съ това пъкъ, дѣто нѣмали смѣлостьта посрѣдь християни да се отрекатъ и устно отъ Христа, доказвали, че били лишени отъ ревностьта на праотцитѣ си иудеи, че не сѫ добри тѣхни подражатели, и че не можали да се установятъ на едно, а като замесени отъ еретическата злоба, се разярявали и мѣтали тукъ-тамъ. Защото християни се наричали, а противъ Христа бѣснѣели; да се зовятъ иудеи не приемали, но съ иконоборческитѣ си поборници надминавали тѣхното христоборство. Отклонявали отъ себе си името на идолопоклонството, но къмъ самитѣ християни и къмъ божественитѣ и прѣчисти християнски таинства се отнасяли не по добрѣ отъ идолопоклонницитѣ. Затова светнятъ вселенски съборъ отлѫчилъ, колкото отъ тѣхъ не сѫ рачили да се откажатъ отъ худоредството на това прѣлюбодѣйно, разносѣмянно и разбъркано учение, като отъ незаконно и

ἀναθέματος καθυπέβαλε· τὴν δὲ εἰκόνα Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὰς ἀνέκαθεν Ἀποστολικάς τε καὶ Πατρικὰς παραδόσεις, καὶ τὰς τῶν ἱερῶν λογίων ἐκφαντορίας, ἐπὶ τιμῇ καὶ σεβασμιότητι τοῦ εἰκονιζομένου, προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι ψήφοις ἁπάσαις ἐπεκύρωσέ τε καὶ ἐπεφραγίσατο. τῆς προσκυνήσεως καὶ τιμῆς ἀγλονότι προσαγομένης, καθ' ὃν τρόπον καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς τύποις καὶ συμβόλοις τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης λατρείας προσερχόμεθα. Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἱστῶμεν καὶ συμπεριλαμβάνομεν τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν, οὐδ' εἰς ἑτεροφυλα καὶ διάφορα τέλη[77] σχιζόμεθα· ἀλλὰ διὰ τῆς φαινομένης διαφόρου καὶ μεριστῆς αὐτῶν θεραπείας καὶ προσκυνήσεως ἱεροπρεπῶς τε καὶ ἀδιαιρέτως εἰς τὴν ἀμέριστον ἐκείνην ἑνοειδῆ τε καὶ ἑνοποιὸν θεότητα ἀναγόμεθα.

ιγ'. Οὕτω τὸν τίμιον Σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὸ Δεσποτικὸν ἐξετανύσθη σῶμα, καὶ τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον ἐνίβρεξεν αἷμα, καὶ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδευθεῖσα, τὴν ἀγήρω ζωὴν ἐβλάστησεν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ προσκυνοῦμεν, δι' οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται στίφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποικίλα, τῆς ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος καὶ δυνάμεως ἐνεργηθείσης καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων μετὰ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας συμπροβαίνουσης. Τούτων τοιγαροῦν ἕκαστον, τήν τε Χριστοῦ εἰκόνα, φημί, καὶ αὐτὸν τὸν Σταυρόν, καὶ δὴ καὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν τύπον, παραπλησίως τῇ σεβασμιότητι καὶ προσκυνήσει εξισοῦντες, οὐκ ἐν αὐτοῖς περιγράφομεν καὶ περιορίζομεν τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας, ἀλλ' εἰς τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα πλούτῳ φιλανθρωπίας ἀφάτῳ καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονείδιστον θάνατον ἑκουσίως ὑπενεγκόντα, ταύτην ἀναφέρομεν καὶ ἀνατείνομεν. Οὕτω δὴ καὶ νεκροὺς ἀγίους, καὶ τάφους, καὶ λείψανα, πιστοὶ βλέποντες ἐκεῖνοι[78] πιστῶς προσκυνοῦμεν, τὸν αὐτοὺς[79] δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνυμνοῦντες. Καὶ δὴ καὶ εἴ τι τοιοῦτοις κατὰ τὰς μυστικὰς καὶ ἁγίας ἡμῶν τελετὰς ἐστι παραπλήσιον, διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργουμένης θεοσέβειας τε καὶ ἐνεργείας,[80] τὸ ἀρχαῖόν τε καὶ πανσεβάσμιον [illegible] κομεν τε καὶ δοξολογοῦμεν. Δι' ὃ καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ [illegible] ἡ θεοφόρος καὶ ἁγία πανήγυρις οὐ μόνον τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἔφημεν, ἀλλά γε δὴ καὶ τῆς παναγράντου καὶ ἀειπαρθένου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κατ' ἀναλογίαν τῆς τῶν πρωτοτύπων ὑπεροχῆς καὶ σεβασμιότητος, τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι κοινῶν θεσπισμάτων ὅροις ἐπεσφράγισέ τε καὶ ἐπεκύρωσεν. Καὶ γὰρ καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἑνοπαίν τινα καὶ συνοπτικὴν ἀναγόμεθα θεωρίαν, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀκρότατον τῶν ἐρεκτῶν δι' αὐτῶν ἐξιόμεθα ὁδίας καὶ ὑπερφυοῦς συναφείας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν σοφός τις καὶ θεοπρέπεστος τελεσαμένη,[81] διώρθωτο· πᾶσαν δὲ αἱρετικὴν νόσον καὶ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν τῆς λογικῆς ἀγέλης ἀπελάσασα, τὸν οἰκεῖον κόσμον καὶ τὸ κάλλος τῆς Ἐκκλησίας ἐπανελαβόμεν ἐν ὑπέθεξε καὶ οἷα δὴ Νύμφην, οὐκ ἐν χρυσοστόλοις χρυσοῖς,[82] ἀλλ' ἐν ἱεροῖς ἐξωραϊσθεῖσαν ἀμωμήτοις. ἐκ δεξιῶν τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ παρεστήσασα. ἱλαροῖς καὶ χαίρουσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναγκαλίζεσθαι παντὶ τῷ τῶν πιστῶν πληρώματι παρεσκεύασεν.

изродено изчадие, чуждо за благородството на вѣрнитѣ, и утвърдилъ и запечаталъ единогласно да се покляняме и почитаме образа на Христа, истинския нашъ Богъ, въ честь и уважение на изобразяваната, съгласно съ апостолскитѣ и древни отеческа прѣдания и изявления на свещенното Писание, като отдаваме, спрѣчь, поклонение и честь по сѫщия начинъ, съ какъвто се отнасяме къмъ другитѣ свещени изображения и символи на прѣсветото ни богопоклонение. Защото ние не спираме, нито ограничаваме въ самитѣ образи почитьта и поклонението, нито пъкъ се дѣлимъ на разнородни и различни обреди, но съ поклонение и служене, на гледъ различно и раздѣлено, ние свещенолѣпно и неразлѣлно се възласяме къмъ божеството, което е неразлѣлно, едновидно и обединително.

18. Така, клеемъ се на честния кръстъ, на който бѣ разпнато тѣлото на Владиката Христа и отдѣто е бликнала очистителната за всѣка кръвь и отъ естеството на дървото, напоено съ потеклитѣ отъ тамъ струи, которите имѣятъ смъртъ животъ безсмъртенъ. Кляняме се на изображението на кръста, чрѣзъ който се прогонватъ демонски пълчища и се извършватъ разни божа съ помощьта на прѣвенитѣ веднажъ въ първообраза благодать и сила, които се простираятъ съ сѫщото дѣйствие и на самитѣ изображения. И тъй, като отдаваме на всѣко едно отъ тѣзи, на Христовия образъ, казвамъ, на самия кръстъ, както и на изображението му почитание и поклонение, ние не поставяме прѣдѣли, нито ограничаваме почитьта и уважението си въ самитѣ тѣхъ, но ги отнасяме и посвещаваме къмъ Онова, Който отъ неизказано богатство на человѣколюбие стана человѣкъ заради насъ и доброволно прѣтърпѣ за насъ позорна смъртъ. Сѫщо така ние съ вѣра се покляняме на храмове, на гробове и мощи на святи, отъ които извиратъ на вѣрнитѣ изцѣления, като великомъ и славенъ Христа Бога нашего, Който ги е прославилъ. Така сѫщо ние на таинствениятѣ и святи наши служби има вѣра, особено на вѣрнитѣ, чрѣзъ дѣйствуванята въ тѣхъ благодать и дарба, ние признаваме и славимъ първоначалната и първодѣйна причина. Затова богоносното и свето събрание на онѣзи блаженни и свещени мѫже съ общи рѣшения скрѣпило и подтвърдило да се покляняме и почитаме не само иконата на Христа, както казахме, но и ония на всепрѣчистата и приснодѣва Мария, и на всички святи, защото първообразитѣ имъ съ достойни и заслужаватъ почитъ и уважение. Ние чрѣзъ тѣхъ се [illegible] на едно съгласие за събиране и съединение, и чрѣзъ него се удостояваме да се съединимъ по начинъ божественъ и прѣчистенъ съ Бога — крайното ни желание. Всичко това святиятъ съборъ нагоре и изрично завѣрилъ и опрѣдѣлилъ и, като прѣмахналъ отъ словесното стадо всѣки еретически недѫгъ и всѣка грозотия, възвърналъ украсата и хубостьта на църквата, която прѣдставилъ отъ десно на жениха Христа, като невѣста, накичена не съ рѣснати златни дрѣхи, а съ свещени изображения и я натъкмилъ така, че цѣлото пълнение на вѣрнитѣ да я гледа съ весели и радостни очи и да и се радва.

ιθ'. Αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος ὁμολογία· αὕτη τῆς ἀχράντου καὶ εἰλικρινοῦς λατρείας ἡμῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὴν σεπτῶν μυστηρίων ἡ θεόσοφος μυσταγωγία·[83]) κατὰ ταύτην μέχρι βίου δυσμῶν καὶ φρονοῦντες καὶ πιστεύοντες καὶ πολιτευόμενοι, πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἐπειγόμεθα, τῆς ἐκεῖθεν ἀνεσπέρου αὐγῆς καὶ λαμπρότητος τρανώτερον τε καὶ τελεώτερον ἀπολαύσοντες. Ταύτην προσήκει καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον σύνεσιν, ἤδη πρὸς τὸν ἡμέτερον κλῆρον τῆς εὐσεβείας ἀφορῶσαν, εἰλικρινεῖ διαθέσει, καὶ γνώμης εὐθύτητι, καὶ ἀδιστάκτῳ πίστει ἀποδέχεσθαι καὶ στέργειν, καὶ μήτε δεξιᾷ, μήτε ἀριστερᾷ, μήτε βραχὺ ταύτης ἀποκλίνειν· τοῦτο γὰρ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων τὸ φρόνημα.[84]) Δι' ὃ οὐ μόνον σὲ αὐτὸν φρονεῖν οὕτω δεῖ καὶ δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀληθείας φρόνημα χειραγωγεῖν, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταρτίζειν πίστιν, καὶ μηδὲν τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἡγεῖσθαι τιμιώτερον. Ἄρχοντος γὰρ ὡς ἀληθοῦς μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιεῖσθαι φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἴσης ἀξιοῦν προνοίας,[85]) καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγωγεῖν τε καὶ προσκαλεῖσθαι τελειότητα. Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διοψευσθῆναι ποιήσῃς, ἃς ἡ σὴ περὶ τὰ καλὰ ῥοπή τε καὶ εὐηκοΐα παρέσχε προσβάλλεσθαι· μηδὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀνεδεξάμεθα χαίροντες, ματαίους ἐλέγξῃς· μηδ' ἄρχεσθαι μὲν προθυμίᾳ τοῦ θείου κηρύγματος ὑποδέχεσθαι τοὺς λόγους σαυτὸν ἐπιδείξῃς, εἰς ῥαθυμίαν δὲ τὴν προθυμίαν καταλύσῃς· ἀλλ' ὅμοιον μὲν τῇ ἀπαρχῇ τὸ τέλος, σύμφωνον δὲ τὴν πολιτείαν τῇ πίστει, κοινὸν δὲ ἀγαθὸν καὶ γένους καὶ πατρίδος τὴν σὴν διδοὺς ἐξουσίαν καθορᾶσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι, τὴν ἐμὴν ἐπὶ σοὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην διατήρει ἀνεξάλειπτον.

κ'. Ἀλλ' ὅρα δή μοι λοιπόν, φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱέ, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν καὶ στοργῆς ἄξιον ὄνομα, ὅρα τοιγαροῦν ὅσας παρατάξεις ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας ἐπαλαμήσατο,[86]) αἱρέσεις διαφόρους, καὶ στάσεις καὶ μάχας, καὶ πολέμους ἐπινοῶν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, ὅπως ἁπάσας αὐτὴ κατεστρέψατο, καὶ λαμπρὰ τὰ κατὰ πάντων ἀνέστησε τροπαια· καὶ μηδὲν θαυμάσῃς τὰς κατ' αὐτῆς λογιζόμενος ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἂν οὕτω περιφανῆς καὶ κραταιὰ καὶ ἐπίσημος διὰ τῆς νίκης ἐγίνετο εἰ μηδὲν αὐτῇ πολέμιον συνεπλέκετο· ἔπειτα δὲ καὶ συνορᾷν ῥᾴδιον, ὡς ἔνθαπερ ὁ πονηρὸς σφοδρότερον πολεμεῖται, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς σπουδαιότερον τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ βέλη πέμπει καὶ τὰ μηχανήματα ἵστησιν. Ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐπεὶ μηδείς ἐστιν αὐτῷ σφοδρὸς πόλεμος, διὰ τοῦτο οὐδ' αὐτὸς κατ' ἐκείνων ὁπλίζεται· ὁ δὲ Χριστώνυμος τοῦ Θεοῦ λαός, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, ἐπεὶ καθ' ἑκάστην κρατυνόμενοι τῇ πίστει, κατὰ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀνδρίζονται, διὰ τοῦτο κἀκεῖνος μυρίαις ἐπιβολαῖς[87]) καὶ πάσαις μεθόδοις τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποσκελίζειν τεχνάζεται, καὶ ἀντιλυπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀγωνίζεται, εἰ καὶ εἰς αἰσχύνην αὐτῷ οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ πονηρεύματα κατα-

19. Това е чистотото и непорочно изповѣдание на християнската ни вѣра. Това е богомждрото тайноводство за прѣчистото и искренно наше богослужение и за честнитѣ му таинства. Като мислимъ, вѣрваме и живѣемъ съгласно съ него до залѣзването на живота си, ние се стремимъ къмъ изгрѣва на разумното слънце, за да се насладимъ по-ясно и по-пълно на невечерната му зора и блѣскъ. Това трѣбва да приеме и обича съ искренно разположение, съ права мисъль и непоколебима вѣра Вашето богохранимо благоразумие, слѣдъ като се обърнахте вече къмъ нашето благочестие, и не бива да се отклонявате отъ него нито на десно, нито на лѣво и за малко дори врѣме. Защото това е проповѣдьта на апостолитѣ, това е учението на вселенскитѣ събори, затова не само ти самъ трѣбва да мислишъ и вѣрвашъ така, но и подчиненитѣ си да ръководишъ къмъ сѫщото истинско учение, да ги упѫтвашъ къмъ сѫщата вѣра и да не смѣташъ, че има нѣщо по-скѫпо отъ тази грижа и усърдие. Защото, наистина, подобава на единъ началникъ, да се грижи не само за своето спасение, но и повѣрения нему народъ да удостоява съ равна грижа, да го ръководи и подканя къмъ съвършенството на богопознанието. Не изкарвай на лъжа надеждитѣ, които наклонностьта къмъ доброто и послушанието ти дадоха поводъ да се родятъ. Не осуетявай трудоветѣ и подвизитѣ, които съ радость прѣдприехме за Вашето спасение. Не показвай, че ти си захванал да приемашъ съ усърдие словесата на божествената проповѣдь, а ще свършишъ усърдието си съ лѣность. Като имашъ свършекъ съобразенъ съ началото, а животъ съгласенъ съ вѣрата, и като упражнявашъ властьта си така, че тя да се вижда и именува общо благо за родъ и отечество, въ сѫщото врѣме пази незаличима радостьта и веселието, които имамъ заради тебе.

20. Но, вижъ, о христолюбиви и духовни нашъ сине, и каквото друго славно, и добро, и обично име мога да употрѣбя за тебе! — вижъ, колко сѣнки е изкамѣрилъ лукавиятъ противъ благочестивата и единчка истинска християнска религия, като е измислилъ разни ереси, смутове, раздори и войни. Ала вижъ и това, какъ тя е унищожила всички сѣнки и е издигнала паметници за блѣскава побѣда противъ всички. Недѣй се чуди, като размишлявашъ върху навѣтитѣ и измислицитѣ противъ нея. Защото прѣди всичко вѣрата ни нѣмаше да стане чрѣзъ побѣдата тъй славна, тъй силна и знаменита, ако не бѣше се изпрѣчило нѣщо враждебно противъ нея. Сега лесно е да се разбере, че, дѣто се оборва по-силно лукавиятъ, тамъ и той съ по-голѣмо усърдие хвърля стрѣлитѣ на злобата си и противопоставя своитѣ козни. Понеже у другитѣ народи никой не води противъ него жестокъ бой, затова и той не се въоржава противъ тѣхъ. Но, понеже христоименититѣ божии людие, светиятъ народъ, царското свещение, всѣкидневно укрѣпявани съ вѣрата, мѫжественно се борятъ противъ лукавитѣ му дѣла и козни, затова и той крои безбройни нападки и употрѣбява всѣкакви способи, за да тури кракъ нѣкому отъ тѣхъ и да причини болки на Христовата църква,

στρέφουσιν. Ἄλλως τε δέ,[88]) τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐθνῶν ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἐν δόγμασιν ἔχει φρονήματα, καὶ οὐδὲν καθαρὸν οὐδ' εἰς ἀκρίβειαν δεδοκιμασμένον διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ καθαρωτάτῃ καὶ ἁγιωτάτῃ, καὶ πολὺ τὸ ἀκριβὲς ἐχούσῃ πίστει τῶν Χριστιανῶν, διὰ τὸ λίαν αὐτῆς εἰλικρινὲς καὶ εὐθὲς καὶ ἐξῃρημένον[89]) καὶ ἀκήρατον, ἐπειδάν τις καὶ μικρόν τι διαστροφῆς ἢ καινοτομίας παρεισενεγκεῖν ἐπιχειρήσῃ, αὐτίκα τὸ διεστραμμένον καὶ κίβδηλον τῇ παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καταφαίνεταί τε καὶ διελέγχεται, καὶ οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τὸ νόθον γέννημα οὐδ' ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐδαμῶς ἀνέχεται ἡ εὐγένεια. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κάλλει διαφερόντων σωμάτων καὶ μικρά τις ἐπιγενομένη κηλὶς θᾶττον συνοᾶται καὶ πεφώραται τῇ παραθέσει τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σώματι ὡραιότητος, τοῖς δ' αἰσχροῖς τὴν ὄψιν οὐκ ἂν ἐξελεγχθείη ῥᾴδιως τὰ τῆς ἀσχημοσύνης πάθη ἐπισυνιστάμενα (ὑπολανθάνει γὰρ τῆς ἀμορφίας τῷ συγγενεῖ καὶ τῇ ὁμοιότητι), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ὡραιοτάτης ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερλάμπρου θρησκείας καὶ πίστεως, κἂν τὸ βραχύτατόν τις αὐτῆς παρατρέψῃ μεγάλην ἀσχημοσύνην ἐργάζεται καὶ παραυτίκα τὸν ἔλεγχον δέχεται[90]) τὰ δ' ἄλλα τῶν ἐθνῶν δόγματα, πολλῆς ἀκοσμίας καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα, εὐδεμίαν ἔχειν τοῖς οἰκείοις ἐραστὰς συναίσθησιν δίδωσι τῆς ἐπιγιγνομένης αἰσχρότητος. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πασῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἐστιν Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀκριβεστάταις καὶ τὸ βραχύτατον τῶν ἁμαρτημάτων ῥᾷστα κατάφωρον γίνεται· ἐν δὲ ταῖς τυχούσαις πολλὰ παρορᾶται, καὶ οὐδ' εἰς ἁμάρτημα κρίνεται. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἐν μὲν ταῖς ἀρχουσι καὶ τῶν ἄλλων τῇ ἐξουσίᾳ προέχουσι, μάλιστα δὲ οἷς κατὰ πλείνων τὸ κράτος καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον· ἐν δὲ τοῖς ἀρχομένοις καὶ ταπεινοτέροις πολλὰ τῶν παραπλησίως διαμαρτηθέντων οὐδ' ὅτι ἐπράχθη συνεγνώσθησαν, ἀλλ' ἐναπεκρύβη καὶ ἔλαθε, τῇ σμικρότητι καὶ εὐτελείᾳ συναποσβεσθέντα τοῦ ἁμαρτήματος.

κα΄. Ὅσον οὖν μεγέθει καὶ κράτει καὶ κάλλει καὶ ἀκριβείᾳ καὶ καθαρότητι καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τελειότητι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι δοξασμάτων ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ ἐξῄρηται, τοσοῦτον ὅ τε πονηρὸς εἰς τὸν κατ' αὐτῆς ἀνεβάλετο πόλεμον, καὶ τοσοῦτον πάλιν τὰ τῆς ἀφρόνων καὶ κακοσύλλογον ἀνδρῶν ἁμαρτήματα τοῦ εὐθέος καταφαίνεται, μηδ' ἐτι βραχὺ χώραν τοῦ λαθεῖν ἔχοντα, μηδέ τινα παρεισδύσιν εὑρεῖν ἐπιζητοῦντα. Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ Θεοῦ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ὡς καὶ φύσαντος ἔρρωσεν καὶ τοῦ πάντα τὰ μηχανήματα σαθρὰ καὶ ἄπρακτα δεικνύοντα, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ μηχανουργοῦντος ἐπαναστρέφοντα, καὶ τὸν οἰκοδομοῦντον ῥᾴδιως ἀποσκευαζόμενον, τὸ βλάσφημον, καὶ καταισχύνουσα τὸ ἀναίσχυντον, κατὰ πάντων ἄμαχον τὸ κράτος καὶ ἀήττητον ἀναδέχεται, καὶ καλοῖς καὶ σωσικόσμοις διὰ παντὸς θριάμβοις ἐγκαλλωπίζεται.

при всичко че всичкитѣ му лукавства и старания се свърщиватъ въ негово посрамяване. Вънъ отъ това, догматическитѣ учения на другитѣ народи сѫ неопрѣдѣлени и объркани, и нищо не е нито чисто, нито точно установено, затова у тѣхъ изобщо нѣщо не се съглежда. Но у прѣчистата, прѣсвета и твърдѣ точна християнска вѣра, понеже ней е присѫща ясностьта, правотата, възвишеностьта и чистотата, затова, когато нѣкой посегне да вмъкне и малка една поквара или повизна, тозъ часъ изопаченого и прѣправеного става явно и се уличава, само като се постави близу до истината и здравия разумъ, и благородството на благочестивитѣ догми не търпи, щото незаконната рожба на кривото учение да носи сѫщото наименование и малко дори врѣме. Защото, както и едно малко пятно, лѣпнато на тѣла отлични по своята хубость, много скоро се съглежда и схваща, ако се направи сравнение съ останалата красота на тѣлото, а грозни бѣлѣзи прибавени на грозни тѣла, немогатъ лесно да се схванатъ, (защото избѣгватъ отъ окото поради своето сходство и сродство съ общата грозота), така това сѫщото става и съ дѣйствително прѣкрасната и прѣсвѣтла християнска религия и вѣра; ако би че нѣкой направи и най-малкото отклонение, той запада голѣма грозота и тозъ часъ бива уличенъ, когато, напротивъ, ученията на другитѣ народи, като грозни и безредени отъ всѣка страна, не даватъ възможность на своитѣ послѣдователи да забѣлѣжатъ прибавената грозота. Сѫщо може да се съгледа и у всички други изкуства и науки. Защото у тия, които се отличаватъ съ голѣма точность, и най-малката грѣшка твърдѣ лесно стана явна, а у безредницитѣ много нѣщо нито се съглежда, нито за грѣшка се счита. Ако щенъ, сѫщото трѣбва да се каже и за началницитѣ, които прѣвъзходствуватъ другитѣ по власть, а най-много за онія, които владѣятъ надъ множествата. Една малка тѣхна грѣшка се прѣувеличава и става за всички прословута, когато подобни грѣшки на подвластнитѣ и на по-долнитѣ, че сѫ станали дори, не се узнаватъ, но се прикриватъ и оставатъ незабѣлѣзани и, като маловажни и нищожни, се заличаватъ.

21. И тъй, колкото вѣрата и богопоклонението на християнитѣ по величие, сила, хубость, точность, чистота и всѣко друго съвършенство прѣвъзходствуватъ и прѣвишаватъ разпространенитѣ между другитѣ народи учения, толкова повече и лукавиятъ се възбужда да воюва противъ нея отъ една страна, а отъ друга — грѣшкитѣ на безумни и злонамѣрени хора на часа ставатъ явни и не могатъ и за малко врѣме да останатъ незабѣлѣзани, нито пъкъ да се привмъкнатъ нѣкакъ неусѣтно. Но божията Свята и Всемогъща Църква, макар по-горѣ казахме, като изкарва слаби и безуспѣшни всички козни на лукавия, или по-точно, ги обръща противъ самия козподѣецъ, и, като отхвърля лесно богохулството на еретичествуващитѣ и посрамява безстидството имъ, добива противъ всички необорима и непобѣдима сила и се украсява съ хубави и свѣтоспасителни тържества.

κδ'. Σὺ τοίνυν (ὦ — τί σε προσειπὼν ἀξίως εἴπω τοῦ πόθου;) [92]) τῇ αἰγλῇ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ψυχὴν αὐγασθείς, καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ἀναχθείς, καὶ ἔργον ἐργασάμενος, δι' οὗ πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πρᾶξιν ἀνυψώθης καὶ μίμησιν, [93]) ἔχου τῆς ἀπ' ἀρχῆς σου γνώμης καὶ βουλῆς καὶ συνέσεως· στῆθι στερρῶς ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, ἐν ᾗ καλῶς ὑπὸ Κυρίου τεθεμελίωσαι· ἐποικοδόμει τῇ ὀρθῇ σου πίστει πράξεις ἀγαθὰς καὶ βίου σεμνότητα, μὴ ξύλα καὶ χόρτον, μηδὲ καλάμην, εὔφλεκτον τῆς ἁμαρτίας ὕλην, καὶ πρὸς καῦσιν μόνην, πρὸς οὐδὲν δὲ χρησιμεύουσαν ἕτερον· ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τὸν κατορθωμάτων τὰ τίμια. [94]) Ταῦτα γὰρ καὶ παρὰ [95]) πειρασμῶν δοξαζόμενα, [96]) καθαρώτερα καὶ τιμιώτερα διαδείκνυται. Οὕτω Χριστὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐγκελεύεται. καρποὺς ἀρετῶν [97]) προσβάλλειν, καὶ μὴ καταισχύνειν τὴν πίστιν διὰ τῶν πράξεων. Οὕτω Παῦλος ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας συμβουλεύει διδάσκαλος. Οὕτω Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον. Οὕτω τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς τὴν οἰκουμένην ἐμαθήτευσιν. Οὕτως ἡμῶν οἱ πατέρες παρειλήφασιν. Οὕτως ἡμῖν τοῖς μετ' ἐκείνους παραδεδώκασιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς σοι παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύομεν, ἀρεταῖς κοσμεῖν τὴν πίστιν, καὶ τῇ πίστει τὰς ἀρετὰς λαμπροτέρας ἀπεργάζεσθαι. Ἐσουμόμην αὐτὸς ἐγὼ σοι παρεῖναι, καὶ ταῖς πράξεσιν ἐφιστάναι, ἵνα τῶν μὲν καλῶν ἔργων αὐτεπάγγελτον διὰ τῆς ὄψεως λαμβάνων τὴν γνῶσιν, ἔτι μᾶλλον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ διακείμενος εἴην· εἰ δέ τι καὶ παράλογον συνέσει, μεθέλκειν ἔχοιμι ῥᾴδιως καὶ μεθαρμόζειν ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρὸς διόρθωσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ βούλησις τῆς δυνάμεως χηρεύει, καὶ πολλὰ τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτοντα κωλύει, ὅ μοι λοιπὸν ἐστι δυνατόν, γραφῇ τυπῶσαι τὰς παραινέσεις, ὡς καὶ κατ' ἀρχάς ὑπεσχόμην, ἤδη πειράσομαι.

κγ'. Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τὸ θεῖον εἰλικρινῶς ἀγαπᾷν καὶ θεραπεύειν, καὶ τὸ ὁμόφυλον ὡς ἑαυτὸν στέργειν καὶ φιλεῖν, ἔμφυτός πως τοῖς ἀνθρώποις ἡ γνῶσις καθέστηκεν [98]) ἡ βούλησις δὲ μὴ συντρέχουσα τῇ γνώσει, εἰς θέσπισμα καὶ νόμον ἀναγραφῆναι τὴν κοινὴν ἐξεδιάσατο γνώμην. [99]) Ὅτι δὲ ὁ τοῦ θείου εἰλικρινὴς ἔρως καὶ ἡ τοῦ πλησίον στοργὴ καὶ τελεία ἀγάπη, τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς περιέχουσι τὰς πράξεις, οὐ χαλεπὸν μὲν καὶ αὐτόθεν κατανοῆσαι· παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δεσποτικὸς λόγος· ἐν οἷς φησι περὶ αὐτῶν «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ Προφῆται» [100]) Καὶ γὰρ ὁ τὸν θεῖον ἔρωτα ἐνεστερνισμένος [101]) καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν στέργων καὶ φιλῶν, πατέρα μὲν καὶ μητέρα διαφερόντως ἀγαπήσει καὶ τιμῆς τῆς πρώτης μετά γε Θεὸν ἀξιώσει· αἱμάτων δ' ἐμφυλίων καὶ φόνων οὐ μόνον τὰς χεῖρας καθαρὰς φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς λογισμοὺς μελέτης τοιαύτης. Οὐ μὴν οὐδὲ κλέψειεν οὗτος· οὐδεὶς γάρ, ὃν ὡς ἑαυτὸν φιλεῖ καὶ φυλάττει, τούτου κλέπτης ἐφορᾶθ' ἁλῶ· οὐδὲ ἀλλοτρίους γάμους διορύξει· οὐδ' ὅρκον ἐπίορκον ὀμόσει· οὐ μὴν οὐδὲ μαρτυρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει· καὶ ὅλως οὐ χειρῶν ἀδίκων ἄρξει, τύπτειν ἢ προπηλακίζειν ἐπιχειρῶν, ἢ τύραννος [102]) ἐραστὴς τῶν, ὅσα τῷ πλησίον ὑπάρχει, γινόμενος. Ὁ γάρ τι τούτων κατατολμῶν αὐτόθεν λυμαίνεται, ἄμφω, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον καὶ Δεσπο-

22. Ти, прочее, (о, какъ да те нарека, за да се искажа споредъ копнежа си!), който си озаренъ душевно съ блѣсъка на божествения духъ, възведенъ си къмъ свѣтлината на благочестието и си извършилъ дѣло, съ което се издигна до дѣянието и подражението на великия Константинъ, слѣдвай първоначалного си мнѣние, намѣрение и благоразумие. Стой твърдо върху камъка на вѣрата, на който добрѣ те закрѣпи Господь. Съгражданй върху правата си вѣра дѣла добри и животъ честенъ, не дърва, не сѣно, не тръсть, вещество грѣховно, лесно запалимо и годно не за друго, а за горене само, но злато и сребро, т. е. подвиги цѣнни. Защото тѣ, опитани чрѣзъ изкушения, ставатъ по-чисти и по-скжпоцѣнни Така и общиятъ ни Владика Христосъ заповѣдва да даваме плодове на добродѣтели и не да посрамяваме вѣрата съ дѣлата си. Така съвѣтва и Павелъ, великиятъ учитель на църквата. Така и Петъръ, върховниятъ на апостолитѣ, комуто сж повѣрени входътъ и ключоветѣ на небеснитѣ врата. Така е научилъ вселената божествениятъ ликъ на останалитѣ апостоли. Така сж приели нашитѣ отци; така сж прѣдали тѣ на насъ, тѣхнитѣ прѣемници. Така и ние те наставляваме и съвѣтваме: да украсяваш вѣрата съ добродѣтели, а добродѣтелитѣ да прѣдставяш по-блѣскави съ вѣрата. Желаехъ самъ азъ да бжда при тебе, да нагледвамъ дѣйностьта ти, та като виждамъ самъ съ очитѣ си добритѣ ти дѣла, да се радвамъ и веселя още повече; ако пъкъ се случи да стане нѣщо неразумно, да мога на часа лесно да го изправлявамъ. Но, понеже не ми е възможно да се съобразя съ желанието си и много нѣща прѣсичатъ и спъватъ стремежа ми, затова ще се постарая сега да направя, каквото ми е възможно, — писмено да изложа наставленията, както се обѣщахъ отъ самото начало.

23. Вродено е у човѣцитѣ съзнанието, че трѣбва искрено да обичатъ Бога и да Му служатъ, а подобнитѣ си да милватъ и любятъ като себе си. Но понеже волята не се посрѣща съ съзнанието, затова стана нужда всеобщото мнѣние да се прѣдписва като законъ и повеление. Че въ искреното чезнене за Бога и въ съвършената любовь и милость къмъ ближния се съдържатъ другитѣ заповѣди, това отъ само себе си лесно се разбира. Ала сжщото изтъква и словото на Владиката Христа. Който казва: „въ тия двѣ заповѣди висятъ цѣлиятъ законъ и пророцитѣ" (Мат. XXII, 38). Защото, който чезне за Бога, а ближния си милува и люби като себе си, той много повече ще обикне баща и майка и тѣхъ първи слѣдъ Бога ще почете и не само ржцѣтѣ си ще запази чисти отъ междуособни кръвопролития и буйства, но и езика и ума си отъ прѣговаряне за такива злосторства. Той нѣма да краде. Защото никой не се е оказалъ, че краде отъ опогова, когото пази и обича като себе си. Той нѣма да посегне на чуждъ бракъ, нѣма да прѣстжпи клетва, нито пъкъ лжжовно свидѣтелство ще даде противъ ближния си и въобще нѣма да оправдае нѣкого, като си позволи да бие, или да хули, или да хвърли насилническо око въ това, което принадлежи на ближния му. Защото, който дръзне да стори нѣщо отъ

τικόν, καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς τὴν στοργήν· τῷ μὲν ἐπιβουλεύων καὶ περιβάλλων κακοῖς, τὸν δὲ παρὰ φαῦλον [103]) ποιούμενος καὶ ὑπερορῶν· ἐξ ὧν εἰς οἷας ἀπαραιτήτους καὶ πικρὰς τιμωρίας ἐμβάλλει ἑαυτόν, πᾶσίν ἐστι φανερόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρωπίνων προσταγμάτων καὶ τῆς ἐπιστατούσης Ἀρχῆς ὑπερόπτης οὐ διαφεύγει τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν πολλάκις τὸν κίνδυνον ἔχει, ὁ τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων καὶ βασιλέα καὶ δημιουργὸν διὰ τῆς εἰς τὸν ὁμόδουλον παροινίας καὶ ἐπιβουλῆς ἀτιμάζων καὶ ἐξουθενῶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ νόμους διαπαίζων καὶ χλεύην δεικνύς, ἡλίκην τινὰ τὴν τιμωρίαν δώσει; Δι' ὁ προσήκει παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ σπουδῇ, μετὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας καὶ ταύτας διαφυλάττειν τὰς ἐντολάς· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χωρὶς αὐτῶν οὔτε τῆς τῶν πιστῶν καὶ φιλοθέων μερίδος γενέσθαι, οὔτε τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξιωθῆναι βασιλείας. [104])

κδ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνθρώπῳ παντὶ πάσῃ δυνάμει παραφυλακτέον, ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, νέῳ καὶ πρεσβύτῃ, πλουσίῳ καὶ πένητι· κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ κοινὰ τὰ προστάγματα, καὶ κοινῆς τῆς παραφυλακῆς καὶ ἐπιμελείας δεόμενα. Ἃ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ὁρᾷ παιδαγωγίαν, καὶ τῇ σῇ φυλάττειν ἐπιτηδειότερα ἐξουσίᾳ, καὶ ἐξ ὧν ἔσται σοι καὶ περὶ τῶν ἄλλων πλείστη ἐμπειρία, ἐκεῖνά σοι νῦν εἰρήσεται· καὶ γὰρ πολλῆς τῷ ἄρχοντι δεῖ κακοπαθείας, τῆς τε ἄλλης, καὶ τῆς ἐν ἤθεσιν εὐκοσμίας. Δι' ὃ καί φασιν «Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι.» [105]) καὶ ὅτι «ὥσπερ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς κωφίναις ἀκάναις δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων διανοίαις ἐξετάζεται».

κε'. Σὺ δέ μοι μάλιστα πρόσεχε, μὴ μόνον ἄρχοντής, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς γένῃ καλῶν καὶ ἀξιαγάστων πράξεων· ἀρχὴ δὲ ἡμῖν καὶ τούτου ἀπὸ τῶν θείων. Ἡσυχῇ μὲν οὖν θεῷ συνάπτει καὶ ἀκεστῇ, ὁμιλία τις ἔνθεος οὖσα καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου [106]) ἐξ οὗ πᾶσα μὲν ὁσίωσις καὶ εὐσεβεία, πᾶσα δὲ πρᾶξις καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν· πᾶσα δὲ τελειότης καὶ διακάθαρσις τῶν παθῶν. Ὥστε, εἰ καὶ μή τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνεφύετο, αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τοῖς φιλοθέοις καὶ τοῦ ἀγαθοῦ φιλοθεάμοσιν ἀντὶ πάσης εὐφροσύνης ἥκει, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. Ὥστε δὲ καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν λαμβάνομεν δι' αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων αἰτημάτων ὅσα συμφέρουσι τῇ ψυχῇ· ἃ καὶ τεκμηριοῦν δύναται πρὸς κακοῦργον, ἀξιόμεθά τε τῶν ἀφάτων περὶ ἡμᾶς ἐν ταύτῃ καὶ δι' αὐτῆς εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅσας ἀπαρχὴς τινας αὐτῷ προσφέρειν τὰς κατ' ἐκείνην τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ δοξολογίας, τῆς νοερᾶς ἡμῶν καὶ λογικῆς οὐσιώσεως· ὅτε τοίνυν τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα τῇ εὐχῇ περιείληπται, πῶς οὐ χρὴ πρὸς ταύτην πρόθυμος ἐπεκτείνεσθαι, καὶ ταύτῃς ἔρων σφόδρα καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι;

κς'. Σὺ τοίνυν προσεύχου μὲν εὐχὰς ἰδίας διὰ παντὸς καὶ καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, προσεύχου δὲ καὶ ἅμα τῷ πλήθει καὶ ἐν τῷ φανερῷ. Δι' ἑκατέρου μὲν γὰρ θεοφιλῶς πραττομένου τὸ ὅσιόν ἐστιν ἀποδιδόναι· ὅσον δὲ τὸ

горнитѣ дѣчия, прѣстѫпа и дѣтѣ — чистенето за Бога и любовьта къмъ ближния, като злоумишлява противъ послѣдния и го обсипва съ злини и като унижава и не заслужи дарѫ. Бѣди непрѣмѣнни и тежки наказанія той си навлѣка, тъй е злѣстно за всѣка. Защото, ако онзи, който прѣстѫпа человѣшкий законъ и прѣстѫпницата власть не може да избѣгне наказанието, но тоя, който ще отворѣ и самия си животъ колко по-голѣмо наказание ще прѣтѫрпи той, който съ грубостьта и злоумишленостьта си къмъ своя сродъ бесчести и унижава Царя, създателя и владиката на всичко, подиграва се съ законитѣ Му и имъ се противи? Затова трѣбва на всѣка нация и со всѣко усѫрдие да се стараятъ заедно съ прѣлестната ѩ вѣра и тая законѣ. Защото безъ тѣхъ нѣма по е възможно человѣкъ да бѫде отъ частьта на боголюбивитѣ и вѣрнитѣ или да се удостои съ небесно царство.

24. По всякакъ начинъ трѣбва съ всѣка сила да пази всѣки человѣкъ, управитель и управляванъ, старъ и младъ, богатъ и сиромахъ. Защото трудотѣ на всякого е различна, повелѣнитѣ общи, та всички трѣбва ги и всѣкъ прилежно. Сега ще ти кажа нѣща, които най-много се отнасятъ до възпитанието на началницитѣ и е полезно да го пази твоята власть и отъ което ще добиешъ много голѣма полза за всичко. Защото всѣкъ начальникъ трѣбва да притежава голѣма доброта и благоразвие. Затова и казватъ: „властьта показва человѣкъ“ и „какъвъ злотоу се изпитва съ кроткъ нравъ, тъй и человѣшкитѣ умъ се показва по прилѣпчивостьта на единъ начальникъ общъ и по разположението на управляванитѣ“.

25. Най-много внимавай да бѫдешъ не само слушатель, но и дѣецъ на добри и достохвални дѣла. Тѣ се захващатъ отъ божественнитѣ. И тай, сѫщинска стварь и обожава человѣкъ съ Бога, защото тя е богоподобностьта, разпоредо и умѣстно съединение съ тоа, което е най-добро и най-цѣнно отъ всичко. Той обнемства и държи всичко, проникнато и пълно отъ благо, тай е всѣко съвѣршенство и всѣчество на-стоящитѣ, тоа то я да имаме друго нѣщо и по-добро; отъ сегатъ, сѫщо нѣщо, чрѣзъ нѣкъ дуга разрѣшо и всѣко блаженство и благополучие въ живота, стига на онія, които обичатъ Бога и желаятъ да се пазятъ въ добрини. Но, когато чрѣзъ нея получаваме прощъ за прѣгрѣшенията си, чрѣзъ нея прѣдизвикваме даруванего на всички други прекрасни и пъвсеобразно дѣлость; чрѣзъ нея се удостояваме да изкажемъ благодарностьта си къмъ благо ѣтеля ни за милостивитѣ ни къмъ насъ дѣла и добрини. Про нея, които ни поучава сѫщо благочестие на ума и на чрѣвата на тѣлото и на сѫществата, като единъ видъ начеки отъ нашето умно и разумно естество; когато, прочее, толкова много и толкова голѣми нѣща се съдържатъ въ молитвата, бива ли да не я обичаме, да не се държимъ о нея и да не се стремимъ къмъ нея съ усѫрдие?

26. Ти, прочее, моли се всѣкога Богу съ свои молитви и пасамѣ, но моли се и заедно съ множеството наявѣ. Защото и по двата начина, ако тѣ се извѣрщватъ съ обичъ къмъ Бога, може да се и каз-

πρότερον εἰς καθαριότητα διανοίας πλεονεκτεῖ, τοσοῦτον τὸ δεύτερον εἰς μίμησιν τοὺς ὁρῶντας παρακαλεῖ· καὶ τὸ μὲν εἰς οἰκεῖον κέρδος συντελεῖ, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους οἶδεν ὠφελεῖν·[107]) ὧν ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ μεγάλη πάλιν τῆς ἀρετῆς ἐστι τοῦ ἄρχοντος μαρτυρία.[108])

κζ'. Ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ Ἁγίων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς οἰκοδόμει, καὶ τούτοις τὸν λαὸν ἐκκλησιάζεσθαι ἔθιζε· ἵνα κοινῇ τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι, καὶ κοινὴν τὴν δοξολογίαν προσάγοντες, εἰς κοινήν τε μᾶλλον ὁμόνοιαν συνελαύνωνται, καὶ κοινὴν καρπῶνται τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν.

κη'. Αἱ θυσίαι μὲν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας τοῖς ἱερεῦσιν ἀνάκεινται· εἰς ὑπηρετῶν προθύμως καὶ προσφέρων, πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος.[109]) Δύναιο δ' ἂν καὶ σύ, βουληθείς, κάλλιστον αὐτουργῆσαι Θεῷ θυμα καὶ ἐρασμιώτατον βίον αὐτῷ καλλιερούμενος καθαρόν, καὶ διανοίας ὀρθότητα.[110])

κθ'. Εἰδὼς δέ, ὡς μεγάλη ῥοπὴ πρὸς τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ῥώμη καὶ τάχος διανοίας, μηδὲ ταύτης ἀφίστασο τῆς ἐπιμελείας. Ἀγχίνουν μὲν γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸν μὴ φύσει τοῦτο πεφυκότα· μελέτη δὲ καὶ πραγμάτων πεῖρα, πρόχειρον ἐμποιοῦσαι τὴν γνῶσιν, πολλάκις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ὀξύτερον ἔδειξαν τὸν ἐγγεγυμνασμένον, ἢ τοὺς ταύτης τῆς δυνάμεως κατὰ φύσιν μετεσχηκότας. Δι' ὃ φρόνησιν ἄσκει· προσήκει διὰ βίου.[111]) Αὕτη δὲ παραγίνεται μελέτη, μὲν καὶ μνήμη πράξεων πρεσβυτέρων, ὁμιλία δὲ καὶ συνουσία τῶν περιόντων ἀνδρῶν φρονίμων,[112]) καὶ ἐμπειρία δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων. Πρᾶξις γὰρ μνήμη καὶ βουλῇ καὶ διαχειρήσει κράτος συλλαβοῦσα, τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς οὐκ ἀντιπραττούσης, εἰς συμφέρον τέλος ἀποβαίνει.

λ'. Μηδὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα δὲ ἠθῶν καὶ σχημάτων καὶ κινήσεων ὡς εὐτελῶν ὑπερίδε· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρίστη τάξις καὶ κατάστασις οὐκ ἐλάχιστον μέρος φρονήσεως ἔδοξεν εἶναι καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μὴ συνιδεῖν εἰσιν ἐκ τοῦ ῥάστου δεινὸν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν καὶ τὸ κάλλος, οὗτοι τοῖς ἔξωθεν θεάμασι ξεναγούμενοι καὶ τῶν ἀδήλων ἐρασταὶ καὶ ἐπαινέται καθίστανται.[113]) Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ προσώπου διαθέσει, καὶ κόμης ἀσκήσει, καὶ περιβολῇ ἐσθῆτος, κόσμιον ὁρᾶσθαι καὶ σεμνόν, μήτε εἰς τὸ βλακῶδες καὶ περίεργον ἐκφερόμενον, μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἡμελημένον καθελκόμενον ἑκάτερον γὰρ ἀπρεπὲς καὶ εὐκαταφρόνητον, καὶ ἀρχικῆς πολιτείας ἄλλοτριον. Καὶ βαδίσματος δὲ πρέπει τῷ ἄρχοντι εὐταξία, μήτε εἰς τὸ θηλυπρεπὲς καὶ ἔκλυτον ἀσχημονοῦντι τὴν κίνησιν, μήτε μὴν εἰς τὸ αὐθάδες καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνώμαλον ταύτην ἐκνευωτερίζοντι, καὶ ὅλως πᾶσα κίνησις τάξει κοσμείσθω.

λα'. Δεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν λόγοις τάχος εὐλαβεῖσθαι· ταχυλογία γὰρ ἐν [illegible] ἀγωνιστικαῖς διαλέξεσι καὶ ἀμίλλαις οὐκ εὐκαταφρόνητον ἴσως, οὐδὲ

почитъ къмъ Него. Но колкото първиятъ начинъ е по-пригоденъ за чистотата на ума, толкова пъкъ вторията подканя присѫтствуващитѣ на подражание. Първиятъ начинъ принася частна полза, а вторията ползува другитѣ, спасението и прѣуспѣването за които е голѣмо свидѣтелство за добродѣтелта на началника.

27. Съграждай храмове на името на Бога и на светитѣ Му съгласно съ църковнитѣ закони и приучвай народа да се черкува, та като умилостивява Бога съ общи молитви и Му подпася общо славословие, да се стреми още повече къмъ общо съгласие и да добива обща полза и спасение.

28. Жертвитѣ на свещеното ни богослужение сѫ възложени на свещеницитѣ, на които, ако служишъ усърдно и даваш приношения, ще получишъ чрѣзъ тѣхъ голѣма благодать и добрина. Но, ако пожелаешъ, би могълъ и ти самъ съ собственитѣ си рѫцѣ да поднесеш Богу прѣкрасна и прѣугодна жертва, като му посветишъ животъ чистъ и мисли прави.

29. Като знаешъ, че бързината и силата на ума иматъ голѣмо влияние върху общото управление, не прѣставай да се упражняваш въ тѣхъ. Не може да стане остроуменъ оня, който не е роденъ такъвъ. Ала изучването на нѣщата и опитностьта тъй улесняватъ знанието, че много пѫти упражненията се оказва при самата работа по-остъръ, отколкото оня, който по природа сѫ надаренъ съ остроумие. Затова трѣба човѣкъ да се упражнява прѣзъ цѣлия си животъ въ благоразумие. А това може да постигне, като изучва и си спомнюва дѣлата на по-старитѣ, като се разговаря и се срѣща съ живи благоразумни хора и като добие опитность и прово прѣзъ живота си какъвто трѣба. Защото дѣйность, подкрѣпена съ подражание, размишление и похватность, достига до полезенъ край, ако не попрѣчи силата свише.

30. Не прѣнебрегвай като нѣщо пищожно тѣлеснитѣ обичаи, обноски и движения. Защото добрятъ редъ въ тѣхъ и приличното държание се считатъ като не малка часть отъ благоразумие. И оня, който не сѫ въ състояние да схванатъ лесно присѫщата на душата хубость и сила, тѣ, водени отъ външни признаци, ставатъ рачители и обожатели на неизмѣнното. Затова трѣба и отъ израза на лицето, и отъ вчесването на косата, и отъ обличането на дрехитѣ да се виждашъ благопристоенъ и достойнъ, безъ да бѫдешъ крайнъ до глупость и прѣкаленость и безъ да прѣкрачваш границитѣ на умѣрностьта и да изпадаш въ небрѣжность. Защото всѣка отъ тѣзи крайности е непристойна и за прѣзиране и несъобразна съ поведението на началника. Единъ началникъ трѣба да има вървежъ благопристоенъ, да не се кърши срамотно като жена, да не ходи като разслабенъ, нито пъкъ да се движи напрасно, нерадо и бързано като младежъ, и въобще всѣко негово движение трѣба да е благочинно.

31. Не трѣба да бързашъ когато говоришъ. Защото бързото говорене при словопрѣнията и наддумванията може да не е качество добро и за

κγενές, ἐν δημηγορίᾳ δὲ ἀνύπτον καὶ ἐπισφαλές· ἐν δὲ προστάγμασι, καὶ μάλιστα τοῖς πολιτικοῖς καὶ κοινοῖς, εὐτονὲς καὶ ταπεινόν.[111]) Ἐντελέστερον δ' εἰπεῖν, τοιοῦτος ἐν πράξει καὶ λόγοις καὶ κινήμασι σὺν ταραχῇ, θεῖον μέν τινα καὶ ὑπερφυῆ ἀποφαίνει τὸν ἔχοντα· σπάνιον δέ, καὶ συνελθεῖν ἅμα πάντα χαλεπώτατον· τὸ δὲ ἐν τούτοις ἐμμέτρον σὺν ταραχῇ σεμνόν τε καὶ ἐλάχιστον, καὶ μεστὸν ὅμου σὺν ἀκαταστασίᾳ.[112]) ποθεινὸν ὁρᾶσθαι παραπλησίως καὶ ἀγχοῦ ἐπιτηδειότερον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἐστί τι τῷ πλήθει ἐρασμιώτερον. Ἀταξίᾳ δὲ σὺν ἀταξίᾳ ἐμπλήκτου καὶ μανικόν, καὶ παραδιορθοῦν[113]) ἐνίοτε μεγάλα, καὶ σφάλλον ὡς τὰ πολλὰ παραπλήσια. Ἡ δὲ σὺν ἀταξίᾳ βραδύτης νωθρὸν καὶ ἠλίθιον, καὶ σφάλλον μὲν ἐνίοτε καὶ μεγάλα, κατορθοῦν δὲ ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα λίαν ταπεινά, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκείνου πράξεις μόνον παραμετρούμενα κατορθώματα.

λδ'. Τὸ πρὸς γέλωτας διαθρύπτεσθαι μετὰ τοῦ ἀσχημονεῖν τὴν μορφὴν καὶ τοῦ ἤθους ἐστὶν ἐξυβρίζειν τὴν εὐστάθειαν.[117])

λγ'. Αἰσχορρήμοσύνης δὲ πάσης καὶ ἀκοὴ καὶ γλῶσσα καθαρευέτω. Ἃ μὲν γάρ τις ἀκούων ἥδεται, ταῦτα καὶ λέγειν οὐκ αἰσχύνεται· ἃ δέ τις λέγων οὐκ αἰσχύνεται,[118]) ὅτι καὶ πράττειν οὐκ αἰσχυνθήσεται, μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν.[119]) Δι' ὅλου δέ, γλώσσης φυλάσσου παρολισθήναι·[120]) ῥήματι γὰρ βραχυτάτῳ πολλάκις ὑποσφάλεισα, μεγάλην ἤνεγκε ζημίαν αὐτοῦ τοῦς περὶ τὸ ζῆν ἐσχάτους ἀναρρίψασα κύβους.[121])

λδ'. Ἔγνε τὰ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἠνεωγμένα, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἀδικούντων ἐπαγωγὰς καὶ πιθανολογίας ἀπεκεκλεισμένα.[122])

λε'. Κλῆρ δὲ κατήγορα καὶ συκοφαντίας ἀποστρέφου πολλάκις γὰρ παῖδας κατὰ πατέρων καὶ πατέρας ἐξήμηνε κατὰ παίδων, καὶ βίον ἔσχισε συζυγίας, καὶ συγγενεῖς ἐπανέστησε κατ' ἀλλήλων· καὶ τί λέγω; πόλεις ὅλας καὶ ἔθνη ἀνέτρεψε μία φωνὴ συκοφάντου.[123])

λς'. Μὴ τυχὸν ἥθη[124]) ξευγνύειν εἰς φιλίαν· συζεύξας δὲ παντὶ τρόπῳ τὸν ἑαυτοῦ κοινωνὸν ἐπιτήδειον,[125]) ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχου τὸ τῆς φιλίας πλὴν εἰ μήτοι φαυλίας κίνδυνον ἐπάγοι. Μὴ γὰρ τοῖς τοῦ φίλου διαστάσεις τὴν ἔλλειψιν ἐπιφέρουσι κοφανίζοντα τὸν ἀνθρώπον καὶ οὐ τὸν ὑπόπτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνύπτιον εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόνοιαν καταστήσουν. Ἐκείνοις δὲ κέχρησο φίλοις, οἵ σοι πολὺ ἐπίστευσε κατὰ παντὸς καιροῦ ἄδολον διασώσαντος τὴν φιλίαν.[126]) καὶ μήτε εἰσαγαγοῦ ῥαδιουργίας [illegible] μήτε [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] φιλίας· εἰ δὲ φερομένων, κρᾶν οὐκ ἐνεγκὼν τὴν εὐημερίαν [illegible] ἔλαγξε κατὰ τοῦ ἐπιπαθείας, τούτους [illegible] [illegible] μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους [illegible] τῶν φιλῶν [illegible] πολλὰ κρίνετα. τὰ [illegible] τῶν φίλων[127]) καὶ διὰ μὲν τῶν σπουδαίων [illegible][128]) ἤ τις καὶ

прѣзиране, но при общенародни рѣчи е глупаво и опасно; а пъкъ при заповѣди, особно при политически и общи, то е просташко и долно. За да се изрази по добрѣ, трѣба да кажа, че който умѣе да бѫде бързъ въ дѣла, думи и движения съ благочиние, той наистина е гениаленъ и божественъ. Но това е рѣдко, а всичко да се събере въ едно е много мѫчно. Умѣстната въ всичко съразмѣрность, сериозностьта съ любезность, тежкото, но почтително държане помагатъ, за да бѫде началникътъ възделенъ за виждане и по-способенъ да началствува, ако и въ най-добритѣ обноски има нѣщо, което плѣнява повече множеството. Неумѣстната бързина е свойствена на блъснатъ и налудничавъ човѣкъ и е причина да се правятъ голѣми грѣшки и често криви разпоредби. Безчинниятъ пъкъ бавежъ е признакъ на мързеливъ и глупавъ човѣкъ, който нанѫти прави голѣми грѣшки, нарѣдко извършва нѣкой незначителенъ подвигъ, но и той се счита за такъвъ само, ако се сравни съ другитѣ му дѣла.

32. Да се кърши човѣкъ отъ смѣхъ, това не само обезобразява лицето, но и обезчестява сериозния характеръ.

33. Слухътъ и езикътъ да бѫдатъ чисти отъ всѣко сквернословие. Не се срамува човѣкъ да говори това, което слуша съ приятность; а говори ли нѣщо, безъ да се срами, това служи за вѣрно доказателство, че той нѣма да се засрами и да го извърши. Изобщо пази се да не ти се плъзне езикътъ, защото много пѫти грѣшка съ една много кѫса дума причинява голѣма врѣда и излага самия животъ на човѣка въ опасность.

34. Дръжъ ушитѣ се отворени за ония, които сѫ оправдани, а затворени за доноситѣ и вѣроятнитѣ на гледъ съобщения отъ ония, които оправдаватъ.

35. Отвръщай се отъ устни злорѣчиви и клеветнически. Защото много пѫти една само дума на клеветникъ е подтудѣвала дѣца срѣщу родители, родители срѣщу дѣца, разкѫсвала е съпружества и е повдигала родини едни срѣщу други и какво казвамъ? — градове цѣли и домове е сривала.

36 Не бѫди бързъ да свързвашъ приятелство. Но свържешъ ли, пази на всѣки начинъ неразкѫсани връзкитѣ и носи товара на ближния, ако това не докарва опасность на душата ти. Защото свадитѣ съ приятели похабяватъ цѣлото разположение на човѣцитѣ и даватъ поводъ да се подозира еднакво не само виновниятъ, но и невиниятъ. Употрѣбявай за приятели ония, които при всички обстоятелства сѫ имали искрено приятелство съ другитѣ, и нито имъ сѫ завиждали, когато сѫ били честити, нито пъкъ сѫ ги прѣнебрѣгвали въ врѣме на злочестини. Защото множина помагатъ и подкрѣпятъ страждущитѣ си приятели. Но не могатъ да ги гледатъ, когато благоденствуватъ, така че завистьта искарва назвѣ врава на ония, които състраданието не може да изобличи. И тъй имай за приятели не развалени, а добри човѣци. Защото за правътъ на единъ човѣкъ се сѫди обикновено по приятелитѣ му. Съ помощьта на

παρασφαλεῖς, ἐπαναχθείῃ· οἱ φαῦλοι δὲ καὶ τὴν προσοῦσαν λυμαίνονται καλοκαγαθίαν. Καὶ οἱ μὲν καὶ τὸ λεῖτον εἰς ἀρετὴν δι' ἑαυτῶν ἐπιτειχίζοντες, ἀνελλιπὲς φαίνεσθαι ποιοῦσιν· ἡ δὲ πρὸς τοὺς φαύλους ἐπιμιξία καὶ ὅπερ ἐστὶν ὑπόλοιπον ἀρετῆς, νόθον ἀποφαίνει. Μὴ ζῆ, εἰ δὲ παρὰ φίλων ἀκούειν τὰ ἡδέα, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ μᾶλλον. Οὐ γὰρ ἐχθροῖς μὲν οὐδ' ἀληθεύουσι πιστευτέον, φίλοις δὲ διέφθορε τὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὸ ἡδὺ λέγειν ζητοῦσι κἀκεῖνοι, πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἡ τῆς ἀληθείας ἔσοιτο γνῶσις, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε παρ' ἡμῶν λεγομένων ἢ πραττομένων; [130]) Δι' ὅ μέγιστον ἡγοῦ φίλους κολάκων διαφέρειν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ πρόσωπον ἐπαινοῦντες, σέ τε τῶν, ὡς εἰκός, ἁμαρτανομένων συναίσθησιν λαβεῖν οὐκ ἐῶσι, καὶ μείζω ταῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους ταῖς διαβολαῖς ἀποτελοῦσιν· οἱ δὲ καὶ σὲ τῷ διὰ φιλίας ἐλεγχῳ συνιδεῖν τὸ παρανομηθὲν μᾶλλον δυναμοῦσι, κἂν τι δέῃ πρὸς τοὺς ἔξω λέγειν, ἀντὶ κατηγορίας ἀπολογίαν τοῦ πραχθέντος ἐκμηχανῶνται. Ὅσον οὖν τοῦ ἐπὶ κακίαν προκόπτειν τὸ ἀρετὴν ἀσκεῖν διενήνοχε, καὶ τοῦ διαβάλλεσθαι ἐν τοῖς κρυομένοις τὸ τὰς διαβολὰς διαλύειν, τοσοῦτον δεῖ παρὰ σοὶ τοὺς εὐνοῦς πλέον ἔχειν τῶν κολάκων. [131])

λζ'. Τῶν ἀπορρήτων ἃ μὲν τὴν σὴν ἀρετὴν αὐξάνει, κοινώνει τοῖς φίλοις· ἃ δὲ τὴν γνώμην φαυλίζει, μήτ' αὐτὸς μετ' ἐργου, μήτε τοῖς φίλοις ἀνατίθει. [132]) Ἄριστον μὲν γὰρ τοῦτο καὶ χωρὶς αὐτίας ἔτι σε· πλὴν γε δὴ καὶ εἰς κόρον, ὅτα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦ φίλου γραπέντος, μᾶλλον τῆς παραινέσεως τὸ χρήσιμον καθορᾶται. Τὸ μὲν γὰρ φαῦλον τῶν κρυφίων τότε μάλιστα τοὺς λογισμοὺς τοῦ συνεγνωκότος ὑπιστρέχον καὶ διακυμαίνον, θᾶττόν τε καὶ σὺν οὐδενὶ ὄκνῳ τῆς ἀγάπης ἀποστήσει, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἰδεῖν οὐκ ἐάσει σοί τε δι' ἀλλήλων βίαιον, ἀμφοῖν γεγονός, ἐποίσει, καὶ πρὸς τὸν ἐξεπίνητα χαλεπώτερον διαθήσει. Τὸ δὲ χρηστὸν τῶν τε συνεγνωκότα ῥαγῆναι τῆς φιλίας ἐπικατεχόμενον [illegible] δεῖμα [illegible], τῇ ἀρετῇ βιαζόμενον, καὶ εἰς ἔπαινον τῆς σῆς ὑπολαβοῦσας γνώμης, καὶ νῦν ἐπιχόμενον διαναστήσει, καὶ σε δῆλον ἔτι ταῦτα συνορῶντα οὐκ ἀφεῶς ἀναλήψεν, εἴ τι παρηνέχθης, τήν τε πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν καὶ τὴν ἐν τῷ πίθῳ σχέσιν ἀναπείσει. Ἀεὶ μὲν οὖν φίλους εὐλόγει, μάλιστα δὲ τοὺς ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων· οὕτω γε γὰρ καὶ τὸ τῆς κολακείας διαφύγοις, [133]) οὐδ' ἴχνος αὐτῆς ἐν σοὶ φαίνεσθαι παρασκευάζων, καὶ τοῖς φίλοις ἔσῃ πράττων κεχαρισμένα, τοιοῦτον σεαυτὸν εἶναι τοῖς παροῦσι πιστώσας, οἷος αὐτοῖς περὶ τῶν ἀπόντων ἐγνώσθης. [135])

сериозни хора човѣци, и кога стрѣшни, много лесно може да се поправи, а развлеченитѣ изхабяватъ и съществующата у него доброта. Първитѣ прикриватъ чрѣзъ себе си липсата отъ добродѣтель и правятъ да не се вижда недостатъкьтъ. Но сношението съ развалени хора и каквото е останало отъ добродѣтельта, го показва като лъжовно. Не искай отъ приятелитѣ си да ти казватъ нѣщо приятно, а истинско. Защото, ако не бива да се дава зѣрно на враговетѣ и тогава дори, когато казватъ истината, а приятелитѣ изочитаватъ истината и желаятъ и тѣ да говорятъ само онова, що е приятно, въ такъ въ случай, откждѣ другадѣ ще познаемъ истината и какъ ще поправимъ това, което ние нашѧ говоримъ или вършимъ не добрѣ? Затова считай, че има голѣма разлика между приятели и ласкатели. Защото ласкателитѣ, като те хвалятъ прѣтъ лицето, не само че не те оставятъ самъ да съзнаешъ грѣшкитѣ си, но си и прѣувеличаватъ съ клевети прѣдъ другитѣ. Когато, напротивъ, приятелитѣ съ приятелски натѣвания ни даватъ възможность да съзнаемъ безаконията си, и, ако стане нужда да се каже нѣщо по тѣхъ на други, тѣ — приятелитѣ — вмѣсто да злословятъ, мжчатъ се да оправдаятъ извършеното И тъй, колкого добротворството стои по-горѣ отъ прѣуспѣванието на злото и колкого е за прѣдпочитане опрозерженото на клеветитѣ отъ разпространяванието на такива между подлеченитѣ, толкозъ и благосклонитѣ приятели трѣба да се прѣдпочитатъ отъ ласкателитѣ.

37. Съобщавай на приятелитѣ си онѧя тайни, които изтъкватъ твоята добродѣтель, а онѧя, които развращаватъ волята, нито ти самъ ѧ търси, нито на приятелитѣ си ѧ повѣрявай. Вѣнъ отъ всѣка друга причина това само по себе си е прѣкрасно. Но, когато приятелството достигне отъ насищане да стане досадно, както всичко човѣшко, тогава най-много става явно ползата отъ този съвѣтъ. Защото похабнитѣ тайни най-много тогава, като се вмъкнатъ въ ума на съучастника и го развълнуватъ, ще го отстранятъ по-скоро и безъ стѣснение отъ приятелството и вѣма да го оставятъ да погледне назадъ; освѣнъ това тѣ, като изтѣкатъ навѣнъ, ще ти нанесатъ тежкъ навѣнъ и злѣ ще те разположатъ къмъ онова, колко ѧ е изказалъ. Напротивъ, добритѣ и чисти тайни съ силата на твърдѣ яка врѣзка, добродѣтельта, ще сдържатъ съучастника да не скжсва приятелството и, като му дойдатъ на умъ, ще го подканятъ да хвали благоразумието ти; тебе пъкъ, отъ съзнание на всичко това ще убѣдятъ да подновишъ съ насѣда срѣщитѣ и любезнитѣ си сношения съ съучастника, ако би че си нѣщо увлѣкъ. Рѣдко похвалявай приятелитѣ си прѣдъ присжтствующитѣ, особено когато тѣ отсжтствуватъ. Защото по този начинъ ще можешъ да се запазишъ отъ порока на ласкателството, като направишъ тъй, щото да не се вижда и слѣда отъ него въ тебе, а въ сѫщото вѣме ще угодишъ и на приятелитѣ си. Защото ще докажешъ, че ще бъдешъ такъ и къмъ присжтствующитѣ, когато отсжтствуватъ, какъвто имъ се показа за отсжтствующитѣ.

λη΄. Οὕτω δὲ σεαυτὸν φιλίᾳ περιφράξας, ἔσῃ [136]) τοῖς μὲν εἰς ἑτέρους καὶ εἰς τὰ κοινὰ πλημμελοῦσιν ἀπαραίτητος, τοῖς δὲ εἰς σὲ ἁμαρτάνουσι συμπαθέστατος. [137]) Διὰ μὲν γὰρ ἐκείνου εὐνομία ἔσται τῇ πολιτείᾳ, καὶ ἡ σὴ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπίδηλος σπουδὴ καὶ κηδεμονία· διὰ δὲ τούτου τὸ φιλάνθρωπον τῆς γνώμης καὶ ὁ βασίλειος ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύττεται τρόπος. Οἱ μὲν γὰρ τύραννοι τὰ κοινὰ των ἀδικημάτων καὶ τὰ εἰς ἀλλήλους πολλάκις ὑπερορῶσι, πικρῶς δὲ τὰ εἰς ἑαυτοὺς ἐξετάζουσι· βασιλέως δέ ἐστι καὶ Ἀρχῆς ἐννομωτάτης ἔργον, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλανθρώπως φέρειν, τὰ δὲ εἰς κοινὰ καὶ εἰς ἀλλήλους δικαίως εὐθετεῖν καὶ διεξάγειν.

λθ΄. Ὥσπερ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος ὁ μεγάλην ἐξουσίαν τοῦ ἀδικεῖν λαβὼν καὶ τὰ δίκαια πράττων, οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνος ψόγων ὁ μηδενὸς ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια τὰς χεῖρας ἐκτείνων. Ἀνδρὶ μὲν γὰρ πενομένῳ πρόφασις, εἰ καὶ παράλογος, τοῦ ἀδικεῖν ἡ πενία· ἀνὴρ δὲ δυναστείαν ἔχων καὶ ἀπορίαν οὐκ ἔχων, ἀναπολόγητον ἔχει τὴν τοῦ ἀδικεῖν ἁμαρτίαν. [138])

μ΄. Ὅσῳ δέ τις προέχει τῇ Ἀρχῇ, [139]) τοσούτῳ χρεωστεῖ πρωτεύειν καὶ τῇ ἀρετῇ. Ὁ δὲ τοὐναντίον ποιῶν τρία ἅμα καὶ κάκιστα ἐπιτελεῖ· ἀπόλλυσιν ἑαυτόν [140]) τοὺς ὁρῶντας εἰς κακίαν παρακαλεῖ· [141]) βλασφημεῖσθαι παρασκευάζει τὸν Θεόν, ὅτι τοιούτῳ τηλικαύτην ἐνεχείρισεν Ἀρχήν [142]) Διὰ τοῦτο παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ φευκτέον ἡ κακία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῇ Ἀρχῇ.

μα΄. Ἄρχε τοίνυν τῶν ὑπηκόων, μὴ πεπαθὼς τυραννίδι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀρχομένων εὐνοίᾳ. Εὔνοια γὰρ μεῖζον Ἀρχῆς βάθρον καὶ ἀσφαλέστερον, ἢ φόβος. [143]) Τοῦτο δὲ ἀρετῶν τε κτῆσις ποιεῖ, καὶ οἱ περὶ τὸ ὑπήκοον πόνοι καὶ φροντίδες· οὕτω δὲ αὐτός τε ὡς ἀληθῶς βασιλικῶς καὶ ἡδέως βιώσεις, κἀκείνοις ἐλευθέρων ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῶν ἀλογίστων τὴν πολιτείαν συντηρήσας, ἀείμνηστον σαυτοῦ κλέος τὸν ἅπαντα χρόνον καταλείψεις.

μβ΄ Νόμων τοὺς ἀκριβεστάτους ἐπαίνει καὶ ἀποδέχου· καὶ πρὸς ἐκείνους βλέπων τὸν σεαυτοῦ ῥύθμιζε βίον· μὴ μέντοι κατὰ τὰς ἐκείνων ψήφους τὸ ὑπήκοον ἀπαραιτήτους εἰσπράττου τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τῶν φιλανθρωποτέρων μᾶλλον παιδαγώγει· οὕτω τε γὰρ φοβερός, δι' ὧν σεαυτὸν ἀκριβολογεῖς, τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἶναι δόξεις, καὶ ἀνεπαχθὴς τοῖς ὑπηκόοις.

μγ΄. Δεῖ δὲ ἐγκρατῶς ἄρχειν, οὐ τῷ κολάζειν, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι. [144]) Τοῦτο δὲ ἦθος εὐσταθὲς ποιεῖ καὶ ἡ τῶν οἰκείων τρόπων σεμνότης καὶ ἐπιμέλεια· ὀργίλων δὲ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ φρονίμων αἱ κολάσεις· οἵτινες ἀπορίᾳ τοῦ δημαγωγεῖν σωφρόνως, ἐπὶ τὸ κολάζειν τρέπονται ῥᾴδιως. Καὶ τὸ μὲν καὶ ὁ τυραννικώτατος πράξειεν ἄν, τὸ δὲ μόνος ὁ ἀρχικώτατος· εἴπερ ἄρχοντος ἀρετὴ μὴ φθείρειν, ἀλλὰ πλείους καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους.

38. Като оградишъ така себе си съ приятелство, бѫди неумолимъ къмъ ония, които пакостятъ на другитѣ и на общого, а състрадателенъ къмъ тия, които прѣгрѣшаватъ на тебе. Съ първото ще има законность въ държавата, и ще бѫде явно усърдието и грижата ти за управляванитѣ отъ тебе, а съ второто ще се проявява человѣколюбивото ти разположение и дѣйствително царственото ти държание. Защото тиранитѣ за неправдитѣ къмъ общото и къмъ другитѣ често немарятъ, а сторенитѣ тѣмъ лично неприятности строго наказватъ. Ала свойствено е на царь и на власть, която почита законитѣ, грѣшкитѣ противъ себе си да търпятъ человѣколюбиво, а ония противъ общото или противъ другитѣ да изправяватъ и управятъ справедливо.

39. Както е достоенъ за много похвала онзи, който, ако и да е получилъ голѣма власть и може да онеправдава, но все пакъ е справедливъ, така сѫщо заслужава много укори тоя, който, макаръ и да не е лишенъ отъ нужното за живѣяне, пакъ простира рѫка на чуждото. Защото бѣдностьта служи на сиромаха като прѣдлогъ, ако и нелѣпъ. Но човѣкъ властитель и стиженъ не може съ нищо да извини грѣха си, задѣто върши неправди.

40. Колкото человѣкъ прѣвъзходствува по власть, толкова е длъженъ да бѫде пръвъ и по своитѣ добродѣтели. Който върши противното, прави три нѣща много лоши: себе си погубва; присмѣствуващитѣ къмъ зло подбужда; и способствува да хулятъ Бога, че на такъвъ человѣкъ е далъ толкова голѣма власть. Затова всѣки человѣкъ трѣбва да отбѣгва отъ злосторство, но най-много тия, които иматъ власть.

41. И тъй, управлявай поданицитѣ си, като се уповавашъ не на тиранство, а на тѣхната благосклонность. Защото благосклонностьта е по-здрава и по-добра основа на властьта, отколкото страхътъ, а тя се добива съ добродѣтели, съ трудове и грижи за поданицитѣ. Така и ти самъ дѣйствително царски и приятно ще поживѣешъ и, като запазишъ за тѣхъ държавата свободна отъ опасности и отъ непрѣемѣтнати злочестини, ще оставишъ подиръ себе си вѣчна слава.

42. Похвалявай и приемай най-строгитѣ закони и съ огледъ къмъ тѣхъ управай живота си. Ала не наказвай поданицитѣ си немилостиво съгласно съ това, което строгитѣ законоположения повеляватъ, но ги улѫлвай споредъ онѣзи закони, които сѫ по-снизходителни. Защото отъ това, че се отнасяшъ къмъ себе си прѣдпрѣчливо, ще се състави мнѣние, че си страшенъ къмъ прѣстѫпницитѣ, а къмъ поданицитѣ недосаденъ.

43. Трѣбва да управляваш властно не съ наказания, а съ това, че ще те мислятъ, какво ти си готовъ да наказваш. А това се постига съ характеръ твърдъ и съ обноски грижливи и сериозни. Наказанията сѫ свойствени не на мѫдри, а на гнѣвливи хора, които, като не могатъ да водятъ народа благоразумно, жадуватъ лесно да наказватъ. Послѣдното би могълъ да направи и най-голѣмиятъ тиранинъ, а първото само оня, който умѣе да употрѣбява властьта, ако достоинството на единъ началникъ състои не въ унищожаване, а въ умножаване и подобряване на подвластнитѣ.

μδ΄. Ἄρχοντος μέν τινες ἔφασαν ἀρετὴν ἐκ μικρᾶς μεγάλην πόλιν ποιῆσαι [145]) ἐγὼ δὲ μᾶλλον αν φαίην τὸ κατ φαύλης σπουδαίαν παρασκευάσαι· τοῦ μὲν γὰρ καὶ κείρων πολλάκις φορὰ γέγονε παραιτία· τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ παρὰ τοῦ ἀρίστου διοικοῦντος γενέσθαι. Ὧν σὺ παραζήλωσον, δι' ὧν κατορθοῖς, ἀρετῇ τὴν τῶν ἀρχομένων αὔξεις πολιτείαν.

με΄. Ὥσπερ τεῖχος σαθρὸν, κἂν οἰκίας ἔνδον ἔχῃ λαμπράς, καὶ ἀέρων εὐκρασίαν, καὶ ὠνίων [146]) ἀφθονίαν, ὅμως τὴν πόλιν ἐξευτελίζει, οὕτως οἱ περὶ τὸν ἄρχοντα φαῦλοι καὶ τὸν ἐκείνου συνδιαβάλλουσι τρόπον· οἱ γὰρ ἐκείνων τῆς πονηρίας λαμβάνοντες πεῖραν καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενον παραπλήσιον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. [147])

μς΄. Μηδενὸς παρανομίαν, κἂν δοκεῖ δι' αὐτῆς εὐημερεῖν, ἐπαινέσῃς· ἐκεῖνόν τε γὰρ μᾶλλον εἰς κακίαν ὑποκλείψεις, καὶ σεαυτὸν εἰς πυροποιίαν πρᾶξιν καιρὸν ἐπιζητεῖν ἀπελέγξεις. Ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ ταῦτα, δι' ὧν ἐπαινεῖ, προθυμούμενος καὶ τιμῶν, τί ἂν οὐ ποιήσει, [148]) τοιούτου καιροῦ παραπεπτωκότος; [149])

μζ΄. Ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα [150]) Εἰ οὖν, εἴ τι τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, [151]) εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμπει, πῶσον οἴει σαυτὸν [152]) [δεῖν] ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ χρεωστεῖν ἀεὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐγρηγορέναι;

μη΄. Πάσης πράξεως βουλῇ προηγείσθω· αἱ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι πράξεις ὡς τὰ πολλὰ σφαλεραί [153]) καὶ τὸ κατορθούμενον δικαίως ἂν αἰτίας ἀπλῆς ἔργον νομισθείη μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ πολλάκις παρασφαλέντος ὁρμῆς καὶ περιπετείας.

μθ΄. Ἅπερ χεῖρες πολλῶν, καὶ πολλάκις, οὐκ εἰργάσαντο, ταῦτα βουλῇ μία καὶ ἐφάπαξ κατεπράξατο. Δι' ὃ εὐβουλίαν πρότιμα πολυχειρίας.

ν΄. Προνοίας ἐπίκουρος ἡ μετάνοια. Ἃ τοίνυν ἐκείνην διέλαθε καὶ ἐκπίπτει, αὕτη ταῦτα ἐπανελομένη διορθούσθω καὶ διασωζέτω.

να΄. Ὁ φθόνος πάσῃ μὲν ψυχῇ μεγάλη νόσος, μεγίστη δὲ μάλιστα τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ· ἀνάγκη γάρ, οἷς συνεργὸς μέλλει χρῆσθαι καὶ βίου καὶ πόλεως πρὸς εὐδαιμονίαν, τούτους ὁρᾶν ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετήν, καὶ ἐπιβουλεύειν ὡς πολεμίοις· οὐ τί ἂν εἴη ὀλεθριώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

νβ΄. Ὅσον δὲ δεῖ φυγεῖν τὸ φθονεῖν, τοσοῦτον δικαίως τὸ φθονεῖσθαι [154]) ἄρχοντι δὲ μάλιστα πρέπει, ᾧ μηδὲ ἐξ ἑτέρου ἢ ἀπὸ τῶν φθονούντων φέρεται ὀλίγη. Εἰ δεῖ δὲ ὅμως τὸν φθόνον περιστέλλειν (πολυμηχανον γὰρ

44. Казали нѣкои, че достоинството на единъ началникъ състои въ това: да направи единъ градъ отъ малъкъ голѣмъ. Но азъ бихъ казалъ, че по-голѣмо достоинство е да го обърне отъ разваленъ въ серпозевъ. Защото първото много пѫти зависи отъ обстоятелствата, а второто може да направи онзи, който управлява отлично. Подражавайки на такъвъ, ти ще можешъ съ добритѣ си дѣла да направишъ управляванитѣ отъ тебе по-добродѣтелни.

45. Както порутената около единъ градъ стѣна го загрозява, ако и да има въ него великолѣпни кѫщи, добъръ въздухъ и изобилни съѣстни припаси, така и развратната около единъ началникъ свита дава поводъ да се осѫжда и неговото поведение. Защото ония, които отъ опитъ знаятъ развалата на свитата, мислятъ, че и окрѫженигъ отъ нея ѝ прилича.

46. На никого беззаконието не похвалявай, макаръ и да се вижда, че той чрѣзъ него благоденствува. Защото съ това и беззаконика повече ще настрѫчишъ, за да прави зло, и себе си ще покажешъ, че диришъ врѣме, за да извършишъ дѣянне подобно на неговото. Който съ похвалитѣ си почита зли дѣяния и е расположенъ къмъ тѣхъ, прѣди да му се падне удобно врѣме, той какво нѣма да направи при такова врѣме?

47. Поведението на началницитѣ бива законъ за подчиненитѣ имъ. Ако, прочее, множеството отдава на началницитѣ причината на своитѣ грѣшки, колко, мислишъ, трѣбва да се упражнявашъ въ добродѣтели и да бѫдешъ буденъ къмъ всичко добро?

48. Прѣдъ всѣка работа размишлявай. Защото необмисленитѣ работи обикновено биватъ погрѣшни и неслолучливи. Ако се направи нѣщо добро, справедливо ще се помисли, че то е дѣло не на похвагностьта и устрема на онотова, който много пѫти не е сполучилъ, а на друга нѣкоя причина.

49. Това, което не е направено при много случаи съ помощьта на много рѫдѣ, е изрѣчено изъ единъ пѫть споредъ единъ съвѣтъ. Затова прѣпочитай добритѣ съвѣти отъ многото рѫцѣ.

50. Разкаянието помага на прѣдвидливостьта. Затова, каквото не е съгледала или е пропуснала послѣдлята, първото, като го подземе, нека го направи и спаси.

51. Завистьта е за всѣка душа болесть тежка, а за властителитѣ най-тежка. Защото биватъ принудени да зломислятъ като противъ врагове и да мразятъ за добродѣтелитѣ имъ ония, които тѣ трѣбва да употрѣбяватъ като съ[illegible] за своето частно и за общото — на държавата — благо. Може ли да бѫде нѣщо по-пагубно и побезумно отъ това?

52. Колкото трѣбва да отбѣгва човѣкъ отъ да завижда, толкова добрѣ е да се труди да бѫде завижданъ. Това подобава най-много на началникъ, комуто зломисленицитѣ не току тъй могатъ да пакостятъ.

καὶ πάντολμον τὸ θηρίον), οὐκ ἀρετῆς ἐλαττώσει, μετριότητι δὲ φρονήματος, καὶ ἀφαιρέσει καὶ περικοπῇ τῆς ἐν τοῖς οὐκ ἀναγκαίοις ἐπιδείξεως καὶ πλεονεξίας, τὰς αὐτοῦ βολίδας διακρουστέον.

νγ΄. Ὅταν τις ἄρχῃ ἑαυτοῦ, τότε νομιζέτω καὶ τῶν ὑπηκόων ἄρχειν ἀληθῶς.[155]) Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν ἐφεστηκότα ἄρχοντα παθῶν καὶ κρατοῦντα ἡδονῶν, τότε πόθῳ καὶ ἑκόντες καὶ αὐτοὶ ὑποταγήσονται· ἂν δὲ ἀνδράποδον ἴδωσιν ἡδονῆς καὶ παθῶν, ἀφόρητον ἡγήσονται ἀνδραπόδῳ δουλεύειν αὐτοί.

νδ΄. Ἄριστον νόμιζε δικαστήν, ὃς τάχει μὲν λογισμῶν τὴν τοῦ δικαίου φύσιν θηρεύει· θαρεύσας δὲ σὺν ὀρθότητι προάγει· καὶ πρᾶξαι μὲν ἄνεσιν τοῖς ἀδικουμένοις ὀξύς, βραδὺς δὲ κολάσαι τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ κρείττων μὲν χρυσίου, οὐκ ἐλάττων δὲ δυναστείας· καὶ κρατῶν μὲν ὀργῆς, οὐχ ἡττώμενος δὲ συμπαθείᾳ· καὶ μόνην μὲν συγγένειαν καὶ φιλίαν καὶ δόξαν οἶδεν ἐν τῷ δικάζειν τὴν δικαιοσύνην, μόνην δὲ ἀλλοτρίωσιν καὶ ἔχθραν καὶ ἀδοξίαν τὴν ἀδικίαν.[156])

νε΄. Μηδὲν τῆς πρὸς τὸ ὁμόφυλον διαθέσεως εὐχερῶς καὶ χωρὶς ἐμφανοῦς αἰτίας μεταβάλῃς[157]) Εἰ γὰρ καὶ ὑπολανθάνουσαι παρ' αὐτῶν αἰτίαι τὴν πρὸς αὐτοὺς μεταβολὴν δικαίαν ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐν οἱ ταύτας μὴ συνορῶντες οὐκ ἐκείνους αἰτιάσονται τῆς σῆς πρὸς αὐτοὺς ἀλλοιώσεως, σοῦ δ' ἀῤῥωστίαν καὶ εὐχέρειαν κατηγορήσουσι γνώμης.

νς΄. Οὐχ οὕτως ἡ ἐν πολέμῳ ἀνδρία τὸν ἄρχοντα κοσμεῖ καὶ σώζει, ὡς ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία. Πολλοὶ γὰρ πολεμίων κρατήσαντες ὑπὸ τῶν οἰκείων δι' ὠμότητα διεφθάρησαν· καὶ πολλοὶ παρὰ μικρὸν ἄλωναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων διεσώθησαν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας προτιμησάντων τοῦ ἄρχοντος.

νζ΄. Ἄρχοντας δεῖ καθιστάναι, μάλιστα μὲν πάσαις πλουτοῦντας ταῖς ἀρεταῖς· εἰ δὲ μή, πάντως γε δικαιοτάτους·[158]) καὶ γὰρ ἃ τοῖς ἄρχουσι παρανομεῖται, ταῦτα τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους εἰς τὸν προχειρισάμενον ἀναφέρει.[159])

νη΄. Πολλαχόθεν δεῖ τὸν ἄρχοντα θηρεύειν τῶν ὑπηκόων τὰς γνώμας, καὶ οὕτω κοινωνεῖν χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βουλευμάτων· πρῶτον, ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖ·[160]) δεύτερον, ἐξ ὧν γυναικί τε καὶ παισὶ καὶ δούλοις συνδιατίθεται· τρίτον, ἐξ ὧν κέχρηται τοῖς φίλοις· τέταρτον, ἐξ ὧν πρὸς τοὺς ἐκ γειτόνων διάκειται· καὶ πέμπτον, ἐξ ὧν ἔχθραν τε ἀναδέχεται καὶ ἀμύνεται, καὶ πάλιν οἷς κατατίθεται καὶ διαλύεται. Ἱκανὰ γὰρ ταῦτα φύσιν ἀνδρὸς τεκμηριῶσαι, καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπείου *καὶ* τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσιν.[161])

νθ΄. Τότε κριτὴς ἄριστος ἔσῃ τῶν ἄλλων, ὅτε τὰ σαυτοῦ ἐπισκοπῶν λόγον ἑκάστης πράξεως ὑπὸ συνειδότι κριτῇ δίδως,[162]) καὶ διόρθωσιν

Ако, обаче, стане нужда да се противодѣйствува противъ завистьта (защото тя е всехитъръ и вседързъкъ звѣрь), трѣбва да се отблъсватъ стрѣлитѣ ѝ не съ намаляване добротворството, но съ скромность, съ безкористие и съ отбѣгване отъ пишность.

53. Когато нѣкой се самообладава, тогава може наистина да владѣе надъ поданицитѣ. Защото, когато видятъ, че началникътъ е господарь на страститѣ си и стои по-горѣ отъ сласти, тогава тѣ ще му се починяватъ съ обичь и доброволно. Ако, обаче, видятъ, че той е робъ на страсти и на удоволствия, въ такъвъ случай тѣ ще считатъ непоносимо да робуватъ на доленъ робъ.

54. За най-добъръ сѫдия да имашъ оногова, който съ бързи размишления схваща естеството на правото и, като го схване, изгъква го безъ лицеприятие, помага бързо на оненправданитѣ, наказва бавно съгрѣшилитѣ, стои по-горѣ отъ злото, не отстѫпва на властители, сдържа гнѣва си, не се поддава на състрадание, и който, кога сѫди, признава, че единъкъ родъ, приятелство и слава му е да сѫди справедливо, а неправдата счита за единичка чуждица, и вражда, и безславие.

55. Не промѣняй лесно и безъ явна причина разположението къмъ съплеменницитѣ си. Защото, ако и да има незабѣлѣзани отъ другитѣ причини, които оправдаватъ тази промѣна, ала ония, които не могатъ да съгледатъ тѣзи причини, нѣма да обвинятъ причинителитѣ на промѣната, а ще осѫдятъ тебе въ слабость и легкомислие.

56. Не украсява, нито запазва началника личната му храбрость, въ врѣме на война толкова, колкото благосклонностьта и милозливостьта му къмъ съплеменницитѣ му. Защото мнозина, които сѫ побѣдили враговетѣ си, сѫ загинали отъ свои близки, защото били жестоки. Мнозина пъкъ, които се намирали въ опасность да бѫдатъ заробени отъ неприятели, били спасени отъ съплеменницитѣ си, които сѫ пожертвували дори и живота си, за да спасятъ началницитѣ си.

57. За началници трѣбва да се поставятъ лица богати съ всички добродѣтели или пъкъ безъ друго най справедливи. Защото беззаконията на началницитѣ прѣдизвикватъ омразата и гнѣва на множеството противъ оногова, който ги е назначилъ.

58. По много начини единъ началникъ трѣбва да схваща мнѣнията и способноститѣ на поданицитѣ си и тогава да ги прави съучастници въ приятелства, въ власть и съвѣщания. Първо — по това, какъ тѣ управляватъ домоветѣ си; второ — по това, какъ се отнасятъ къмъ жена, дѣца и слуги; трето — по това, какъ се иматъ съ приятели; четвърто — по това, какъ сѫ разположени къмъ съсѣди; и пето — какъ посрѣщатъ и се бранятъ отъ врагове и какъ се спогаждатъ и помиряватъ съ тѣхъ. Всичко това стига, за да се прояви природата на единъ човѣкъ и да се покаже безъ маската, каквато носятъ актьоритѣ на театралната сцена.

59. Най-добъръ сѫдия на другитѣ ще бѫденъ тогава, когато при разглеждане своитѣ собствени дѣла си давашъ смѣтка за тѣхъ, като имашъ

ἐπινοεῖς τῶν ἡμαρτημένων [163]) Ἐπεὶ πῶς τοὺς ἄλλους ἐπιτιμῶν οὐκ ἐρυθριάσεις, εφ᾽ οἷς αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνεις; Πῶς δὲ ἐκείνους οἴει σοι διαπεφεύξεσθαι, ἡνίκα ἐν οἷς ἀνεύθυνόν σε καθορῶσιν, αὐτοὶ δίκας εἰσπράττεσθαι δικαιοῦνται;

ξ΄. Ἐπαίνει τὰς ἀρίστας πράξεις· ἐπαίνει δὲ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ δι᾽ ὧν αὐτός τε μάλιστα τὰ ὅμοια πράττοις, καὶ δι᾽ ὧν τοὺς μιμητὰς τῶν λοιπῶν προκρίνων ἐντίμους ἀποδεικνύοις· τὸ μὲν γὰρ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ τῶν ἄρχειν ἀξίων.

ξα΄. Προνόει πάντων, τῶν μὲν ἐπιεικῶν, ὡς ἂν ἄριστοι γένωνται, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἀποκαίωσι τιμῆς καὶ τοῦ προσήκοντος τῶν δὲ μὴ τοιούτων, ὡς ἂν μεκτιωθῶσι τὰς γνώμας, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ῥυσθῶσιν ἀτιμίας· τοῦτο γὰρ ὡς ἀληθῶς Ἀρχῆς ἐννόμου καὶ ἐπιστασίας ἔργον.

ξβ΄. Τοὺς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχομένων ἔρεις εἰς τοὺς πολεμίους τρέπων, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶσι μετατίθει. Τυράννων μὲν γὰρ στασιάζειν τὸ πλῆθη· ἐν γὰρ τῇ κοινῇ φθορᾷ καὶ διχοστασίᾳ ἡ τυραννὶς τὴν ἀσφάλειαν ἔχει· ἄρχοντος δὲ καὶ βασιλέως ἀστασίαστον συντηρεῖ τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὑπηκόων· ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ τὸ ῥάθυμον αὐτοῖς πέπηγε τῆς ἐξουσίας.

ξγ΄. Ὥσπερ δεῖ τὸν ἄρχοντα φοβερὸν εἶναι τοῖς ἀδικοῦσιν, οὕτω φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευομένων. [164])

ξδ΄. Τρία ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, τιμωρία, ψόγος, ἔπαινος· εἰ βούλει δέ, καὶ εὐεργεσία. Ἀλλὰ τῆς μὲν οἱ πολεμοῦσι ἄξιοι· ψόγου δὲ οἱ μέτρια τῶν πολιτῶν ἁμαρτανόντες· ἐπαίνου δὲ καὶ εὐεργεσίας οἱ διαφέροντες κατορθώμασιν· ἡ δὲ τις εἰς τὴν τῶν πολεμίων τιμωρίαν καὶ μίμησιν ἐξαχθεῖη, αὐτὸς καὶ τὴν ἐκείνων ποινὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει· ὁ δέ τι τούτων ἀμείβων καὶ τὴν διάταξιν ἐπαλλάττων, οὗτος ἰσχυρὸς τῆς πολιτείας πλέον ἢ οἱ πολεμοῦντες· ὅ τε γὰρ τοὺς πολεμίους εὐεργετῶν, φιλόστοργος· ὁ τε τοὺς φαύλους ἐπαινῶν τὴν πόλιν ἀνατρέπει ἐπὶ κακίαν· γὰρ παρακαλεῖ τοὺς πολίτας καὶ ὁ τοὺς κατορθοῦντας μὴ τιμῶν εἰς τὴν αὐτῶν ἀκοσμίαν τὴν πολιτείαν καταστρέφει.

ξε΄. Χαλεπὸν μὲν φόβον ἀγάπῃ κεράσαι· οἱ γὰρ φιλοῦντες ὡς ἐπίπαν τὸ δέος οὐκ ἔχουσι, καὶ οἱ δεδιότες φιλεῖν οὐκ θέλουσιν. Σὺ δὲ δίελε καὶ τοὺς μὲν ἀρίστους φίλων παρασκεύασον (οὐδὲν γὰρ δεῖ δέους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις)· τοὺς δ᾽ ἄλλους ἀνάγκῃ φόβου, ἵνα τῶν φαύλων ἀπέχωνται. Φοβοῦνται δὲ χωρὶς μίσους, ἂν μὴ μετ᾽ ὀργῆς ὀρθοῦ κολάζωνται, ἀλλ᾽ ὡς πατὴρ παιδεύωνται· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐχ ἡδέως τιμωρούμενον, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀπροφασίστως ἐπικουρεῖν προθυμούμενον.

за сждия съвѣтьта си и поправянъ грѣшкитѣ си. Защото, какъ нѣма да се черзанъ, когато осжждашъ другитѣ за дѣла, какваито и ти самъ вършишъ? и какъ мислишъ, че ще бждатъ другитѣ разположени къмъ тебе, когато виждатъ, че ти не подлежишъ на отговорность за дѣялия, за които тѣ справедливо се осжждатъ на наказание?

60. Похвалявай най добритѣ дѣла. Похвалявай ги не само съ думи, но и като вершишъ ти самъ дѣла подобни на похвалявашитѣ, и като прѣдпочиташъ подражателитѣ на такива дѣла отъ другитѣ и ги имашъ на почитъ. Защото първото може да плашва всѣкъ, а второто онія само, които сж достойни да начелствуватъ.

61. Грижай се за всички — за добритѣ, за да станатъ най-добри и да получатъ дължимата имъ честь и прѣдимства; за онія, които не сж такива, за на се подобрятъ душевно и се избавятъ отъ безчестието, което имъ се пада по законъ. Защото това е задачата на дѣйствително законната власть и надзоръ.

62. Межуособнитѣ раздори на начелствувашитѣ насочвай противъ непріятелитѣ и ги обрьщай въ подвизи за отечеството. Свойствено на тирани е да скарватъ множествата помежду имъ. Защото тиранство-то намира своята безопасность въ общія разпратъ и свада, когато, напротивъ, истинскиятъ началникъ и царь се грижатъ, за да бждатъ поданицитѣ имъ съгласни и да не се каратъ. Защото основа на властьта имъ е спасението на управляванитѣ.

63. Началникътъ трѣбва да вдъхва страхъ на тия, които вършатъ неправда, а онія, които не правятъ нищо несправедливо и жилѣятъ съгласно съ законитѣ, е длъжетъ да пази и огражда.

64. Три нѣща сж важни за човѣцитѣ: наказание, мъмрение и похвала, ако щешъ, и благодѣяние. Достойни за наказание сж враговетѣ; за мъмрение — онія граждани, които правятъ малки грѣшки; за похвала нѣкъ и благодѣяние — онія, които се отличаватъ съ подвизи. Ако нѣкой постжпи като врагъ или дързне да извърши нѣщо вражебно, той си навлича наказание, което подобава на врагове. А който размѣля нѣкои отъ горнитѣ положения и ги прѣрежда, той е по-голѣмъ пакостникъ на държавата, отколкото самитѣ врагове. Защото, който прави добро на враговетѣ, е прѣдатель. Така сжщо, който хвали развалениятѣ, обрьща наопака държавата. Защото подкаля гражданитѣ къмъ злосторство. И който не почита добротворцитѣ, хвърли държавата въ сжщото безредие.

65. Мжчно е да се смѣси страхъ съ обичь. Защото тия, които обичатъ, по-рече пъти не се боятъ, а онія, които се страхуватъ, не искатъ да обичатъ. Ала ти ги раздѣли и най-добритѣ настроявай къмъ обичь (защото за такива потребата е изтинкта), а на другитѣ вдъхвай страхъ, за да отбѣгватъ отъ злото. Тѣ ще се боятъ безъ омраза, ако те видятъ, че не ги наказвашъ съ гнѣвъ, а ги унжтвашъ като баща и че въ врѣме на погрѣшки не налагашъ наказания съ удоволствие, а въ врѣме на злополуки и нещастия помагашъ съ готовность безъ бавежъ.

ξς'. Οἱ χρώμενοι τοῖς ἐκ φύσεως πλεονεκτήμασιν εἰς πονηρίας ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν τῶν πλησίον εὐεργεσίαν, οὗτοι καὶ τὴν φύσιν φαυλίζουσι, καὶ τῷ δημιουργῷ τὴν περὶ αὐτοὺς φιλοτιμίαν εἰς ὕβριν καὶ ἀχαριστίαν περιτρέπουσιν.

ξζ'. Ὥσπερ αἰσχρὸν καὶ ταπεινὸν πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖν τῷ πλήθει, οὕτως ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν ἀεὶ σοβαρεύεσθαι καὶ ὑπέρογκον ὁρᾶσθαι. Δεῖ τοιγαροῦν ἑκάτερον ἄκρον φυγόντα, ὡς ἀρετὴν, τὴν μεσότητα διώκειν, καὶ καιροῖς ἰδίοις τὸ πρόσφορον ἀπονέμειν.

ξη'. Προπετὴς ὅρκος πρόχειρος ἐπιορκία· ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως ἤθους οὐκ εὖ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς· ὁ δὲ εὐσταθὴς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυνθήσεται τοὺς λόγους ὅρκῳ πιστοὺς ἀποφαίνειν, καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων τρόπων πίστιν ἀτιμάζειν.[165]) Λίαν ἄρα συμφερόντως καὶ κηδεμονικῶς καὶ ὁ Δεσποτικὸς νόμος τὸν ὅρκον κωλύει.[166])

ξθ'. Ἃ μὲν εὖ πάθοις, ἀεὶ μέμνησο· ὧν δ' ἂν εὖ ποιήσαις, θᾶττον ἐπιλανθάνου·[167]) τὸ μὲν γὰρ χρηστότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸ δὲ καθαρᾶς μεγαλοψυχίας, καὶ καθαρὰν φυλάττει τὴν εὐεργεσίαν.

ο'. Εὐεργεσίας καὶ συμφορὰς ὀνειδίζειν τῆς αὐτῆς εἶναι νόμιζε κουφότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

οα'. Ἀπάτη μὲν πανταχοῦ ἀσθενείας ὁμολογία· ἀλλ' εἰ μὲν ἐν φίλοις, κακόν τε ἔσχατον καὶ ὑπερβαλλούσης μοχθηρίας· εἰ δὲ πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, μηδὲν μὲν προειδότας οὐ πόρρω στρατηγίας· κοινολογίας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην οὐκ ἀθετοῦντας, πόρρω ἀριστείας καὶ ἀνδραγαθίας. Δι' ὃ μηδὲ τοὺς πιστεύοντάς σοι πολεμίους ἀπάτῃ μετέρχου. Εἰ γὰρ καὶ πολέμιοι, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεῶν καὶ πλάνος ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας.

οβ'. Προδότην ὡς τὰ πολλὰ οἱ ἄνθρωποι προδιδόντα μὲν φιλοῦσι, προδεδωκότα δὲ μισοῦσιν.[168]) Σὺ δ' ἐπίσκοπει· κἂν μὲν ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ χαλεπὰ παθών,[169]) προὔδωκεν, οὐκ ἀνέλπιστόν ἐστι φίλον καὶ καλὸν γενέσθαι· ἂν δὲ μηδὲν, καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἔλαττον νόμιζε προδότην. Τὸ μὲν γὰρ λυμαίνεσθαι κακοῖς τοὺς λελοιπότας ἀνθρώπινον πάθος· τὸ δὲ τιμωρίας ἀρξαι κακουργίας, ἀνιάτου μοχθηρίας.

ογ'. Χρυσὸς ἅπαντα τ' ἀνθρώπινα στρέφει. Φύλαττε τοιγαροῦν τὸ τῆς πατρίδος ἀνύβριστον ἔθος,[170]) ἄχρηστον καὶ νομίζων καὶ πᾶσιν ἐπιδεικνὺς τὸν τοῖς φιλοῦσιν ἰσχυρὸν ἐπίβουλον χρυσόν.

66. Употрѣбяващитѣ естественитѣ си дарования въ услуга на злото, а не въ добротворство на ближнитѣ, унижаватъ природата и обрьщатъ щедростьта на Създателя къмъ тѣхъ въ обида и неблагодарность.

67. Както е позорно и низко да говори човѣкъ на множеството, за да му угоди, така сѫщо е опасно и погрѣшно да бѫде всѣкога надмѣненъ и да се държи тежко. Трѣба, прочее, като се отбѣгватъ двѣтѣ крайности, да се слѣдва срѣдината като добродѣтель и да се отдава на обстоятелствата съотвѣтного

68. Необмислена клетва е готово клетвопрѣстѫпление. Освѣнъ това никакъ не подобава на сериозенъ и благороденъ човѣкъ да се кълне. Който е постояненъ и великодушенъ, не се засрами да удостовѣри думитѣ си съ клетва и да опозорява довѣрието, което вдъхва поведението му. Следователно, въ наша полза и закрила и законътъ на Владиката Христа забранява клетвата.

69. Всѣкога помни добринитѣ, които би получилъ, а забравяй скоро благодѣянията, които би сторилъ. Първото показва доброта и признателность, а второто — искрено великодушие, и запазва блгодѣянието чисто.

70. Да се натѣква нѣкому за благодѣяния и за злочестини е еднакво глупаво и безчеловѣчно.

71. Измамата е на всѣкждѣ самопризнаване на слабость. Но употрѣбена противъ приятели, ти е послѣдно зло и крайна поквара, а противъ неприятели и врагове, — тя не е далечъ отъ военна хитрость, въ случай че тѣ не сѫ имали каква отпрѣди. Ако, обаче, е имало изключено съглашение, когато неприятелитѣ не сѫ нарушили, измамата противъ тѣхъ е далечъ отъ доблесть и почтеность. Затова не прибѣгвай до измама дори и противъ неприятели, които ти се довѣряватъ. Защото, ако и да сѫ неприятели, но все пакъ е измаменикъ и лъстецъ онзи, който е измамилъ хора, които му се довѣрили.

72. Човѣцитѣ обикновено обичатъ прѣдателя, когато той извършва прѣдателство, но слѣдъ това го мразятъ. А ти разслѣдвай, и ако той е извършилъ прѣдателството, защото ближнитѣ му или сѫ скроили нѣщо противъ него, или сѫ му сторили зло, има надежда, че той ще стане добъръ и приятель. Ако, обаче, нѣма нищо подобно, знай прѣдъ видъ, че той не по-малко ще прѣдаде и тебе. Защото желанието да се напакости на оскърбителитѣ е човѣшка страсть. Но да направи човѣкъ безъ причина такова голѣмо злодѣяние, каквото е прѣдателството, това е доказателство на неизцѣрима злонамѣреность.

73. Златото развращава всичко човѣшко. Затова пази непокварени правитѣ на отечеството си, като стигнатъ ти самъ и като доказваш на всички, че златото, този силенъ пакостникъ на любителитѣ му, е безполезно.

οδ'. Δεῖ τὰ μὲν ἴδια συμπίπτοντα εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρειν, τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων συμπαθῶς καὶ οὐκ ἀναλγήτως· τὸ μὲν γὰρ καρτερίας καὶ φρονήματος ἐνδείκνυται, τὸ δὲ [illegible] ἐλευθερίας καὶ ἀνάξιον ἀρχικῆς προνοίας καὶ ἐπιστασίας.

οε'. Ἐχθροὺς ἀμφοτέρους [illegible], μὴ κρίνω δαί· ἔστι μὲν θεῖος καὶ φιλανθρωπίας νόμος, [illegible] ἔστι δὲ καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι παρέχων. Τὸ μὲν γὰρ ἀμυνόμενος ἔχει πλείω χρηστοτέρου ἐχθρῶν, τὸ δ' εὐεργετῶν ἢ φίλων παρεσκεύασεν ἀντιφίλους, ἢ πάντως πραότερον ἐχθρούς.

οϛ'. Μηδὲν ὧν ἀλόγως ἔργοις ἐπαγγέλλειν, φαίνου παρεσκευάσθαι. Ἢ γὰρ ἔν τισι ψευδοῦς γίνεται τῶν ἄλλων τρόπων ἐπιστοῦν δικαίαν καὶ τοῖς διαφόροις θεσιν οὐκ ἔστιν αἰσχύνη μὴ ἀμυνεσθαι τοῖς ἐμοῖς. Πάντι μὲν οὖν ἀνθρώπῳ διὰ τοῦτο φυλακτέον τὸ μὴ [illegible] μάλιστα δὲ τοῖς ἐν δυναστείᾳ [illegible] τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἔστι ὅτε γίνεται ἀπολογία ἢ ἀδυναμία· τοῖς δὲ οὐκ ἔστι καταφυγή, μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ μοχθηροῖς τὰς γνώμας ἐλεγχθῆναι.

οζ'. Τὰς μετὰ σφοδρότητος ὑποσχέσεις εὐλαβεῖσθαι χρή. Εἴτε γὰρ παρέσχομεν τὴν πλείστην προφάσεως χάριν, τῇ σφοδρότητι τῆς ἐπαγγελίας ταύτην προσαναμορφίσας, καὶ εἰς δὶς τὴν μίαν δωρεὰν καταμηνύνας· εἴτε μὴ παρέχομεν, ἐπαίνην ἀπήνεγκας τὴν αἰσχύνην, ὅτι τε σφοδρῶς ὑπέσχου, καὶ ὅτι μηδὲν ὧν ὑπέσχου παρέσχες· καὶ δυσμενεῖς ὤφθης ἀντὶ φίλων· ἀγάθοις γὰρ ὁ πολίτων αἱ ἐλπίδες. Ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ σφοδραὶ ὑποσχέσεις ἀφιλοῦσι τοὺς οὐ λόγον τιθεμένους· ἐλεγχουσι δὲ καὶ οἷς οὐ κηδεμονικὰς μᾶλλον, ἢ φιλίας ἐπιτιθέμεναι χάριν.

οη'. Τίμιος χαρίτων ὁ εὐλαβούμενος αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν καὶ προσηγορίαν καὶ μὴ πολλοῖς μεταστῆναι δοκῶν αὐτὴν ἀντιτιθεμένη. [illegible] ὥσπερ ἡ ἀνάγκη χαρίτων ὁ ἀγωνιστὴς γνώμῃ δεδεμένος τὴν ἐπιγάτιγγα, οὕτως ἄξιος τοῦ τῆς ἐπιγεσίας ἀξιώματος ὁ χαριζόμενος ἐφ' ᾧ μὴ ἀντιστῆναι καθεῖν τὴν τύφην.

οθ'. Ἀφίστω τοῦ ἀδικεῖν μηδὲ φίλοις χαρίζου ἂν γὰρ ἐπιεικεῖς ὦσι, μισήσουσι μᾶλλον [illegible] ἢ μᾶλλον χαριζόμενοι· ἂν δὲ φαῦλοι, ὑπλῷ ζῆλον [illegible] κακοῖς ὀλίγιστον καὶ ἀγαθῷ ὅτε θανάτῳ [illegible] καὶ χαλεῖ δὲ τοῦτο, τοῦ [illegible] καὶ [illegible] αἰδοῦς ἔνειδος κολάζεσθαι καὶ κοινῶν μεμέλης [illegible].

π'. Αἱ χάριτες τῆς [illegible] καὶ [illegible] τῶν γρηστῶν ὥσπερ εἰς [illegible] ἀλλήλων· τὸ [illegible] μὲν [illegible] τὸ γὰρ ἄνθος ἀποβαλοῦσαι τῆς [illegible] [illegible] τὴν τέρψιν. [illegible] καθ' ὥραν [illegible] τὴν εὐφροσύνην [illegible].

74. Своитѣ собствени злополуки трѣба да посиишъ съ добвесть и благодарность, а оиия на поканицитѣ си — съ съчувствието и не безъ скрѣбь. Първото е показакъ на твърда и мжжествена душа, а второто[1]) свидѣтелствува немара и е непристойно за грижливъ началникъ и надзорникъ.

75. Да се не възрѣща зло на съплеменници врагове — това е законъ божески и человѣколюбивъ, а при това и много полезно. Защото, който си отмъстява, доблва пакъ врагъ по-лютъ, отколкото прѣди; а който благотвори, си приготовлява или приятель отъ врагъ, или непрѣмѣнно по-кротъкъ и приятель.

76. Не се похвалявай, че нарушилъ тоза, което си намѣрилъ за добрѣ да обѣщаешъ на други. Защото лъгатенето въ нѣкои работи показва, че цѣлиятъ характеръ на человѣка е въ голямъ, и излъганитѣ нѣма да считатъ за срамотно да му възвратятъ сжщото. З това всѣки человѣкъ трѣба да отбѣгва лъжата, но най-много тия, които сж на власть. Защото другитѣ могатъ понѣкои да се извинятъ съ това, че не сж имали сила да изпълнятъ обѣщанията си, когато властителитѣ никакъ нѣматъ срѣдство за избѣгнать отъ укора, че сж коди души.

77. Отъ прѣкаленитѣ обѣщания трѣба да се пазишъ. Защото, ако би че дадешъ обѣщаното, ти си отнелъ прѣимуществено по-голѣмата часть отъ благодѣянието, като си го разпожелалъ съ прѣкаленостьта на обѣщанието и си разѣлилъ на двѣ малки части единия даръ. Ако пакъ не го дадешъ, ще получишъ двоенъ срамъ, че си обѣщалъ съ положителность и че не си далъ нѣщо отъ обѣщаното. При това ще се окажешъ врагъ вмѣсто приятель, защото си отнелъ това, което сж дали надеждитѣ. Освѣнъ това прѣкаленитѣ обѣщания подобаватъ на хора, които не вдъхватъ твърдѣ много вѣра. Защото доказватъ, че тѣ се даватъ не отъ попечение, а отъ желание да се добиятъ услуги въ случай на нужда.

78. Достоенъ за благодѣяние е оизи, който почита естеството и имото на благодѣтеля и не прѣтрпява за мисли, докато не се отплати. И какъ не заслужава пъкъ добрия человѣкъ, който се отплащъ на благодѣтели си съ любвеобилность, така да носи името благодѣтель е достоенъ оня, който прави добрини, безъ да чака отплата.

79. Не черпи пищи безакоино въ угода дори и на приятелитѣ си. Защото, ако сж честни, тѣ пакъ ще те немразятъ, ако безакониствуваишъ, отколкото ще те обичатъ, като имъ угодишъ. Ако пакъ се подеи, ще потърпишъ двойна загуба, като кривишъ добрия на злите хора и като ставашъ омразенъ на добритѣ. Освѣнъ всичко това голѣма глупость е да замѣнишъ прѣимущество и честно удовлетворение съ вѣчно и общо порицание.

80. Благодѣянията, отложени и отсрочвани като да остарѣватъ, то увѣхватъ и изгубватъ хубостьта си. Защото, като изгубятъ цвѣта на усърдието, поради което проявяватъ голѣмо и блѣскаво удоволствие, тѣ не принасятъ вече на врѣме радость.

---

[1]) Да носи злочестиятъ на подвидитѣ си безъ скрѣбь. Бѣлѣжка на Валета

πα΄. Αἱ χάριτες, ἡμιτελεῖς οὖσαι, οὐκ ἐθέλουσι χάριτες εἶναι· ἔσονται δέ, ἐπειδὰν τετελειωμέναι ὦσιν· ὁ δὲ ταύτας ἐξ ἡμισείας κατατιθεὶς ἑαυτὸν ἐζημίωσε, καὶ τὸν λαβόντα οὐκ εὔφρανεν· ὁ γὰρ ἡμίτομον τὴν χάριν ἀπειληφώς, οὐχ οὕτω τῷ ἡμίσει εὐφρανθήσεται, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀφαιρέματος ἀνιάσεται.

πβ΄. Ὁ τὰς χάριτας ὀνειδίζων ὅμοιός ἐστι τῷ γεωργῷ, σπείροντι μὲν προθύμως, ἐπαφιέντι δὲ χοίρους καὶ θηρία τῷ σπόρῳ· ὡς γὰρ ἐκεῖνος καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ λυμαίνεται καρπόν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ τὰ καταβληθέντα καὶ τὴν βλαστάνουσαν αὐτῷ προσαπόλλυσιν εὐχαριστίαν.

πγ΄. Μηδὲ κατὰ πρώτας εὐεργετῶν, ἔπειτα δὲ ἀμελῶν, νόμιζε, τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι εὔνοιαν τοὺς εὐεργετηθέντας διαφυλάττειν. Πολλοὺς γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πεῖρᾳ διέγνων, ὅτι θαρρήσαντες τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς κατ' ἀρχὰς εὐεργεσίας, οὐδὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐφρόντισαν ἐπιδείξασθαι τοιοῦτον· ἀρκέσειν γὰρ τοῖς εὐεργετηθεῖσι πρὸς τὴν διὰ βίου εὐχαριστίαν τὴν κατ' ἀρχὰς ἤλπισαν φιλοτιμίαν, καὶ χρόνον οὐδένα ἂν ἐγγενέσθαι λήθης τοῖς εὖ πεπονθόσι τῆς ἀγαθουργίας· τὸ δὲ οὐ μόνον οὐ κατὰ τὰς αὐτῶν ἐλπίδας ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον ἐτράπη. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν φαύλων τὴν προαίρεσιν οὐδὲν θαυμαστόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐδὲ ῥεούσης αὐτῆς εἰς χεῖρας ἔτι τῆς εὐεργεσίας, οὐδὲ τότε γλώσσαις ἀνοθεύτοις ἠμείβοντο τὰς εὐεργεσίας· πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν καλοκαγαθίας ἐπιμελουμένους ἦν ἰδεῖν, ὡς εἶχον μὲν μνήμην ὧν ἔτυχον ἀποκελαυκότες, καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἀξίουν τὸν εὐεργέτην· ὅμως δέ, μὴ τῶν ὁμοίων τυγχάνοντες, οὐδ' αὐτοὶ καθαρὰν καὶ ἀκήρατον τὴν ἀρχαίαν διέσωζον εὐγνωμοσύνην· ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν χάριν (οὐ γὰρ εἶχον ἐπιῤῥοήν) ὑποπαρατινόμενοι, τὸ σφοδρὸν καὶ ὡραῖον ἀπηνθίζοντο τοῦ φίλτρου. Οἱ δὲ μέτρῳ νομιζόμενοι δ' αθέσεως, εὐεργετούμενοι μὲν εὐχαρίστως διέκειντο, ἀμεληθέντες οὐδ' αὐτοὶ τὴν προτέραν διάθεσιν εἰς τοὐναντίον μεταβαλεῖν ἐνηγγύνησαν, μάλιστα βλέποντες ἑτέρους φιλοτιμουμένους ἀποκαλοῦντας· ὧν γὰρ ἃ πεπονθότων αὐτοί, κοῖται δέον, ἐλογίσαντο· ὡς δ' εὖ πάθοιεν οἱ πλησίον, ἐνηγγίζον· καὶ τούτοις παρακινιζόμενοι τὴν εὐμενείαν εἰς ἀχαριστίαν ἔτρεπον. Πολλῷ ἄρα λυσιτελέστερον ἄρχοντι, καὶ ἐν πολιτείᾳ, καὶ κατὰ μέρος,[178] διὰ βίου ταῖς δωρεαῖς, ἢ ἀθρόον καὶ ἐφάπαξ, οἰκειοῦσθαι τὸ ὑπήκοον· τὸ δὲ πλῆθος καὶ βάρος τῶν χορηγιῶν ἁρμόζει μᾶλλον τοῖς ὑπέρογκόν τι καὶ παράδοξον ἐπὶ κοινῇ σωτηρίᾳ κατορθωκόσιν, ἢ τοῖς εἰς τὸ σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεῖσθαι νομισθεῖσιν.

πδ΄. Θυμὸς ἐστιν ἀκόρεστος ἐκούσιος καὶ τῶν βίων φρενῶν ἀλλοτρίωσις[179]· ἃ γὰρ οἱ διὰ παντὸς μελαγχολῶντες κατεργάζονται, παραπλήσια τούτοις καὶ οἱ τῷ θυμῷ πληγέντες κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαπράττονται.

81. Благодѣяния, на половина сторени, не сѫ благодѣяния. Ще бѫдатъ такива, кога се завършатъ. И който ги прави на половина, той и себе си поврѣжда и благодѣтелствувания нѣма да зарадва. Защото, който получи добро на половина, нѣма да се зарадва за полученото толкова, колкото ще се наскърби за отнетото.

82. Който натѣква за сторени благодѣяния, прилича на земледѣлецъ, който сѣе съ усърдие и сетнѣ пуща върху посѣтото свини и звѣрове. Защото, както послѣдниятъ поврѣжда и сѣмето и плода му, така и първиятъ заедно съ стореното добро унищожава и покаралата благодарность за него.

83. Ако първомъ правишъ благодѣяние, а сетнѣ занемаришъ, не мисли, че облагодѣтелствуванитѣ ще запазятъ първоначалната благосклонность. Защото самъ азъ отъ опитъ зная, че мнозина, уповани на многобройнитѣ си и голѣми благодѣяния, не сѫ се погрижили да направятъ и сетнѣ нѣщо подобно, като се надѣвали, че първоначалното благодѣяние ще бѫде достатъчно, за да бѫдатъ облагодѣтелствуванитѣ благодарни прѣзъ цѣлия си животъ и че тѣ никога нѣма да забравятъ стореното имъ добро. Ала въ сѫщность не само, че не се сбѫднаха надеждитѣ имъ, но се случи и противното. Че постѫпваха така хора съ развратено сърдце, това не е за чудене. Защото такивато и когато течеха въ рѫцѣтѣ имъ благодѣянията, и тогава не се отплащаха съ искреность. Но, ако погледнѣше човѣкъ и на други, можеше да види, че и любителитѣ на добродѣтельта помнѣха сторенитѣ имъ добрини и не прѣставаха да хвалятъ благодѣтеля си, додѣто имъ се правѣха тия добрини. Обаче, като не получаваха вече такива, и тѣ не запазваха чиста и непристорена прѣдишната благодарность, но съ врѣме захващаха да я забравятъ, защото тя не се увеличаваше съ нови придажби, и така прѣцъвтяваше силата и хубостьта на благосклонностьта имъ. Ония пъкъ, които се смѣтаха, че иматъ срѣдне разположение, облагодѣтелствувани, оставаха благодарни, а занемарени, не се срамѣха да обърнатъ прѣдишното благоразположение въ противоположни чувства, най-много пъкъ като виждаха други да получаватъ блага. Защото не взимаха въ внимание, както трѣбаше, сторенитѣ имъ отпрѣди добрини, а се взираха въ онова, съ което бѣха облагодѣтелствувани близкитѣ, и отъ това подбудени, обръщаха похвалитѣ въ неблагодарности. Слѣдователно, за единъ началникъ е по-изгодно въ частната си и обществена дѣйность да привлича любовьта на поданицитѣ си съ доживотни подаръци, отколкото такива, които се правятъ вкупомъ и наведнажъ. Голѣми благодѣяния подобава да се правятъ повече на ония, които сѫ извършили нѣкой великъ и извънреденъ подвигъ за общо спасение, отколкото на хора, които твърдѣ нарѣдко иматъ нужда отъ нашата помощь.

84. Гнѣвътъ е самоволно изстъпление и отчуждаване на човѣка отъ собствения му разумъ. Защото обладанитѣ отъ гнѣвъ правятъ въ това врѣме такива дѣла, каквито вършатъ умопобъркани тѣ за винаги.

πε΄. Ὥσπερ τὸ πῦρ τὴν τρέφουσαν ὕλην ἀφανίζει, οὕτω καὶ ὁ θυμὸς τὴν ἔχουσαν ψυχὴν καταθίει· πολλάκις δὲ καὶ φθορὰν ὁλόκληρον εἰργάσατο τοῦ ζώου.

πς΄. Μηδαμῶς μηδένα μηδὲ δικαίως θυμῷ κολάσῃς· ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέξῃ,[180] αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἐξελεγχθήσῃ σφαλερῶς τῇ πράξει κεχρημένος. Δι' ὃ καὶ κάλλιστά τις τῶν ἀρχαίων ἀπεθεσπισε πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα· «Ἐκόλασα ἂν σε, εἰ μὴ ἐθυμούμην.»[181]

πζ΄. Τυφλόν ἐστι πάθος ὁ θυμός, καὶ κρίνειν οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον. Δι' ὃ οὐδεμία ὄνησις παραίνεσις ὀργιζομένῳ· πεπαυμένῳ δέ, τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων θεραπείαν προσενεκτέον κεράσαντι ἐπιεικείᾳ.[182] Οὔτε γὰρ τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἄνευ μέλιτος τοῖς κάμνουσι προσάγειν ἐγνώκασιν οἱ ἰατροί, οὔτε τοὺς ἀκράτους ἐλέγχους ἡ τῶν ἀπαιδεύτων δέχεται ψυχή.

πη΄. Ὥσπερ ταχὺν ἐν ταῖς ἀξίων εὐεργεσίαις εἶναι προσῆκεν, οὕτω βραδὺν ἐν ταῖς τῶν αἰτίων τιμωρίαις· καὶ χαίρειν μὲν τιμῶντα τοὺς σπουδαίους, ἀνιᾶσθαι[183] δὲ κολάζοντα τοὺς ὑπευθύνους.

πθ΄. Μηδενὶ μηδέποτε πιστεύσαντί σοι ἄπιστος ὀφθείης·[184] ἂν γὰρ ἄπιστοι γενώμεθα τοῖς πεπιστευκόσι, τίνες τοῖς ἄλλοις δόξομεν; καὶ μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδεῶς καὶ ἡδέως βιώσομεν;

ς΄. Οὐκ ἐθέλει τὸ εἶναι μετὰ τοῦ οἴεσθαι συνεῖναι. Δι' ὃ ἐν οἷς ἂν τὴν οἴησιν ὁρᾷς, τὴν πρᾶξιν ὑπερόριον νόμιζε, καὶ διαπεφευγέναι τὸ εἶναι.

ςα΄. Αἰσχρόν ἐστιν ἀνδρῶν ἄρχοντα καὶ δεσπόζοντα γυναικῶν ἡττηθῆναι, καὶ δοῦλον ἡδονῶν ὀφθῆναι· ἣν δέ τις νόμῳ βοηθὸν ἐκτήσατο βίου, ταύτῃ συνοικῶν οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀγαμία μὲν θεῖον πρᾶγμα, καὶ ὑπερφυές, καὶ μεῖζον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ εὐνομίας· μονογαμία δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔργον, εἴς τε γένους διαδοχὴν, καὶ εἰς κοινωνίαν ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου βίου καὶ πολιτείας εὐνομουμένης· πολυγαμία[185] δὲ ὑπέραισχρον καὶ μιαρόν, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας.

ςβ΄. Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, Ἀσίας κύριος δόρατι γεγονώς, τὰς Περσίδας ἔλεγε βολίδας ἱμιάτων εἶναι·[186] ὁ δὲ σώφρων ὡς ἀληθῶς ἀνήρ, καὶ δεσποτικῶν φύλαξ ἐντολῶν,[187] οὐ τὰς Περσίδας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης γυναικὸς ὄψιν, ὡς ὀξὺ ψυχῆς βέλος καὶ θανατηφόρον, φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται.[188] Ἦχος μὲν φωνῆς ἔπληξεν ἀκοήν, καὶ δι' αὐτῆς ἐνετυπώθη τὸ πάθος τῇ ψυχῇ· κάλλος δὲ σωμάτων εἵλκυσεν ὀφθαλμόν, καὶ δι' αὐτοῦ δέσμιον λαβὼν κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμόν.[189]

ςγ΄. Ὥσπερ ἀδύνατον ἐν θαλάσσῃ πλέοντα ταραχῆς καὶ ζάλης ἀπείρατον διαμεῖναι, οὕτως ἀμήχανον τὸν κάλλει σωμάτων ἐπισκοποῦντα καὶ περιεργαζόμενον τῶν ἐκεῖθεν κυμάτων καὶ κινδύνων ἐκτὸς καθεστάναι.[190] Δι' ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἐκτρέπεσθαι χρὴ τῶν παθημάτων· τοῦτο

85. Както огънятъ унищожава материята, която го храни, така и гнѣвътъ подяда душата, която той обхване, а много пѫти и съвършено погубва човѣка.

86. Въ никой случай дори и справедливо не наказвай никого въ гнѣвъ. Защото, макаръ и да прѣтърпи наказанието пострадалиятъ, ти все пакъ ще бѫдешъ изобличенъ, че си сгрѣшилъ. Затова много добрѣ е казалъ единъ отъ древнитѣ на едного, който бѣше сгрѣшилъ: „Бихъ те наказалъ, ако не бѣхъ се разгнѣвилъ“.

87. Гнѣвътъ е слѣпа страсть и не може да направи разлика между добро и зло. Затова наставленията не принасятъ никаква полза на разгнѣвения. Но когато прѣстане той да се гнѣви, тогава трѣба да се лѣкува съ кротки изобличения. Защото нито лѣкаритѣ иматъ обичай да даватъ на болни горчиви лѣкарства безъ медъ, нито пъкъ душата на невъзпитанитѣ търпи строги и непримѣсени изобличения.

88. Трѣба бързо да възнаграждавашъ ония, които сѫ достойни за награди, а бавно да наказвашъ виновнитѣ; да се радвашъ, кога отдавашъ на добритѣ почести, а да скърбишъ, кога наказвашъ виновнитѣ.

89. Не бѫди вѣроломенъ къмъ никого, който ти се е довѣрилъ. Защото, ако бѫдемъ вѣроломни къмъ ония, които ни се довѣриха, какви ще се окажемъ спрѣмо другитѣ? И съ кои най послѣ ще можемъ да живѣемъ безъ страхъ и съ приятность?

90. Това, което е, не иска да бѫде наедно съ онова, което се мисли, че е. Затова, ако видишъ, че у нѣкои има самомнѣние и гордость, знай, че отъ тѣхъ е далечъ дѣянието и е пропъдена самата сѫщность.

91. Срамотно е да бѫде обладанъ отъ жени и да стане робъ на сласти човѣкъ, който властвува и началствува надъ мѫже. Никой не грѣши, като живѣе съ онази, която по законъ е взелъ за помощница на живота си. Безбрачието е нѣщо божествено, дивно и стои по-горѣ отъ подобаващата на гражданинъ добродѣтель и законность. Еднобрачието пакъ е дѣло на човѣшката природа и има за цѣль да продължи родътъ и да даде на човѣка срѣдства, за да участвува въ животъ питоменъ и человѣколюбивъ и въ благоустроена управа, а многобрачието е нѣщо прѣсрамно, мръсно и свойствено на животинска невъздържаность и нечистота.

92. Александъръ Македонски, който съ оржжие е завладѣлъ Азия, казалъ, че персиянкитѣ сѫ стрѣли за очитѣ. Но истински цѣломѫдриятъ човѣкъ, който пази заповѣдитѣ на Владиката Христа, се пази и страни не само отъ персиянки, но и отъ вгледването на всѣка жена, като отъ остра и смъртоносна за душата стрѣла. Защото звукътъ на гласа удря на слуха и чрѣзъ него врѣзва въ душата страстьта, а тѣлесната хубость привлича окото и чрѣзъ него оковава и заробва самовластния разумъ.

93. Както плаващиятъ по море не е възможно да се не изложи на бури и вълнения, така не е бивало да не падне въ опасность и вълни ония, който се взира въ тѣлесни хубости и внимателно ги разглежда. Затова човѣкъ трѣба да страни отъ началото и причинитѣ на

γὰρ καὶ συμφέρον καὶ οὐ χαλεπόν. Ἐπειδὰν δὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ κακὸν ἐνσκήψῃ καὶ τὸ εἴδωλον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐντυπώσῃ, δυσαπόβλητον γίνεται τὸ πάθος, καὶ χαλεπὸν ἀπαλλαγῆναι.

ϛδ΄. Τινὲς τοὺς ἐρῶντας ἔφασαν ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν ἔχειν· εὐλογώτερον δ' οἶμαι λέγειν αὐτοὺς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ συναπολωλεκέναι.

ϛε΄. Μέθην καὶ τρυφὴν τῶν ἀρχόντων ναυάγιον νόμιζε τῶν ἀρχομένων· ὅτε γάρ ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται τῇ πλησμονῇ καὶ τῷ οἴνῳ, πῶς οὐχὶ μυρίοις κύμασι καὶ κλύδωσιν ἐσχάτοις ἡ κυβερνωμένη προσαράξει πολιτεία, καὶ τῇ τοῦ κυβερνήτου ὑποβρυχίῳ [191]) συγκαταποθήσεται ἀπωλείᾳ;[192])

ϛϛ΄. Μηδένα μηδέποτε ἀνθρώπων, μηδὲ τῶν τυχόντων, εἰς ἀπόγνωσιν συνελάσῃς· ἰσχυρὸν γὰρ καὶ ἄμαχον ἀπόγνωσις ὅπλον· καὶ πολλάκις ἀνάγκη στρατηγήσασα πράξεων παραβόλων ἀνελπίστους μεταβολὰς ἐξειργάσατο, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι μύθους νομιζομένας.

ϛζ΄. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ μὴ διαμαρτεῖν, μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι· συνετοῦ δὲ καὶ πεσόντα θᾶττον ἀναστῆναι, καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγγέλματι.

ϛη΄. Τὸ περὶ τοὺς πόνους ἑκούσιον τῶν ἀκουσίων ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπόν. Δι' ὃ χρήσιμος ἡ ἐν τοῖς ἑκουσίοις τριβὴ καὶ μελέτη.[193])

ϛθ΄. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας μὴ μόνον τὸ πλῆθος αἰσχύνεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλήθους.[194])

ρ΄. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων.[195]) Χρὴ οὖν παραφυλάττεσθαι τὸ προπετὲς τὸ ἐν τούτοις· οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν μεγάλας φέρει ζημίας.

ρα΄. Πολλοὺς ἔβλαψεν εὐτραπελία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπεσοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε τοῖς διαπαιχθεῖσι· καὶ βραχείᾳ τέρψει τῶν ἐπιτυχόντων, μεγάλας ἔτεκεν ἔχθρας τῶν σπουδαίων· ἣν παντὶ μὲν ἔμφρονι παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ χυδαῖον, καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον ἢ χαριεντίζεσθαι παρασκυάζει.[196])

ρβ΄. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον περιφρούρει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα καὶ οἰκεῖα μέλη· ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ργ΄. Τὰς μελετωμένας στάσεις, ὅσας[197]) μὴ σβέσαι ῥᾷον, ἄμεινον ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι, καὶ λήθῃ καλύψαι, ἢ θριαμβεύσαντα ἐπεξιέναι· τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα, καὶ χαλεποὺς ἤνεγκε κινδύνους, καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περιέβαλε ζημίᾳ· τὸ δὲ πραέως κομιζειν καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου τὸ φιλάνθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀζήμιον περιέχει.[198])

страститѣ, защото това е и лесно, и полезно. Но, когато злото налети върху мислитѣ и имъ се запечата образътъ на желания прѣдметъ, тогава е мжчно вече да се махне страстьта и да се отърве човѣкъ отъ нея.

94. Казали нѣкои, че влюбенитѣ влагатъ душата си въ чужди тѣла. Но по-право е да се каже, че тѣ сж изгубили и умъ, и душа въ чужди тѣла.

95. Пиянството и разкошностьта на началницитѣ сж корабокрушение за началствуванитѣ, защото, когато управительтъ потъва отъ прѣядане и вино, какъ управляваната отъ него държава нѣма да бжде люшкана отъ непрѣсмѣтнати вълни и бури и какъ нѣма да потъне заедно съ управителя?

96. Не докарвай никога до отчаяние никого, дори и случаенъ нѣкой човѣкъ. Защото отчаянието е силно и необоримо оржжие, и нуждата кара хората да прѣдприематъ смѣли дѣла и да извършватъ неочаквани промѣни, които прѣди се смѣтаха за басни.

97. Най-добро е човѣкъ да не грѣши, нито да се отбива отъ здравия разумъ. Но свойствено е на благоразуменъ човѣкъ, кога падне, по-скоро да стане и падането да му послужи за урокъ, за да не падне пакъ.

98. Самоволниятъ трудъ отнима това, което прави неповолнитѣ трудове несносни и мжчни. Затова полезно е да се занимава и привиква човѣкъ на самоволенъ трудъ.

99. За да стане единъ началникъ добродѣтеленъ и съвършенъ, нужно е да се срамува не само отъ множеството, та да не грѣши, но прѣди множеството — отъ себе си.

100. Обида съ думи, нанесена на свободни хора, не се различава много отъ онази съ удари и съ бичъ. Затова трѣба да се пази човѣкъ отъ необмислени думи. Защото, ако и да се мисли, че тѣ не сж голѣмо нѣщо, но причиняватъ голѣми пакости.

101. Шеговитостьта мнозина е поврѣдила. Защото, произлѣзла отъ игриво разположение, тя нанася сърдечна рана на осмѣянитѣ и, заради кратко развеселяване тогова и оногова, прѣдизвиква голѣми вражди между сериознитѣ хора. Затова трѣба да се пази отъ нея всѣки разуменъ човѣкъ, но най-много отъ всички — единъ началникъ. Защото тя е нѣщо просташко и става причина да се излага човѣкъ повече на прѣзрѣние, отколкото да разсмива другитѣ съ остроти.

102. Прави добрини на подданицитѣ си и ги запазвай, защото тѣ сж нерви на властьта и членове на тѣлото ти. Ако тѣ се пръснатъ, опасно е заедно съ тѣхъ да не пропадне и твоята власть.

103. Нагласяванитѣ бунтове, които не е лесно да се усмирятъ, по-добрѣ е да се приториш, че не ги знаешъ и да ги покриешъ съ забрава, отколкото да ги изваждашъ наявѣ и да ги прѣслѣдвашъ. Защото послѣднето напжти разпаля още повече огъня, прѣдизвиква голѣми опасности и причинява голѣма пакость и на оногова дори, който е спасенъ. Когато, напротивъ, приспиването на заговоритѣ съ кротость е не само безопасно, но и человѣколюбиво, и благоразумно, и безврѣдно.

ρδ'. Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοῦν τῶν πραγμάτων, καὶ εὖ συνεστώτων, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίζεσθαι καὶ ἐπιμελεῖσθαι· ἀνατρεπομένων δὲ καὶ συῤῥηγνυμένων, ὡς ἂν ἐπαναχθείησαν καὶ ἐδρασθεῖεν. βουλεύεσθαι καὶ φροντίζειν· οὐδέτερον γὰρ τῶν ἐπὶ τἀναντία φερόντων ἡ πεῖρα δείκνυσιν ἀνέλπιστον· ἀλλὰ πολλάκις μικρὰ ῥαστώνη μεγάλας ἀρχὰς καὶ ὑπερόγκους κατήνεγκεν· καὶ πάλιν σπουδὴ σὺν εὐβουλίᾳ εἰς μέγα δυνάμεως ὕψος τοὺς κατενεχθέντας ἐπανήγαγεν. [199])

ρε'. Οἱ ἔμφρονες καὶ εὐσταθεῖς τῶν ἀνθρώπων, κατορθοῦντες μέν, οὐ φυσιοῦνται, ἀλλὰ μετρίῳ φρονήματι τῆς εὐπραγίας κοσμοῦσι τὸν ὄγκον, καὶ τῶν φθονούντων διαπραΰνουσι τὸ φλεγμαινον περιπταίοντες δέ, φέρουσι γενναίως· καὶ τὸ συνενεχθὲν ἀρετῆς ὑπόθεσιν ποιούμενοι, τῷ κράτει ταύτης δυναμοῦσι τὴν γνώμην, καὶ τὸ ἀθυμοῦν ἐξορίζουσι τῆς διανοίας· ἴσασι γὰρ τὸ ἐφ' ἑκάτερα τρεπτὸν καὶ ἀβέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων. [200]) Ἀφροσύνης δὲ καὶ κουφότητος καὶ ἀπειροκαλίας, τό τε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι καὶ ὀγκοῦσθαι, [201]) καὶ τὸ ἐν ταῖς δυσπραγίαις σφόδρα καταπίπτειν καὶ ἐνασχημονεῖν τῇ ἀθυμίᾳ.

ρς'. Ἀνδρὸν μὲν συνετῶν προνοῆσαι τὰ δυσχερῆ, καὶ ἀπώσασθαι δι' εὐβουλίας· οὐκ ἐλαττόνων δὲ, καὶ τὰ συμβεβηκότα καλῶς διαθέσθαι καὶ οἰκονομῆσαι.

ρζ'. Οἶδα πράξεις ἀθρόον ἐπιστάσας, καὶ τῷ ἀδοκήτῳ τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλαγέντας τοὺς τεθεαμένους, καὶ ἡσύχως ἐνεγκόντας τὰ συνενεχθέντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἔπειτα διαναστάντας ἀποσείσασθαι τὸ βάρος· μάλιστα δὲ τῆς ἐξ αὐτῶν οὐ συναυξομένης βλάβης, ἀλλὰ καὶ τρόποις ἄλλοις πρωτέροις ὑποχαλωμένης. Ἰδὼν γὰρ εἶδον ἐνίας οὕτως οἰκονομηθείσας, καὶ τῷ συνήθει κατ' ὀλίγον ἐπὶ πλέον συνεπικουφιζομένας, εἰς τὸ ἀλυπώτατον ἀποκριθείσας· ἄλλας δὲ τοὐναντίον καὶ τοὺς πρὸς ἀμέλειαν καὶ ἀτολμίαν ζῶντας κέντρου δίκην, ὡς ἐξ ὕπνου, διεγηγερκυίας. Τῷ γὰρ παραλόγῳ καὶ ἐξαφνιδίῳ τῶν προστυχόντων ἕκαστος ἀνῃρεθισμένος, πᾶς ἀνὴρ τοῖς πράγμασιν ἐγεγόνει· [202]) καὶ οὐδ' ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν τῇ καινοτομίᾳ. [203]) Ἄλλαι δέ, καὶ αὗται τῶν οὐκ ἐξ ἔθους, κατὰ μικρὸν ὑπεισιοῦσαι, καὶ τῷ ἠρεμεῖ [204]) καὶ ἀταράχῳ συνδιακλέπτουσαι τὴν συναίσθησιν τῆς καινοτομίας, παρεισέδυσάν τε οὐ σὺν πόνῳ, καὶ οὐδ' εἰ καινότερόν τι συνέβη μνήμην ἔδωκαν, οὐδὲ τοῖς πεπειραμένοις. Τινὲς δὲ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐπιχειρήσασαι παρεισδύνειν, καὶ τῷ μὴ τυραννίδι μηδ' αὐτοδεσπότῳ κράτει, καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, ὥσπερ ἐπισκήπτειν, δειλίαν καταγνωσθεῖσαι, θᾶττον ἀνετράπησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων· τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέρῳ εἰς θράσος ἄσχετον καὶ παράβολον τόλμαν ἐξοπλίσασαι καὶ τοὺς πρὸ τούτου δόξαντας ἐπιεικεστάτους, αὐτῇ συνεφθάρησαν τῇ ἐπιχειρήσει. Πῶς οὖν ἔστι τυχεῖν τοῦ σκοποῦ: τἀναντία γὰρ διὰ τῶν αὐτῶν ὁρᾶται συντετελεσμένα. Ἄμεινον μηδὲν μηδ' ἀπάρχεσθαι τῶν τοιούτων· δειναὶ γὰρ αἱ καινότητες, καὶ χωρὶς ἑτέρου λυπηροῦ, θορυβεῖν καὶ πλήττειν διανοίας, καὶ εἰς διαβολὴν καὶ ὕβριν ἐκκαλεῖσθαι τὸ πλῆθος.

104. Единъ началникъ, когато работитѣ му отиватъ благополучно и стоятъ добрѣ, трѣба да ги крѣпи и се грижи за тѣхъ, като да сѫ разклатени, а когато вървятъ наопаки и се сблъскватъ, трѣба да мисли и се грижи, за да се възстанови прѣдишниятъ имъ редъ и ги укрѣпи. Защото опитътъ доказва, че нѣма положение тръгнало на двѣ противоположни посоки, което да е безнадежно. Но много пѫти малка немара е събаряла силни и високопарни началства, а, наопаки, прилежанието и благоразумието сѫ възвърнали на висока сила провалениятѣ.

105. Благоразумнитѣ и твърди човѣци въ врѣме на сполуки не се надуватъ, но украсяватъ високопарностьта на благополучието съ умѣреность и съ това уталожватъ огорчението на завистницитѣ. Напротивъ, злополукитѣ си тѣ доблестно търпятъ и като употрѣбяватъ обстоятелствата като поводъ къмъ добродѣтель, съ силата на послѣдняга подкрѣпватъ ума си и прѣмахватъ душевного си унинне. Защото знаятъ прѣвратностьта, непостоянството и слабостьта на човѣшкитѣ работи. Безумно, глупаво и просташко е да се гордѣе човѣкъ въ врѣме на благополучие, а въ дни на злополучие да отпада твърдѣ много и съ унинието си да се държи срамотно.

106. Умнитѣ хора прѣдвиждатъ мѫчнотитѣ и съ благоразумие ги отстраняватъ. Но не сѫ долни и тия, които уреждатъ добрѣ обстоятелствата и ги уравняватъ.

107. Знаят дѣяния, настанали тъй напрасно, че зрителитѣ, смаени отъ неочакваностьта на събитието, сѫ ги посрѣщали спокойно и не сѫ възставали и отпослѣ, за да се отърватъ отъ тяжестьта имъ. Това става така тогава най-много, когато щетата отъ тия дѣяния не се увеличава, а, напротивъ, съ други по-меки срѣдства се намалява. Съ очитѣ си видѣхъ, какъ едни дѣяния бѣха тъй добрѣ устроени и постепенно, благодарение на навика, тъй леко понесени, че сѫ достигнали да нѣмать неприятни сетнини. Други, напротивъ, видѣхъ, какъ сѫ боднали като жило и сѫ дигнали като отъ сънь и ония дори, които бѣха безгрижни и малодушни. Защото всѣкой, раздразненъ отъ нелѣпостьта и неочакваностьта на станалото, съ всички сили се е противилъ и не е рачилъ и за единъ день дори да приеме нововедението. Други пъкъ дѣяния, необикновени и тѣ, като се привмъкнаха малко-по-малко и по тихъ и безшуменъ начинъ като откраднаха съзнанието, че сѫ нововедения, се прокараха безъ трудъ, така че и опитнитѣ дори сѫ забравили, че е станало нѣщо ново. Има още дѣяния, които се опитаха да се привмъкнатъ по сѫщия начинъ. Но, понеже не сѫ били наложени насилнически, самовластно и открито, като грѣмъ, затова, осѫдени за страшливость, твърдѣ скоро сѫ били осуетени отъ кого бѫде. Защото тѣ поради своята прѣдпазливость, като сѫ въоржжили противъ себе си съ неодържима дързость и крайна смѣлость и ония дори, които въ началото се държаха най-благосклонно, се провалиха, когато сѫ били още прѣдприети. Какъ, прочее, може да се постигне цѣльта? Защото, както се вижда, съ сѫщитѣ срѣдства сѫ били извършвани противоположни една

ρη΄. Ἐπεὶ δ' ἔσθ' ὅτε χρεία κατεπείγει, καὶ δεῖται πράξεως ὁ προεστηκὼς καινοτέρας, ἂν μὲν μέγα ὄφελος καὶ εὐφροσύνην ἐξ αὐτῆς τὸ κοινὸν εὑρίσκῃ, οὐδὲν δεῖ σκέψεως καὶ μελέτης· ἂν δ' ἄλλως, καὶ λυπηρὰ εἴη, λόγῳ μὲν διελθεῖν ὅπως ἂν ὡς ἄριστα διανυσθείη, οὐ ῥᾴδιον οἶμαι· τὰ γὰρ κατά τινας ἰδικωτάτας ἐπακολουθοῦντα περιστάσεις οὐκ ἔνεστιν ἀκριβῶς κοινοτέρῳ λόγῳ, καὶ τῶν ἔργων πόῤῥωθεν, θηρᾶσαι. Πλὴν ὅ γε καλῶς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐγγεγυμνασμένος, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν ἐπίκουρον ἔχων, μεγάλην εἴσεται δύναμιν συνειλεγμένος.

ρθ΄. Ὅπλων καὶ ἀνδρίας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὔνοιαν τῶν ἀρχομένων.[205]) Ταύτης μὲν γὰρ παρούσης καὶ στρατηγούσης, κἀκεῖνα χρήσιμα καὶ μεγάλην ῥοπὴν πρὸς πάντα παρέχει· ἀνῃρημένης δὲ τῆς εὐνοίας, ἄμεινον συνανῃρῆσθαι κἀκεῖνα. Θᾶττον γὰρ ἐπὶ τὴν μισουμένην ἀρχήν, ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἐθέλει ταῦτα κινεῖσθαι.

ρι΄. Λόγους μὲν ἤλεγξαν δόρατα πολλάκις· ἤμβλυνε δὲ πολλαχοῦ καὶ λόγων ἰσχὺς ἐξύτητα πολέμου, καὶ μεγάλων ὁρμὴν διέλυσε στρατευμάτων. Χεῖρες ἄρα μετὰ λόγου διπλοῦν τρόπαιον. Πόνους ἐλπίδες νευροῦσι, καὶ πόνοι τίκτουσιν ἐλπίδας. Σὺ δὲ ἐξιλεούμενος τὸ θεῖον, μηδενὸς ἀμέλει τῶν πρακτέων, καὶ καλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας θερίσεις.

ρια΄. Ἐπικουρεῖν ἐν οἷς ἕκαστος ἔχει χρείαν ἀρχικῆς καὶ ἐχέφρονος διανοίας· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν συμφοραῖς περιπεσοῦσιν. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ ἀείμνηστον συντηρεῖν εἰώθασι τὴν εὐεργεσίαν.

ριβ΄. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων ἄκραν ἀνακηρύττει σύνεσιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας.

ριγ΄. Περὶ ὧν ἂν εὖ πράξῃς, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ βίῳ, εἴτε ἐν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι δικαίου τὴν αἰτίαν·[206]) οὕτω γὰρ μᾶλλόν τε αὐτὸν ἐπίκουρον ἕξεις, καὶ θεοφιλὴς εἶναι δόξεις, καὶ κοῦφον σεαυτὸν καὶ ἀλαζονικὸν οὐκ ἐλέγξεις, καὶ τοῦ φθόνου δείξεις περιτεθραυσμένας τὰς ἀκίδας.

ριδ΄· Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα, ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα,[207]) τῆς περὶ σὲ φιλίας καὶ υἱοθεσίας, οἱονεί τινα θεῖα συμβόλαια καὶ ἀρετῆς ἀρχετύπους ἀνατίθημι πίνακας. Εἰς οὓς ἀφορῶν, καὶ πρὸς ἐκείνους σεαυτὸν σχηματίζων καὶ διαμορφῶν, οὐ χαλεπῶς ἕξεις συνορᾷν, τίνες τε τῶν πράξεων ἀνθεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ παρασκευάζουσιν ὡραιότητα, καὶ τίνες αὐτήν, ὥσπερ σπῖλοι καὶ ῥυτίδες, εἰς αἰσχρὰν ὄψιν καὶ ἀσχήμονα μετασκευάζουσιν· ὧν τὰς μὲν ἀπαλείφων, τὰς δὲ ἐγγραφόμενος, ἔμψυχον ὡς ἀληθῶς καὶ κάλλιστον θεοφιλοῦς πολιτείας σεαυτὸν ἐπιδείξεις ἄγαλμα, καὶ ἥδιστον ἐμοὶ καὶ πᾶσιν εὐσεβέσι καὶ θέαμα καὶ

на друга работи. По-добрѣ е човѣкъ да не се залавя съ такива работи. Защото нововеденията сѫ мѫчна работа и, освѣнъ другитѣ неприятности, безпокоятъ и смущаватъ духоветѣ и прѣдизвикватъ множествата да хулятъ и клеветятъ.

108. Но, понеже напѫти нуждата налага, и прѣдстоятельтъ е принуденъ да направи нововедение, затова, ако би че общото има да добие отъ него голѣма полза и радость, не трѣба да се мисли много и се прѣговаря. Но, ако не е така, и нововедението е пакостно, какъ може да се извърши най-добрѣ? — Това не е лесно да се разправи съ думи. Защото, който е далечъ отъ работитѣ, не може да схване точно и изкаже съ общи думи това, което може да се случи при особни обстоятелства.

109. Считай, че благосклонностьта на управляванитѣ е нѣщо по-силно и по-здраво, отколкото оръжията, храбростьта и военната хитрости. Ако първата сѫществува и прѣдводителствува, и послѣднитѣ сѫ полезни и иматъ голѣмо влияние въ всичко. Но при нѣмане на благосклонность по-добрѣ е да нѣма и другитѣ. Защото тѣ по-скоро служатъ противъ омразния началникъ, отколкото противъ враговетѣ му.

110. Много пѫти словото е отстѫпвало прѣдъ копието. Ала и силата на словото въ много случаи е затѫпявала остротата на войната и е спирала напора на голѣми войски. Слѣдователно, силата, съединена съ словото, е двоенъ побѣденъ паметникъ. Надеждитѣ засилватъ трудоветѣ, а отъ послѣднитѣ се раждатъ надеждитѣ. Но ти, като умилостивявашъ Бога, не прѣнебрѣгвай нищо отъ онова, което трѣбва да правишъ, и ще пожънешъ добри и голѣми надежди.

111. Да се помага на всѣкиго съ това, отъ което той има нужда, а особено на падналитѣ въ злочестини, това подобава на умъ началнически и разбранъ. Защото при другото подмогнатитѣ не забравятъ обикновено благодѣянието.

112. Благоденствието на подвластнитѣ доказва, че властьта е крайно разбрана и справедлива.

113. Считай за справедливо да отдаваш Богу причината за благополучието ти въ частния си животъ и въ оня на държавата. Защото така и Богъ повече ще ти помага, и ти самъ ще се покажешъ боголюбивъ, а не глупавъ и надмѣненъ и ще прѣчупишъ бодлитѣ на завистьта.

114. Това малко отъ много ти поднасямъ, о благородна и истинска рожбо на духовнитѣ ми болки! като божественъ договоръ за моята любовь къмъ тебе и за усиновението и като първоначертани плочи на добродѣтель. Въ тѣхъ като се взирашъ, съ тѣхъ като се съобразявашъ, лесно ще можешъ да съзрѣшъ, кои дѣла помагатъ, за да цъвти красотата на душата, и кои като петна и бръчки я загрозяватъ и обезобразяватъ. Отъ тѣхъ послѣднитѣ като заличавашъ, а съ първитѣ като се украсявашъ, ти ще се покажешъ наистина одушевенъ и прѣхубавъ паметникъ на боголюбивъ животъ, а за мене и за всички благо-

διήγημα. Δι' ὃ καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἐξαπλώσας, καὶ τὴν περὶ σὲ στοργὴν καὶ τὸν πόνον καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀναφερομένην δόξαν ἀνθ' ἱκετηρίας αὐτῷ προτείνας, ἐπεύχομαί σε τῶν ἐλπίδων καὶ παραινέσεων ἐργάτην δόκιμον καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι. Καὶ εἴης μοι δι' ἁπάσης ἰδέας κατορθωμάτων ἐπίσημος καὶ περίβλεπτος· ἄκρος μὲν σύνεσιν, μνήμην δ' ἀσφαλής· ἡδὺς ἐν λόγοις, τοὺς τρόπους ἡδύτερος· ἐράσμιος συντυχεῖν, τοῖς ἀεὶ συνοῦσιν ἐρασμιώτερος· κράτιστος τὸ παρὸν κρῖναι, καὶ ἀγαγεῖν εἰς διάταξιν· ὀξὺς τὸ μέλλον ἰδεῖν, προμηθὴς φυλάξασθαι· ἕτοιμος μεγάλας αὐτουργῆσαι πράξεις, ἑτοιμότερος τὸ κατορθωθὲν διασώσασθαι· δεινὸς μὲν τὸ συμφέρον κρύπτειν, κρείττων δὲ λανθάνειν, δεινότερος δὲ φωρᾶσαι τοὺς ἐπηρεάζοντας· φοβερὸς μὲν τοῖς πολεμίοις, ποθεινὸς δὲ τοῖς ὑπηκόοις, ἀμφοῖν δὲ κοινὸς τὸ αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι· κρείττων ἡδονῶν, ἥττων σωφροσύνης· ὀργῆς κύριος, πραότητος φίλος· ταχὺς θηρεῦσαι τὸ δίκαιον, ἀδέκαστος διανεῖμαι· γνώμην εὐσταθής, ταῖς ὑποσχέσεσι βέβαιος· γενναῖος ἐν φόβοις, ἄτολμος πρὸς πᾶσαν παρανομίαν, καὶ μηδεμίαν ῥαστώνην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος· εὐεργετεῖν πρόθυμος, κολάζειν ὀκνηρός· φιλίας ἐραστής, ἔχθρας πολέμιος· ἐλέους πηγή, οἰήσεως μείζων, ταπεινοφροσύνης ἐλαττούμενος· ὑπερόπτης πλούτου, πενίας ἐπίκουρος· ἀληθείαν τιμῶν, ψεύδει μὴ σπενδόμενος· ἀταπείνωτος οὐκ εὐδοκιμῶν, εὐδοκιμῶν δὲ οὐ φυσιούμενος· γλώσσης αὐτοκράτωρ· ἀκοῆς φύλαξ· ἁφῆς καὶ τῆς ἄλλης αἰσθήσεως ἀδυσώπητος ἐπιστάτης, καὶ μηδενὶ πάθει ἐνδιδούς, μηδὲ τοῖς ἐρεθισμοῖς κηλούμενος τῶν ὀρέξεων. Καὶ σύμπαν εἰπεῖν, εἴης μοι πάσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας οὐ τοῖς ὑπὸ σὲ μόνον ὑπογραμμὸς καὶ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τῷ μετὰ σὲ παντὶ τῶν ἀνθρώπων γένει καλὴ καὶ μεγάλη καὶ καλὰ καὶ μεγάλα κατεργαζομένη παραίνεσις.

Δι' ἃ σοι μάλιστα καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν νέκφραστος καὶ ἄδιος βασιλεία εἰς κλῆρον ἀναφαίρετον, καὶ κατασκήνωσιν ἀδιάδοχον, καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τροφὴν καὶ ἀπόλαυσιν μὴ λυομένην, παρασχεθήσεται.[208]

честиви ще бѫдешъ прѣугодно зрѣлище и повѣствуване. Затова, като простирамъ рѫцѣ къмъ небесата и като отправямъ къмъ Бога вмѣсто молба подобаващата Нему слава, и любовьта, и болката ми за тебе, молитствувамъ ти да бѫдешъ добъръ работникъ и вѣренъ пазитель на наставленията и ожданията ми. И дало да ми бѫдешъ знаменитъ и чутовенъ за всѣкакъвъ видъ подвигъ; по благоразумие отличенъ, а по паметъ крѣпъкъ; сладъкъ въ думи, а въ обноски още по-сладъкъ; любезенъ въ срѣщи, а още по-любезенъ къмъ близкитѣ; най-способенъ, за да разсѫждишъ и уредишъ настоящето; остроуменъ, за да прѣдвидишъ бѫдещето, а прѣдвидливъ, за да се прѣпазишъ; готовъ, за да извършишъ дѣла голѣми, а още по-готовъ, за да запазишъ извършеното; изкусенъ, за да прикрнешъ каквото ти понася, още по-изкусенъ да го постигнешъ незабѣлѣзано и много способенъ да уловишъ пакостницитѣ; на враговетѣ страшенъ, а на поданицитѣ въжделенъ; отъ единитѣ и отъ другитѣ еднакво уважаванъ и обожаванъ; неподатливъ на сласти, на цѣломѫдрие покоренъ; господарь на гнѣвъ, приятель на кротость; бързъ къмъ издирване правото, неподкупенъ при раздаването му; въ мнѣнията си твърдъ, на обѣщанията си вѣренъ; храбъръ въ врѣмена страшни, малодушенъ къмъ всѣко беззаконие; неспособенъ да замѣнишъ полезни трудове и постоянство съ мързелъ; усърденъ да благотворишъ, громавъ да наказвашъ: рачитель на приятелство, противникъ на вражда: източникъ на милость, по-горенъ отъ гордость, прѣданъ на смиреность, надмѣненъ къмъ богатство, застѫпникъ на сиромашия; почитатель на истината, непримиримъ врагъ на лъжата; да не се унижавашъ при неполуки, да не се гордѣенъ при сполуки; господарь на езика, пазитель на слуха; на осязанието и на другитѣ чувства неумолимъ надзорникъ; да не се поддавашъ на никоя страсть, да не се омайвашъ отъ гъделичканията на страсти. Съ една дума, дано да ми бѫдешъ не само образецъ и примѣръ за добродѣтель и благочестие на твоитѣ подвластни, но и на цѣлия слѣдъ тебе човѣшки родъ добро и велико назидание за извършване добри и велики дѣла.

За всичко това ще ти се даде неизказаното и вѣчно небесно царство за неотемлемо наслѣдство, за трайно жилище и за надестествено и божествено веселие и непрѣкѫснато наслаждение.

Бѣлѣжки къмъ посланието.

Отъ **Ив. Валетта.**

§ 1. — 1) Καὶ ἠγαπημένε ἡμῶν υἱέ, така и въ § 5 го привѣтствува: ὦ καλὸ ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων — „хубаво украшение на моитѣ трудове". — Въ § 20 φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱέ, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν καὶ στοργῆς ἄξιον ὄνομα — „христолюбивъ и духовенъ нашъ сине и каквото друго славно и хубаво и на обичьта достойно име", а въ свършека на посланието: ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα — „о благородна и истинска рожбо на духовнитѣ ми родилни болки". По-ясно е това, което казва въ § 19: Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διαψευσθῆναι ποιήσῃς, ἃς ἡ σὴ περὶ τὰ καλὰ ροπή τε καὶ εὐκοΐα παρέσχε προσβάλλεσθαι μηδὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀνεδεξάμεθα χαίροντες ματαίους ἐλέγξῃς — „не прави да изгубимъ надеждитѣ, които стремежътъ ти къмъ доброто и послушанието ти дадоха поводъ да се проявятъ, и не осуетявай трудоветѣ, които съ радость прѣдприехме за вашето спасение". Отъ това стана явно, че Фотий е билъ ржководитель и наставникъ на българския князъ въ християнската вѣра. Обаче отъ византийскитѣ историци и лѣтописци нищо явно за това не може човѣкъ да научи. Защото въ продължението на Теофановия лѣтописъ (стр. 162—163) се повѣствува, че Борисъ билъ именуванъ Михаилъ παρὰ τοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἀποσταλέντος Ἀρχιερέως ἀπὸ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, т. е. „отъ архиерея, който билъ изпратенъ до него отъ Цариградъ". Сѫщото повѣствува на дълго и Кедринъ въ Синопсиса на историитѣ (т. II, стр. 151—153). Симеонъ Магистъръ пъкъ въ лѣтописа (стр. 665) казва за българитѣ: Χριστιανοί τε γενέσθαι καὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἠτήσαντο. ὁ δὲ βασιλεὺς τούτους ἐν τῇ πόλει ἀγαγὼν ἐβάπτισε πάντας, καὶ τὸν Ἄρχοντα αὐτῶν Μιχαὴλ ἐπωνόμασεν — „българитѣ помолили да станатъ християни и да се покоряватъ на ромейския царь. А царьтъ довелъ всички въ града и ги покръстилъ и княза имъ нарекълъ Михаилъ". Но Георги Монахъ (въ животописанията на Михаила и Теодора) казва, че Борисъ билъ покръстенъ отъ императора въ България, а велможитѣ му въ Цариградъ. Справедливо, прочее, Монтакуций допуща, че изпращането на архиерей въ България и покръстването на Бориса отъ императора сѫ дѣло на Фотия. Затова и въ посланието си той употрѣбява такива изрази на интимность за Бориса.

§ 2. — 2) Поставенитѣ въ скобки думи ги нѣма въ Бодлейнския ржкописъ, по който е направено изданието на Монтакуция. Послѣдниятъ допълнилъ празнотата така: Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον [ἐλευθερώσασα, καὶ πᾶσαν ἐκείνης ἀχλὺν ἀποσκεδάσασα σύναμιν αὐτῷ] τῷ κάλλει τῆς λατρείας καταρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται — „защото тя, като е освободила човѣка отъ разнитѣ заблуждения и разпръснала всичката имъ мъгла, дава му сила, за да се взира ясно въ хубостьта на богопоклонението" Но Ламбеций, ползувайки се отъ другъ кодексъ, допълня по-добрѣ празнотата: това допълнение възприехме и ние.

§ 3. — 3) Игнатий мѫченикъ, ученикъ на апостолитѣ и антиохийски епископъ, нареченъ и Богоносецъ (вж. Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ ἱστορία τῶν ἁγίων Πατέρων отъ К. Контогони, томъ I), въ посланието си къмъ Ефесийци

изказва тази мисъль така: Ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ. Τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκαγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν. Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος ὀφείλει ἁμαρτάνειν, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖν τὸν ἀδελφόν — „начало на живота е вѣрата, а усъвършенствуване — любовьта. Съединени тия двѣ съставляватъ божия човѣкъ. Всичко друго върви подирѣ като слѣдствие за добрата. Който се хвали че обича вѣрата, не трѣба да грѣши, както и който се въодушевява отъ любовь, не бива да ненавижда брата си". Споредъ Монтакуция, (отъ когото заемаме тази бѣлѣжка), думата τέλος значи „усъвършенствуване" (perfectio). Сѫщиятъ свещеномѫченикъ Игнатий къмъ казаното по-горѣ прилага и това: οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι, οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλ' ἐξ ὧν πράττουσι, γνωρίζονται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. Ἄριστόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι. — „онія, които се хвалятъ, че сѫ Христови, се познаватъ не отъ това, което казватъ, а отъ онова, което вършатъ. По-добрѣ е да мълчишъ и да си, отколкото да говоришъ и да не си.

§ 4. — 4) У другитѣ всички е писано ἐξ οὐρανῶν „отъ небеса" безъ членъ: — 5) Сѫщо тамъ ἐν δεξιᾷ — „отъ десна страна;" — 6) καὶ — „и". — 7) προσκυνούμενον — „покланяемъ".

§ 6. — 8) Ὀκτωκαίδεκα δὲ καὶ τριακόσιοι. Поправката е моя. У Монтакуция и Міґне'я стои ὀκτὼ καὶ δέκα δὲ τριακόσιοι. — 9) Той билъ презвитеръ и замѣстялъ цариградския епископъ Митрофана, който поради старость и болесть не можалъ да присѫтствува, както самъ Фотий пише въ Μυριόβιβλον (глава 88): Ἀλέξανδρον δέ, ὃς τότε πρεσβυτέρου ἀξίωμα εἶχεν, εἰς πρόσωπον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνους παρεῖναι· ἐκεῖνος γὰρ ἐκωλύετο γαυστάτῳ γήρᾳ, ἐπεὶ αὐτῷ ὁ χρόνος τοῦ βίου ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἐξετείνετο ἔτη. — „Александръ, който тогава имаше презвитерски чинъ, присѫтствувалъ отъ лицето на Митрофана. На послѣдниятъ въ лицетворствували дълбокитѣ старини, защото билъ на повече отъ сто години". Не е вѣрно това, което повѣствува Теофанъ (Χρονογρ. стр. 70). Ἀλέξανδρος δὲ ὁ τοῦ Βυζαντίου οὐ παρῆν ἐν τῇ Συνόδῳ διὰ γῆρας βαθύτατον καὶ ἀσθένειαν σώματος, πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ τὸν τόπον ἀνεπλήρωσαν. — „Александръ, епископътъ на Византия, не присѫтствувалъ въ събора поради дълбока старость и тѣлесна немощь; негови замѣстници били презвитери". — 10) Справедливо тукъ Монтакуций забѣлѣзалъ, че въ събора е присѫтствувалъ само папа Силвестъръ чрѣзъ свои прѣдставители, но не и Юлий. Защото послѣдниятъ билъ прѣемникъ на Марка, който слѣдъ Силвестра папувалъ само една година — прѣзъ 337 г., когато Никейскиятъ съборъ не сѫществувалъ вече. Созоменъ. Църковна история (кн. I, гл. 17) грѣши като казва: Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος διὰ γῆρας ἀπελειπτάνετο· παρῆσαν δ' ἀντ' αὐτοῦ Βιτωτὼ καὶ Βικέντιος πρεσβύτεροι τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. „Юлий, римскиятъ епископъ, поради старость отсѫтствувалъ. Вмѣсто него присѫтствували Витωтὼ (трѣбва да се пише Βίτων τε) и Викентий, презвитери на сѫщата църква". (Вж. Мелетий, Църков. История. т. I, стр. 331 и животописанието на Юлия въ Филолог. и крит. истор. К. Контогони, т. II. стр. 186—188), — 11) Така е писано въ Σύνταγμα τῶν κανόνων издание на А. Ралли и М. Потли (т. I, на края) вмѣсто ἐνευθυνούμενος, както стои у други. — 12) Христоненавистниятъ Максимиянъ извадилъ десното му око, а лѣвата му ржка осакатилъ. — 13) Така е писано въ Σύνταγμα т. к. У другитѣ Σπυρίδων πατρίκιος. Спиридонъ, епископъ Тримитунски на Кипръ сѫщ. Μυριόβιβλον на Фотия и Мелетий). — 14) Яковъ, нареченъ мѫдъръ за широкото му книжовно и общо образование сѫщ. живот. у Контогони, пакъ тамъ стр. 71—75).

§ 8. — 15) Той билъ свиканъ въ врѣме на Теодосия Великия въ 381 г. (Мелетий т. I, стр. 411—413 и у Зонара и Валсамона въ Σύνταγμα т. к. т. II, стр. 163—165). — 16) Грѣши Монтакуций като казва, че Тимотей

Александрийски не присъствувалъ въ събора (вж. Сократъ, Църк. истор., кн. 5, гл. 8 и К. Контогони, пакъ тамъ, т. II, стр. 611—615 и Мелетий, пакъ тамъ, т. I, стр. 411). — 17) Вж. животописанието му у Контогони, пакъ тамъ, стр. 310. — 18) Пакъ тамъ стр. 216—265. — 19) Пакъ тамъ стр. 704—706. Прочети и въ 3-то послание на Фотия (§ 7), казано за Нектария. — 20) Нему било възложено да допълни Символа (вж. животописн. у Контогони, стр. 42[illegible]—456 и у Мелетия, т. 1, стр. 397). — 21) Григорий Богословъ присъствувалъ въ втория съборъ, но не достоялъ до край. Понеже египетскитѣ и македонскитѣ епископи подигнали буря противъ него той отъ уважение къмъ църковния миръ, далъ си оставката отъ прѣстола, за да се прѣдаде на обичния си пустиненъ животъ. Застаналъ посрѣдъ събора казалъ тия дивни думи: Ἄνδρες συμποίμενες τῆς ἱερᾶς ποίμνης Χριστοῦ· ἰσχὺν μὲν [ὄν] εἴη καὶ παντελῶς οὐχ ὑμῶν, εἰ τοὺς ἄλλους εἰρήνην παιδεύοντες, αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους πόλεμον ἤρασθε. Πῶς δ' ἂν ὁμονοεῖν ἑτέρους πείσαιτε, αὐτοὶ ὄντες περὶ τὰ δοκοῦντα ἀσύμφωνοι; Ἀλλ' ἱκετεύω ὑμᾶς, πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς, καλῶς τε καὶ εἰρηνικῶς διαθέσθαι τὰ πρὸς ἀλλήλους. Εἰ δέ τι ὑμῖν ἐγὼ τῆς διαστάσεως αἴτιος, οὐκ εἰμὶ σεμνότερος Ἰωνᾶ τοῦ Προφήτου· ῥάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν καὶ παύσεται ἀφ' ὑμῶν ὁ κλύδων τῶν ταραχῶν. Αἱροῦμαι παθεῖν ὅ, τι ἂν βούλησθε, καίπερ ἀθῶος ὤν. Τῆς ὑμῶν ἕνεκεν ὁμονοίας θρόνου ἐξώσατε, πόλεως ἀπελάσατε· μόνον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησίν, ἀγαπήσατε. Ἐρρώσθε ἱεροὶ ποιμένες καὶ τῶν ἐμῶν πόνων μνημονεύοντες μὴ ἀπολήξητε. — „Мили съпастири на свещеното Христово стадо, срамотно би било и съвсѣмъ невъзможно за васъ, ако вие, които учите другитѣ на миръ, сте подигнали война единъ срѣщу другъ. Кикъ бихте могли да убѣдите други, да сѫ въ съгласие, когато вие сами не сте съгласни въ мислитѣ? Умолявамъ ви, въ името на самата Троица, да наредите взаимнитѣ си отношения добрѣ и въ миръ. Ако азъ съмъ нѣщо причина за разногласието ви, не съмъ по-честоенъ отъ пророкъ Иона; хвърлете ме въ морето и ще прѣстане бурята на смущенията. Приемамъ да пострадамъ, каквото бихте поискали, ако и да съмъ невиненъ, за да бѫдете вие въ единомислие, изтласкайте ме отъ прѣстола, изгонете ме отъ града. Само истината и мира обикнете, както казва Захария. Здравѣйте, свещени пастири, и не прѣставайте да помните трудоветѣ ми". Тоа като казалъ и цѣлуналъ всички, божествениятъ отецъ заминалъ за Кесария и отъ тамъ за Назианзъ. Тогава по рѣшение на събора билъ рѫкоположенъ за цариградски епископъ Нектарий, като е билъ възведенъ отъ мирянинъ въ архиерейско достоинство. За Григория (вж. К. Контогони, т. II, стр. 532—601), у Созомена (VI, гл. 5), у Теофана, (т. I, стр. 107—108), при Нова и въ Синопсиса на Кедрина (т. I, стр. 5[illegible]3—555) — 22) Живота му вж. у Контогони (пакъ тамъ, стр. 350—354). — 23) Дамасъ римски епископъ самъ лично, нито чрѣзъ прѣдставители не присъствувалъ въ втория вселенски съборъ, обаче рѣшенията му приелъ и прѣзъ цѣлия си животъ съ голѣма ревность поддържалъ апостолското учение и рѣшенията на Никейския съборъ (Теодоритъ, Църков. истор., кн, IV, гл. 2 и Созоменъ, VI, 23). Въ писмото си до източнитѣ епископи свещениятъ Дамасъ казалъ тоа: Jam non semel formula edidimus, ut qui se Christianum profiteatur, illud teneat, quod ab Apostolis traditum est, quippe divinus Paulus sic loquitur: si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit (Damasi Papae Epistol. VII. Migne, Patrologia latina, t. XIII). — „Много пъти вече сме изказали правило, — който признава себе си за християнинъ, да пази онова, което ни е прѣдадено отъ апостолитѣ, защото божествениятъ Павелъ казва: „Ако нѣкой благовѣствува нѣщо друго отъ онова, което приехте, да бѫде анатема". Каква и колко голѣма разлика ще [illegible] човѣкъ, ако сравни тия думи и дѣлата на свещения Дамасъ съ онова, което говорятъ и вършатъ прѣемницитѣ му!

§ 9. — 24) За Македония вж. Сократъ. Църковна история, кн. II гл. 16, 27 и 45) и Мелетий, (т. I, стр. 347, 356). — 25) Споредъ поправката на Монтакуция вмѣсто ἐδοξάμεν „заповѣдъ." — 26) Така е писано у Migne'я, а у Монтакуция ἀφίασι. — 27) Изречението е отъ Павла: τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ — „защо то Духъть всичко издирва дори и дълбочинитѣ божии" (I. Кор. 2, 10), а текстъть е писанъ споредъ поправката, направена отъ издателитѣ на Σύνταγμα т. х. вмѣсто погрѣшното у други: ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ κρύφια ἀπ' αὐτοῦ — „на кроя Божиитѣ дълбочини тайно отъ него." Всетаки Монтакуции съвѣтваше да се поправи така сѫщо злѣ: κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ. — 28) Мат. 28, 19. — 29) Погрѣшно Монтакуции прѣдполага, че трѣба да се пише ἁγνίζει „очиства." — 30) Прибавиха се двѣтѣ думи споредъ поправката отъ Басватия, възпрѣта и отъ Migne'я. Ала издателитѣ на Σύνταγμα т. х. и прѣдъ. — 31) Съставителитѣ на рѣчницитѣ казватъ, че формата на думата ἐπιχείριον е рѣдка и съмнителна. Повече се употрѣбява ἐπίχειρον въ множествено число, затова и издателитѣ на Σύνταγμα т. х. сѫ писали ἐπίχειρα.

§ 10. 32) Той се събралъ въ врѣмето на Тиодосия, Малки синъ и наслѣдникъ на Аркадия и внукъ по синъ на Теодосия Велики. Свѣдѣния за тоя съборъ ще намѣрипъ у Евагрия. Церков. истор. кн. I, гл. 2 и по-нататъкъ, и у Мелетия, томъ II, стр. 32—33. Σύνταγμα т. х., т. II, стр. 191—192. — 33) И тамъ: Кирилъ и Целестинъ — горещо се борили противъ Несториевата ерес. Най-напрѣдъ съ писма се помѫчили да го убѣдятъ, да се откаже отъ заблужденията си. Но, като не успѣли да го убѣдятъ, свикали помѣстенъ съборъ — първиятъ въ Александрия, а Целестинъ въ Римъ, — и повторно съ съборни писма се постарали да вразумятъ безумния Несторий. Ала и съ това като не постигнали нищо, най-послѣ въ Ефеския вселенски съборъ го лишили отъ свещенство и го прѣдали на вѣчна анатема (вж. Евагрий, пакъ тамъ. Теофанъ т. I, стр. 137 — 142, и Мелетий, стр. 25—27). — 34) Другояче се наричала Антиохия при Дафнъ, прочута столица на Селевкидитѣ, а въ врѣмето на Ю тиниана прѣименована Θεόπολις. Въ старо врѣме много градове носѣли това име. По-знаменити сѫ слѣдницитѣ: Антиохия при Маандъръ, втора въ Мариания, трета въ Мигдония, четвърта въ Сирия (сѫщата при рѣката Оронтъ или Дафнъ). — 35) Приложи тамъ това, какъвто посѣствува Сократъ за Несторий (кн. II, гл. 29 и нататъкъ) и Евагрий, пакъ тамъ, който нарича Несторий богобѣрчески бикъ втори Каиафовъ, сборище работилница на богохулство. Вж. и Мелетий пакъ тамъ. — 36) Диодоръ отъ Тарсъ, или епископъ въ Тарсъ, билъ чутовенъ по своята ученость и благочестие. Въ врѣме на 2-ия вселенски съборъ той ръкоположилъ Нектария. Споредъ нѣкои, билъ и учитель на Иоанна Златоуста, вж. животописанието му у Контогони (т. II стр. 528—533), въ Μυριόβιβλον на Фотия гл. 223. Съчиненията му далъ поводъ на Несториевата ерес, затова слѣдъ смъртьта си Диодоръ билъ осѫденъ като еретикъ. Вж. у Фотия, Μυριόβιβλον, гл. 102 и Мелетий, пакъ тамъ, т. I. стр. 419. — 37) Той е Теодоръ Мопсуетски, за когото Фотий споменува въ първото си послание. Той се именувалъ Теодоръ Антиохийски, за кого прочети у Фотия Μυριόβιβλον, гл. 18 и 58 и Мелетия, пакъ тамъ. — 38) Монтакуции мисли, че трѣба да се пише ὡς καὶ τοῦς λοιπούς. Споредъ мене прибавката е излишна.

§ 11. — 39) Така и всички издателитѣ на Σύνταγμα т. х. и на Петавиевата и дирени отъ другите. Послѣдната форма е обикновена у всички. Но трѣба да се пише πάντες отъ πᾶς въ множественото число — πάντες.

§ 12. — 40) Този съборъ се свикалъ въ 451 год. при царуването на императора Маркияна, който билъ прѣемникъ на Теодосия Малки. За Маркияна и за събора вж. у Евагрия (кн. II. гл. 1—5) Теофанъ т. I

стр. 160—164, и Мелетий т. II, стр. 39 и 43—45. — 41) Споредъ поправката на Монтакуция вмѣсто ἐγκεχρισμένος. — 42) Евтихий билъ монахъ отъ Цариградъ, а Диоскоръ александрийски епископъ, прѣемникъ на св. Кирила. Мелетий, вж. 23 и 27—29: Мосхаим. т. I, стр. 490—492. Английски прѣводъ отъ Г. Murdock, 1841. — 43) Споредъ поправката, направена отъ издателитѣ на Σύνταγμα т. к. вмѣсто εἰς πράξεις, както го пишатъ други. — 44) Справедливо мисли Монтакуций, че трѣба и тукъ да се прибави прилагателното μόνη, както стои и въ първата часть на изречението: εἰ μὲν μόνη θεία.

§ 13. — 45) Така е писалъ Монтакуций, обаче Конбефизъ и Migne сѫ писали πεῖναν, καὶ πενίαν. — 46) вмѣсто αὐτοῦ, както е писано отъ всички други.

§ 14. — 47) Този съборъ се събралъ въ 553 год. при Юстинияна Велики. Евагрий (кн. IV, гл. 38), Мелетий (т. II, стр. 105—108). Правила той не е издалъ, но слѣдъ като извършилъ въ осемъ заседания това, което излага Фотий, прѣкратилъ работата сп. Вж. Зонара и Валсамона въ Σύνταγμα т. к. (т. II, стр. 292). — 48) Затова и се нарича 2-и цариградски съборъ. Обърни внимание на непослѣдователностьта въ тоя периодъ: Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη Σύνοδος, τέμενος μὲν ἱερὸν αὐτῇ . . . . ἡ Κωνσταντίνου πόλις ἀφιέρωτο. — 49) Защото той починалъ, когато засѣдавалъ съборътъ, и го наслѣдилъ Евтихий. (Вж. Евагрий, пакъ тамъ, гл. 36). — 50) Защо Вигилий се отказалъ да присѫтствува въ събора, разказва Мелетий (по горнята сочка). — 51) За Юстинияна и дѣлата му прочети Прокопия и Агатия, които напространно разказватъ за живота му: при това Теофанъ, т. I, стр. 267—272, и Мелетий (т. II, стр. 84 и нататъкъ). — 52) Монтакуции намѣри за по-добрѣ да се пише ἐκείνων, като се отнася това показателно мѣстоимение къмъ сѫществителното ζιζανίων. Но споредъ мене текстътъ трѣба да остане, както е въ рѫкописа: αὐτῷ ἐκείνῳ. Двѣтѣ мѣстоимения сѫ поставени, за да се изкаже по-натъртено мисъльта. Ако бѣше вѣрно писането на Монтакуция, би трѣбало да се каже: αὐτῷ τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων ἐκείνων. Затова ние запазихме текста неизмѣненъ, както е въ рѫкописа и както го пишатъ издателитѣ на Σύνταγμα т. к. и всички други слѣдъ Монтакуция. — 53) Фотий много пѫти споменува Оригена въ Μυριόβιβλον, а най-много въ cod. 118. Подробности за Оригена се намиратъ въ често споменуваното отъ насъ цѣнно съчинение на професора К. Контогони (т. I, стр. 399—462), гдѣто уважаемиятъ писатель, слѣдъ като е изложилъ точно всичко, що се отнася до съчиненията на Оригена, и слѣдъ като отдалъ подобаващата честь на тоя великъ учитель на Христовата църква, на края навсѣкда кривитѣ Оригенови учения, колкото, т. е. части отъ съчиненията му е осѫдила църквата, за които той и синодално е анатемосанъ. — 54) Прибавихме прѣдлога споредъ направената отъ издателитѣ на Σύνταγμα т. к. поправка. У други прѣдлогътъ не сѫществува.

§ 15. — 55) Така поправихъ писаното криво отъ Монтакуция и Migne'я τὰ τοιαῦτα τῶν δυσφημιῶν. Въ Σύνταγμα т. к. е казано: ταύτας τὰς δυσφημίας. — 56) Мелетий, пакъ тамъ, т. II, стр. 100. — 57) Пакъ тамъ стр. 73—75. — 58) Споменува се за [illegible] и въ Μυριόβιβλον (cod. 118).

§ 16. — 59) Този съборъ се събралъ въ 680 г. при императора Константина Погоната. (Вж. за императора и събора Теофанъ, пакъ тамъ, т. I, стр. 537—9; Кедринъ, т. I, стр. 763 и 766—9; Мелетий, пакъ тамъ, стр. 181 и 186—195). Въ тоя съборъ, както и въ прѣдшествувавшия 2-и цариградски, правила не се изтъкоха. Но така нареченитѣ пето-шестий

съборъ, който се събралъ въ 594 год.[1]) при царуването на Юстинияна Ринотмета, синъ и наслѣдникъ на Константина Погоната, и билъ съставенъ отъ 227 епископи, той е написалъ 102 правила. Нарича се пето-шестий съборъ за това, че е допълнилъ дѣлото на петия и шестия съборъ. Той не се счита за особенъ съборъ, но като продължение на двата, които сѫ станали прѣди него. Латинитѣ хранятъ голѣма омраза противъ тоя съборъ, задѣто съ три свои правила е осѫдилъ нѣкои нововедения на любящата новизнитѣ Римска църква и потвърдилъ наново отдаденитѣ отъ прѣдишнитѣ събори на цариградския прѣстолъ почести. (Вж. Мелетий стр. 203—4, и въ Σύνταγμα т. κ. т. II, стр. 293—5, както и тълкуванията отъ Зонара и Валсамона на 13-то, 36-то и 55-то правила). — 60) Монтакуций мисли, че въ отличие на казания по-напрѣдъ Георги, би трѣбало да се пише καὶ Γεώργιος ἄλλος. Но прибавката е излишна, защото отъ това, дѣто се споменуватъ отдѣлно собственитѣ чинове на всѣкиго, се разбира, че думата е за двѣ отдѣлни лица. — 61) Монтакуций криво, споредъ мене, изобличава Фотия, че, понеже Александрийскиятъ прѣстолъ вдовствувалъ тогава, трѣбало да нарече монаха Петра мѣстоблюститель не на епископа, а на „църквата". Защото Фотий именува Петра мѣстоблюститель не на епископа, какъвто е нѣмало тогава, а на прѣстола. Кедринъ го е нарекълъ (вж. по-горѣ) „на Александрийското управление". Думата „прѣстолъ" има събирателенъ смисълъ. — 62) Кедринъ (т. I., стр. 767) казва: Τῆς δὲ Ἱεροσολύμων οὐδείς, διὰ τὸ τοὺς θρόνους χηρεύειν πατριαρχῶν, κατασχεθέντας τηνικαῦτα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν — „никой (не прѣдставлявалъ) Иерусалимската църква, защото прѣстолитѣ, като завладѣни тогава отъ сарацинитѣ, били безъ патриарси". — Чудно е, както бѣлѣжи Монтакуций, какъ Фотий е пропусналъ да спомене, че Теофанъ Антиохийский е присѫтствувалъ въ тоя съборъ. Тоя Теофанъ наслѣдилъ Макария и билъ избранъ отъ самия съборъ, защото Макарий, като противникъ на постановенитѣ съборноправославни догми, билъ низверженъ. Затова и Мелетий повѣствува, че Макарий е присѫтствувалъ въ тоя съборъ, а Теофанъ не споменува, макаръ и да казва на друго мѣсто (стр. 17), че той билъ прѣемникъ на Макария. — 63) Прѣдпочетохъ да се пише така, а не διαῤῥήξαντας въ винителенъ падежъ, както прѣдполага Монтакуций, че трѣба да се пише, и както сѫ писали и издателитѣ на Σύνταγμα т. κ. Защото това причастие се отнася къмъ подлога на прѣдложението οὗτοι δέ, а не къмъ допълнението. Еретицитѣ не сѫ разкѫсали нѣкоя верига на лъжата, а отцитѣ на събора сѫ изобличили тѣхната заблуда и сѫ разкѫсали сплетената верига на лъжата. За по-голѣма ясота прибавихъ скобкитѣ съгласно съ Монтакуция. — 64) Тоя блядословецъ старецъ при другитѣ чудновати приказки, които говорѣлъ, се хвалилъ, че и мъртви може да възкръси. Въ безименото съкращение за шестьтѣ вселенски събори се разказва за него слѣдното: Σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Πολυχρόνιον τὸν νηπιόφρονα γέροντα, τοὺς νεκροὺς ἐγεῖραι ἐν τῇ τοιαύτῃ πλάνῃ τῆς αἱρέσεως μεγαλοφρονήσαντα, ἀδείας τυχόντα, καὶ ἐν τῷ μὴ ἐγεῖραι μειζόνως τὴν βλασφημίαν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως θριαμβεύσαντα, — „наедно съ тѣхъ и вдѣтенения старецъ Полихрония, който въ еретическото си заблуждение велемѫдърствуваше, че може да дигне умрѣли и като получилъ позволение за това и не можалъ да дигне, по-тържествено изтъкналъ тази хулна ересь". (Вж. Мелетий, пакъ, тамъ, т. II, стр. 190). — 65) Въ Σύνταγμα т. κ. е писано παραιτεῖσθαι. — 66) Конбефизъ и Migne безъ ἰδίας. — 67) Той билъ синъ на Константа, синъ на Константина, а послѣдниятъ билъ синъ на Ираклия. — 68) Така е писано въ Σύνταγμα т. κ. Това е за прѣдпочитане

[1]) Бѣл. на прѣвод. Тази дата у Валетта е погрѣшна. Пето-шестиятъ съборъ се събралъ въ 692 г. Вж. Евграфъ Смирновъ, Исторія христіанской церкви, выпускъ I и II С.п. 1880, стр. 315. — Jean Alzog, Histoire Universelle de l'Eglise, Paris 1855, t. I, стр. 532

отъ ἀναδεδειγμένος на Монтакуция, което не е право, ако не се прибави и прѣдлогътъ εἰς, когато текстътъ би билъ: εἰς τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας θρόνον ἐχρημάτιζεν ἀναδεδειγμένος — „на праотеческия царски прѣстолъ билъ въздигнатъ“.

§ 17. — 69) Този съборъ се събралъ въ 787 г. прѣзъ царуването на Константина VI и на майка му Ирина (Кедринъ, т. II, стр. 23. Теофанъ, пакъ тамъ, т. I, стр. 716. Мелетий, пакъ тамъ, т. II, стр. 245—250). — 70) Чети за това у Теофана (т. I., 709—713). — 71) У Монтакуция въ единствено число ἐστολίζετο. Но въ Σύνταγμα т. к. стои: καὶ τὴν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζοντο, — „и императоската багреница на римската власть носѣха“. — Migne прибавилъ съюзъ καί. За царуването на Константина и Ирина, вж. Кедринъ, т. II, стр. 20—30, Теофанъ, пакъ тамъ, стр. 702—738 и Мелетий, т. II, стр. 238. — 72) Така стои въ Σύνταγμα т. к., а у Монтакуция и Migne'я ἀσέλγειαν, което би отговаряло на изражението по-долу βεβήλοις χείλεσιν ἐνησέλγαινον — „съ гнусни устни развратствували“. — 73) Трѣба да се подразбира или да се прибави причастието ὑβριζομένης, нѣщо, което дава да се разбере и прѣводътъ на Монтакуция: per venerandam ejus imaginem dehonestatam. — 74) Ταχεινός — „бързъ“. „пъргавъ“ „стремителенъ“, както тълкува думата Исихий. Трѣба да се забѣлѣжи, че само у Свида думата се пише съ ι. Веднажъ се срѣща писана съ υ. Изречението е взето отъ Соломона, който въ Притчи (I, 16) казва: „защото нозѣтѣ имъ тичатъ къмъ зло и сѫ бързи да пролѣятъ кръвь“. — 75) Παλαμναῖος, който съ собствената си рѫка убива нѣкого; отъ тукъ у Софокла въ „Илектра“ ст. 587: ἥτις ξυνεύδεις τῷ παλαμναίῳ. — „която лежишъ въ сѫщото легло съ убиеца“ — слѣдователно „анатемосанъ, проклетъ, мръсенъ“, както е тукъ. Срѣща се и Παλαμναῖος Ζεύς — „Юпитеръ отмъститель за убититѣ“. (Вж. думата у Свида и у Скарлата Византия). — 76) Καρωθείς — „съ тежка глава“, както тълкува Свида. Исихий пъкъ: καραθείς = τὴν κεφαλὴν σασθείς (трѣба да се пише σεισθείς, както поправятъ думата тълкувателитѣ му) — „съ разклатена глава“. Вж. думата въ по-горната сочка. Въ сегашния говоримъ гръцки езикъ казватъ ἐκάρωσε за човѣкъ падналъ въ несвѣсть или за такъвъ, който наскоро издъхналъ. — 77) Монтакуций казва, че думата τέλος тукъ значи „полкъ“, прѣносно отъ войсковитѣ полкове. Но по-право е да се каже, че тукъ има значение на обредъ. Защото думата има и такова значение (Рѣчникъ на Скарлата Византия, подъ дума τέλος, 6), оттукъ и глаголътъ τελῶ — „извършвамъ обредъ на жертва, на бракъ“ и пр. и τελεῖν τὰ Παναθήναια „празндувамъ Панатинейскитѣ праздници“ и проч. У църковнитѣ писатели τελεῖν βάπτισμα γάμον — „извършвамъ тайнството на кръщението, на брака“.

§ 18. — 78) Прѣдпочетохъ текста, както е писанъ въ Бодлейнския рѫкописъ, а не както го е издалъ Монтакуций въ дателенъ падежъ ἰάσεσιν, който сѫ употрѣбили и издателитѣ на Σύνταγμα т. к. Глаголътъ βρύω тукъ значи „прѣдавамъ“. — 79) Монтакуций съвѣтва да се пише мѣстоимението въ срѣденъ родъ αὐτά; така сѫ писали думата и издателитѣ на Σύνταγμα т. к. Споредъ мене по-право е, както стои писана въ рѫкописа, αὐτούς. Защото писательтъ иска да каже, че Богъ е прославилъ не αὐτά (λείψανα — „мощитѣ“), но αὐτούς (т. е. τοὺς ἁγίους — „светиитѣ“), съгласно съ изречението на свещеното Писание: „ще прославя ония, които ме славятъ, и който ме прѣзира, ще бѫде обезчестенъ“ (1 Царства II, 30). — 80) И това Монтакуций го поправя χάριτος. Така сѫ го писали и издателитѣ на Σύνταγμα т. к. Но, ако понятието, изказвано съ думата Χάρις — „благодать“ се съдържа въ значението на εὐεργεσία — „благодѣяние“, нѣма защо да се измѣнява думата. — 81) Съборътъ, т. е. което, споредъ Монтакуция, трѣбало да се прибави за яснота. — 82) Това е взето отъ Давида, който въ Псал. 44, ст. 13 казва:

„отвжтрѣ е всичката слава на царската дъщеря. Тя е облѣчена въ златоткана одежда съ рѣсни". „Царска дъщеря нарича царьтъ и пророкъ Христовата църква, славата на която е отвжтрѣ, състояща въ божественитѣ й догмати. Вж. тълкуванието на псалмитѣ отъ Антима, патриархъ иерусалимски (т II, Иерусалимъ, 1855). Прѣдложението на Монтакуция, че слѣдъ κροσσωτοῖς χρυσοῖς трѣба да се притури причастието, περιβεβλημένην, не заслужава внимание. Защото думитѣ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς се отнасятъ къмъ ἐξωραϊσθεῖσαν. При κροσσωτὸς се подразбира χιτών — одежда съ рѣсни по краищата.

§ 19. — 83) Това се срѣща съ казаното въ наставленията на Василия I къмъ сина му Лъва Мъдрий за вѣрата: Αὕτη τῶν ἀρετῶν πασῶν ἡ τελείωσις· αὕτη ἡ πίστις πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον. Ταύτην οὖν ἔχε παρακατανήκην ἄσυλον, ἣ σοι γέγονε τροφὸς ἀπὸ σπαργάνων αὐτῶν (гл. 2), — „Тази е съвършенството на всички добродѣтели; тази вѣра е върхътъ на всички блага. Пази я, прочее, като неотемлемъ залогъ, защото тя те е отхранила отъ пелени". — 84) Който зарадъ своята собствена слава не зачита проповѣдьта на апостолитѣ и учението на съборитѣ, той не зачита Оногова, който изпратилъ гѣхъ и казалъ: „който васъ слуша, мене слуша, и който се отмѣта отъ васъ, отъ мене се отмѣта, а който се отмѣта отъ мене, отмѣта се и отъ Оногова, който ме е пратилъ" (Лука 10, 16). И Павелъ въ първото си послание къмъ солунянитѣ сжщото учи, като казва: „Прочее, който не зачита това, не зачита не човѣкъ, а Бога, който ни е далъ Светия си Духъ" (1 Солун. 4, 8). — 85) И това не се различава отъ казаното въ наставлението на Василия I (гл. 60): Βασιλικώτατόν ἐστιν ἔργον μὴ μόνον τὰ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα σκοπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ὑπηκόων ἐπισκοπεῖν, — „най-царствено дѣло е царьтъ да не гледа само своитѣ интереси, но да се грижа и за ония на своитѣ поданици". Но и двѣтѣ тия наставления не сж далечъ отъ това, което е казалъ Сократъ: Καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προεστήκει, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεύει, τούτους εὐδαιμονίας αἴτιος εἴη. Καὶ γὰρ βασιλεὺς αἱρεῖται οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσιν. — „и единъ царь бива добъръ, не ако прѣдстоява добрѣ на своя собственъ животъ, но ако става виновникъ за благополучието на ония, надъ които царува. Защото той се избира за царь не за да се грижи добрѣ за себе си, но и за да благоденствуватъ ония, които сж го избрали. (Ξενοφῶν, Ἀπομν. III, 2, 2—3).

§ 20. — 86) Споредъ Свида ἐπαλαμᾶτο — „кроеше;" παλάμαι се наричатъ занаятитѣ (защото се работятъ чрѣзъ παλάμη — „ржка") и ἐπαλαμήσατο — „скроилъ", „изнамѣрилъ". Оттукъ и името на многоизобрѣтателния Παλαμήδης. Вж. въ рѣчника на Скарлата Византия думата παλαμάσμαι. — 87) Ἐπιβολή — „нападение", „нашествие", „нахлуване", та не трѣба да се поправя съ ἐπιβουλαῖς — „навѣти", както мисли Монтакуций. — 88) Споредъ поправката на Монтакуция вмѣсто ἀλλ' ὥστε δέ. — 89) Може би да е по-право да се пише ἐξῃρμένον — „високо, божествено" отъ глагола ἐξαίρομαι. Защото такава е християнската вѣра. — 90) Нѣма у Migne'я — καὶ παραυτίκα τὸν ἔλεγχον δέχεται.

§ 21. — 91) И това може би трѣба да се пише ἐξῆρται — „е прѣвъзнесена", паралелно съ ὑπερανέστηκε — „стои високо".

§ 22. — 92) Възклицание като снова на Демостена: ὦ τί ἂν εἰπὼν σε τις ὀρθῶς προσείποι (Περὶ Στεφάνου, § 22) — „какво да ти каже човѣкъ, за да би могълъ право да те нарече". — 93) Както Константинъ Велики отъ всичкия станалъ християнинъ, така и Михаилъ приелъ християнската вѣра. Прѣ[illegible] [illegible]евия ж живота [illegible] [illegible]нтина и у Сократа, Църков. истор. кн. I, § 2 и 39), у Migne'я стои κατὰ μίμησιν. — 94) Отъ I послание на Павла къмъ Коринт. гл. 3, 11—16. — „обаче друга основа никой не може да положи освѣнъ положената, която е Исусъ Христосъ. И, ако на тая основа

нѣкой зида злато, сребро, драгоцѣнни камъни, дърва, сѣно, слама, на всѣкого дѣлото ще стане явно. Защото денътъ ще го покаже. Защото чрѣзъ огънь се открива, и огънътъ ще изпита, какво е на всѣкого дѣлото". (Вж. у Т. Фармакида тълк. на тоя текстъ въ Новий Завѣтъ т. IV, стр. 33). Споредъ това и Василий Велики въ тълкуванието на Исайя (гл. 31) казва: Εἴ τις οὖν μὴ ἐπῳκοδόμησε τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ἑαυτοῦ βίου ξύλα ἢ χόρτον ἢ καλάμην, ἐπιθυμείτω τὴν ἡμέραν Κυρίου, ἐν ᾗ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖον ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει, — „Ако, прочее, нѣкой не е съзидалъ върху сградата на живота си дърва, или сѣно, или тръстъ, нека пожелае да дойде денътъ Господенъ, въ който огънътъ ще изпита, какво е дѣлото на всѣкиго. — 95) Споредъ поправката на Монтакуция вмѣсто περί. — 96) По-право е да се пише δοκιμαζόμενα, както дава да се разбере и прѣводътъ на Монтакуция: per tribulationes explorata. — 97) У Migne'я нѣма ἀρετῶν.

§ 23. — 98) Това е, което философствуващитѣ наричатъ „естественъ законъ". По силата на тоя законъ всѣки признава сѫществуването на Бога, кланя Му се, прославя Го и на Него се уповава. Така сѫщо вродено е човѣку да почита и да обича ближния си. Това е, тъй да се каже, напечатано отъ неизказаната мѫдрость и благость на Твореца въ човѣшката душа. — 99) По тоя начинъ естествениятъ се обръща въ писанъ законъ, така че послѣдниятъ е единъ виденъ отпечатъкъ на първия. Защото писаниятъ законъ не прѣдписва нѣщо друго отъ онова, което учи естествениятъ законъ, т. е. почитъ къмъ Бога и любовь къмъ ближния. Като изобразява тази благость на Бога къмъ човѣцитѣ твърдѣ краснорѣчиво, великиятъ Златоустъ въ словото „за причтата за блудния синъ," казва: Ἔδωκεν αὐτοῖς, ὡς οἶκον ἴδιον, ὅλον τὸν κόσμον· ἔδωκεν αὐτοῖς, ὡς Κτίστης, ὅλην τὴν κτίσιν· παρέσχεν αὐτοῖς σώματα καὶ ψυχὰς λογικάς, ἵνα τῷ λόγῳ εὐλόγως χειραγωγούμενοι μηδὲν ἄλογον πράξωσιν· ἐπέστησεν αὐτοῖς τὸν ἑαυτοῦ νόμον, τὸν φυσικὸν καὶ γραπτόν, ὡς θεῖον παιδαγωγόν, ἵνα τούτῳ παιδαγωγούμενοι πληρώσωσι τοῦ νομοθέτου τὸ βούλημα, — „даде имъ цѣлиятъ свѣтъ за тѣхно жилище: даде имъ като творецъ цѣлата тварь. Подари имъ тѣлеса и разумни души, та, рѫководени добрѣ отъ разума, да не вършатъ нищо неразумно. Постави надъ тѣхъ своя законъ, естествения и писания, като божественъ рѫководитель, та, рѫководени отъ него, да изпълнятъ рѣшенията на Законодателя". — 100) Мат. 28, 38. Сравни Левитъ гл. 19 и Второзакон. гл. 5 и 6. — 101) Поправката наша вмѣсто ἐνστερνισμένος. — 102) Монтакуций съвѣтва или съюзътъ ἤ да се изхвърли, или думата τύραννος да се обърне въ τυραννεῖν. Защото не можело да се каже несвързано τύραννος ἐραστής. Но ние мислимъ, че изражението τύραννος ἐραστής е правилно. Защото думата τύραννος има значение на прилагателно и е равно на τυραννικός. Такива сѫ изражението на Тукидита: Τύραννον δὲ ἐῶμεν ἐγκαθιστάναι πόλιν — „допущаме да се установява (въ Гърция) тиранически градъ", — и онова на Есхила: πρὸς τὸν τύραννα σκῆπτρα συληθήσεται, — „кой ще му грабне тираническия скиптръ?" (Προμ. Δεσμ. 761). (Бѣлѣжка на прѣводача. Стихътъ е прѣведенъ отъ Ал. Балабановъ така: „а кой ще грабне Зевсовия скиптъръ?") — 103) Така право го е писалъ Монтакуций вмѣсто παραφαῦλον. Подобно е изражението у Синесия: ἣν οὐ παρὰ φαῦλον, ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἐποιεῖτο πεισθῆναι, — „която не за нищожно, а за много голѣмо нѣщо считаше да я убѣди". Отъ това става явно, че изразътъ παρὰ φαῦλον ποιοῦμαι — има сѫщото значение, което и оня: περὶ ὀλίγου ποιοῦμαι — „за малко го имамъ" и е противоположно на περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι — „почитамъ, считамъ го за много нѣщо". — 104) Тукъ се свършва първата часть на посланието. Оттука нататъкъ слѣдва втората му часть, на която прилича надписътъ: Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος — „кое е работа на единъ началникъ", както казахме въ бѣлѣжката, която прѣдпоставихме въ началото на посланието (вж. Прѣдговора тукъ по-горѣ, стр. 28).

§ 24. — 105) Въ съчинението си, Ἠθικὰ Νικομάχεια Аристотель казва, че това мѫдро изречение е казано отъ Вианта: καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει, — „и затова право е казано отъ Вианта — властьта ще покаже човѣка". Други пъкъ отдаватъ изречението на лакедемонеца Хилонъ (вж. комен. отъ Кораи на Ἠθικὰ Νικομάχεια отъ Аристотеля, стр. 250).

§ 25. — 106) Θεῷ γὰρ ἀληθῶς λαλοῦμεν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς καὶ τοῖς Ἀγγέλοις συναπτόμεθα καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄλογα κοινωνίαν πολὺ φαινόμεθα διαφεύγοντες, — „защото съ Бога наистина се разговаряме въ врѣме на молитва, чрѣзъ която се съединяваме съ ангелитѣ и се виждаме, че много се отдалечаваме отъ общението съ безсловеснитѣ животни (Златоустъ, Слово 1 „за молитвата)". Въ второто пъкъ слово за молитвата сѫщо казва въ самото начало: Εὐθύς τοίνυν ἐκεῖνο μέγιστον περὶ εὐχῆς εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι πᾶς προσευχόμενος τῷ Θεῷ διαλέγεται· ὅσον δέ ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα τῷ Θεῷ λαλεῖν, ἀγνοεῖ μὲν οὐδείς· παραστῆσαι δὲ λόγῳ τὴν τιμὴν οὐκ ἄν τις δυνηθείη . . . Τί γὰρ ἂν ὁσιώτερον γένοιτο τῶν ὁμιλούντων Θεῷ; Τί δὲ δικαιότερον; Τί δὲ κοσμιώτερον; τί δὲ σοφώτερον; Εἰ γὰρ οἱ σοφοῖς ἀνδράσι λαλοῦντες ὑπὸ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας εἰς ὁμοιότητα τῆς ἐκείνων φρονήσεως καθίστανται ταχέως, τί προσήκει λέγειν περὶ τῶν λαλούντων Θεῷ καὶ προσευχομένων, — „Прѣди всичко имаме да кажемъ за молитвата това величаніе, че който се моли, той се разговаря съ Бога. А колко велико нѣщо е това, бидейки човѣкъ, нѣкой да говори на Бога, всѣки знае. Никой не е въ състояние да прѣдстави съ думи тази честь. Какво може да бѫде по-свято отъ ония, които се разговарятъ съ Бога? какво по-справедливо? какво по-прилично? какво по-мѫдро? Защото, ако е вѣрно, че ония, които се намиратъ въ постоянно сношение съ мѫдри мѫже, скоро ставатъ като тѣхъ по благоразумие, какво трѣба да се каже за ония, които иматъ сношение съ Бога и се молятъ?"

§ 26. — 107) Примѣрътъ на началника много способствува, за да бѫдатъ подвластнитѣ му благочестиви и изобщо благоразумни. Затова право е казано: „поданицитѣ обичатъ нѣкакъ всѣкога да живѣятъ по примѣра на началника". — 108) Това по-долу въ § 112 изказва така: ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων ἄκραν ἀνακηρύττει σύνεσιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας, — „благоденствието на подвластнитѣ свѣдочи крайната мѫдрость и справедливость на властьта" — и двѣтѣ изражения се срѣщатъ съ казаното отъ Исократа: Σημεῖον ἔστω σοι τοῦ καλῶς βασιλεύειν, ἐὰν τοὺς ἀρχομένους ὁρᾷς εὐπορωτέρους καὶ σωφρονεστέρους γιγνομένους διὰ τὴν σὴν ἐπιμέλειαν, — „ако виждашъ, че подвластнитѣ ти ставатъ по-състоятелни и по-благоразумни поради твоитѣ грижи, това нека ти бѫде признакъ, че изпълнявашъ добрѣ царскитѣ си обязаности" (πρὸς Νικοκλέα § 4).

§ 28. — 109) Сравни съ това казаното въ наставленията на Василия I: Τίμησον οὖν τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα τιμηθῇς παρὰ Θεοῦ· καὶ τοὺς ἱερεῖς αἰδοῦ, οἷα πατέρας πνευματικούς, καὶ μεσίτας ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν· ἡ γὰρ τῶν ἱερέων τιμὴ εἰς Θεὸν ἀναφέρεται. Ὥσπερ γὰρ διὰ σὲ τοὺς σοὺς ὑπηρέτας τιμᾶσθαι δίκαιον, οὕτω καὶ διὰ Θεὸν τοὺς αὐτοῦ ἱερεῖς τιμᾶν ὅσιόν τί ἐστι· καὶ ὥσπερ ἡ εἰς αὐτοὺς τιμὴ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναβαίνει, οὕτω καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς ἀτιμία πολλῷ πλέον τὸν Θεὸν παροργίζει, — „почитай, прочее, църквата, за да бѫдешъ почетенъ отъ Бога. Уважавай свещеницитѣ като духовни отци и ходатаи наши прѣдъ Бога, защото почитьта къмъ свещеницитѣ се отнася къмъ Бога. Защото както е справедливо да бѫдатъ почитани заради тебе твоитѣ слуги, така сѫщо е нѣщо свето да почита човѣкъ заради Бога свещеницитѣ му. И както почитьта къмъ тѣхъ се отнася къмъ Бога, така нанесеното тѣмъ безчестие много повече разгнѣвява Бога" (гл. 3). — 110) Τά περὶ τοὺς θεοὺς ποίει μέν, ὡς οἱ πρόγονοι κατέδειξαν· ἡγοῦ δὲ τοῦτο εἶναι θῦμα κάλλιστον, καὶ θεραπείαν μεγίστην, ἐὰν ὡς βέλτιστον καὶ δικαιότατον σεαυτὸν παρέχῃς, — „всичко, що се отнася

бъмъ боговетѣ, извършвай, както сѫ посочили праотцитѣ. Но считай за най-любава жертва и за величайше богоугодно нещо: да си най-добъръ и най-справедливъ" (Ἰσοκράτης, πρὸς Νικοκλέα, § 6).

§ 29 — 112) Πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν οἶκον μάλιστα δὲ τὴν σεαυτοῦ φρόνησιν ἄσκει· μέγιστον γὰρ ἐν ἐλαχίστῳ τοῦτο ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώπου σώματι. — „прилежавай за всичко свързано съ живота, но най-много упражнявай своя разумъ. Защото величайше нѣщо въ краине малко е умъ биетъръ въ човѣшкото тѣло" (Ἰσοκράτης, πρὸς Δημον. § 4). — 113) Въ наставленията на Василия I. тѣ се наричатъ лѣкари на душитѣ: ἰατροῖς ψυχῶν ὁμίλει συνεχῶς, ἵνα εὐεκτεῖν ἔχῃς κατὰ τὴν ψυχήν· μάθοις γὰρ ἂν παρ' αὐτῶν, τίνων χρὴ πραγμάτων ὀρέγεσθαι, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι καὶ τίσι τῶν ἀνθρώπων συναναστρέφεσθαι, τίνας δὲ ἀποστρέφεσθαι καὶ πῶς τὸν σὸν βίον οἰκονομήσεις, ἵνα μὴ συχνοῖς ταῖς νοσήμασι περιπέσῃς· εἰ γὰρ ταύτην τρίψεις τὴν ὁδόν, τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀκριβοῦς ὅρου γνησίως ἐφικέσθαι δυνηθήσῃ. — „срѣщай се често съ душевни лѣкари, за да бѫдешъ здравъ душевно. Защото отъ тѣхъ би могълъ да се научишъ, кои нѣща да желаешъ, и отъ кои да страниишъ, и съ кои хора да имашъ сношение, и отъ кои да се отвръщавашъ, и какъ да уредишъ живота си, за да не падашъ често въ болести. Защото, ако карашъ по тоя пѫть, ще можешъ вѣрно да стигнешъ на точната граница на добродѣтелта" (гл. 7). Въ 15-та глава казва: Μὴ μόνον οὖν αὐτὸς σπουδάσῃς τὴν φρόνησιν σύνοικον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὸν ταύτην κεκτημένον αἰδοῦ καὶ τίμα· συναναστρέφου αὐτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί· ἐκεῖνος γάρ σε δύναται μόνος ὠφελῆσαι τὰ μέγιστα εἰς ψυχήν καὶ ἃ πολλάκις ἀμήχανά σοι δοκοῦσι πραχθῆναι ἐν περιστάσει, ταῦτα δ' αὐτοῦ ῥᾴδιος σὺν Θεῷ κατορθώσεις· ἢ γὰρ φρόνιμον εἶναί σε δεῖ ἢ φρονίμοις συνέπεσθαι, ἐν οἷς ἀλαθῶς, ὡς ἐπὶ θρόνου Θεὸς ἀναπαύεται, — „почитай се, прочее, не само ти самъ да имашъ за съжитель благоразумието, но и онова, които го притежава, уважавай и почитай. Имай сношение съ него денемъ и нощемъ. Защото той може да ти бѫде твърдѣ много полезенъ душевно. И което се случи много пѫти за ти се види невъзможно да се направи, това чрезъ него лесно ще извършишъ съ Божията помощь. Защото или благоразуменъ трѣба да си, или да вървишъ подиръ благоразумни, на които, като на престолъ, Богъ винаги почива". Подобни наставления далъ и Исократъ на Никокла: ὡς καὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας δυναμένης τὴν ἡμετέραν φύσιν εὐεργετεῖν, οὕτω διάκεισο τὴν γνώμην καὶ τῶν τε παρόντων τοῖς φρονιμωτάτοις πλησίαζε, καὶ τῶν ἀπόντων, οὓς ἂν δύνῃ μεταπέμπου καὶ μήτε τῶν ποιητῶν τοὺς εὐδοκιμοῦντας, μήτε τῶν σοφιστῶν μηδένος οὗπερ δεῖ ἀπείρως ἔχειν. — „бѫди на това мнѣние, че образованието и прилежанието могатъ да сторятъ добро на нашата природа. И между присѫтствуващитѣ дръжъ се близу до най-благоразумнитѣ, а отъ отсѫтствуващитѣ призовавай онія, които можешъ: и не мисли, че бива да прѣзирашъ било нѣкого отъ добритѣ поети или нѣкого отъ софиститѣ" (Ἰσοκρ. πρὸς Νικ. § 4). Сѫщиятъ Исократъ за житейската опитность казва слѣдното: ὃ τι ἂν ἀκριβῶς εἰδέναι βούλῃ, ὧν ἐπίστασθαι προσήκει, τοὺς βασιλέας, ἐμπειρίᾳ μέτιθι· καὶ φιλοσοφίᾳ· τὸ μὲν γὰρ φιλοσοφεῖν τὰς ὁδοὺς σοι δείξει, τὸ δ' ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων γυμνάζεσθαι δύναταί σε χρῆσθαι τοῖς πράγμασι πολύ. — „съ философия и опитность добивай, какъвто желаешъ да знаешъ точно отъ онова, което трѣба да знаятъ царетѣ. Защото философията ще ти покаже пѫтищата, а упражнението въ самитѣ дѣла ще те направи способенъ да водишъ общитѣ работи" (πρὸς Νικ. § 10).

§ 30. — 113) „Отъ виждане ще се познае човѣкъ и отъ изразъ на лицето ще се узнае разумниятъ. Облѣклото на мѫжа и смѣхътъ на зѫбитѣ и стѫпкитѣ на човѣка извѣстяватъ свойствата му" (Прѣм. Иис. Сирах. 19, 29).

§ 31. — 114) „Ако видишъ човѣкъ бързъ въ думитѣ, знай, че безумниятъ има по-голѣма надежда отъ него" (Прит. Сол. 29, 20), а Сирахъ казва: „Не бѫди бързъ въ езика и лѣнивъ и слабъ въ дѣлата" (4, 33). — 115) Поправката е наша, вм. τὸν εὐλαβεῖα у Монтакуция и у други. Съюзътъ καὶ е

излишенъ. Защото τὸν εὐλάβειαν е опредѣление на думата ὄχλος — ὄχλος εὐλαβής, както и веднага по-долу казва: ταχύτης τοῦ ἀταξίας — ταχύτης ἄτακτος — „безчинна бързина“, така сѫщо ῥαθυμίας τοῦ ἀταξίας — ῥαθυμία ἄτακτος — „безчиненъ мързъ“. — 116) Παραδόξου — κακῶς δοκοῦντος.

§ 32. — 117) Μήτε γέλωτα προπετῆ στέργε, μήτε λόγον μετὰ θυμοῦ ἀποδέχου· τὸ μὲν γὰρ ἀνόητον, τὸ δὲ μανικόν. — „Много мѣлъ и малко мислящитѣ лѣкъ говоръ дѣржѣнъ одобрявай. Защото първото е глупаво, а второто налудничаво“ (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. § 4). — 118) Цѣлия пръдложение съ отрицателното мѣстоимение у Мицкея е измѣнено напълно по неизвѣстна причина.

§ 33. — 119) Въ наставленията на Василия I (гл. 16): καὶ ἃ πάλιν πράττειν αἰσχύνῃ, ταῦτα λέγειν μὴ ἀναισχυντεῖν· μηδὲ ἃ λέγειν αἰσχύνῃ, ταῦτα πράττειν διαλογίζου. — „И що то е срамишъ да направишъ, това не дръзвай да говоришъ, нито мислѣй да направишъ това, що то е срамишъ да говоришъ“. И двѣ-тѣ сѫ стихнали въ Χαλκοῦν отъ Исократа: Ἃ γὰρ πολὺν αἰσχρόν, ταῦτα κωλύει μήτε λέγειν εἶναι καλόν — „Защото, че не е добрѣ и за да говори дори това, що то е срамно да се прави“ πρὸς Δημ. § 4). Василия Велики въ поучителнѣ си до младитѣ слова казва (§ 4): Ἡ τοῦ τοῦ παύλου τῶν λόγων συνήθεια ὅδε τις ἐστὶ ἐπ. τὰ πράγματα. Δεῖ δὴ πάσῃ σπουδῇ τὴν ψυχὴν τηρεῖν, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ῥοπῆς παραδεξάμενοι τὴν κακίαν τῶν ἔργων, ὅστερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ ῥοπῆς ποτόμενοι. — „Навикъвѣ въ мистратни думи — кѫто нѣмѣ за злѣ — затова трѣбва да се пази душата въ полѣмо внимание, за да не би въ нападалѣ на думитѣ да приемаме внутрѣ и нѣщо злѣ, както онѣзи, които жадно въ меда приемать и отрови“. — 120) Сирахъ Сирахъ: „Ова прѣпочитане е пъленѣ отъ смѫта, пошли отъ ежикъ, така падането на злѣ говори ще дойде“ (Прѣмдр. Иисус Сирах. 21, 18). — 121) Прилича на Есхиловото въ „Прометей“ ст. 47):

Οὐ δ' ἡσύχαζε μηδ' ἄγαν λαθροστόμει·
Ἡ γὰρ σὺν σοὶ ἀκριβὴς ὢν περιστόμωτος, ὅτι
Γλῶσσ' ἀπαιὰ ξυμφορὰ προσγίνεται.

— „ти не гушобом и не бѫбри много: или не знаешъ, що и ха 4 много умѣнъ, че езикъ неумѣлѣнъ причинява щетѣ“ (Бѣл. на прѣвода: Ал. Балабановъ прѣвелъ гиа стиховетѣ така: „Пъкъ ти смири си духъ и малко! Че ти, мѫдрий, ти пак не знаешъ, езикъ разбрѣвай ли, че си навръзва“). Сѫщото учи и Еврипидъ въ Βάκχαι (ст.):

Ἀγαλίνου στόματος
Ἀνόμου τ' ἀφροσύνης
Τὸ τέλος δυστυχία.

— „краятъ на необуздани уста и на безмѣрно безумие е злощастие“. Казаното отъ Есхила и Еврипида е подобно на слѣдниятъ Менандровъ стихъ:

Γλῶσσαν τὸ στόμα τοῦ ἐν ἀνθρώποις ἄριστος
Φείδ' λῆρ πλείστου δὲ χάρις κατὰ μέτρον δοθείς.

— „сдържанъ езикъ е отлично съкровище между човѣшитѣ и умѣренъ — прѣголѣма благодать“.

§ 34. — 122) Това прилича на казаното отъ Лукиана въ статията Περὶ τοῦ μὴ ῥαδίως πιστεύειν τῇ διαβολῇ — „че не трѣбва да се лъжа лесно въ клеветата“ (§ 31): χρὴ τοίνυν ἀποφράττειν τὰ ὦτα καὶ μὴ ἀνοίγειν αὐτὰ ἀκατατάκτοις τοῖς πάσι προσελθεῖν . . . καὶ γὰρ ἂν εἰς τέλος τῆς μεν ὀλίγας ἀτοπωτάτας καταστάναι, τὰ ὦτα δὲ καὶ τὴν διάνοιαν ἀνεῳγμένα ἔχε. — „трѣбва да запушваме ушитѣ си, а не да ги отваряме безредно на всѣ. Отворенитѣ . . . . . защото би било смѣшно да мислимѣ на умѣ-тѣ и творенитѣ а ушитѣ си и ума си да оставяме отворени“. Сѫщото по-напрѣтрѣвано се

изказва въ наставленията на Василия I (гл. 44): οὐχ οὕτως ἁμαρτάνει ὁ ἀδικῶν, ὡς ὁ τὴν ἀδικίαν παραχωρῶν. Ὅταν οὖν σοι προσέλθῃ ἀδικηθείς, μὴ ὑπερίδῃς αὐτοῦ τὴν συντριβήν, ἵνα μὴ χώραν δῷς τοῖς βουλομένοις ἀδικεῖν· ὁ γὰρ ἠδικημένος ἐπὶ σοὶ μόνῳ τὰς ἐλπίδας σαλεύει, καί σε τῆς ἀδικίας ἐκδικητὴν προβαλλόμενος τὸν ἠδικηκότα ἀμύνεται. Πάντως δὲ χρεὼν παρὰ σοῦ τὸν προσελθόντα δικαιωθῆναι· ἐπεὶ δίκαιον τὴν ἀδικίαν ἀνασταλῆναι. Εἰ δὲ αὐτὸς τὴν ἀδικίαν παραχωρήσας τῷ ἀδικοῦντι, τὸν ἠδικημένον ὑπερίδῃς, καὶ δυνάμενος μόνος τὸν ἠδικηκότα ἀμύνεσθαι, τῆς δίκης μηδένα ποιήσῃς λόγον, ποῦ ὁ δείλαιος ἐκεῖνος ἔτι καταφυγεῖν ἐλπίσει; παρὰ τίνος ἀπολήψεται τὴν ἐκδίκησιν, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ, ὃς καὶ σὲ τῆς ἀμελείας ἀπαιτήσει τὰς δίκας; Δικαίωσον οὖν τὸν ἠδικημένον, καὶ ἀμύνου τὸν ἠδικηκότα, ἵνα μὴ δι' ὧν παρορᾷς δόξῃς καὶ αὐτὸς τοῖς ἀδικοῦσι συναδικεῖν, καὶ ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων σεαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσῃς, — „не грѣши тъи оня, които онеправдава, както които допуща неправдата. Когато, прочее, прибѣгне при тебе нѣкой онеправданъ, не прѣзирай молбата му, за да не давашъ просторъ на желающитѣ да онеправдаватъ. Защото онеправданиятъ само на тебе възлага своитѣ надежди и, като прѣдпоставя тебе като отмъститель за неправдата, се защищава отъ причинителя на неправдата. Ти безъ друго трѣба да дадешъ право на просителя. Защото справедливо е да се спре неправдата. Но, ако ти простишъ неправдата на причинителя ѝ и прѣзрѣшъ онеправдания, и, ако и да можеше само ти да накажешъ онеправдаващия, не обърнешъ внимание на неправдата, кѫдѣ оня, окаяниятъ, ще се надѣва да прибѣгне? Отъ кого другиго ще получи отмъщение, ако не отъ Бога, който и тебе ще накаже за немарата? Защити, прочее, онеправдания и накажи причинителя на неправдата, за да не се мисли поради немарата ти, че и ти самъ си съгласенъ съ причинителитѣ на неправдата и станешъ отговоренъ за чужди грѣшки“.

§ 35. — 123) Въ наставленията на Василия I (гл. 55) е писано: Ἀκοὴν ματαίαν μὴ παραδέχου, μηδὲ τοὺς συκοφαντοῦντας ἐναγκαλίζου, μηδὲ φαύλοις ἀνθρώποις εἰκῇ πίστευε. — „слухъ празденъ не приемай, нито клеветници прѣгръщай, нито на лоши хора току тъй вѣра давай“. — И двѣтѣ изречения сѫ съгласни съ Сирахавото (28, 16): „Проклинаите човѣкъ шепотникъ и двуезичникъ. Защото е погубилъ[1]) мнозина, които живѣеха въ миръ. Езикъ троякъ мнозина е разклатилъ и ги пръснилъ отъ народъ въ народъ и много крѣпки градове е разорилъ и домове на велможи е сринилъ. Езикъ троякъ доблестни жени е изгонилъ и ги е лишилъ отъ трудоветѣ имъ“. Лукиянъ пъкъ казва (пакъ тамъ § 2): ὑφ' ὧν (συκοφαντῶν) ἤδη καὶ οἶκοι ἀνάστατοι γεγόνασι, καὶ πόλεις ἄρδην ἀπολώλασι, πατέρες τε κατὰ παίδων ἐξεμάνησαν, καὶ ἀδελφοὶ κατὰ τῶν ὁμογενῶν, καὶ παῖδες κατὰ τῶν γειναμένων, καὶ ἐρασταὶ κατὰ τῶν ἐρωμένων· πολλαὶ δὲ καὶ φιλίαι συνεκόπησαν καὶ οἶκοι συνεχώθησαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὰς διαβολὰς πιθανότητος, — „отъ които (клеветницитѣ) и домове се провалиха и градове отъ основа загинаха, бащи противъ дѣцата си бѣсни се нахвърлиха и братия противъ едноутробнитѣ си, и дѣца противъ родителитѣ си, и любовници противъ любимитѣ; сѫщо и много приятелства се скѫсаха и домове се разнебитиха поради вѣроятностьта на клеветитѣ“.

§ 36. — 124) Обикновена у послѣшнитѣ писатели форма на повелителното наклонение отъ глагола εἰμι „съмъ“ вмѣсто ἴσθι или ἔσο. Така и въ наставленията на Василия I (гл. 28) е казано: μὴ ἦσθα φιλαίτιος ἐν τοῖς ὑπὸ χεῖρα, — „не бѫди придирчивъ къмъ подчиненитѣ си“. Прѣговорътъ на Амфилохитѣ (съчинение на Фотия, бѣл. прѣвод.) се свършва така: Σὺ δὲ μὴ

[1]) У Валетта тоя глаголъ е въ единствено число трето лице ἀπώλεσεν. — Отъ това се заключава, че думитѣ „шепотникъ“ и „двуезичникъ“ се отнасятъ до едно и сѫщо лице. Но въ други издания на Ветхия завѣтъ на гърцки глаголътъ стои въ множествено число ἀπώλεσαν — „погубиша“ е писано и въ славянски прѣводъ, отъ което се разбира, че съ двѣтѣ прилагателни „шепотникъ“ и „двуезичникъ“ се подразбиратъ двѣ различни лица. (Бѣлѣжка на прѣводача).

μόνον ἀγαθὸς ἦσθα ζητεῖν καὶ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύειν ὀφθείης μοι σπουδαιότερος, — „а ти бѫди не само добъръ да искашъ и да взимашъ, но дано да ми се покажешъ и по-сериозенъ при получването на дара". — 125) Βραδέως μὲν γίγνου φίλος· γενόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. ὁμοίως γὰρ αἰσχρὸν μηδένα φίλον ἔχειν καὶ πολλοὺς ἑταίρους μεταλλάττειν, — „бавно ставай приятель, но, като станешъ, старай се да прѣбѫдвашъ такъвъ. Защото еднакво е срамотно да нѣмашъ приятель и да промѣнявашъ много другари" (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. § 4). — 126) Въ наставленията на Василия I се казва (гл. 23): ἐκείνους κτῆσαι φίλους καὶ θεράποντας οἰκειοτάτους, οἵτινες ἀγαθοὶ καὶ πρὸς ἑτέρους φίλους ἢ δεσπότας προγεγονότες τυγχάνουσι· ἃ γὰρ ἐν ἐκείνοις εἰργάσαντο, ταῦτα καὶ εἰς σὲ ποιῆσαι οὐ κατοκνήσουσιν, — „за приятели и най-близки слуги имай ония, които по-напрѣдъ сѫ били добри и къмъ други приятели и господари. Защото, каквото, сѫ направили тѣмъ, това нѣма да закъснѣятъ да направятъ и на тебе". И двѣтѣ тия изречения се срѣщатъ съ Исократовото: Μηδένα φίλον ποιοῦ, πρὶν ἂν ἐξετάσῃς, πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις· ἔλπιζε γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ σὲ γενήσεσθαι τοιοῦτον, οἷος καὶ περὶ ἐκείνους γέγονεν, — „съ никого не свързвай приятелство прѣди да изпиташъ, какъ се отнасялъ той къмъ прѣдишнитѣ си приятели. Защото той и къмъ тебе ще бѫде такъвъ, какъвто е билъ и къмъ тѣхъ (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. § 4). — 127) Ἀποδέχου τῶν ἑταίρων μὴ μόνον τοὺς ἐπὶ τοῖς κακοῖς δυσχεραίνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς μὴ φθονοῦντας· πολλοὶ γὰρ ἀτυχοῦσι μὲν τοῖς φίλοις συνάχθονται, καλῶς δὲ πράττουσι φθονοῦσι, — „отъ другаритѣ си одобрявай не само ония, на които е тежко за злополукитѣ ти, но и ония, които не ти завиждатъ за сполукитѣ ти. Защото мнозина скърбятъ съ приятелитѣ си, когато тѣ бѣдствуватъ, но имъ завиждатъ, когато добруватъ" (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. § 4). Сократъ пъкъ казваше, че завистливци сѫ ония само, на които е криво за доброчестинитѣ на приятелитѣ имъ: φθόνον δὲ σκοπῶν, ὅ τι εἴη, λύπην μέν τινα ἐξεύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὔτε μέντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαις, οὔτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαις γιγνομένην· ἀλλὰ μόνους ἔφη φθονεῖν τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιωμένους. Θαυμαζόντων δέ τινων, εἴ τις φιλῶν τινα ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπεμίμνησκεν, ὅτι πολλοὶ οὕτω πρός τινας ἔχουσιν, ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιορᾶν, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχοῦσιν, εὐτυχούντων δὲ λυπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ φρονήσει μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἠλιθίους δὲ δὴ πάσχειν αὐτό, — „като разглеждаше, какво е завистъ, намираше, че тя е единъ видъ скърбь, но не за злополукитѣ на приятели, нито за доброчестинитѣ на неприятели. Завиждатъ, казваше, ония, които скърбятъ за благополучието на приятелитѣ си. Понеже нѣкои се чудѣха, дали, като обича нѣкои нѣкого, може да скърби за щастието му. Сократъ наумѣваше, че мнозина така сѫ разположени къмъ нѣкои, щото, когато послѣднитѣ бѣдствуватъ, не могатъ да не се грижатъ за тѣхъ, а имъ се притичатъ на помощь; обаче, когато благуватъ, тѣ чувствуватъ скръбь. Но това се случва не съ благоразуменъ човѣкъ. Въ тази страсть падатъ хора глупави" (Ξενοφ. Ἀπομνημ. III, 9, 8). Съгласно съ горното и Платонъ (Ὅροι) опрѣдѣля завистьта така: φθόνος λύπη ἐπὶ φίλων ἀγαθοῖς ἢ οὖσιν, ἢ γεγενημένοις, — „завистъ е скръбь за настоящи или минали блага на приятели". — 128) Въ наставленията на Василия I (гл. 55): Μεθ' ὧν ἀναστρέφεσθαι ποθεῖς καὶ οἷς πιστεύειν φιλονεικεῖς, καὶ σὺ τοὺς αὐτῶν τρόπους εὐλόγως κεκτῆσθαι δόξεις, — „справедливо ще се считашъ, че и ти имашъ сѫщитѣ обноски, каквито ония, съ които желаешъ да водишъ сношение и на които се стараешъ да давашъ вѣра". И двѣтѣ споредъ Исократовото: Ἀκριβεῖς ποιοῦ τὰς δοκιμασίας τῶν συνόντων, εἰδώς, ὅτι πάντες οἱ μή σοι πλησιάζοντες ὅμοιόν σε τοῖς χρωμένοις εἶναι νομιοῦσιν. — „изпитвай добрѣ поведението на ония, съ които дружишъ, като знаешъ, че всички, които не се срѣщатъ съ тебе, ще те иматъ за такъвъ, каквито сѫ другаритѣ ти" (πρὸς Νικοκλ. § 8). — 129). Казалъ би нѣкой, че би било по-правилно, ако бѣше писано въ сравнителна степень ῥᾷον, отколкото

въ прѣвъзходна степень ῥᾷστα, както е и въ 3-то послание ῥᾷστα τὸ συμβὰν ἀνεσώσατο; но, понеже азъ и на друго мѣсто (31 посл.) срѣщнахъ сѫщата аномалия, затова намѣрихъ за по-добрѣ да не се измѣня текстътъ. — 130) Отъ никаква поправка нѣма нужда текстътъ, както мисли Монтакуций, който съвѣтва да се поправи така: πόθεν ἡμῖν ἡ τῆς ἀληθείας ἔσεται γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστροφή, ἢ τῶν οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε παρ᾽ ἡμῶν λεγομένων ἢ πραττομένων ἀποστροφή, защото прибавката на съюза ἢ и на думата ἀποστροφή е излишна. Мисълта е ясна и пълна. „Отъ гдѣ бихме могли да научимъ истината и да се разкаемъ за това, което напѫти говоримъ или вършимъ злѣ“. Така сѫщо не бива желателното наклонение ἔσοιτο да се обърне въ изявително ἔσεται, защото тази форма е обикновена у поетитѣ, а въ прозата се употрѣбява ἔσται. — 131) Това въ наставленията на Василия I (§ 48) се изказва така: Ἐπαίνει τῶν συνόντων μὴ τοὺς ἅπαντα τὰ πραττόμενά σοι ἐπαινοῦντας, ἀλλὰ τοὺς τοῖς ἐσφαλμένοις μᾶλλον ἐπιτιμῶντας· τούτους γὰρ ἐγὼ εὐνουστέρους καὶ σωφρονεστέρους οἶδα τῶν ἄλλων· καὶ γὰρ τοῦ ψεύδους ἡ ἀλήθεια προτιμητέα — „одобряваи не ония отъ другаритѣ си, които хвалятъ всичко вършено отъ тебе, а ония повече, които те мъмрятъ за грѣшкитѣ ти. Защото азъ признавамъ послѣднитѣ за по-благосклонни и по-благоразумни отъ първитѣ. Защото трѣба да се прѣдпочита истината прѣдъ лъжата“. Исократъ пъкъ казва (πρὸς Δημ. 4): Μίσει τοὺς κολακεύοντας, ὥσπερ τοὺς ἐξαπατῶντας· ἀμφότεροι γὰρ πιστευθέντες τοὺς πιστεύοντας ἀδικοῦσιν, — „ненавиждай ласкателитѣ както измамницитѣ. Защото и двамата, ако бѫдатъ повѣрвани, онеправдаватъ ония, които имъ вѣрватъ“,— и къмъ Никокла (§ 8): Διόρα καὶ τοὺς τέχνῃ κολακεύοντας, καὶ τοὺς μεθ᾽ εὐνοίας θεραπεύοντας, ἵνα μὴ πλέον οἱ πονηροὶ τῶν χρηστῶν ἔχωσιν, — „гледай внимателно и ласкаещитѣ съ изкуство и служащитѣ съ благосклонность, за да не добиятъ прѣднина злитѣ надъ добритѣ“.

§ 37. — 132) Περὶ τῶν ἀποῤῥήτων μηδενὶ λέγε, πλὴν ἐὰν ὁμοίως συμφέρει τὰς πράξεις σιωπᾶσθαι σοί τε τῷ λέγοντι, κἀκείνοις τοῖς ἀκούουσιν, — „никому не казвай нищо за тайнитѣ, освѣнъ ако прѣмълчаването на дѣянията не е полезно нито на тебе, който ги изказвашъ, нито на ония, които ги слушатъ“ (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. 4). — 133) У Монтакуция и у други ἐπικατασχέσει. — 134) Трѣбаше да употрѣби за желателното наклонение частицата ἄν, защото изречението е условно и възможно. Но у Фотия е обикновено нѣщо да се изказва такова изречение само въ желателно наклонение. Така малко по-горѣ (§ 36) е казано: πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἡ τῆς ἀληθείας ἔσοιτο γνῶσις, което Монтакуций съвѣтва да се поправи ἔσεται (вж. бѣлѣжката ни тамъ). — 135) Въ наставленията на Василия I (гл. 26): Ἀλλὰ καὶ οὓς ἤδη κέκτησαι φίλους, εἰ βούλει πλέον ἐφέλκεσθαι ἐπαίνει ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων· καὶ οὕτω δόξειας ἂν ἐπαινεῖν καὶ τοὺς παρόντας ἐπὶ τῶν ἀπόντων, — „но и приятелитѣ, които имашъ, ако искашъ повече да ги привлѣчешъ, похвалявай ги прѣдъ присѫтствуващитѣ, когато тѣ отсѫтствуватъ. Защото така ще се състави мнѣние за тебе, че и присѫтствуващитѣ ще хвалишъ прѣдъ ония, които сега отсѫтствуватъ“,— и двѣтѣ споредъ Исократовото: Τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο πρὸς τοὺς παρόντας, ἵνα δοκῇς μηδὲ τούτων ἀπόντων ὀλιγωρεῖν, — „отсѫтствущитѣ свои приятели споменувай прѣдъ присѫтствущитѣ, за да се мисли, че и тия, кога отсѫтствуватъ, нѣма да бѫдатъ прѣнебрѣгнати“ (Ἰσοκρ. πρὸς Δημον. § 4).

§ 38. — 136) Може би да е било писано въ повелително наклонение ἔσο — „бѫди“, — 137) Прѣкрасно е паралелното наставление на Василия I (гл. 14): Ἵλεων ἔχειν βούλει περὶ σὲ τὸν Θεόν; Ἵλεως γενοῦ περὶ τοὺς ὑπηκόους καὶ αὐτός· κἂν γὰρ δεσπότης ἐκρίθῃς, ἀλλὰ καὶ σύνδουλος ὑπάρχεις· ἕνα γὰρ δεσπότην τῶν ὅλων καὶ μόνον κεκτήμεθα πάντες ἄνθρωποι, καὶ πηλὸς ἡμῶν τοῦ γένους εἷς ὑπάρχει προπάτωρ, κἂν κατ᾽ ἀλλήλων οἱ χόες φυσώμεθα. Μέμνησο τοίνυν ὁ ὑψηλὸς χοῦς σεαυτοῦ, καὶ εὖ ἴσθι, ὡς, ὅπου δ᾽ ἂν ὑψωθῇς ἀπὸ γῆς, πάντως πάλιν κατενεχθήσῃ πρὸς γῆν, καὶ οὐδέποτε κατὰ χοὸς ἐπαρθήσῃ ταπεινοῦ. Μέμνησο τῶν

σεαυτοῦ σφαλμάτων πρὸς Θεὸν καὶ ἐπιλήσῃ τῶν τοῦ πλησίον σφαλμάτων πρὸς σέ, — „желаешъ ли да бѫде милостивъ къмъ тебе Богъ? Стани и ти милостивъ къмъ поданицитѣ си. Защото, ако и да си избранъ за господарь, по все пакъ си сѫратай. Защото всички човѣци имаме единъ само господарь — господарьтъ на всичко — и на всички прародительтъ е единъ — пръстьта, при всичко дѣто ние — частитѣ отъ пръсть — се надуваме единъ срѣщу други. Помни прочее, себе си, ти високата пръсть, и добрѣ знай, че, дѣто и да се дигнешъ ви око отъ земята, безъ друго пакъ ще се смъкнешъ долу на земята и никога ти нѣма да се възгордѣешъ противъ долния пръсть. Помни грѣшкитѣ си къмъ Бога и ще забравишъ грѣшкитѣ на ближния си къмъ тебе".

§ 39. — 138) Въ наставлението на Василия I (гл. 27): Χρήματα, εἰ μὲν δικαίως συνάγεται, πολλὰ τὸν κεκτημένον ὀνήσει, καὶ ἰσχὺς τῇ βασιλείᾳ χρηματίσει· εἰ δὲ ἐξ ἀδικίας καὶ δακρύων πορίζεται, καὶ τὰ δικαίως συνηγμένα συνεξαφανίζει, καὶ Θεὸν ἀντίδικον, τὸν τοῦ δικαίου νομοθέτην, ἐπισπᾶται. — „паритѣ, ако сѫ събирани справедливо, много голѣма полза ще принесатъ на притежателя имъ, а за царството ще бѫдатъ сила. Ако, обаче, се добиятъ съ неправди и сълзи, тѣ ставатъ причина да се изгубатъ и събиранитѣ справедливо и Бога, законоположника на правото, навличатъ за противникъ". — 139) Ὧν ἐνθυμούμενον χρὴ προσέχειν τὸν νοῦν, ὅπως ὅσον περ ταῖς τιμαῖς τῶν ἄλλων προέχεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτῶν διοίσεις, — „това като помнишъ, трѣба да внимавашъ, та колкото по-високо стоишъ отъ другитѣ по почести, толкова да ги надминавашъ съ добродѣтели (Ἰσοκρ. πρὸς Νικοκλ. § 4). — 140) Споредъ Еврипида: Ἡ τυραννὶς πάντοθεν τοξεύεται (у Стравона) — „противъ тираническата власть отъ всѣкждѣ стрѣлятъ". — 141) Φιλεῖ γάρ πως τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν — „защото поданицитѣ обичатъ да живѣятъ по примѣра на началника". По-долу (§ 47) ще каже: ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα, — „поведението на началницитѣ става законъ за подчиненитѣ". — 142) Защото „нѣма власть освѣнъ отъ Бога и сѫществуващитѣ власти отъ Бога сѫ поставени" (Рим. 13, 1—2). Оттука се явява дългъ не само на подвластнитѣ да се покоряватъ на началницитѣ, но и на самия началникъ, който, като даденъ на човѣцитѣ отъ Бога, трѣба да бѫде общъ за всички, благодѣтеленъ и человѣколюбивъ, да се грижи за подчиненитѣ си като общъ баща за чадата си. Защото, ако се случи да не е такъвъ, безчести произхождението си и става причина да се хули Богъ, че на такъвъ човѣкъ повѣрилъ такава власть.

§ 41. — 143) Това въ наставленията на Василия I (гл. 40) се изказва така: Ὡς ἀγαθὴ λίαν σώματι βασιλικῷ φυλακὴ ἡ παρὰ τῶν ὑπηκόων εὔνοια σὺν Θεῷ, καὶ τὸ πάντας εὖ ποιεῖσθαι παρ᾽ αὐτοῦ, καὶ μηδένα ὑφορᾶσθαι τυραννικόν τι παθεῖν, — „колко добра стража за царската особа е това: да бѫдатъ съ Божията помощь поданицитѣ благосклонни къмъ него, да бѫдатъ всички облагодѣтелствувани отъ него и никой да не го подозира, че може да го тиранизира" и двѣтѣ изречения сѫ споредъ Исократовото: Φυλακὴν ἀσφαλεστάτην ἡγοῦ τοῦ σώματος εἶναι τήν τε τῶν φίλων ἀρετήν, καὶ τὴν τῶν πολιτῶν εὔνοιαν καὶ τὴν σαυτοῦ φρόνησιν. — „за най-вѣрни тѣлохранители считай добродѣтельта на приятелитѣ си, благоволението на гражданитѣ и твоето благоразумие" (πρὸς Νικοκλ. § 7). По-долу (§ 109) Фотий казва: ὅπλων καὶ ἀνδρίας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὔνοιαν τῶν ἀρχομένων. — „считай, че благосклонностьта на подвластнитѣ е по-крѣпка и по-здрава защита, отколкото оржжията, мѫжеството и воеводството".

§ 43. — 144) Ἀρχικὸς εἶναι βούλου μὴ χαλεπότητι, μηδὲ τῷ σφόδρα κολάζειν, ἀλλὰ τῷ πάντας ἡττᾶσθαι τῆς σῆς διανοίας, καὶ νομίζειν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἄμεινόν σε βουλεύεσθαι. — „старай се да се държишъ началнически, но

не съ суровщина, нито съ тежки наказания, а съ умственото си прѣвъзходство надъ всички и съ това: да те смѣтать, че ти размишлявашъ подобрѣ за тѣхното спасение“ (Ἰσοκρ. πρὸς Νικ. § 7).

§ 44. — 145) Подразбира Исократа, който казва: οἶμαι δὲ πάντας ἂν ὁμολογῆσαι προσήκειν αὐτοῖς (τοῖς βασιλεῦσι) πόλιν τε δυστυχοῦσαν παῦσαι καὶ καλῶς πράττουσαν διαφυλάξαι καὶ μεγάλην ἐκ μικρᾶς ποιῆσαι, — „всички биха се съгласили, мисля, че трѣба тѣ (царетѣ) да прѣкратятъ бѣдитѣ на бѣдствуващия градъ, да запазятъ благосъстоянието на благуващия и да направятъ малкия голѣмъ“ (πρὸς Νικ. § 3). Темистокълъ казалъ така: ὅτι λύραν μὲν ἁρμόσασθαι, καὶ μεταχειρίσασθαι ψαλτήριον οὐκ ἐπίσταται, πόλιν δὲ μικρὰν καὶ ἄδοξον παραλαβὼν ἔνδοξον καὶ μεγάλην ἀπεργάσασθαι, — „че той не знае да нагласи лира и да употрѣби музикаленъ органъ, а да направи единъ градъ отъ малъкъ и безславенъ, голѣмъ и славенъ“ (Πλουτάρχου Θεμιστοκλῆς § 2).

§ 45. — 146) Поправката е наша вмѣсто ὠνείων, както стои у всички други. — 147) Ἀκριβεῖς ποιοῦ τὰς δοκιμασίας τῶν συνόντων, εἰδώς, ὅτι πάντες οἱ μή σοι πλησιάζοντες ὅμοιόν σε τοῖς χρωμένοις εἶναι νομιοῦσιν, — „внимателно опитвай другаритѣ си, като знаешъ, че ония, които не те приближаватъ, ще те смѣтатъ, че си подобенъ на употрѣбяванитѣ отъ тебе за другари“ (Ἰσοκρ. πρὸς Νικ. § 8).

§ 46. — 148) Може да е било писано въ началото ποιήσειε. — 149) Μηδενὶ πονηρῷ πράγματι μήτε παρίστασο, μήτε συνηγόρει· δόξεις γὰρ καὶ αὐτὸς τοιαῦτα πράττειν, οἷά περ ἂν τοῖς ἄλλοις πράττουσι βοηθῇς, — „на никоя лоша работа не присѣтствувай, нито защищавай. Защото ще се състави мнѣние, че и ти вършишъ такива работи, каквито вършатъ другитѣ, на които ти помагашъ“ (Ἰσοκρ. πρ. Δημ. § 4). Ликургъ казва въ словото си противъ Леократа (§ 35): τὸ ὑπὲρ τῶν ἀδικημάτων ἀπολογεῖσθαι τεκμήριόν ἐστιν, ὅτι τῶν πεπραγμένων οἱ τοιοῦτοι ἂν μετάσχοιεν, — „да защищава човѣкъ неправди, служи за доказателство, че такивато защитници биха станали съучастници въ извършенитѣ неправди“.

§ 47. — 150) Така право е писано у Migne'я вмѣсто τοῖς ὑπόχειρα, както стои у Монтакуция. — 151) Така поправихъ текста, който споредъ мене е погрѣшно писанъ у други така: εἶτι οὖν τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμπει, πόσον οἴει σαυτὸν ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. Може да остане изречението съ една само условна частица, ако глаголътъ ἐξαμαρτάνει се обърне въ причастие ἐξαμαρτάνον. Прибавихъ и неопрѣдѣлителното наклонение δεῖν, което го нѣма у всички други. — 152) Така по-добрѣ е писалъ Migne, отколкото Монтакуций — οἴεις αὐτόν.

§ 48. — 153) Въ наставленията на Василия I (гл. 18): Βουλῆς ἀρίστης οὐδὲν ἀσφαλέστερον, καὶ πράξεως ἀπροβουλεύτου οὐδὲν σφαλερώτερον. Ἵνα οὖν μετ' ἀσφαλείας πράττῃς, ἃ βούλει, αἱροῦ προβουλεύεσθαι, — „нищо нѣма по-здраво отъ рѣшение добрѣ обмислено и нищо не е по-опасно отъ работа необмислена. Прочее, за да вършишъ здраво това, което искашъ, имай прѣдъ видъ да обмислювашъ по-напрѣдъ, което ще направишъ“. И въ гл. 31: Ἅπερ οὖν ἢ λέγειν ἢ πράττειν βούλει, μηδέποτε ἀπερισκέπτως προβάλλῃ (вѣроятно трѣбва да се пише προβάλλου или προβάλῃ) καὶ οὐδαμοῦ σεαυτῷ διαμαχόμενος φωραθείῃς, — „което, прочее, искашъ или да кажешъ, или да извършишъ никога не прѣдприемай необмислено и така никога нѣма да се окажешъ, че се боришъ самъ съ себе си“. Всичко това е съгласно съ казаното отъ Исократа: Οὕτω δ' ἂν μάλιστα βουλεύεσθαι παροξυνθείης, εἰ τὰς συμφορὰς τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἐπιβλέψειας, — „така най-много би билъ подбуденъ да обмислювашъ всичко, ако би погледналъ внимателно на злочестинитѣ, които произлизатъ отъ необмисленость“ (πρὸς Δημ. § 4).

§ 52. — 154) Споредъ Пиндара κρέσσων οἰκτιρμῶν φθόνος — „за прѣдпочитане е да ти завиждатъ, отколкото да те окайватъ“ (Πυθ. I, 164), а

споредъ сценическия философъ Еврипида: φθόνον οὐ σέβω· φθονεῖσθαι δ' ἐθέλοιμ' ἂν ἐπ' ἐσθλοῖς — „не одобрявамъ завистьта. Но бихъ желалъ да ми завиждатъ за добри работи“ (откъслекъ отъ Φοίνικος, 11).

§ 53. — 155) Въ наставленията на Василия I (гл. 10): ὥσπερ βασιλεύειν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων προεκρίθης κατὰ τὴν ἀξίαν, οὕτω προτερεύειν τῶν ὑποχείρα πάντων σπεῦδε καὶ κατ' ἀρετήν· ἡ γὰρ ἀρετὴ κρείττων ἐστὶ παντὸς ἀξιώματος. Εἰ οὖν κατὰ μὲν τὸ ἀξίωμα κυριεύεις ἁπάντων, κατὰ δὲ τὴν ἀρετὴν ὑπό τινων κυριεύῃ, κατὰ μὲν τὸ ἔλαττον εἶ βασιλεύς, κατὰ δὲ τὸ κρεῖττον οὐκ εἶ βασιλεύς, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρων βασιλευόμενος. Μὴ οὖν νόθος γίνου δεσπότης ἐν τῷ ὑφ' ἑτέρων κρατεῖσθαι· ἀλλὰ βασίλευε ἀληθῶς ἐν τῷ πάντων κρατεῖν κατὰ τὸ μέρος τῆς ἀρετῆς, — „както си билъ прѣдпочетенъ по достоинство да царувашъ надъ останалитѣ человѣци, така старай се да бждешъ пръвъ отъ подвластнитѣ по добродѣтель. Защото добродѣтельта стои по-горѣ отъ всѣкакъвъ чинъ. Защото, ако господствувашъ надъ всички по силата на чина си, а по добродѣтель други господствуватъ надъ тебе, тогава ти си царь по силата на по-долното, а, споредъ по-доброто, не ти си царь, а други царуватъ надъ тебе. Не бжди, прочее, калпавъ господарь по това, дѣто други властвуватъ надъ тебе. Но бжди истински царь, като надминавашъ всички по добродѣтель“. Въ глава пъкъ 33 казва: Ἴσθι, τέκνον ἐμόν, ὡς τότε σε κατὰ τὴν ἀλήθειαν βασιλέα ὁρίσονται, ὅταν μὴ μόνον τῶν ὑπηκόων κρατῇς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡδονῶν ἁπασῶν ἐπικρατῇς, — „да, знаешъ, чадо мое, че тогава ще те признаятъ за истински царь, не само когато владѣешъ надъ всичкитѣ си поданници, но когато си господарь и надъ всѣкаква сласть“. Това е споредъ слѣдното отъ Исократа: Ἄρχε σεαυτοῦ μηδὲν ἧττον ἢ καὶ τῶν ἄλλων· καὶ τοῦτο ἡγοῦ βασιλικώτατον, ἐὰν μηδεμιᾷ δουλεύῃς τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ κρατῇς τῶν ἐπιθυμιῶν μᾶλλον, ἢ τῶν πολιτῶν, — „бжди господарь надъ себе си не по-малко, отколкото надъ другитѣ. И смѣтай, че най-много прилича на единъ царь да не робува на никаква сласть и да владѣе надъ похотитѣ повече, отколкото надъ гражданитѣ“ (πρὸς Νικοκλ. § 8).

§ 54. — 156) Δικαστοῦ μὲν γὰρ αὕτη ἀρετή (τὸ τὰ δίκαια μόνα σκοπεῖν, καὶ τούτοις τὸν νοῦν προσέχειν), ῥήτορος δὲ τἀληθῆ λέγειν. — „достоинството на единъ сждия е това: да разгледва само кое е право, и на него да обръща внимание, а на оратора — да казва истината“ (Πλατ. Ἀπολ. Σωκρ. § 1).

§ 55. — 157) Поправката е наша вмѣсто μεταβάλλοις, както е у другитѣ.

§ 57. — 158) Въ наставленията на Василия I (гл. 30): Ἰατρὸς ἐκεῖνός ἐστιν ἄριστος, ὃς καταλλήλους τοῖς νοσήμασι τὰς ἰατρείας ἐπιτίθησι· καὶ βασιλεὺς ἐκεῖνός ἐστιν ἀγαθός, ὃς ἀδικουμένων τῶν ὑπηκόων τοὺς τὰς ἀδικίας ἐκδιώξοντας προβάλλεται ἄρχοντας. — „най-изкусенъ лѣкарь е оня, който употрѣбява съотвѣтнитѣ на болеститѣ лѣчебни срѣдства, и най-добъръ царь е онзи, който, когато поданицитѣ се онеправдаватъ, назначава началници, които могатъ да прѣмахнатъ неправдитѣ“. — 159) Въ наставленията на Василия I (гл. 33): Λοιμοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας ἐξόριζε, καὶ μηδέποτε τοῖς τοιούτοις ἀρχὴν καταπιστεύσῃς, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ὅμοιος ἐκείνοις εἶναι δόξῃς, καὶ χαίρων ἐπὶ ταῖς ἐκείνων ἀδικίαις· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι πράξωσι κακά, σοὶ τούτων τὰς αἰτίας ἀναθήσουσι. — „зараза хора заточавай отъ държавата и никога да не имъ повѣрявашъ власть, за да не се състави мнѣние, че и ти си като тѣхъ и одобрявашъ неправдитѣ имъ. Защото причината на злинитѣ, които тѣ биха извършили, на тебе ще се отдаде“. И двѣтѣ изречения се срѣщатъ съ писаното отъ Исократа: Τοιούτους ἐφίστει τοῖς πράγμασι τοῖς μὴ διὰ σοῦ γιγνομένοις, ὡς αὐτὸς τὰς αἰτίας ἕξων, ὧν ἂν ἐκεῖνοι πράξωσιν. — „върху работитѣ, които не вършишъ ти самъ, поставяй добри хора, защото ти ще бждешъ отговоренъ за всичко, което тѣ ще направятъ (πρὸς Νικ. § 8). А въ словото къмъ Димоника (§ 4) казва: ἐν ἀρχῇ κατασταθείς, μηδενὶ χρῶ πονηρῷ πρὸς τὰς διοικήσεις· ὧν γὰρ ἂν ἐκεῖνος

ἁμάρτῃ, σοὶ τὰς αἰτίας ἀναθήσουσιν, — „когато бждешъ поставенъ на власть, не употрѣбявай въ управлението лошъ човѣкъ. Защото за неговитѣ грѣшки тебе ще обвиняватъ“.

§ 58. — 160) Τὸν γὰρ τὴν ἰδίαν οἰκίαν κακῶς οἰκήσαντα καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως παραπλησίως ἡγήσατο (ὁ νομοθέτης) διαθήσειν· καὶ οὐκ ἐδόκει οἷόν τ' εἶναι τῷ νομοθέτῃ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἰδίᾳ μὲν εἶναι πανηρόν, δημοσίᾳ δὲ χρηστόν, — „(законодателятъ) е билъ на мнѣние, че който е управлявалъ злѣ частния си домъ, той и общитѣ работи на града сѫщо злѣ ще уреди, и не мислѣше законодателятъ, че е възможно сѫщиятъ човѣкъ въ частния си животъ да бжде лошъ, а въ обществения добъръ“ (Αἰσχίνης, κατὰ Τιμάρχου § 7). — 161) Правъ е Монтакуций въ прѣдположението си, че текстътъ тукъ е погрѣшенъ, но той е кривъ споредъ мене въ слѣднята поправка: καὶ τῆς σκηνῆς ἀποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσιν, защото тя нѣма никакъвъ смисълъ въ свръзка съ текста. Споредъ мене по-право е да се изхвърли съюзатъ καὶ, и текстътъ да остане така: καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπείου τὸν ἄνθρωπον τοῖς θεωροῦσιν αὐτὸν ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρίσεως (т. е. „като актйорь на театрална сцена“). Затова поставихъ съюза καὶ въ звѣздици защото трѣба да се изхвърли.

§ 59. — 162) И това тукъ Монтакуций мисли, че е криво писано и съвѣтва да се поправи така: Ὅτε τὰς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῶν πράξεις, λόγον ἑκάστης ὑπὸ συνειδότι κριτῇ δίδως. Но споредъ мене текстътъ има нужда отъ една само поправка, която и направихъ, като писахъ: τὰ σαυτοῦ вмѣсто τὰς αὐτοῦ. Обаче може да се остави изречението както си е, но въ такъвъ случай ще потрѣба читателятъ, възползуванъ отъ по-долнето изражение ἑκάστης πράξεως, да подразбира при τὰς αὐτοῦ сѫществителното πράξεις и да счита, че мѣстоимението отъ трето лице αὐτοῦ е употрѣбено вмѣсто σαυτοῦ отъ второ лице споредъ изречението: δαίμων ἑαυτῷ πλουσίαν γήμας ἔσῃ (вж. Ἀσωπίου περὶ Ἑλληνικῆς συντάξεως, Περίοδος Δευτέρα, стр. 108 § 40, ἐν Ἀθήναις 1858). — 163) Ἐπισκόπει τοὺς λόγους ἀεὶ τοὺς σαυτοῦ καὶ τὰς πράξεις, ἵν' ὡς ἐλαχίστοις τοῖς ἁμαρτήμασι περιπίπτῃς, — „внимавай всѣкога на думитѣ и на дѣлата си, за да падашъ, колкото се може, по-малко въ грѣшки (Ἰσοκρ. πρὸς Νικ. § 9).

§ 63. — 164) Τοὺς φόβους ἐξαιροῦ τῶν πολιτῶν καὶ μὴ βούλου περιδεὴς εἶναι τοῖς μηδὲν ἀδικοῦσιν, ὅπως γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους πρὸς σεαυτὸν διαθῇς, οὕτω καὶ σὺ πρὸς ἐκείνους ἕξεις, — „отстранявай страховетѣ отъ гражданитѣ и не искай да бждешъ много страшенъ на ония, които не вършатъ нищо несправедливо. Защото, както разположишъ другитѣ къмъ себе си, така ще бждешъ и ти къмъ тѣхъ“ (Ἰσοκρ. πρ. Νικοκλία § 7).

§ 68. — 165) Δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τρόπον ὅρκου πιστότερον φαίνεσθαι παρεχομένους. — „добритѣ човѣци трѣба да се държатъ така, щото поведението имъ да вдъхва по-голѣма вѣра, отколкото клетвата“ (Ἰσρκρ. πρὸς Δημον. § 4). — 166) „Азъ пакъ ви казвамъ да се не кълнете никакъ“ (Мат. 5. 34).

§ 69. — 167) Споредъ пословицата: „получишъ ли добрина, помни я, направишъ ли, забрави я“.

§ 72. — 168) Затова и Филипъ Македонски, запитанъ, кои най-много обича и кои най-много ненавижда, отговорилъ: „обичамъ най-много ония, които ще правятъ прѣдателство, а мразя най-много ония, които вече сѫ извършили прѣдателство“. Демостенъ пъкъ въ словото си Περὶ Στεφάνου по тоя въпросъ казва слѣднето: Οὐδείς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ τοῦ προδιδόντος συμφέρον ζητῶν χρήματ' ἀναλίσκει· οὐδ' ἐπειδὰν ὧν ἂν πρίηται κύριος γένηται· τῷ προδότῃ συμβούλῳ περὶ τῶν λοιπῶν ἔτι χρῆται· οὐδὲν γὰρ ἦν εὐδαιμονέστερον προδότου . . . . Ἀλλ' ἐπειδὰν τῶν πραγμάτων ἐγκρατὴς ὁ ζητῶν ἄρχειν καταστῇ, καὶ τῶν ταῦτ' ἀποδεδομένων δεσπότης ἐστίν· τὴν δὲ πονηρίαν εἰδώς, τότε δή, τότε καὶ

μισεῖ καὶ ἀπιστεῖ καὶ προπηλακίζει, — „никой, о мѫже атиняни, не харчи пари за интереситѣ на прѣдателя: нито пъкъ, като стане господарь на купеното, той употрѣбява вече прѣдателя като съвѣтникъ за друго нѣщо. Защото никой не би билъ по-честитъ отъ прѣдателя. Но, когато желающиятъ да владѣе наддѣлѣе надъ работитѣ и сполучи да стане господарь на ония, които съ му ги продали, тогава, като знае подлостьта на прѣдателитѣ, ненавижда ги, хули ги и не имъ се довѣрява (Περὶ Στεφάνου § 15). — 169) Прѣдпочетохъ това писане, както е въ полето на ржкописа, прѣдъ онова на текста: καὶ χαλεπῶν παθῶν, което е одобрилъ Монтакуций. Че прѣдпочетеното отъ насъ писане е по-право, се разбира отъ това, което слѣдва: ἂν δὲ μηδέν, дѣто явно трѣба да се подразбира: ἂν δὲ μηδὲν παθὼν προδῶκε. Забѣлѣжи употрѣбението на условното ἂν въ минало врѣме отъ изявително наклонение.

§ 73. — 170) Българитѣ тогава, както и въ наше врѣме американцитѣ, които станаха извѣстни неотколѣ, прѣзирали златото. И, както, се вижда, златниятъ вѣкъ на баснословието се състои въ това, никой да не посѣга на златото. Затова и хората живѣели тогава въ миръ. „Защото златото всичко човѣшко прѣобръща“. Монтакуции, като отбѣлѣзва това, прилага и слѣднитѣ стихове на римския поетъ Тибула:“

Divitis hoc vitium est auri; nec bella fuerunt
Faginus astabat cum scyphus ante dapes:
Non acies, non vallus erat, somnumque petebat
Securus varias dux gregis inter oves, —

„това е лошотията на многоцѣнното злато: защото нѣмаше войни, нито сражения, нито лагери, когато чаши отъ дѫбъ украсяваха софритѣ, а овчарьтъ безгриженъ спѣше врѣдъ стадото си“.

§ 74. — 171) Т. е. да понася съ скърбь това, което се случва на поданицитѣ.

§ 75. — 172) Монтакуции съвѣтва да се пише ὡς ὁμοφύλους. — 173) „Азъ пъкъ ви казвамъ, обичайте враговетѣ си . . . .“ (Мат. 5, 44).

§ 76. — 174) Въ наставленията на Василия I (гл. 29) е казано: Ἀληθῆ λόγον περὶ πλείστου ποιοῦ καὶ αὐτὸν ἔχειν καὶ ἑτέρους τοὺς ἔχοντας οἰκειοῦσθαι· οὕτω γὰρ βέβαιος εἶναι δόξεις πρὸς ἅπαντά σου τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, καὶ ἀνύποπτον καὶ βεβαίαν τὴν εἰς σὲ φιλίαν διαφυλάξεις· εἰ γὰρ ψευδέσι λόγοις χρῇσθα, ὑποπτευθείης, κἂν βασιλεύειν καταξιώθῃς, ἀλλ' ἀνάξια τῆς τοιαύτης ἀξίας διαπραττόμενος ἐλεγχθείς, καὶ περιδεεῖς τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ τεταραγμένους σοι πάντας εἶναι παρασκευάσεις· ὅσον γὰρ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τὸν κεκτημένον ἄνδρα ποθητὸν ἀπεργάζεται, τοσοῦτον ὁ ψευδής τε καὶ ὕφαλος τὸν ἐπιτηδεύοντα μισεῖσθαι παρασκευάζει, — „грижи се твърдѣ много и ти самъ да казвашъ истината и да дружишъ съ ония, които притежаватъ тази добродѣтель. Защото така ще се дава вѣра на всичко, което говоришъ и вършишъ, и приятелитѣ ти ще ти бѫдатъ вѣрни и нѣма да те подозираръ. Защото, ако те заподозрятъ, че употрѣбявашъ лъжи, макаръ и да си удостоенъ да бѫдешъ царь, но, като се окажешъ, че вършишъ нѣща непристойни на царского достоинство, ще направишъ всичкитѣ си подчинени да се страхуватъ и да се тревожатъ. Защото, колкото казването на истината прави вожделѣнъ оногова, който има тази добродѣтель, толкова лъжата и лукавщината разполагатъ хората да ненавиждатъ оногова, който ги упражнява“. И двѣтѣ изречения сѫ съгласни съ казаното отъ Соломона: „Нищо лъжовно да не се казва отъ царския езикъ, и никоя лъжа да не излиза отъ езика му (Притч. Солом. 24, 22). Сѫщиятъ Соло

монъ казва въ гл. 9, ст. 12 за лъжата: „който се основава на лъжата, той пасе вѣтрове, сѫщиятъ ще погне птици, като летятъ, защото е оставилъ пѫтищата на лозето си и блуждае по пѫтекитѣ на нивата си. Прѣминава прѣзъ земя пуста и безводна, осѫдена на жажда — събира съ рѫцѣ безплодие". Исократъ пъкъ казва: Διὰ παντὸς τοῦ χρόνου τὴν ἀλήθειαν οὕτω φαίνου προτιμῶν, ὥστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους μᾶλλον ἢ τοὺς τῶν ἄλλων ὅρκους. — „всѣкога прѣдпочитай така истината, че твоитѣ думи да сѫ повече за вѣрване, отколкото клетвитѣ на другитѣ (πρὸς Νικοκλ. § 7).

§ 78. — 175) Забѣлѣжително е употрѣбението на аориста ἀνταποδώσῃ вмѣсто ἀνταποδῶ, както и по-долу (§ 86) ὑφέξῃ вмѣсто ὑπόσχῃ. Тази форма на аориста е обикновена въ новогръцкия езикъ.

§ 80. — 176). Монтакуций прѣдполага, че трѣбва да се пише καθαράν. — 177) Тази мисъль е изказана отъ Исократа така: ὁμιλητικὸς δὲ ἔσῃ . . . μὴ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαριζόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, ποιοῦντες μὲν εὖ, ἀηδῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑπουργοῦντες. — „общителенъ ще бѫдешъ, ако правишъ милоститѣ си не грубо, както постѫпватъ обикновено повечето отъ ония, които облагодѣтелствуватъ приятелитѣ си, но имъ отслужватъ досадно (πρ. Δημον. § 4). Златодумниятъ пъкъ Еврипидъ: οὗ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, — „отъ езика на когото течеше рѣчь по-сладка отъ медъ". — Въ единъ откѫслекъ отъ трагедията Ἐρεχθεύς, запазенъ отъ оратора Ликурга, той се изразява така:

Τὰς χάριτας, ὅστις εὐγενῶς χαρίζεται
Ἥδιστον ἐν βροτοῖσιν· οἱ δὲ δρῶσι μέν.
Χρόνῳ δὲ πολλῷ δρῶσι, δυσγενέστεροι,

— „който раздава милости по благороденъ начинъ, той е нѣщо твърдѣ приятно за човѣцитѣ. А ония, които правятъ добро, но слѣдъ дълго врѣме, сѫ простаци (Λυκοῦργος κατὰ Λεωκράτους § 24, издан. на Кораи).

§ 83. — 178) Прѣмѣстихъ, дѣто трѣба, съюза καί, който по невнимание на прѣписвача или на печатаря е поставенъ погрѣшно. Защото у Монтакуция е писано така: λυσιτελέστερον ἄρχοντι καὶ ἐν πολιτείᾳ κατὰ μέρος καὶ διὰ βίου ταῖς δωρεαῖς . . . . . οἰκειοῦσθαι τὸ ὑπήκοον. Споредъ Монтакуция писалъ и Migne, при всичко че латинскиятъ прѣводъ на изречението отъ Монтакуция ясно посочва грѣшката, сторена отъ прѣписвача или отъ печатаря: cum in republica administranda tum in privata vita.

§ 84. — 179) Това се срѣща съ казаното отъ комика Филимона:

Μαινόμεθα πάντες, ὁπότ' ἂν ὀργιζώμεθα·
Τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐστι τὴν ὀργὴν πόνος.

— „всички лудѣемъ, когато се гнѣвимъ. Защото е трудно да сдържимъ гнѣва си". Старият Катонъ казвалъ често, че гнѣвливиятъ се различава отъ лудия само по врѣмето. Аристотель отъ своя страна опрѣдѣля гнѣва така: ὁ θυμός ἐστι πάθος θηριῶδες μὲν τῇ διαθέσει, συνεχὲς δὲ τῇ λήψει, σκληρὸν δὲ καὶ βίαιον τῇ δυνάμει, φόνων αἴτιον, συμφορᾶς σύμμαχον, βλάβης συνεργὸν καὶ ἀτιμίας, χρημάτων ἀπώλεια, ἔτι δὲ καὶ φθορᾶς ἀρχηγόν. — „гнѣвътъ е страсть звѣрска по разположение, продължителна по хващане, жестока и буйна по сила, причинителка на убийства, съюзница на злочестини, поспѣшница къмъ врѣда и безчестие, опропастителка на пари, а при това водителка къмъ погибель" (у Στοβαῖος, Ἀνθολογία, 20).

§ 86. — 180) Частицата ὡς е равна на ὅπως ἄν, т. е. значи „начинъ". Формата на аориста ὑφέξῃ е вмѣсто ὑπόσχῃ, както се употрѣбява сега въ

новогръцкия езикъ, напр. νὰ καθέξῃ, νὰ προσέξῃ, νὰ μεθέξῃ. — 181) Това се отдава на Платона, който, като се разсърдилъ на единъ свой слуга, заповѣдалъ му да благодари на боговетѣ, че е гнѣвенъ. Защото инакъ безъ друго щѣше да го накаже (Στόβαιος, пакъ тамъ).

§ 87. — 182) Ὁμιλητικὸς δὲ ἔσῃ . . . μὴ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἁπαντῶν, μηδ' ἂν ἀδίκως ὀργιζόμενοι τυγχάνωσιν· ἀλλὰ θυμουμένοις μὲν αὐτοῖς εἴκων, πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων, — „общителенъ ще бждешъ, ако посрѣщашъ не грубо гнѣва на тия, които те приближаватъ, дори и тогава, когато тѣ се гнѣвятъ несправедливо, но, ако си снизходителенъ къмъ тѣхъ, когато се сърдятъ, и ги изобличавашъ, когато се уталожи гнѣвътъ имъ." (Ἰσοκρ. πρὸς Δημ. § 4).

§ 88. — 183) У други неумѣстно въ дѣйствителенъ залогъ ἀνιᾶσαι.

§ 89. — 184) Διὰ παντὸς τοῦ χρόνου τὴν ἀλήθειαν οὕτω φαίνου προτιμῶν, ὥστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους μᾶλλον, ἢ τοὺς τῶν ἄλλων ὅρκους, — „всѣкога прѣдпочитай така истината, че твоитѣ думи да сж повече за вѣрване, отколкото клетвитѣ на другитѣ" (Ἰσοκρ. πρὸς Νικοκλ. § 7).

§ 91. — 185) Не ми се вижда права бѣлѣжката на Монтакуция, че Фотий съ тази двусмислена дума съвѣтва да се отбѣгва трибрачието и четирибрачието. Той справедливо осжжда като скитски обичая на варваритѣ да имать много жени. На края Монтакуций прилага и това: „Но, о позоръ! не се срамуватъ да практикуватъ запрѣтеното на мирянитѣ многоженство ония, които дали обѣтъ за чистота". За кои говори тукъ Монтакуций — вижъ бѣлѣжкитѣ[1]) ни по тоя въпросъ въ 4-то послание § 5.

§ 92. — 186) Като повѣствува това, Плутархъ казва, че Александъръ е нарекълъ персиянкитѣ не стрѣли βολίδας, а болки ἀλγηδόνας на очитѣ: Τὰς δ' ἄλλας αἰχμαλώτους ὁρῶν Ἀλέξανδρος κάλλει τε καὶ μεγέθει διαφερούσας ἔλεγε παίζων, ὡς εἰσὶν ἀλγηδόνες ὀμμάτων αἱ Περσίδες, — „Александръ, като гледалъ другитѣ надвали въ плѣнъ жени, че се отличаватъ по хубость и ръстъ, казалъ шеговито: персиянкитѣ сж болки (ἀλγηδόνες) на очитѣ" (Живота на Александра § 21 изд. на Кораи). Болки на очитѣ сж наречени персиянкитѣ и у Херодота. Фотий, както се види, е написалъ βολίδας вмѣсто ἀλγηδόνας, или на паметъ, както обикновенно правѣлъ, или по свѣдѣния, които е взелъ отъ другъ нѣкой историкъ за живота на Александра. — 187) Мат. 5, 28. Вж. и 23-то послание, дѣто се тълкува на дълго тоя стихъ отъ Матея. — 188) Трѣбало би по-правилно да се пише ἀποστρέφεται. Не е за удобрение ἀποστραφεῖται. — 189) Това е като казаното отъ Филимона: ὁρῶσι πάντες πρῶτον, εἶτ' ἐθαύμασαν, εἶτ' εἰς ἐλπίδα ἐνέπεσον· οὕτω γίνεται ἐκ τούτων ἔρως. — „всички най-напрѣдъ виждатъ, сетнѣ се смаяватъ, сетнѣ падатъ въ надежда. Така отъ това става любовьта" (ἔρως). И Фотий самъ ще каже нѣкждѣ по-долу: ἐκ γὰρ τοῦ ὁρᾶν γίνεται τὸ ἐρᾶν — „отъ гледане става либене". Тамъ той нарича очитѣ свѣщоносци на любовьта (бѣлѣжката е отъ Монтакуция).

§ 93. — 190) Плутархъ въ статията си Περὶ ἔρωτος пише: τὸ μὲν πῦρ τοὺς ἁψαμένους καίει μόνον, οἱ δὲ καλοὶ καὶ τοὺς μακρὰν ἑστῶτας ὑφάπτουσιν· ἡ γὰρ ὄψις λαβή τοῦ πάθους ἐστίν (Στοβαῖος 66, 7), — „огъньтъ изгаря само ония, които го хващатъ, а хубавцитѣ подпалватъ и ония, които стоятъ далеко. Гледането е начало на страстьта". Въ наставленията на Василия I се казва слѣдното (гл. 91): Σώματος ἐπιθυμία εὐμόρφου μή σου κατακρατήσῃ, ὅτι χώματος ὀλίγου ἄξιον τὸ τοιοῦτον· σῶμα γὰρ μετ' ὀλίγον χῶμα πάλιν ὀλίγον. Μήτε οὖν ἐπ' εὐγενείᾳ σώματος ἐπαρθῇς, μήτε τὴν δυσγένειαν ἐξουθενώσῃς, μήτε κάλλει ἀγρευθῇς, μήτε δυσ-

[1]) Въ тия бѣлѣжки се даватъ свѣдѣния за послѣдствията отъ наложеното на римского духовенство безбрачие. (Бѣлѣжка на прѣводача)

μορφίαν ἀποστραφῇς· ἀλλ' ὅρα τὸ κάλλος τὸ τῆς ψυχῆς, καὶ ἔρα τῷ πνεύματι τῆς ψυχῆς· ἔρως γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἀληθὴς καὶ ἀθάνατος, οὐχ ὃς ἅμα τῷ τυχεῖν εὐθὺς ἀπογίνεται. ἀλλ' ὃς μετὰ τὸ τυχεῖν μᾶλλον ἐπιγίνεται, — „пази се да не те обладае пожелаване на хубаво тѣло, което не струва повече отъ малко пръсть. Защото всѣко тѣло слѣдъ малко става пакъ малко пръсть. Слѣдователно, нито за благородството на тѣлото се прѣвъзнасяй, нито худородството унижавай, нито на хубость жертва ставай, нито отъ грозота се отвръщай. Но гледай хубостьта на душата и люби духомъ душата. Защото истинска и безсмъртна любовь е оная само, която, не слѣдъ като получи желаното, веднага изчезва, но слѣдъ като се удовлетвори, още повече се усилва".

§ 95. — 191) У Баснагия и Migne'я тази дума я нѣма. — 192) На друго мѣсто (послание 183) за пиянството казва: Ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐπόπτης καὶ μυσταγωγὸς τὴν μέθην πόῤῥω Θεοῦ βασιλείας ἐθεάσατο, — „съзерцателтъ и тайникъ на неизреченитѣ Божии сѫдбини видѣлъ пиянството далечъ отъ царството Божие". — Вижъ посланието. Обаче нѣкои отъ противницитѣ на Фотия дързнаха да го обвинятъ, че билъ любитель на пиенето и пияница. Завистьта толкова ги заслѣпила, та не могатъ да съгледатъ и това, което е прѣдъ очитѣ имъ. Но и ти като ги оставишъ на страна, обърни внимание на това, че горното наставление напомнюва казаното отъ Платона: Μεθύων κυβερνήτης καὶ πᾶς παντὸς ἄρχων ἀνατρέπει πάντα, εἴτε πλοῖον, εἴτε ἅρμα, εἴτε στρατόπεδον, εἴτε ὅ, τι ποτὲ εἴη τὸ κυβερνώμενον ὑπ' αὐτοῦ, — „пияница управникъ и всѣки началникъ на каквото и да е прѣобръща наопаки всичко, било корабъ, било колесница, било лагеръ или каквото друго и да е управляваното отъ него" (Στοβαῖος. XVIII, 29). Василий I пакъ въ наставленията си (гл. 25) казва: Συνουσίας τὰς ἐν τοῖς πότοις εὐλαβοῦ· μέθη γὰρ τῇ φρονήσει ἐναντίον τι χρῆμα καὶ πολέμιον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ὑπὸ τοῦ οἴνου τυραννηθῇ, ταὐτόν τι πάσχει τοῖς φαύλοις ἡνιόχοις, οἳ τὸ ἅρμα κυβερνᾶν ἀδυνατοῦντες, καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἵππους ὧδε κἀκεῖσε παραφέρουσι, καὶ γέλωτα τοῖς ὁρῶσι μέγιστον ἐμποιοῦσιν. Οὕτω δὲ πασχούσης τῆς διανοίας, ἀνάγκη καὶ τὴν ψυχὴν πολλὰ σφαλλομένην διατελεῖν, — „пази се отъ събрания за пиене. Защото пиянството е нѣщо противно и враждебно на благоразумието. Защото, когато умътъ падне подъ насилието на виното, тогава той страда, както лошитѣ колари, които, като не могатъ да управляватъ колата, каратъ и себе си и конетѣ тукъ-тамъ и причиняватъ на зрителитѣ голѣмъ смѣхъ. Като страда така разумътъ, безъ друго и душата ще прави много грѣшки". Тази мисъль е близка съ слѣднята на Исократа: Μάλιστα μὲν εὐλαβοῦ τὰς ἐν τοῖς πότοις συνουσίας· ἂν δέ ποτέ σοι συμπέσῃ καιρός, ἐξανίστασο πρὸ μέθης· ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ὑπὸ οἴνου φθαρῇ ταὐτὰ πάσχει τοῖς ἅρμασι τοῖς τοὺς ἡνιόχους ἀποβάλλουσιν· ἐκεῖνά τε γὰρ ἀτάκτως φέρεται, διαμαρτόντα τῶν εὐθυνούντων, ἥ τε ψυχὴ πολλὰ σφάλλεται διαφθαρείσης τῆς διανοίας, — „най-много се пази отъ срѣщитѣ за пиене. Ако нѣкога попаднешъ на такава, стани, прѣди да се опиешъ. Защото, когато умътъ се изхаби отъ виното, страдае, както колесницитѣ, които изгубятъ коларитѣ. Защото, както колесницитѣ, като нѣма кой да ги управлява, се носятъ безчинно, така и душата много грѣши, когато се поквари разумътъ" (πρὸς Δημον. § 4).

§ 98. — 193) Γύμναζε σεαυτὸν πόνοις ἑκουσίοις, ὅπως ἂν δύναιο καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπομένειν. — „упражнявай се въ самоволни трудове, за да можешъ да понесешъ и неволнитѣ" (Ἰσοκρ. πρὸς Δημον. § 4).

§ 99. — 194) Такова е и изречението на Теофраста: Αἰδοῦ σαυτόν, καὶ ἄλλον οὐκ αἰσχυνθήσῃ, — „срамувай се отъ себе си, и нѣма да се срамишъ отъ другиго". Демокритъ пъкъ философъ казва: Φαῦλον, κἂν μόνος ᾖς μήτε λέξῃς, μήτ' ἐργάσῃ· μάθε δὲ πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων σεαυτὸν αἰσχύνεσθαι, — „ако и да си самичакъ, нито казвай, нито прави нѣщо лошо. Научи се да се срамувашъ отъ себе си много повече, отколкото отъ другитѣ" (Στοβαῖος 31).

§ 100. — 195) Споредъ Плутарха, хулата е по-тежка отъ повредата (οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον ἢ πράξεων πονηρῶν ἀνιᾶσθαι πεφύκασιν οἱ πολλοί. Χαλεπώτερον γὰρ ὕβριν ἢ βλάβην φέρουσιν. Καὶ τὸ μὲν ἀμύνασθαι δι' ἔργων, ὡς ἀναγκαῖον, δέδοται τοῖς πολεμίοις· αἱ δὲ βλασφημίαι περιουσίᾳ μίσους ἢ κακίας γίνεσθαι δοκοῦσιν. — „вродено е на повечето хора да се наскърбяватъ повече отъ думи, отколкото отъ лоши дѣяния. Защото по-мъчно понасятъ хула, отколкото повреда. Да се брани човѣкъ съ дѣла, като нѣщо нужно, е допуснато на враговетѣ, но хулитѣ, вижда се, да сѫ изблицъ на омраза и злоба (Живота на Тимолеонта § 32, изд. на Кораи).

§ 101. — 196) Исократъ като изобличавалъ съгражданитѣ си въ това, че се радвали на шегобийцитѣ и сѫ ги наричали остроумни, напомнюва имъ скромното минало поведение на старитѣ, които такивато считали за злочести (глупави). Καὶ τοὺς εὐτραπέλους δὲ καὶ σκώπτειν δυναμένους, οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν, ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον· — „и шегобийцитѣ, и ония, на които прилѣга да се присмиватъ, наричани сега остроумни, тѣ — старитѣ — сѫ ги имали за злочести“ (Ἀρειοπαγ. § 18; вж. и бѣл. на Кораи).

§ 103. — 197) Поправката е наша вмѣсто ὅσαι, както е у Монтакуция и Migne'я. — 198) Така е постѫпилъ Аристидъ, който въ надвечерието на сражението при Платея изловилъ мнозина възбунтувани именити атиняни и така спасилъ цѣла Гърция отъ голѣма опастность (Πλούταρχος, животътъ на Аристида § 13. издан. на Кораи).

§ 104. — 199) За тия двѣ нѣща примѣръ ни е далъ Дионисий, сиракузкиятъ тиранинъ, за когото Плутархъ разказва (въ живота на Тимолеонта § 1), че, слѣдъ като е билъ сваленъ отъ властьта той: Ἔτει δεκάτῳ ξένους συναγαγών, καὶ τὸν τότε κρατοῦντα τῶν Συρακουσίων Νυσσαῖον ἐξελάσας, ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν, καὶ καθεστήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πώποτε τυραννίδων ἀπολέσας, παραλογώτερον δ' αὖθις ἐκ φυγάδος καὶ ταπεινοῦ τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμενος, — „на десетата година Дионисий събралъ наемници чужденци, изгонилъ тогавашния владѣтель на сиракузцитѣ, Нисей, взелъ пакъ работитѣ въ рѫцѣтѣ си и станалъ наново тиранинъ. И така той, неочаквано катурнатъ отъ една слаба сила, изгубилъ величайшето отъ сѫществувалитѣ нѣкога тиранства, а още по-неочаквано отъ доленъ бѣглецъ смогналъ пакъ да стане господарь на ония, които го бѣха изгонили.

§ 105. — 200) Това въ наставленията на Василия I (гл. 38) се казва така: Ἴσθι, τέκνον ἐμόν, ὡς οὐδὲν ὁ βίος οὗτος ἔχει τὸ στάσιμον, οὐδὲ τὸ βέβαιον, ἢ ἀμετάβλητον· ἄλλοτε γὰρ ἄλλως ἀμείβει τὰ πράγματα καὶ τροχοῦ δίκην κυλιομένου τὰ μὲν ἄνω φέρεται κάτω, τὰ δὲ κάτω φέρεται ἄνω. Δι' ὃ μήτε εὐτυχίαις ἐπαίρου, μήτ' ἐν ταῖς δυστυχίαις καταφέρου· ἀλλ' ἔσο κατ' ἄμφω σταθερὸς καὶ ἀμετάπτωτος, μόνῳ τῷ καλῷ σπουδάζων, τὰ δ' ἄλλα προσανατιθεὶς τῷ Θεῷ, — „знаи, мое чедо, че тоя животъ нѣма нищо постоянно или неизмѣнно. Защото работитѣ въ разни врѣмена различно се измѣнятъ и като едно колело, което се търкаля, горнитѣ слизатъ долу и долнитѣ се дигатъ нагорѣ. Затова нито въ доброчестинитѣ си се прѣвъзнасяй, нито въ злочестинитѣ си отпадай, но бѫди и въ двѣтѣ положения твърдъ и непоклатенъ, като се грижишъ само за доброто, а другото като възлагашъ на Бога“. — И двѣтѣ изражения сѫ казани споредъ писаното отъ Исократа: Νόμιζε μηδὲν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον· οὕτω γὰρ οὔτ' εὐτυχῶν ἔσῃ περιχαρής, οὔτε δυστυχῶν περίλυπος. Χαῖρε μὲν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ λυποῦ μετρίως ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις τῶν κακῶν· γίγνου δὲ τοῖς ἄλλοις μηδ' ἐν ἑτέροις ὢν κατάδηλος. Ἄτοπον γὰρ τὴν μὲν οὐσίαν ἐν ταῖς οἰκίαις κρύπτειν, τὴν δὲ διάνοιαν φανερὰν ἔχοντα περιπατεῖν, — „считай, че нищо човѣшко не е трайно. Защото така, нито кога си щастливъ, ще бѫдешъ

чрезмѣрно радостенъ, нито кога си нещастенъ, ще бѫдешъ прѣскърбенъ. Радвай се на доброто, което ти се случи, и тъжи умѣрено за злото, което ти стане. Не се откривай на другитѣ, дори и когато се намирашъ въ злочестини. Защото е неумѣстно имането си да крие шъ въ кѫщи, а мислите си да имашъ открити и да ходишъ" (πρὸς Δημ. § 1). — Атинянинътъ Солонъ твърдѣ мѫдро прѣдставилъ на лидийския царь Креза измѣнчивостьта, непостоянството и нетрайностьта на човѣшкитѣ работи. Защото, когато изброилъ нѣколко души щастливци, безъ да споменува между тѣхъ и неговото име, билъ запитанъ отъ него така: Ὦ ξεῖνε Ἀθηναῖε· ἡμῖν δὲ ἡμετέρη εὐδαιμονίη οὕτω τι ἀπέρριπται εἰς τὸ μηδέν, ὥστε οὐδὲ ἰδιωτέων ἀνδρῶν ἀξίους ἡμᾶς ἐποίησας. — „о приятелю атинянино, а нашето щастие толкова вече е прѣзрѣно като нищо и никакво, че не ни имашъ за равни съ частни лица?" Тогава Солонъ далъ на глупавия Крезъ тоя мѫдъръ отговоръ: ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερὸν καὶ ταραχῶδες, ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπήιων πραγμάτων περί: ἐν γὰρ τῷ μακρῷ χρόνῳ πολλὰ μέν ἐστι ἰδεῖν, τὰ μή τις ἐθέλει, πολλὰ δὲ καὶ παθεῖν. οὕτω οὖν, ὦ Κροῖσε, πᾶν ἐστι ἄνθρωπος συμφορή. Ἐμοὶ δὲ σὺ καὶ πλουτέειν μὲν μέγα φαίνεαι, καὶ τυραννεύς εἶναι πολλῶν ἀνθρώπων· ἐκεῖνο δέ, τὸ εἴρεό με, οὔκω σε ἐγὼ λέγω, πρὶν ἂν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι . . . σκοπέειν δὲ χρή παντὸς χρήματος τὴν τελευτήν, κῇ ἀποβήσεται, πολλοῖσι γὰρ δὴ ὑποδέξας ὄλβον ὁ θεὸς προρρίζους ἀνέτρεψε. — „о, Крезе, питашъ ме за човѣшки работи, когато азъ зная, че всички богове сѫ завистливи и непостоянни. Защото прѣзъ дългото врѣме човѣкъ може да види много нѣща, които не желае, и много нѣща да прѣтърпи . . . Така, о Крезе, всѣки човѣкъ е цѣла злочестина. Ти, наистина, ми се видишъ, че си много богатъ и царь си на много хора. Ала нѣма да ти кажа, че си такъвъ, какъвто ме питашъ, прѣди да се науча, че си свършилъ добрѣ . . . Защото трѣба да се разглежда, кѫдѣ ще достигне краятъ на всѣко нѣщо. Защото Богъ изъ коренъ катурналъ мнозина, на които е далъ щастие". Крезъ тогава отпратилъ прѣзрително мѫдрия атинянинъ, който му казалъ благоразумни думи: κάρτα δόξας ἀμαθέα εἶναι, ὃς τὰ παρεόντα ἀγαθὰ μετεῖς τὴν τελευτὴν παντὸς πράγματος ὁρᾷν ἐκέλευεν. — „като смѣталъ, че той билъ много невѣжа, защото, безъ да вземе въ внимание настоящитѣ блага, кавѣлъ да се гледа краятъ на всѣко нѣщо". Но по-късно, когато се обърнали работитѣ му, и прѣдстояло да бѫде хвърленъ на огънь по заповѣдь на Кира, тогава разбралъ, че реченото отъ Солона: ὡς οἱ εἴη σὺν θεῷ εἰρημένον, τὸ μηδένα εἶναι τῶν ζωόντων ὄλβιον. — „било казано по Божие внушение, какво никой живъ човѣкъ не е щастливъ," и като извикалъ три пѫти името на Солона, и себе си избавилъ отъ смърть, и побѣдителя Кира научилъ, че всичко човѣшко е измѣнчиво, непостоянно и нетрайно (Ἡρόδοτος, I, 32 и 86). — 201) Думата καὶ ἐγκοῦσθαι я нѣма у Баснагия и у Migne'я.

§ 107. — 202) Т. е положилъ всичкитѣ си усилия, за да отмѣни нововедението. Странно е, че Монтакуции намира тоя параграфъ забъркан и съ блѣдни. Особено за думитѣ ἕκαστος и πᾶς ἀνήρ бѣлѣжи, че били заваленн и неправилни. Ала споредъ мене въ текста всичко стои добрѣ. Писательтъ съвѣтва да се отбѣгватъ нововедениятa като опасни. Защото, както неочаквано извършенитѣ, така и постепенно вмъкналитѣ се новости, напѫти прѣуспѣватъ, напѫти обаче ставатъ причина за смущения. Затова, или не трѣба да се правятъ нововедения, или, въ случай на нужда, да се прѣдприематъ съ внимание, като се взима за примѣръ миналото и направеното въ подобни обстоятелства. — 203) Монтакуции съвѣтва да се пише въ именителенъ падежъ ἡ καινοτομία и въ такъвъ случай мисъльта ще бѫде: нововедението не може нито единъ день да трае. Ако остане текстътъ, както си е, изречението означава слѣдното: всѣкой възбуденъ не е ималъ търпѣние и единъ дори день да постоянствува на нововедението. — 204) Тази форма на прилагателното ἠρεμής не е обикновена у добритѣ писатели. Обикновено това при-

лагателно се срѣща ἡρεμαῖος и ἥρεμος. Намира се и сравнителна степень ἡρεμέστερος у Ксенофонта: ἡρεμέστεροι γίγνονται στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας — „ставатъ по-спокойни, като се лишатъ отъ това желание“ (Κύρ. Παιδ. VII, 5, 63). Срѣща се и въ нарѣчие: πότερον ἂν εἴη ἡρεμαιότερος ἔχειν τὰ ἐνθάδε καινῆς ἀρχομένης (други пишатъ γενομένης) ἀρχῆς, ἢ τῆς εὐθείας καταμενούσης, — „кога биха били по-спокойни тукашнитѣ работи, когато властьта е нова, или когато остане обикновената“ (пакъ тамъ, III, 1, 30).

§ 109 — 205) Ясно доказателство на това е станалото наскоро въ Гърция. Когато началникътъ се лишилъ отъ потрѣбното благоволение на поданицитѣ си, оржжието на властьта по-скоро е било обърнато противъ омразната власть, отколкото противъ възбунтувалитѣ се поданици. И една само дума бѣ достатъчна да отдалечи отъ Гърция онозгоза, които се надѣвалъ да опре властьта не върху благосклонностьта на поданицитѣ, а върху оржжието. Това е то Евангелското: „вземи своето и си иди“.

§ 113. — 206) Съ сжщитѣ думи се свършва съвѣтътъ по това въ наставленията на Василия I (гл. 65): Τὰς δ' ἐπὶ ταῖς νίκαις πανηγύρεις ἀνατίθει μόνῳ τῷ Θεῷ εὐχαρίστως, ἵνα καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις δυστυχῶν καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις εὐτυχῶν, τὸ ἄνθρωπος εἶναι μὴ ἀπολέσῃς, — „тържествата за побѣда възлагай съ благодарность на Бога, та, било като бѣдствувашъ въ врѣме на щастие, било като добрувашъ въ врѣме на злочестини, да не забравяшъ, че си човѣкъ“.

§ 114. — 207) Вижъ това, което казахме въ началото на първия параграфъ. — 208) Паралелна съ това е 41-та глава отъ наставленията на Василия I, които гласи така: Πολλοὶ βασιλεῖς τὰ βασίλεια ταῦτα παρῴκησαν· ἀλλ' ὀλίγοι τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν κατῴκησαν. Σπούδαζε οὖν, τέκνον ἠγαπημένον, μὴ μόνον ταύτην τὴν βασιλείαν κατοικεῖν διὰ τῆς τῶν τρόπων καλοκαγαθίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομῆσαι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἀγαθοεργίας· σήμερον γάρ εἰσι τὰ βασίλεια σά, καὶ αὔριον ἔσονται οὐ σά· μετὰ δὲ τὴν αὔριον ἕτερον, καὶ τὴν μετ' ἐκείνην τοῦ μετ' ἐκεῖνον ἔσται· οὐκ εἰσὶν οὐδέποτε οὐδενός· οἱ γὰρ πολλοὺς ἀμείβουσι τοὺς δεσπότας, οὐδεν' ἄρα τῶν γηΐνων ἔχουσι δεσπότην. Ἔπι οὖν μεταδῆναι χρὴ τῆς ἐντεῦθεν ἐξουσίας, ἐπεύσωμεν ἀμείψασθαι δι' ἀρετῆς τὴν ἐκεῖθεν βασιλείαν, ἥτις μόνη τὸ ἀθάνατον κέκτηται καὶ ἀδιάδοχον· τὰ δ' ἄλλα πάντα ῥεῖ καὶ παρέρχεται. — „много царе са живѣли въ тия царски дворци, но малцина сж се поселили въ небесно царство. Труди се, прочее, чадо възлюблено, не само тукашното царство да управишъ съ добритѣ си обноски, но и да наслѣдишъ небесното съ добродѣтели. Защото царскитѣ дворци днесъ сж твои, но утрѣ нѣма да бждатъ твои. Слѣдъ утрѣшния день ще бждатъ на другиго, а въ други день на онозгози, който ще дойде слѣдъ него, така че тѣ не сж на никого. Защото, ако промѣняватъ много стопани, това ще каже, че тѣ нѣматъ истински стопанинъ. Понеже, прочее, ще трѣба да напуснемъ тукашната власть, затова нека побързаме да я замѣнимъ чрѣзъ добротворството съ царството отвждъ, което само е безсмъртно и безъ наслѣдникъ, а всичко друго тече и прѣхожда“. Изобщо всички увѣщания, които съдържатъ Василиевитѣ наставления и настоящето послание, сж събрани, както се види, отъ съчиненията на Соломона, на Иисуса Сирахъ и на Исократа. Че тѣ сж работа на една ржка, това лесно всѣки разбира отъ сравнението, което направихме прѣзъ цѣлото послание. Но и писательтъ на казанитѣ наставления самъ, като иска да покаже нѣкакъ извора, отъ който е черпалъ, прилага това послѣдне наставление съ слѣднитѣ думи: Ἵνα δέ σου τὸ ἦθος διὰ πάντων κοσμήσῃς, μὴ κατόκνει τὰς τῶν παλαιῶν διεξέρχεσθαι γνώμας· πολλὰ γὰρ ἐν αὐταῖς εὑρήσεις τὰ χρήσιμα· καὶ πλείων πάντων τά τε Σολομώντεια, τά τε Ἰσοκράτεια, εἰ βούλει, καὶ τὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Σιρὰχ διαμελέτα βουλεύματα καὶ διδάγματα, ὡς ἐκεῖθεν καὶ πολιτικὰς καὶ βασιλικὰς ἀρετὰς δυνάμενος ἀναλέξασθαι· τὰ γὰρ ἄλλα

πάντα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς σωτήρια λόγια συναναπνέεσθαί σοι πάντως ἐπάναγκες. Ἐπὰν δὲ τέλειος γένῃ τὴν φρόνησιν, κἀμὲ τὸν βασιλέα, καὶ πατέρα, καὶ παιδευτὴν εὐφρανεῖς, καὶ αὐτὸς τότε νουθετεῖν ἑτέρους ἀξιωθήσῃ, καὶ τὸ οἰκεῖον τέλος, ἄνθρωπος ὤν, μᾶλλον ἐπιγνώσῃ, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀναμάρτητος· οὐδεὶς ἀνθρώπων τὴν τῶν γεγραμμένων διαφεύξεται κρίσιν· οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τοῦ βίου τὸ ἄδηλον τέλος. „За да украсишъ съ всичко нрава си, да не те мърси да изучвашъ мнѣнията на древнитѣ. Защото въ тѣхъ ще намѣришъ много полезни работи. Най-много прѣговаряй съвѣтитѣ и поученията на Соломона, на Исократа, ако искашъ, и на Инсуса Сирахъ, тъй че отъ тѣхъ ще можешъ да си извлѣчешъ добродѣтели, подобаващи на гражданинъ и на царь. Всичкитѣ други спасителни словеса на боговдъхновеното Писание по необходимость, безъ друго, ще ти помагатъ. Когато станешъ съвършенъ по разумъ и мене, царя и баща, и възпитатель ще зарадвашъ, и ти самъ тогава ще бѫдешъ достоенъ да съвѣтвашъ другитѣ и, бидейки човѣкъ, ще съзнаешъ по-добрѣ своето назначение, че никой човѣкъ не е безгрѣшенъ; никой човѣкъ нѣма да избѣгне сѫда за стореното въ живота; никой човѣкъ не знае неизвѣстния край на живота“.

Притурка

Прѣдварителна бѣлѣжка

Въ вѣковната борба, която сѫ водили римскитѣ папи противъ Източната православна църква за надмощие и първенство, има твърдѣ остъръ епизодъ, който е прѣдшествувалъ и, може да се каже, ускорилъ окончателното скѫсване на сношенията между Западната и Източната църкви. Този епизодъ е спорътъ, който се бѣ породилъ между тѣхъ въ IX. столѣтие по въпроса, подъ чие вѣдомство трѣбвало да остане България въ църковно отношение. Важностьта на тоя споръ може да се разбере отъ това, дѣто, макаръ и да сѫ се изминали отъ тогава цѣли единадесеть и повече столѣтия, римскиятъ папа и до днесъ не прѣстава да мечтае, че най-послѣ ще постигне желанието си, и България ще му се покори. Не отдавно той се утѣшаваше съ надеждата, че вѫдицата, която била хвърлена противъ волята му, ще привлѣче цѣлия български народъ въ водитѣ, дѣто плува управляваниятъ отъ него корабъ на Западната църква.

Отъ първото сблъскване за България между двамата противника — римския папа и прѣдставителя на Източната църква, цариградския патриархъ, — останалъ е единъ документъ, въ който се проявява въ най-голѣма степень дълбоката ученость и несъкрушимата духовна мощь на патриархъ Фотия. Това е окрѫжното послание, съ което тоя цариградски патриархъ бѣ поканилъ прѣзъ 867 год. прѣдстоятелитѣ на източнитѣ църкви да се събератъ на съборъ въ Цариградъ, за да разгледатъ и се произнесатъ за нововеденията на Римската църква изобщо и въ частность за поведението на ней-

нитѣ пратеници въ България прѣзъ 866 г. Понеже тоя документъ се намира въ тѣсна свръзка съ дѣйностьта на Фотия и съ българския църковенъ въпросъ въ IX. столѣтие и има не малко значение за нашата църковна история, ние се взехме да прѣведемъ на български и това знаменито послание.

Прѣводътъ е направенъ по грѫцкия текстъ въ изданието на Ив. Валетта Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολαί, 1864, № 4, стр. 165—181, къмъ който прибавихме и нѣколко бѣлѣжки.

Окржжно послание на цариградския патриархъ Фотия до източнитѣ патриарси александрийския и другитѣ,

въ което се разглеждатъ нѣкои въпроси както и това, че не трѣба да се казва, какво Духътъ изхожда отъ Отца и Сина, а отъ Отца само.

—

1. Нѣмалъ е, както се види, лукавиятъ насита на злини, нито е турилъ край на измислицитѣ и кознитѣ, които отъ самото начало се заловилъ да устроява противъ човѣшкия родъ. Но прѣди пришествието по плъть на Владиката Христа той съ безброй мамилá е подчинилъ човѣка, като го подвелъ да върши дѣла непристойни и беззаконни и чрѣзъ тѣхъ е добилъ пълна насилническа власть върху него, а сетнѣ не прѣстаналъ съ безбройни заблуди и примамки да спъва и увлича ония, които му се покоряватъ. На това се дължи явяването на Симоновци, [1]) на Маркиоповци, [2]) на Монтановци, [3]) и на Манентовци, [4]) отъ това се умножили многовиднитѣ и многообразнитѣ богоборчески ереси. Оттукъ произлѣзли Арий [5]) и Македоний, [6]) Евтихий [7]) и Диоскоръ [8]) и останалата чета на нечестивцитѣ, противъ които били свикани свещенитѣ седемъ вселенски събори и се събрали помѣстнитѣ събрания на свещенитѣ и богоносни мѫже, които съ духовенъ мечъ изъ коренъ изсѣкли врѣднитѣ издънки на нечестието и помогнали да изникне чисто посѣтото въ църковната нива.

2. Като изчезнаха тия ереси и се забравиха, и не ставаше вече дума за тѣхъ, благочестивитѣ хранѣха блага и дълбока надежда, че не ще да има вече изобрѣтатели на нови злочестиви учения, защото всичко, което лукавиятъ се опита да направи, се обърна противъ замислитѣ му. Тѣ се надѣваха още, че нѣма да се явятъ защитници и покровители на синодално осѫденитѣ вече еретици, защото, прѣдъ наказанието и провалата на послѣднитѣ, желающи да имъ подражаватъ ще се стѫписватъ. Така като размишляваха и се надѣваха благочестивитѣ, бѣха спокойни. Това настроение се проявяваше най-много въ Цариградъ, дѣто много неочаквани нѣща бѣха постигнати съ божия помощь, и много народи, като се отрекоха отъ прѣдишната си мерзость, се научиха да прославятъ заедно съ насъ общия на всички Създатель и Творецъ. Защото Цариградъ, като отъ нѣкое високо мѣсто, спуща теченията на православието и разлива до краищата на вселената чисти струитѣ

на благочестието и съ догмитѣ, като съ рѣка, полива тамошнитѣ души, които отколѣ изсъхнали отъ пека на нечестието и на своеволното благочестие и, обърнати въ пуста и безплодна цѣлина, но оросени съ дъжда на учението, дадоха изобиленъ плодъ во Христа. Защото живущитѣ въ Армения, които бѣха обладани отъ нечестивото учение на Яковититѣ, [9]) и отъ врѣмето на Халкидонския многолюденъ и свещенъ съборъ на отцитѣ ни насамъ се държаха дръзко къмъ правата проповѣдь на благочестието, съ оказаната намъ отъ Вашитѣ молитви помощь, можаха да отхвърлятъ онази голѣма заблуда. И днесь Арменската земя изповѣдва чисто и православно християнската вѣра, гнуси се, като Съборната църква, отъ Евтихия и отъ Севера, [10]) отъ Диоскора, отъ противницитѣ на благочестието Петровци, [11]) отъ Юлияна изъ Аликарнасъ, [12]) и отъ многовиднитѣ имъ послѣдователи и ги е прѣдала на неразрѣшимитѣ узи на проклятието.

3. Но и българитѣ, народъ варварски и христоненавистенъ, станаха толкова много наклонни къмъ богопознание и питомность, че като се отказаха отъ отеческитѣ си бѣсове и оргии и отхвърлиха заблудата на еллинското суевѣрие, по чуденъ начинъ се прѣсадиха на християнската вѣра.

4. Но, о помисълъ и дѣяние пълни съ лукавство, завистъ и безбожие! Тоя разказъ, който би трѣбвало да бѫде прѣдметъ за радостни извѣстия, дава мѣсто на тѫга, защото радостьта и веселието се обърнаха въ скръбь и сълзи. Нѣмаше още двѣ години, откакъ тоя народъ бѣше захваналъ да почита християнската вѣра, когато мѫже злочестиви и отвратителни (съ какво друго име би могълъ да ги наименува единъ благочестивъ човѣкъ), мѫже отъ мракъ изпъкнали (защото били рожби на западнитѣ страни), уви! Какъ да разкажа останалото! Тѣ, като нѣкоя мълния, или тръсъ, или силна градушка, или, за да се изразя подобрѣ, като нѣкой вепъръ, се нахвърлиха противъ наскоро утвърдения въ благочестие и новоустановенъ народъ, и съ нозѣ и зѫби, т. е. съ примѣри отъ срамно поведение и съ изопачени догми, доколкото имъ допущаше смѣлостьта, изпоядоха и опустошиха възлюбения и новосаденъ Господенъ виноградъ (Псал. 79, 14). Защото се изхитриха да развратятъ българитѣ и да ги отстранятъ отъ правитѣ и чисти догми и отъ непорочната християнска вѣра.

5. И най-напрѣдъ противъ закона ги накараха да постятъ въ сѫбота. Но знае се, че едно дори малко незачитане на това, което ни е прѣдадено, става причина да се прѣзира цѣлата догма. Освѣнъ това, откръснаха отъ поститѣ първата недѣля и имъ позволиха прѣзъ нея да пиятъ млѣко, да ядатъ сирене и да се лакомятъ за други подобни ястия. По-нататъкъ, като имъ отвориха широкъ пѫтя на закононарушенията и ги отбиха отъ правия и царски пѫть, тѣзи, които направиха много дѣвойки да бѫдатъ жени, безъ да иматъ мѫже, а много жени да хранятъ дѣца, добити отъ незнайни бащи, [13]) тѣ подсториха българитѣ да се гнусятъ и отвръщатъ отъ истинскитѣ божии свещеници — отъ презви-

ритѣ, които се отличаватъ съ законенъ бракъ, — и по тоя начинъ посѣха въ България обработванитѣ отъ Манеса сѣмена и съ припосѣвани плѣвели похабиха душитѣ, въ които наскоро бѣше покарало сѣмето на благочестието.

6. При това тѣ не се ужасиха повторно да миропомажатъ миропомазанитѣ вече отъ презвитери, като прогласиха себе си за епископи и чудовищно говорѣха, че извършеното отъ презвитери миропомазание било безполезно и се извършвало напразно.

7. Но има ли човѣкъ, който да е чулъ такава глупость, каквато безъ да трепнатъ сѫ извършили тия безумци, като помазаха помазанитѣ вече съ миро и по тоя начинъ обърнаха прѣестественитѣ и божествени християнски таинства въ крайно пустословие и ги направиха прѣдметъ за голѣмъ присмѣхъ? Такава е тя мѫдростьта на дѣйствително непосветенитѣ. Не е позволено, казватъ, на свещеници да освещаватъ съ миро кръщаванитѣ. Защото по законъ това било прѣдоставено само на архиереи. Отъ кѫдѣ е тоя законъ? Кой е законодательтъ? Кой отъ апостолитѣ? Отъ светитѣ отци ли нѣкой? Отъ съборитѣ ли нѣкой? дѣ и кога свиканъ? Кои сѫ участвували въ него? Не е ли позволено на свещеникъ да полага на кръщаванитѣ печата на мирото? Ако е така, той не бива нито да кръщава, нито дори да се ржкополага, та да не бѫде половинъ свещеникъ, а съвършено да се изхвърли въ реда на неосветенитѣ. Свещеникътъ извършва свещенодѣйствието на тѣлото и кръвьта на Владиката Христа и чрѣзъ тѣхъ освещава ония, които отколѣ сѫ похристиенчени. Какъ тогава той нѣма да освети съ миропомазване новопокръстенитѣ? Свещеникътъ кръщава и извършва очистителенъ даръ за кръщавания. Какъ тогава ще го лишишъ отъ правото да огради и постави печатъ на извършеното отъ него очистване? Отнимашъ ли му печата, въ такъвъ случай не му позволявай нито да служи на дара, нито да освещава нѣкого съ него, та по тоя начинъ твоятъ свещеникъ да остане украсенъ съ празни само имена, а ти да изпъкнешъ върховенъ епископъ и началникъ на лика, на който и той принадлежи.

8. Ала тѣ не само тия беззакония се осмѣлиха да извършватъ, но, ако има нѣщо, което е връхъ на злинитѣ, и тамъ достигнаха. Защото, при изложенитѣ по-горѣ нелѣпици, тѣ съ криви размишления, съ прибавени думи и прѣголѣма дързость сѫ прѣдприели да прѣправятъ (о козни на лукавия!) и свещения Символъ, който, поради съборнитѣ и вселенски рѣшения, има неопровержима сила, и съ тази цѣль измислиха новото учение, че Духъ Светий изхожда не отъ Отца само, но и отъ Сина.

9. Кой е чулъ нѣкога да се разнесе такъвъ гласъ отъ страна на ония, които сѫ нечествували въ минали врѣмена? Кой християнинъ може да търпи да се въвеждатъ въ Света Троица двѣ причини съ допущане, че Отецъ е причина и на Сина и на Духа, а Синътъ на Духа, и по тоя начинъ да се обръща единоначалието въ двубожие, да се разпокѫсва християнското богословие не-помалко отъ еллинското баснословие и да се охулва достоинството на прѣестествената и единоначална Троица?

И защо би трѣбвало Духътъ да изхожда отъ Сина? Защото, ако изхождането на Отца е съвършено, (а то е съвършено, защото Богъ съвършенъ изхожда отъ съвършенъ Богъ), какво ще бжде изхождането отъ Сина? И защо? Това би било излишно и суетно.

10. При това, ако Св. Духъ изхожда отъ Сина, както отъ Отца, защо да не се ражда и Синътъ отъ Духа, както отъ Отца? Така нечестивцитѣ би имали всичко нечестиво: и мисли, и думи, и не би оставили нищо незасегнато.

11. Вземи въ внимание и това: съ учението, че Св. Духъ изхожда отъ Отца, се признава личното Му свойство. Сжщо съ учението, че Синътъ се ражда, се изповѣдва личното Му свойство. Ако, прочее, Св. Духъ изхожда и отъ Сина, както тѣ блядословятъ, тогава Духътъ на Отца се отличава съ повече лични свойства, отколкото Синътъ. Защото свойство общо на Отца и на Сина ще бжде произлизането отъ тѣхъ (πρόοδος) на Духа, а частно на Духа — изхождането Му (ἐκπόρευσις) отъ Отца, а при това и отъ Сина. Ако Св. Духъ се отличава съ отличия повече отъ ония на Сина, тогава Синътъ би билъ по-близъкъ до сжществото на Отца, отколкото Св. Духъ. И така противъ Св. Духъ ще изпъкне пакъ дързостьта на Македония, който играеше съ тѣхъ (западнитѣ) сжщата роля.

12. Вънъ отъ това, ако всички общи свойства на Отца и на Сина сж безъ друго такива и на Духа, като Богъ, царь, създатель, вседържитель, прѣестественость, простота, безформеность, невидимость и въобще всички други, при това, ако произлизането отъ тѣхъ (πρόοδος) на Духа е свойство общо на Отца и на Сина, тогава Св. Духъ ще изхожда и отъ себе си и ще бжде самъ Той начало на себе си и въ сжщото врѣме причина и причинено (αἴτιον καὶ αἰτιατόν — causa et causatum), — нѣщо, което дори и гръцкитѣ басни не сж измислили.

13. Но, ако е свойствено на Духа само да се отнася (ἀναφέρεσθαι) на различни начала, какъ нѣма да бжде негово само свойство и това, да има многоначално начало?

14. При това, ако тѣ изключватъ Св. Духъ отъ това, чрѣзъ което устроиха на Отца и на Сина ново общение, и, ако Отецъ се свързва съ Сина за общение не посрѣдствомъ нѣкое свойство, а по сжщество, въ такъвъ случай тѣ ограничаватъ Св. Духъ отъ сродството по сжщество.

15. Видишъ ли, че тѣ напразно, или по-добрѣ, за по-лесно ловене на простодушни хора се нарекоха християни? Св. Духъ изхожда отъ Сина! Отъ кждѣ си чулъ това? Кой отъ евангелиститѣ се изрази така? На кой съборъ принадлежи тази хулна дума?

16. Господь Богъ нашъ казва: „Духътъ, който отъ Отца изхожда“ (Иоан. 15, 26), а бащитѣ на това ново злочестиво учение казватъ: „Духътъ, който отъ Сина изхожда“. Кой нѣма да запуши уши, за да не чуе тази прѣголѣма хула? Тя е противна на Евангелието; противопоставя се на светитѣ събори; опровергава блаженнитѣ и свети отци. Атанасия Велики, чутовния по богословието Григория, царската прѣмѣна

на църквата Василия Велики, златнитѣ на вселената уста, дълбочината на мѫдростьта, истинския Златоустъ. И защо ли поменувамъ тогова и оногова? Тази хулна и богоборческа дума е противна на всички съвокупно светии, на пророци, апостоли, иерарси, мъченици и на всички слова на Владиката Христа.

17. Св. Духъ отъ Сина ли изхожда? Но това изхождане сѫщо ли е съ онова отъ Отца или противоположно? Ако е сѫщото, какъ не ставатъ общи личнитѣ свойства, по които само Свята Троица се познава, че е Троица и бива покланяема? Ако пъкъ е противоположно, какъ нѣма да излѣзатъ наявѣ отъ тоя изразъ Манентовци и Маркионовци и да си изплезятъ езика противъ Отца и Сина?

18. При горнето грѣбва да се каже и това: ако е вѣрно, че Синътъ се ражда отъ Отца, а Св. Духъ изхожда отъ Отца и Сина, въ такъвъ случай той — Духътъ — като зависящъ отъ двѣ причини, не може да не е сложенъ.

19. При това, ако Синътъ се ражда отъ Отца, а Духътъ изхожда отъ Отца и Сина, би ли било нововедение въ учението за Духа, ако се кажеше, че отъ него изхожда и друго още нѣщо? та съгласно съ богоборческото имъ мнѣние да се събератъ не три, а четири ипостаси, или, по-точно казано, безбройни, като се допусне, че четвъртата имъ ипостась произвежда друга, а тази послѣдната още една, додѣто тѣ достигнатъ до еллинското многобожие?

20. Освѣнъ казаното по-горѣ би могълъ човѣкъ да вземе въ внимание и това, че ако произлизането (πρόοδος) на Духа отъ Отца способствува за сѫществуване, какво ще ползува Духа изхождението му отъ Сина, когато онова отъ Отца стига за сѫществуване? Никой не би се осмѣлилъ, да каже, че то — изхождането и отъ Сина — допринася нѣщо, което се отнася до сѫщностьта, защото всѣка двойственость и сложность е несъвмѣстима съ блаженното естество на Бога.

21. При това, ако всичко, което не е общо свойство на вседържителната и единосѫщна и прѣестествена Троица, е лично свойство на едно отъ тритѣ лица, а пъкъ извождането (προβολή) на Духа не е общо свойство на тритѣ лица, ще рече, че то е такова само на едно отъ тритѣ лица. Слѣдователно, какво ще кажатъ тѣ? Това ли, че Духътъ изхожда отъ Отца? Но пали тогава ще се отрекатъ отъ любимото си ново учение? Или това, че Св. Духъ изхожда отъ Сина? Въ такъвъ случай, защо не сѫ имали смѣлостьта да открийтъ отъ самото начало всичкото си богоборчество, че не само отдаватъ на Сина извождането на Духа, но че и лишаватъ отъ него Отца? Споредъ всичко това би грѣбвало, като размѣнятъ извождането съ раждането, да изкажатъ чудовищното мнѣние, че не Синътъ отъ Отца, а Отецъ отъ Сина се ражда, и по тоя начинъ тѣ да станатъ началници не на злочестивитѣ, а на лудитѣ.

22. Че мисълта имъ е злочестива и безумна, това става много ясно и отъ слѣднето: понеже всичко, което се съзерцава и се казва за

прѣсветата, съестествена и прѣсѫществена Троица, е или общо свойство на всички, или само на едното отъ тритѣ лица, а извождането на Духа (προβολή) не е нито общо, нито пъкъ, както тѣ казватъ, на едно само отъ тритѣ лица (милостивъ да ни бѫде Господь и на тѣхнитѣ глави да обърне хулитѣ имъ!) слѣдва, че извождането на Духа никакъ не сѫществува у живоначалната и всесъвършена Троица.

23. Като изобличава човѣкъ безбожното имъ мнѣние, при казаното до сега би могълъ да прибави и много още, което границитѣ на едно послание не позволяватъ да се внася въ него, нито да се прилага. Затова горѣизложеното е казано накратко и въ главни черти, а подробнитѣ доказателства и пространното изложение на учението запазваме си правото да прѣдставимъ, ако даде Богъ, на общото събрание.

24. Това нечестиво учение съ други още беззакония сѫ посѣли между българския народъ епископитѣ на мрака. (Тѣ за епископи се величаеха). Мълвата за всичко това достигна до нашитѣ уши. Тежъкъ ударъ ни удари въ сърдцето, като кога види човѣкъ звѣрове и змии да му раздиратъ и разпокѫсватъ прѣдъ очи рожбитѣ. Защото ония, които бѣха положили трудове, мѫки и потъ за възраждане и осъвършенствуване на българитѣ, естествено бѣше да паднатъ съразмѣрно съ старанията си въ непоносима мѫка и жалость при загинването на рожбитѣ имъ.

25. Защото толкова плакахме за случилата се злочестина, колкото се бѣхме прѣизпълнили съ радость, когато ги видѣхме, че се освободиха отъ прѣдишната си заблуда.

26. Ние ги оплакахме и оплакваме и нѣма да дадемъ на очитѣ си сънь и на клѣпкитѣ си дрѣмка (Псал. 131, 4), додѣто не ги вдигнемъ отъ падането и не ги вкараме, доколкото зависи това отъ насъ, въ селението Господне.

27. А новитѣ прѣдтечи на отстѫпването (2 Солун. 2, 3), служителитѣ на противника (2 Солун., 2, 4), повиннитѣ на многократна умирачка, общитѣ пакосници, които подложиха на толкова и такива терзания оня крѣхъкъ и наскоро насоченъ къмъ благочестие народъ, тия измамници и богоборци осѫдихме съ съборна и божествена присѫда. Не опрѣдѣлихме ние сега рѣшението противъ тѣхъ, а изнесохме прѣдвидената въ отколѣ сѫществуващитѣ апостолски и съборни постановления осѫда и я направихме извѣстна на всички.

28. Защото, свойствено на човѣка е не толкова да се прѣдпазва посрѣдствомъ прѣдишни наказания, колкото да се вразумява съ тия, които му сѫ прѣдъ очи. Миналото става достовѣрно, ако се подтвърди отъ настоящето. И така, понеже тѣ упорствуваха въ многообразната си заблуда, затова и ние ги отлѫчихме отъ цѣлото стадо на християнитѣ. Защото и 64-то апостолско правило, като осѫжда ония, които постятъ въ сѫбота, казва така:

29. „Ако би че се намѣри клирикъ, който да пости въ недѣленъ день или сѫббота, съ изключение на една само, да бѫде низверженъ.

Ако би че е мирянинъ, да бѫде отлѫченъ". А 55-то правило на светия шести вселенски съборъ така сѫщо осѫжда западнитѣ, като се произнася така:

30. „Понеже се научихме, че жувущитѣ въ Римъ противъ църковното прѣдание постятъ въ сѫботитѣ на светата четиридесетница, затова св. съборъ рѣши, да има и въ Римската църква непоколебима сила правилото, което казва: Ако би че се намѣри клирикъ, който да пости въ светата недѣля или въ сѫбота, съ изключение на една само, да бѫде низверженъ. Ако би че е мирянинъ, да бѫде отлѫченъ".

31. При това 4-то правило на Гангарския съборъ казва за ония, които се гнусятъ отъ бракъ: „ако би че нѣкой се двоуми да приеме причастие отъ служилъ жененъ свещеникъ, защото не бивало, да бѫде анатема". Сѫщата присѫда е произнесълъ противъ тѣхъ — западнитѣ и шестиятъ съборъ, като е изложилъ слѣднето: „Понеже се научихме, че въ Римската църква се прѣдава като правило, ония, които ще се удостоятъ да се рѫкоположатъ дякони или презвитери, да обѣщаватъ, че нѣма вече да се събиратъ съ съпругитѣ си, затова ние, като слѣдваме да пазимъ древното правило на апостолската точность и редъ, искаме да иматъ и занапрѣдъ сила законнитѣ женидби на свещенослужителитѣ, безъ да скѫсваме тѣхнитѣ връзки съ съпругитѣ имъ или да ги лишаваме отъ взаимнитѣ имъ сношения въ подобаваще врѣме, така че, ако се намѣри нѣкой достоенъ да се рѫкоположи за дяконъ или презвитеръ, не бива да му се прѣпятствува, да се въведе въ тоя чинъ за това, че има законна съпруга, нито да се изисква отъ него да се обѣщае въ врѣме на рѫкоположението, че не ще да има законно сношение съ съпругата си, за да не се намѣримъ принудени да охулимъ съ това узаконения отъ Бога и благословения съ присѫтствието му бракъ, когато гласътъ на Евангелието вика: „тия, които Богъ е съчеталъ, човѣкъ да не разлѫчва" (Мат. 19, 6). Апостолътъ пакъ учи, „женидбата въ всичко е честна и ложето нескверно" (Евр. 13, 4), и „свързанъ ли си съ жена, не искай развързване" (1. Кор. 7, 27). Ако, прочее, нѣкой отъ побуждения, противни на апостолскитѣ правила, се осмѣли да лиши нѣкое отъ осветенитѣ лица, т. е. презвитеръ, или дяконъ, или иподяконъ, отъ съюза и общение съ законната му съпруга, да бѫде низверженъ. Така сѫщо, ако презвитеръ или дяконъ подъ прѣдлогъ на благочестие изпѫди жена си, да бѫде отлѫченъ. Ако пъкъ упорствува, да бѫде низверженъ" (6-и вселенски съборъ, правило 13).

32. За нарушението на първата седмица отъ великия постъ и за повторното миросване на кръстенитѣ и миросанитѣ вече нѣма нужда, мисля, отъ правила, за да бѫдатъ осѫдени, защото самиятъ разказъ за тѣхъ прѣвишава всѣко нечестие.

33. Но дори и да не бѣха се осмѣлили да направятъ нищо отъ казаното по-горѣ, само хулата противъ светия Духъ или по-точно противъ цѣлата св. Троица, по-голѣма отъ която нѣма, само тя стига за бѫдатъ тѣ прѣдадени на безбройни анатеми.

34. Като намираме за благословно да увѣдомимъ и съобщимъ, споредъ древния на църквата обичай, за всичко това на Ваше о Господѣ братство, съвѣтваме и просимъ да ни станете усърдни сподвижници за прѣмахване на тия злочестиви и безбожни въпроси и да не напусните реда, дѣто бащитѣ ни съ дѣлата си Ви прѣдадоха да стоите, но съ голѣма спѣшность и усърдие да изберете и изпратите за свои мѣстоблюстители мѫже, украсени съ благочестие и свещенство, съ слово и животъ, които да прѣдставятъ Вашето лице, та да махнемъ отъ църквата тази новопоявена и вмъкнала се въ нея гангрена на нечестието, а тия, които сѫ побѣснѣли отъ желанието да внесатъ въ крѣхкия и новоустановенъ народъ такъвъ присѣвъ отъ лукавство (да изтръгнемъ отъ коренъ) и съ общо рѣшение да прѣдадемъ на огъня, който трѣба да очакватъ проклетитѣ, споредъ както заповѣдватъ думитѣ Господни.

35. Така като се изгони нечестието и се укрѣпи благочестието, имаме блага надежда, че новоогласеното въ Христа и новопросвѣтеното изпълнение на българитѣ ще се върне пакъ въ вѣрата, която му е прѣдадена. Защото не само тоя народъ е замѣнилъ прѣдишното си нечестие съ вѣрата въ Христа, но и така нареченятъ народъ Росъ, за който многажди мнозина сѫ разгласявали, че по жестокость и кръвожадность надминавалъ всички други и който слѣдъ като е покорилъ околнитѣ народи, и отъ това възгорденъ дигналъ рѫцѣ и противъ римската власть, и той е постѫпилъ сѫщо така. И тѣ замѣниха прѣдишното си еллинско и безбожно вѣрване съ чистата и непримѣсена християнска вѣра, прѣкратиха прѣдишнитѣ си противъ насъ плячкосвания и дръзки нападения и доброволно влѣзоха въ реда на нашитѣ поданици и приятели. И отъ толкова силно желание и отъ ревность за вѣрата се възпламениха, (Павелъ пъкъ вика: „Благословенъ Богъ во вѣки“), та и епископъ и пастирь да приематъ и съ голѣма готовность и усърдие християнската вѣра да обикнатъ.

36. Понеже, прочее, тѣзи народи съ благодатьта на человѣколюбивия Богъ, който иска всички човѣци да се спасятъ и въ познание на истината да дойдатъ (I Тим. 2, 4), се отказаха отъ прѣдишнитѣ си вѣрвания и ги замѣниха съ истинската християнска вѣра, затова, ако и Ваше Братство се пакани ди ни помогне съ готовность и да ни съдѣйствува, за да изсѣчемъ и изгоримъ издънкитѣ, убѣдени сме въ Господа Исуса Христа, истинския нашъ Богъ, че стадото Му още повече ще се умножи и ще се изпълни казаното: „ще Ме познаятъ всички отъ мало до голѣмо“ (Евр. 8, 11) и „по цѣлата земя се разнесе вѣщанието на апостолскитѣ учения и по краищата на вселената словесата имъ“ (Рим. 10, 18; Псал. 18, 5).

37. Трѣбва, прочее, тия, които вмѣсто Васъ ще бѫдатъ изпратени отъ Васъ и ще прѣдставляватъ Вашето свещено и прѣподобно лице, да иматъ властьта, на която Вие въ Духъ Свети станахте наслѣдници, та въ името на властьта на апостолския прѣстолъ да могатъ да говорятъ и дѣйствуватъ безпрѣпятствено по тѣзи и други тѣмъ подобни

въпроси. Защото достигна до насъ отъ италиянскитѣ страни съборно послание, пълно съ неизказани обвинения, които жителитѣ на Италия ни отправятъ противъ тежко обвинения имъ пастирь и многократно ни заклеватъ да не оставяме нито тѣхъ самитѣ тай силно да чезнатъ, притискани отъ такава тежка тирания, нито законитѣ за свещенството да се охулватъ и всичкитѣ църковни постановления на свещенството да се нарушаватъ. Тѣзи обвинения прѣсякаха и по-напрѣдъ въ всеуслишание монаси и презвитери дошли отъ тамъ дѣ бѣха Василий, Зосимъ, Митрофанъ и други, които се оплакваха отъ тази тирания и съ сълзи умоляваха да защитимъ църквитѣ за сега, както казахъ, достигнаха отъ разни лица [14]) писма, пълни съ трагични описания и много плачове. Прѣписъ отъ тѣзи писма, спорѣдъ искането и молбата на просителитѣ, (защото тѣ съ ужасни заклевания и молби помолиха да се разпрати на всички архиереи и апостолски прѣстоли прѣписъ отъ писмата, както ще се разбере отъ прочитането имъ), прибавихме при това наше писмо, та като се събере о Господѣ светиятъ и вселенски съборъ, дано и за тѣхъ се вземе общо рѣшение, угодно на Бога и на соборнитѣ правила, и се въцари дълбокъ миръ въ Христовитѣ църкви.

38. Не канимъ само Ваше Блаженство да дойдете за тази цѣль. Отъ предстоятелитѣ на другитѣ архиерейски и апостолски прѣстоли едни дойдоха вече, а други се очакватъ да пристигнатъ не слѣдъ дълго врѣме.

39. Умоляваме, прочее, Ваше Братство да не стане причина съ бавенето си да се бавятъ и братиѣ. Ви [illegible] то знае, че, ако поради Вашето закъсняване се направи по погрѣшка нѣкое опущение, ще навлѣче на себе си осѫждане не другъ нѣкой, а Вие сами.

40. Намѣрихме за нужно да приложимъ къ [illegible], че трѣбва да се съобщи на цѣлото подвѣдомствено Вамъ изпитание, че святиятъ седми вселенски съборъ трѣбва да се зачисли и тури въ реда на останалитѣ шесть свети и вселенски събори. Защото достигна до насъ мълвата, че нѣкои отъ подвѣдомствени [illegible] престолъ църкви броели до шестия вселенскитѣ събори, а седмия не знаели, и че, макаръ и да зачитатъ и уважаватъ рѣшенията [illegible] отъ всичко друго, но него самия нито признавали още, нито го обявили въ църква, както става съ другитѣ събори, при всичко че и нему навсѣкждѣ се отдава значение равно съ онова на другитѣ.

41. Защото и този съборъ повалилъ величайше злочестие и ималъ за създатели и единомисленици пратеницитѣ на четиритѣ архиерейски прѣстоли. Защото, както е извѣстно, присѫтствували, отъ страна на Вашия апостолски александрийски прѣстолъ, монахъ Тома и дружината му, отъ Иерусалимъ и Антиохия — Иоанъ и дружината му, а отъ древния Римъ Петъръ, всеблаготовѣйниятъ протопрезвитеръ, и другъ още Петъръ презвитеръ, монахъ и игуменъ на близката до Римъ свещена обитель на св. Савва.

42. Слѣдъ като се събрали тѣзи всички заедно съ светѣйшия и триблаженни мжжъ Тарасия, архиепископъ цариградски, чича на нашия баща, се съставилъ великиятъ и вселенски седми съборъ, който тържествено оборилъ злочестието на иконоборцитѣ или христоборцитѣ. Дѣлата на тоя съборъ не бѣ лесно, може би, да Ви се изпратятъ, защото варварскиятъ и иноплемениятъ арабски народъ бѣше завладѣлъ страната Ви. Поради това, ако и да се почитатъ и уважаватъ отъ мнозина тамошни разпоредбитѣ на тоя съборъ, но че сж дѣло негово, това, казватъ, не имъ било извѣстно.

43. Но трѣбва и тоя, (както казахме), заедно съ другитѣ шесть прѣди него събори да се признава за великъ святъ и вселенски. Защото да не постжпвате и вършите така, значи най-напрѣдъ да онеправдавате Христовата църква, като прѣзирате такъвъ великъ съборъ и въ това отношение да скжсвате и нарушавате съюза и връзкитѣ си съ нея, а сетнѣ да способствувате, щото да отварятъ широки уста иконоборцитѣ, отъ злочестието на които добрѣ зная, че Вие се гнусите не по-малко отъ онова на другитѣ еретици. Защото тѣ ще взематъ поводъ да празнословятъ чудовищно, че злочестието имъ е оборено не отъ вселенски съборъ, а съ присжда на единъ само прѣстолъ.

44. За всичко това като внушаваме въ случая приличното, просимъ и братски съвѣтваме въ съборнитѣ си писма и въ всичкитѣ други църковни истории и разисквания да броите и считате и тоя съборъ между светитѣ шесть вселенски събори, като го имате слѣдъ тѣхъ седми по редъ.

45. А Христосъ, истинскиятъ нашъ Богъ, първиятъ и великъ архиерей, който е принесълъ себе си волна жертва за насъ и е пролѣлъ кръвьта си откупъ за насъ, да даде, щото Вашата архиерейска и честна глава да бжде неврѣдима отъ околнитѣ варварски народи, да прѣминете пжтя на живота си спокойно и тихо и да получите съ неизказана радость и веселие горнето наслѣдие, дѣто е жилището на всички веселящи се и дѣто нѣма никаква скърбь, охкание и унинне въ Христа, истинския нашъ Богъ, комуто слава и държава въ вѣковетѣ на вѣковетѣ. Аминь.

По длъжность ние се молимъ за Ваше отеческо прѣподобие. Молимъ да не прѣстанете и Вие да поменувате нашата мѣрность.

Бѣлѣжки.

1. Симонъ Вълхвъ билъ евреинъ отъ островъ Кипъръ, получилъ образование въ Александрия и въ апостолскитѣ врѣмена още се установилъ въ Самария, дѣто се занимавалъ съ магиосничество. Тамъ го срѣщнали апостолитѣ Филипъ, Петъръ и Иоанъ. Като видѣлъ апостолитѣ Петра и Иоана да раздаватъ дароветѣ на Св. Духъ съ полагане ржцѣтѣ си върху повѣрвалитѣ и покръстени християни, Симонъ имъ донесълъ пари, за да дадатъ и нему властьта да раздава Св. Духъ. Но апостолъ Петъръ му казалъ: „паритѣ ти и ти самъ да бждете въ погибель, защото си помислилъ да добиешъ Божия даръ съ пари". Симонъ Влъхвъ се смѣта за родоначалникъ на гностическото учение въ християнската църква.

2. Маркионъ живѣлъ въ II. вѣкъ. Той билъ синъ на синопския епископъ въ Понтъ[1]. Увлѣченъ отъ гностическото учение, той билъ отлъченъ отъ баща си. Въ 150 г. отишелъ въ Римъ запозналь се съ Кердона и заедно съ него разработили сектата си, основата на която билъ дуализмътъ, т. е. признаването на двѣ начала: началото на доброто и началото на злото. Тѣ поддържали, че Христосъ се родилъ и пострадалъ привидно, а не дѣйствително. Тѣ не приемали, че Христосъ се е въплътилъ, защото плътьта произхождала отъ началото на злото. Отъ ненависть къмъ плътьта тѣ осждали брака и не приемали, че тѣлата ще възкръснатъ. Кръщавали само ония, които изповѣдвали, че ще пазятъ въздържание. Задължавали послѣдователитѣ си да не ядатъ месо и да не пиятъ вино.

3. Монтанъ билъ основатель на монтанизма въ II. вѣкъ. Живѣелъ у Ардаба въ Фригия, ималъ се за пророкъ и написалъ много книги, въ които излагалъ своитѣ откровения и ония на двѣ жени Прискилла и Максимилла. Господь, казвалъ той, пожелалъ да спаси човѣцитѣ пръвъ пжть чрѣзъ Моисея, втори пжть чрѣзъ Иисуса Христа, но не можилъ. Затова изпратилъ „утѣшителя", който билъ той самъ и говорѣлъ чрѣзъ Прискилла и Максимилла. Монтанъ не проповѣдвалъ особенно нѣкое учение, но се прѣструвалъ за твърдѣ строгъ, осждалъ втория бракъ и задължавалъ послѣдователитѣ си да пазятъ дълги пости и други служби, които църквата не удобрявала. Монтаниститѣ се наричали и фригийци, а учението имъ „катафригия", т. е. споредъ фригийцитѣ. Монтанизмътъ прѣдизвикалъ голѣми смущения въ църквата, но билъ осжденъ отъ нея. Духътъ на монтанизма отъ врѣме на врѣме изпъква подъ разни форми и въ България. Богомилството въ старо врѣме е една форма отъ него.

4. За Манеса, родоначалника на манихейството, въ християнската църква има двѣ версии. Споредъ едната, той принадлежалъ на ученото персийско съсловие маги (вълхви), приелъ християнството, произведенъ билъ въ презвитерски чинъ въ Агвацъ, но билъ отлъченъ отъ църквата, защото, въ желанието си да примири Зороастровото учение съ християнството, падналъ въ персийския дуализъмъ. Слѣдъ това той успѣлъ да добие благоволението на персийския царь Сапоръ I, но подкопанъ отъ противницитѣ си, прѣзъ 270 г. прибѣгналъ въ Туркестанъ, затворилъ се въ една пещеря, отдѣто, слѣдъ

[1]) Крайната сѣверо-източна область на Мала Азия.

като написалъ истемата [illegible] извѣстно подъ името „Ертенки-М[illegible]“ излѣз[illegible] и се [illegible] [illegible]. Но [illegible] за единъ споръ [illegible] [illegible] [illegible] царъ Варанъ I (277 г.) билъ [illegible] и умъртвенъ.

Споредъ втора версия истинскиятъ основатель на манихейството билъ [illegible] [illegible] [illegible] II. вѣкъ живѣелъ въ Аравия и [illegible] съ Индия и Гандара. Като [illegible] голѣмо богатство, ако съвѣтитѣ на жена си той напустналъ аравийскитѣ пустини и се заселилъ въ Александрия. Като търгувалъ съ Аравия, той се занимавалъ съ разпространенитѣ между индийцитѣ и сиитянитѣ учения. Слѣдъ заселването си пъкъ въ Александрия, изучилъ всичкитѣ елински системи и християнството, челъ книги за гностицизма и се прѣдалъ на магйосничество, което е имало много послѣдователи въ Египетъ. Той повѣрвалъ, че е призванъ да бъде начаникъ на една голѣма религиозно-философска школа, та написалъ четири книги „за таинствата“, „за главитѣ“, „за Евангелието“, „за съкровищата“. За помощникъ на тази своя работа ималъ роба си и ученикъ Теревинтъ. Скитътъ помислилъ, че ще може да привлѣче въ учението си християнскитѣ учители отъ Палестина, та затова ходилъ тамъ да проповѣдва, но като не сполучилъ, умрѣлъ.

Робътъ му Теревинтъ обсебилъ книгитѣ и богатството на господаря си и забѣгналъ въ Вавилония, дѣто взелъ името Будда, за да не бъде улоренъ, ако би че вдовицата на господаря му го потърси, за да вземе състоянието на мжжа си. Въ Вавилония Теревинтъ се помжчилъ да привлѣче служителитѣ на Митра, но не успѣлъ.

Будда се установилъ въ дома на една вдовица, която имала единъ младъ робъ на име Кубрикъ. Слѣдъ смъртьта на Будда, наслѣдила го хозяйката му, а нея — Кубрикъ. Послѣдниятъ билъ посветенъ въ учението на скита и на Будда и, слѣдъ като наслѣдилъ книгитѣ и богатството имъ, заловилъ се да изпълни намѣренията на скита и съ тази цѣль основалъ една религиозно-философска школа. Първата му стжпка въ тази посока било да промѣни името си и отъ Кубрикъ се наименовалъ Манне. Въ това име послѣдвателитѣ съгледвали едно таинствено значение, защото намѣрили, че имало връзка съ „манна“ или небесната храна, паднала отъ небето за човѣцитѣ. Но гърцитѣ отхвърлили едната буква *н* и, като прибавили на края на думата *с* нарекли го Манесъ, т. е. бѣсенъ, лудъ или манихей, като правили натѣкване на разпространяваното отъ него безумно учение.[1]) Манесъ, като се снабдилъ съ християнски книги, помжчилъ се да даде на учението на учителитѣ си християнски видъ, затова ту се прѣдставлявалъ за Христосъ, ту пъкъ увѣрявалъ, че билъ утѣшитель, изпратенъ отъ Христа. Като привлѣкълъ нѣколко ученици и избралъ измежду имъ 12 души по примѣра на Иисуса Христа и се хвалѣлъ, че може да прави чудеса, осмѣлилъ се да обѣщае на персийския царь, че ще да излѣкува сина му, който билъ тежко боленъ. Но, понеже болникътъ умрѣлъ, царьтъ възрзалъ Манеса съ вериги и го хвърлилъ въ тъмница. Той обаче убилъ тъмничара и забѣгналъ въ Месопотамия. Когато билъ тукъ, чулъ, че въ Каскаръ живѣелъ единъ християнинъ на име Маркелъ, прочутъ въ тамошнитѣ мѣста по своето благочестие и добритѣ си дѣла. Манесъ сторилъ намѣрение да привлѣче Маркела и чрѣзъ него да разпространи учението си. Но той срѣщналъ въ лицето на каскарския епископъ Архелая противникъ силенъ и добрѣ приготвенъ, за да изобличи и обори

[1]) Манихей, споредъ сини, била дума съставена съ гръцкитѣ μανία и ζεύ, отъ които първата значи лудость, а втората работникъ. Споредъ тоа Манихей означава човѣкъ, който разпространява лудость. Другиятъ обаче твърдятъ, че думата Манихей била персийска и значела рѣзъ, духъ.

основно учението му, а така сѫщо да открие и миналото му. Жителитѣ на Кескарь рѣшили да го уловятъ и прѣдадатъ на персийския царь, който го прѣслѣдвалъ. Манесъ сполучилъ да избѣгне и билъ уловенъ въ селото Арабионъ и прѣданенъ на персийския царь, който заповѣдалъ да го отерятъ живъ, и тѣлото му да хвърлятъ на птицитѣ, а кожата, натъпкана съ плѣва, да окачатъ на градскитѣ врата.

Манесъ признавалъ двѣ начала — добро и зло. Бехтия завѣтъ отхвърлялъ като дѣло на злото начало. Не признавалъ, че Христосъ билъ истински човѣкъ, защото плътьта произлизала отъ злото начало. Понеже човѣкъ се намиралъ подъ необоримото влияние на доброто начало и на злото начало, при това нѣмалъ и свободна воля, затова човѣшкитѣ дѣла били лишени отъ всѣка нравствена стойность и думитѣ „добро“ и „зло“ нѣмали никакво значение. Понеже човѣшкото тѣло било създадено отъ злото начало, затова Манесъ училъ, че не трѣбвало да се поддържа сѫществуването му чрѣзъ раждане и, слѣдователно, не бивало хората да се женятъ. Въ сѫщото врѣме, обаче, манихеицитѣ поддържали, че не било възможно на човѣка да се въздържа, та се прѣдавали на краенъ разватъ съ женитѣ, които били общи.

Манесъ писалъ много съчинения. Това сѫщото направили и първитѣ му ученици, които съставили и разпространили много книги подъ имената на апостолитѣ. На Манесовитѣ ученици трѣбва да се отдадатъ и много апокрифически книги на Новия Завѣтъ. Главнитѣ центрове на манихейството били Сирия и Египетъ, отдѣто се разпространявало въ цѣлата църква.

5. **Арий**, презвитеръ на Александрийската църква, родоначалникъ на арианството, прочутото еретическо учение, което дълго врѣме е вълнувало християнската църква въ IV. столѣтие. Арий училъ, че Словото, второто лице на прѣсвета Троица, е тварь. Това учение е било осѫдено отъ първия вселенски съборъ, свиканъ въ 325 г. въ Никея при царуването на Константина Велики. (вж. по-горѣ стр. 36—37).

6. **Македоний**, патриархъ цариградски. Въ края на IV. столѣтие той разпространявалъ, че третото лице на прѣсвета Троица, Св. Духъ, е тварь. Противъ това учение и неговия учитель е билъ свиканъ въ Цариградъ прѣзъ 381 г. въ царуването на Теодосия Велики вторинтъ вселенски съборъ, който отхвърлилъ това учение като нечестиво и криво, а Македония осѫдилъ и прѣдалъ на анатема. (вж. по-горѣ, стр. 38—39).

7. **Евтихий** билъ архимандритъ на единъ монастирь въ Цариградъ. Въ борбата си противъ учението на цариградския патриархъ Несторий, който раздѣлялъ Иисуса Христа въ двѣ лица и двѣ ипостаси, отдѣлно человѣкъ и отдѣлно Богъ, Евтихий падналъ въ друга противоположна ересь. Той сливалъ двѣтѣ естества на Христа — божеското и человѣческото — въ едно и съ това положилъ началото на монофизитската ересь, която осѫдилъ свиканиятъ въ Халкидонъ прѣзъ 451 г., при византийския императоръ Маркианъ, четвърти вселенски съборъ (вж. по-горѣ, стр. 40—41 и 42—44).

8. **Диоскоръ**, патриархъ александрийски (444 г.), съмишленикъ на Евтихия и защитникъ на монофизитската ересь (вж. по-горѣ, стр. 42—44).

9. Византийскиятъ императоръ Юстиниянъ I. въ желанието си да въсстанови единството въ религиознитѣ вѣрвания на подданнитѣ си, повдигналъ жестоко гонение противъ монофизититѣ и духовенството имъ. Всичкитѣ монофизитски епископи и свещеници били прѣслѣдвани и изпращани на заточение. Въ Сирия и Палестина, дѣто монофизитството било слабо, монофизититѣ останали безъ учители. Но единъ монахъ, на име **Яковъ Ал-Барадай** (парцаливъ), успѣлъ да основе въ Сирия и Месопотамия силно монофизитско общество. Ръкоположенъ отъ двама ограничени въ Цариградъ монофизитски архиереи за епископъ едески. Яковъ Ал-Барадай въ бѣдно облѣкло постоянно

обикалялъ и наставялъ монофизититѣ въ поменатитѣ по-горѣ области въ течение на тридесеть години отъ 541—578 г., ржкополагалъ епископи и свещеници, настанявалъ учители и по тоя начинъ успѣлъ да укрѣпи здраво монофизитството. Отъ името му монофизититѣ се нарекли яковити. Това име тѣ носятъ до сегашно врѣме.

10. Северъ се родилъ въ Писидия, Мала-Азия, въ градъ Созополъ отъ родители езичници. Като свършилъ юридическитѣ науки въ Бейрутъ, прѣдалъ се на адвокатското поприще. Но слѣдъ това се покръстилъ и станалъ монахъ въ единъ монастиръ при градъ Газа въ Палестина. Увлѣченъ отъ монофизитската ересь, той билъ изгоненъ отъ монастира и отишелъ въ Цариградъ, дѣто се намѣсилъ въ борбитѣ на монофизититѣ и въ врѣме на богослужението въ дворцовата църква св. Архистратигъ Михаилъ, въ съгласие съ една подготовена тълпа, прѣдложилъ да се прибавятъ въ „Св. Боже...“ внесенитѣ отъ Петра Гнафевса въ тази пѣсень думи „разпнийся за ны“. По-късно цариградскиятъ императоръ Анастасий, защитникъ на монофизититѣ, свалилъ около 511 г. патриархъ Флавияна отъ антиохийския прѣстолъ и на негово мѣсто въздигналъ Севера. Но слѣдъ нѣколко години той, изгоненъ отъ Антиохия, прибѣгналъ въ Александрия, дѣто монофизититѣ били силни.

11. Петръ Монгъ (присипналъ), патриархъ александрийски (477 г.), Петръ Гнафевсъ (тепавичарь), патриархъ антиохийски, и двамата монофизити. Послѣдниятъ е извѣстенъ и по това, че прибавилъ въ трисветата пѣсень „Св. Боже“ думитѣ „разпнийся за ны“.

12. Юлиянъ, епископъ въ Аликарнасъ, Мала-Азия, послѣдователь на монофизитската ересь въ врѣме на византийския императоръ Юстинъ I (518—527), подирилъ и намѣрилъ прибѣжище въ Александрия. Той проповѣдвалъ между другото и това, че тѣлото на Спасителя Христа било нетлѣнно и свободно отъ смърть, каквото би станало и тѣлото на Адама, ако той не бѣше съгрѣшилъ; че то прѣди смъртьта и слѣдъ възкресението било все същото; че гладътъ, жаждата, умората и тѣмъ подобни недѫзи у Исуса Христа не произлизали отъ състава на человѣческото му естество, но били осѣщания, на които той самоволно се подчинявалъ. Прѣдъ видъ на това мнѣние за нетлѣнностьта послѣдователитѣ на Юлияна били наречени автартодокети (нетлѣнномислители). Тѣ пъкъ прѣкоросвали противницитѣ си фтартолатри (тлѣннопоклоници).

13. Римската църква въ първитѣ вѣкове на християнството приемала женени свещеници. Папа Сергий (385—398) пръвъ наложилъ на клира безбрачие. Но заповѣдьта му не била уважавана до Григория VII (1073—1080). Послѣдниятъ наложилъ отлѫчка на всѣки християнинъ, който би присѫтствувалъ въ богослужение, извършвано отъ женень свещеникъ, и така прокаралъ безбрачието на свещеницитѣ. Послѣдствията отъ тази мѣрка описалъ Албий Пелагий, епископъ на Силва, въ Португалия, отъ XIV. столѣтие въ съчинението си „de Planctu Ecclesiae“, въ което той казва: „желателно бѣше клирътъ, особенно оня на Испания, никога да не бѣше далъ обѣтъ за безбрачие, защото тамъ дѣцата на мирянитѣ не сѫ толкова на брой, колкото ония на клирицитѣ“.

14. Илия Миниятъ въ съчинението си „Πέτρα σκανδάλου“ (камень претъкания) споменува, че тия, които са писали на Фотия и се оплакали горчиво отъ папа Николая, били Тевгавдъ, тревски архиепископъ, Гунтерий Кюлински и Иванъ Равенски.

Показалецъ на собственитѣ имена.

А.

Агатонъ, римски папа, стр. 46—47.
Агапитъ, римски папа, стр. 46—47.
Агвацъ, гр., стр. 131.
Адриянъ, римски папа, стр. 14—16, 29, 48—49.
Ал-Барадай, вж. Яковъ.
Албий Пелагий, еп. силвиски, стр. 134.
Александърът, александрийски еп., стр. 34—37.
Александърът, цариградски еп., стр. 34—35, 62.
Александърът, македонски царь, стр. 82—83, 115.
Александрия, гр., стр. 21, 34—38, 40—41, 44, 46, 50—51, 95, 131—132, 134.
Аликарнасъ, гр., стр. 122, 134.
Амфилохий, кизически митрополитъ, с. 21.
Анатолий, цариградски еп., стр. 42—43.
Анатолия, обл., стр. 21, 50—51.
Антимъ, иерусал. патр., стр. 99.
Антимъ, трапезунтски, стр. 46—47.
Антиохия, гр., стр. 38, 40—41, 42, 44, 46, 50—51, 95, 129.
Апамея, гр., стр. 46—47.
Аполинарий, александрийски патриархъ, стр. 50—51.
Аполинарий, александр. еп., стр. 44—45.
Арабионъ, село, стр. 133.
Аравия, область, стр. 132.
Ардаба, гр., стр. 131.
Арий, пресвитеръ-еретикъ, стр. 36—39, 121, 133.
Аристидъ, гръцки държавникъ, стр. 115.
Аристотель, гръц. философъ, стр. 101, 112.
Аркадий, рим. императоръ, стр. 95.
Армения, область, стр. 122.
Арсений, монахъ-исихастъ, стр. 22—24.
Архелай, каскарски епископъ, стр. 132.
Атанасий, александр. дяконъ и епископъ, стр. 34, 37, 124.
Ахайя, область, стр. 12.

Б.

Бейрутъ, гр., стр. 134.
Богомилство, еретич. учение, стр. 131.
Бодлейнски, ржкописъ, стр. 92, 98.
Бонифаций, рим. презвитеръ, стр. 42—43.
Борисъ, князъ бълг., вж. Михаилъ-Борисъ.
Буда, еретикъ, вж. Теревинтъ.
България, стр. 13—19, 22—25, 29—30, 92, 119—120, 123, 131; **българи,** народъ, 122, 126, 128.

В.

Вавилония, область, стр. 132.
Варанъ, персийски царь, стр. 132.
Варда, кесарь, стр. 7, 14.
Варданий, пълководецъ, стр. 6.
Василий Велики, църков. дѣецъ, стр. 100, 103, 125.
Василий I Македонецъ, визан. императ., стр. 14, 16—17, 19, 24, 99, 101—109, 111, 113—115, 117.
Василий, италиянски монахъ, стр. 129.
Вигилий, римски папа, стр. 44—45, 96.
Виантъ, гръцки писатель, стр. 101.
Викентий, рим. презвитеръ, стр. 34—35, 93.
Витиния, обл., стр. 34—35, 42—43, 48—49.
Витонъ, римски презвитеръ, стр. 34—35, 93.

Г.

Газа, гр., стр. 134.
Георгий, монахъ презвитеръ иерусалимски, стр. 46—47.
Георгий, цариград. епис., стр. 46—47, 97.
Георгий, римски презвитеръ, стр. 46—47.
Григорий VII, римски папа, стр. 134.
Григорий Асвестасъ, сиракузски архиепископъ, стр. 7.
Григорий Богословъ, еписк., стр. 38—39, 94, 124.
Григорий Велики, римски папа, стр. 9.
Григорий, нисски еп., стр. 38—39.
Гунтерий, кйолнски епис., стр. 134.
Гърция, обл., стр. 115.

Д.

Дакия, областъ, стр. 12.
Дамасъ, римски епископъ, стр. 38—39, 94.
Дафни, гр., стр. 95.
Демокритъ, гръцки философъ, стр. 114.
Демостенъ, гръцки ораторъ и философъ, стр. 99, 110.
Дидимъ, пълномощикъ на иерусалим. еп., стр. 44—45.
Диодоръ, тарски епис., стр. 40—41, 44—45, 95.
Дионисий, сиракузски тиранинъ, стр. 115.
Диоскоръ, александр. епис. — еретикъ, стр. 42—43, 96, 121—122, 133.
Домнъ, антиохийски епис., стр. 44—45.

Е.

Евагрий, пълномощ. на иерусал. епископъ, стр. 44—45.
Евгений, ортийски епис., стр. 17.

Еврипидъ, гръц. писатель, стр. 103, 107, 109, 112.
Евстатий, антиохийски епис., стр. 36—37.
Евстатий, вж. Теофилактъ.
Евстохии, иерусалим. епис., стр. 44—45.
Евтихий, цариград. монахъ-еретикъ, стр. 42—43, 46—47, 96, 121—122, 132.
Евтихий, царигр. епис., стр. 44—45.
Евтихъ, царигр. монахъ-еретикъ, стр. 42—43, 46—47, 96, 121—122, 133.
Евфремий, антиохийски епис., стр. 46—47.
Египетъ, страна, стр. 132.
Елефтерий св., мжченикъ, стр. 30.
Епиръ, областъ, стр. 12.
Есхилъ, гръцки писатель, стр. 100, 103.
Ефесъ, гр., стр. 40—41.

З.

Захарий, пророкъ, стр. 94.
Захарий, анагнийски епис., стр. 12—13.
Зосимъ, италиянски презвитеръ, стр. 129.
Зоора, еретикъ, стр. 46—47.

И.

Иаковъ, вж. Яковъ.
Игнатий Богоносецъ, мжченикъ, антиохийски епис., стр. 92—93.
Игнатии, цариградски патриархъ, стр. 8, 12—16, 29.
Иерусалимъ, гр., стр. 38, 40, 42, 44, 46, 50—51, 129.
Илия, иерусалим. патриархъ, стр. 50—51.
Илия Миниятъ, църков. писатель, стр. 134.
Илирия, область, стр. 12.
Индия, страна, стр. 132.
Иона, пророкъ, стр. 94.
Иоанъ св., апостолъ, стр. 131.
Иоанъ Златоустъ, цариград. патриархъ, стр. 95, 100, 125.
Иоанъ, антиохийски пратеникъ на 7-и вселенски съборъ, стр. 129.
Иоанъ, анатолийски презвит., стр. 48—49.
Иоанъ VIII, римски папа, стр. 16—19.
Иоанъ, римски дяконъ, стр. 46—47.
Иоанъ, равенски епис., стр. 134.
Иосифъ, българ. архиепископъ, стр. 24, 31.
Иосифъ, цариград. икономъ, стр. 5—6.
Ираклий, визан. им-ръ, стр. 30, 48—49, 97.
Ирина, визан. им-ца, стр. 5, 50—51, 98.
Ирина, жена на Фотиева братъ Сергия, ст. 4.
Исиодъ, гръцки писатель, стр. 103.
Исихий, гръцки писатель, стр. 98.
Исократъ, гръцки ораторъ, стр. 101—103, 105—115, 117—118.
Испания, страна, стр. 134.
Иисусъ синъ Сираховъ, библ. писатель, стр. 102—104, 117—118.
Италия, страна, стр. 17, 129.
Иудеи, народъ, 50—51.

К.

Каломария, сестра на императ-ца Теодора, стр. 4.
Кападокия, область, стр. 38—39.
Карлъ Велики, герм. им-ръ, стр. 9.
Каскаръ, гр., 132—133.
Катонъ Стари, римски държав., стр. 112.
Кердонъ, еретикъ, стр. 131.
Кесария, гр., стр. 94.
Кипъръ, о-въ, стр. 93, 131.
Кирилъ, александр. еп., стр. 40, 41, 95—96.
Кирилъ, иерусалим. епис., стр. 38—39.
Киръ, александр. епис., стр. 46—47.
Киръ, персийски царь, стр. 116.
Константинъ Велики, римски императоръ стр. 36—37, 58—59, 99, 133.
Константинъ III, визант. им-ръ, стр. 97.
Константинъ IV, визант. им-ръ, стр. 48—49, 96—97.
Константинъ VI, визант. им-ръ, стр. 5, 50—51, 98.
Константинъ философъ, славѣн. учитель, стр. 13.
Константъ, визант. им-ръ, стр. 97.
Кордува, гр., стр. 34.
Крезъ, лидийски царь, стр. 116.
Крумъ, българ. ханъ, стр. 6.
Ксенофонтъ, гръцки писатель, стр. 117.
Кубрикъ, еретикъ, стр. 132.

Л.

Леокритъ, гръц. държавникъ, стр. 108.
Ликотомия, гр., стр. 20.
Ликургъ, гръц. ораторъ, стр. 108, 112.
Лукиней, епископъ, стр. 42—43.
Лукияиъ, гръц. писатель, стр. 103—104.
Людвигъ Нѣмски, франк. краль, стр. 3.
Лъвъ кесарийски архиепископъ, стр. 21.
Лъвъ I Велики, римски папа, стр. 42—43.
Лъвъ V Арменецъ, визант. императоръ, стр. 6—7.
Лъвъ VI Мждри, визант. императоръ, стр. 19, 24, 99.

М.

Макарий, иерусалим. еп., стр. 36—37.
Макарий, антиохийски еп., стр. 46—47, 97.
Македоний, цариград. патриархъ — еретикъ, стр. 38—39, 95, 121, 133.
Македония, область, стр. 12.
Максимила, еретичка, стр. 131.
Максимиянъ, римски им-ръ, стр. 93.
Максимъ, епис. на 1-и вселенски съборъ стр. 36—37.
Максимъ, антиохийски епис., стр. 42—43
Манесъ, ерет., стр. 121, 123, 125, 131—133.
Маргиани, область, стр. 95.
Маринъ, дяконъ, папски легатъ, стр. 19.
Мария, жена на им-ръ Константина VI, стр. 5.
Маркелъ, каскарецъ, стр. 132.
Маркиянъ, римски императ., стр. 42—43, 95, 133.
Маркионъ, еретикъ, стр. 121, 125, 131.
Маркъ, римски папа, стр. 93.
Меандъръ, рѣка, стр. 95.
Мелетий, антиохийски епис., стр. 38—39.
Мемнонъ, ефески епис., стр. 40—41.
Месопотамия, область, 132—133.
Методий, св. славѣн. учитель, стр. 13.
Методий, цариград. патриархъ, стр. 6—7.
Мигдония, область, стр. 95.
Мина, цариградски епис., стр. 44—45.

Митрофанъ, цариград. епис., стр. 93.
Митрофанъ, италиан. монахъ, стр. 129.
Михаилъ-Борисъ, българ. князъ, стр. 3—4, 13, 15, 21—22, 25—31, 94, 99.
Михаилъ I Рангаве, визант. императоръ, стр. 6—7.
Михаилъ II Гугниви, визант. им-ръ, стр. 6.
Михаилъ III, визант. им-ръ, стр. 4, 6—7, 12—14.
Моисей, еврейски вождъ, стр. 131.
Монтанъ, еретикъ, стр. 121, 131.
Мопсуетия, гр., стр. 44—45.
Моравия, область, стр. 13.

Н.

Назианзъ, гр., стр. 94.
Нектарий, цариградски епис., стр. 38—39, 94—95.
Несторий, царигр. патриархъ, стр. 40—41, 42—43, 44—45, 95, 133.
Никея. гр., стр. 12, 34—35, 48—49, 133.
Никита, вж. Игнатий, царигр. патриархъ, стр. 7.
Ниса, гр., стр. 38—39.
Никифоръ Изповѣдникъ, цариград. патриархъ, стр. 5—6
Никифоръ I, визант. импер., стр. 5—6.
Николай I, римски папа, стр. 8—14, 17—18, 22, 27, 29, 31, 134.

О.

Одринъ, гр., стр. 14.
Онорий, римски папа, стр. 46—47.
Оригенъ, александр. учитель стр. 44—45, 96.
Оронтъ, рѣка, стр. 40—41, 95.
Осий, кордувски епископъ, стр. 34—35.

П.

Павелъ св., апостолъ, стр. 58—59, 94—95, 99, 128.
Павелъ, цариград. епис., стр. 46—47.
Павелъ, анконски епис., стр. 17.
Павелъ, популонски еп., стр. 13, 29.
Палестина, область, стр. 132—134.
Пасхасинъ, епископъ, стр. 42—43.
Пафнутий, епископъ, стр. 36—37.
Персия, страна, стр. 131—132.
Петъръ св., апостолъ, стр. 58—59, 131.
Петъръ, иерусалим. еп., стр. 46—47.
Петъръ, александр. монахъ, стр. 46—47, 97.
Петъръ, римски протопрезвитеръ, стр. 48—49, 129.
Петъръ, презвитеръ, игуменъ на мънастиря св. Сава, стр. 48—49, 129.
Петъръ, римски кардиналъ презвитеръ, стр. 17—18.
Петъръ, апамейски, стр. 46—47.
Петъръ Гнафевсъ, антиохийски патриар., стр. 134.
Петъръ Монгъ, александрийски патриархъ, стр. 122, 134.
Пиндаръ, гръцки поетъ, стр. 108.
Пирръ, цариград. епис., стр. 46—47.
Писидия, область, стр. 134.
Платея, градъ, стр. 115.
Платонъ, гръцки философъ, стр. 105, 112, 114.
Плутархъ, гръцки писатель, стр. 113, 115.
Полихроний, еретикъ, стр. 46, 49, 97.
Понтъ, область, стр. 131.
Принкипо, островъ, стр. 7.
Принцови, острови, стр. 7.
Прискилла, еретичка, стр. 131.

Р.

Римъ, градъ, стр. 13—15, 17—19, 24, 27, 31, 38, 40, 44—46, 48, 95, 127, 129, 131.
Родоалдъ, портски епис., стр. 12—13.
Росъ, (Руси), народъ, стр. 128.

С.

Сава св., мънастиръ, стр. 48, 49, 129.
Самария, область, стр. 131.
Сапоръ I, персийски царь, стр. 131.
Свида, визант. лексикографъ, стр. 98—99.
Северъ, еретикъ, стр. 46—47, 122, 134.
Селевкиди, царска династия, стр. 95.
Сергий, римски папа, стр. 134.
Сергий, цариград. епис., стр. 46—47.
Сергий, братъ Фотиевъ, стр. 4.
Силва, градъ, стр. 134.
Силвестъръ, рим. папа, стр. 34—35, 93.
Символъ на вѣрата, стр, 28, 34, 123.
Симонъ Вълхвъ, еретикъ, стр. 121, 131.
Синесий, гръц. писатель, стр. 100.
Сирия, область, стр. 95, 133.
Созополъ, малоазийски градъ, стр. 134.
Сократъ, гръцки философъ, стр. 99, 105.
Соломонъ, еврейски царь, стр. 98, 111, 117, 118.
Солунъ, гръцки мждрецъ, стр. 116.
Софокълъ, гръцки поетъ, стр. 98.
Спиридонъ, тримитунски епис., стр. 36—37, 93.
Стефанъ, цариград. патриархъ, стр. 19.
Стефанъ, еретикъ, стр. 46—47.
Студийски мънастиръ, стр. 5.
Събори: вселенски 1-и, стр. 12, 34—37, 93, 133; **2-и,** стр. 38—41, 94—96, 133; **3-и,** стр. 40—43, 96; **4-и,** стр. 42—45, 133; **5-и,** стр. 44—47; **6-и,** стр. 46—49, 127, 129—130; **7-и,** стр. 48—53, 129, 130; помѣстенъ Гангарски, стр. 127.

Т.

Тарасий, цариград. патриархъ, стр. 5, 48—49, 130.
Тарасий, братъ Фотиевъ, стр. 4, 20.
Тарсъ, градъ, стр. 44—45, 95.
Тебаида, область, стр. 132.
Тевгавдъ, тревски архиепископъ, стр. 134.
Темистокълъ, гръц. пълководецъ, стр. 108.
Теодóра, импер-ца, майка на Михаила III, стр. 3—4, 7.
Теодоритъ, антиох. патриархъ, стр. 50—51.
Теодоръ, фарански епис., стр. 46—47.
Теодоръ, римски презвитеръ, стр. 46—47.
Теодоръ Студитъ, църков. дѣецъ, стр. 6.
Теодоръ, мопсуетски епископъ, стр. 40—41, 44—45, 95.
Теодосий Велики, римски императоръ, стр. 40—41, 93, 95, 133.
Теодосий Малки, рим. императоръ, стр. 42—43. 95.

Теодосий Търновски, св. стр. 25.
Теодота, любовница на императоръ Константина, VI, стр. 5.
Теополисъ, гр., стр. 95.
Теофанъ, антохийски епис., стр. 97.
Теофилактъ, синъ на им-ръ Лъва V, монахъ Евстатий, стр. 7.
Теофилъ, вазант. императоръ, 4, 6.
Теофрастъ, гръцки поетъ, стр. 114.
Теревинтъ, еретикъ, стр. 132.
Теревинтъ, о-въ, стр. 7.
Тесалия, область, стр. 12.
Тибулъ, римски поетъ, стр. 111.
Тимотей, александ. епис., стр. 38—39, 93.
Тома, протоспатаръ, ученикъ Фотиевъ, стр. 20.
Тома, александр. монахъ, стр. 129.
Тома, антиохийски презвитеръ, стр. 48—49.
Трапезунтъ, градъ, стр. 46—47.
Тукидитъ, гръцки историкъ, стр. 100.
Туркестанъ, область, стр. 131.

Ф.

Фаранъ, градъ, стр. 46.
Филимонъ, гръцки комикъ, стр. 112—113.
Филипъ ев., апостолъ, стр. 131.
Филипъ, македонски царь, стр. 110.
Филосторгий, църков. писатель, стр. 20.
Формоза, портуенски епис., стр. 13, 29.
Фотий, цариград. патриархъ, стр. 3—4, 7—14, 16—22, 24—31, 32, 92, 119—120, 134.
Франция, страна, стр. 13.
Фригия, область, стр. 131.

Х.

Халкидонъ, градъ, стр. 42—43, 133.
Харунъ ал-Рашидъ, арабски халифъ, стр. 1.
Хилонъ, лакедемонецъ, стр. 101.

Ц.

Цариградъ (Константинополь), стр. 3—7, 12—15, 17—20, 24, 26—27, 30—31, 38—41, 44—49, 92, 96, 121, 133—134; **Византия,** стр. 93.
Целестинъ, римски папа, стр. 40—41, 95.
Църкви: св. Апостоли, стр. 12; св. Ирина стр. 8; св. Михаилъ, архистратигъ, стр. 134; св. Петъръ въ Римъ, стр. 19; св. София (Цариградъ), стр. 4, 14.

Ю.

Ювеналий, иерусалим. епис., стр. 40—43.
Юлий, римски папа, стр. 34—35, 93.
Юлиянъ, аликарнаски епис., стр. 122, 134
Юстиниянъ I Велики, византийски императоръ, стр. 44—45, 95—96, 133.
Юстиниянъ II Ринотметъ, византийски императоръ, стр. 97.
Юстинъ I, визант. императоръ, стр. 131.

Я.

Яковити, еретици, стр. 122, 134.
Яковъ, епископъ, стр. 36—37, 93.
Яковъ ал-Барадай, монахъ сирийски, стр. 133.

II

Посланието на цариградския патриархъ Фотия до българския князъ Бориса

въ славянски прѣводъ

стъкми за издание

Професоръ В. Н. Златарски

Посланието на цариградския патриархъ Фотия до българския князъ Бориса въ славѣнски прѣводъ.

Като пръвъ и най-старъ по врѣме прѣводъ на посланието, което цариградскиятъ патриархъ Фотий (858—867 и 878—886) бѣ изпратилъ въ 865 г. до българския князъ Бориса (852—888) веднага слѣдъ покръщането му, се явява латинскиятъ прѣводъ на норвихския епископъ, Рихардъ Монтакуций (Montagu), който го обнародва паралелно съ гръцкия текстъ на посланието въ своята сбирка на Фотиевитѣ писма, издадена въ Лондонъ 1651 г. № 1[1]) подъ надсловъ: Photii sanctissimi patriarchae Constantinopolitani Epistola ad Michaelem Bulgariae principem: de officiis principis.[2]) Тоя прѣводъ е пъленъ и точенъ и е направенъ споредъ Бодлейнския кодексъ, по който Монтакуций издалъ, както е извѣстно, за пръвъ пѫть и гръцкия текстъ на посланието.[3])

Чрѣзъ Монтакуциевия латински прѣводъ съдържанието на това знаменито послание станало по-достѫпно и своеврѣменно привлѣкло вниманието на западъ. Вече прѣзъ втория десетъкъ на XVIII. вѣкъ билъ направенъ пръвъ опитъ за неговото използуване. Това е трудътъ на монаха Бернарда Театинецъ,[4]) който излѣзълъ на френски езикъ въ отдѣлна книга въ 1718 г. подъ насловъ: Maximes pour la conduite du prince Michel, roi de Bulgarie".[5]) Обикновено тоя трудъ се смѣта и за пръвъ прѣводъ на Фотиевото послание на единъ отъ модернитѣ езици. Въ

---

[1]) J. Hergenröther, Photius patriarch von Konstantinopel, Regensburg 1869, Bd. III, S. 225.

[2]) Migne, Patrologia graeca, t. CII. col. 627, дѣто е прѣиздададенъ прѣводътъ на Монтакуция.

[3]) Вж. у митроп. Симеона, Посланието и пр., стр. 28.

[4]) За него вж. у митроп. Симеона, Посланието и пр., стр. 29.

[5]) Пълниятъ надсловъ на тая книга е: Maximes pour la conduite du prince Michel, Roy de Bulgarie, traduites du Grec en vers François et presentées au Roy par le père D. Bernard Theatin. A Paris, de l'imprimerie royale. MDCCXVIII, 4-to p. 45. — Книгата състои: 1. отъ ода „Au Roy" (стр. 1—6), отправена къмъ младиятъ тогава краль Людвикъ XV (1715—1774), основната идея на която е, че авторътъ иска да спомогне съ тия мждри съвѣти за по-съвършеното възпитание на младия краль; 2. отъ Avertissement (стр. 7—13), въ който се даватъ кратки биографични бѣлѣжки за Фотия, излагатъ се причинитѣ за написването на посланието му до Бориса-Михаила, прави се обща характеристика на посланието като вѣчно ново ръководство за господаритѣ, и самото то се нарича „un des plus beaux monumens de l'Antiquité", съобщава се, че „maximes d'un des plus sçavans hommes du monde" се посвещаватъ на краля, защото „ce qui fut escrit pour le Roy Bulgare, convient encore mieux au Monarque François", и най-сетнѣ се обяснява, че pour amuser utilement l'Auguste Elève дадена била на това съчинение une forme poëtique, и 3. отъ главното съдържание на книгата Maximes pour la conduite d'un Roy.

сѫщность обаче това не е пъленъ и точенъ прѣводъ на цѣлото послание, а само отдѣлни мисли (maximes) на Фотия, извлѣчени отъ разни мѣста на втората часть на посланието „за длъжноститѣ на единъ господарь“. Тия максими, които монахъ Бернардъ е групиралъ въ 36 параграфи,[1]) въ латински прѣводъ сѫ помѣстени на лѣвитѣ страници на книгата подъ надсловъ: Textus graeco-latinus, макаръ гръцкиятъ текстъ и да не се привежда. Срѣщу всѣки отъ латинскитѣ параграфи прѣводачътъ развива, или по-добрѣ, парафразира на десництѣ страници въ стихотворна форма по-обширно и свободно съдържащитѣ се въ тѣхъ мисли.[2]) По всичко изглежда, че за латинския текстъ Бернардъ се е ползувалъ отъ прѣвода на Монтакуция, защото не само отдѣлни изречения, но и цѣли параграфи (напр. XXIV. XXXIII и XXXVI) прѣдставятъ букваленъ прѣписъ отъ послѣдния; обаче въ много мѣста той измѣнява както формитѣ, тъй и думитѣ въ привеждания текстъ. И тъй максимитѣ на Бернарда не само не ни прѣдаватъ въ прѣводъ посланието на Фотия, но по тѣхъ е и много мѫчно да си съставимъ изобщо понятие за него.

[1]) Тия максими сѫ взети отъ слѣднитѣ §§ на посланието: I отъ 26, II—36, III—38, IV—40, V—41, VI—42, VII—43, VIII—44, IX—48 и 49, X—52, XI—56, XII—60, XIII—62, XIV—67, XV—69, XVI—70, XVII—75, XVIII—77, XIX—78, XX—79, XXI—80, XXII—81, XXIII—83, XXIV—86, XXV—87, XXVI—88, XXVII—91, XXVIII—94, XXIX—96, XXX—100, XXXI—102, XXXII—103, XXXIII—109, XXXIV—110, XXXV—111 и XXXVI—112. Нѣкои отъ тия §§ се привеждатъ изцѣло, каквито сѫ VII—43, X—52, XVI—70, XVII—75, XIX—78, XXIV—86, XXVI—88, XXVIII—94, XXX—96, XXXIII—109 и XXXVI—112; една максима (IX) е съставена отъ фрази, взети отъ два §§ (48 и 49); останалитѣ прѣдаватъ само часть или отдѣлни изречения, взети отъ посоченитѣ параграфи на посланието.

[2]) За да се види, какъ Бернардъ е извършилъ задачата си, ние ще приведемъ тукъ нѣколко негови парафрази, съпоставени съ гръцкия текстъ съ прѣвода на Монтакуция и неговия латински текстъ.

Гръцки текстъ

§ 36. Μὴ ταχὺς ἦσθα ζευγνύειν εἰς φιλίαν συζεύξας δὲ παντὶ τρόπῳ τὸν ἄσημον ἅλυτον συντήρει. ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχου τὸ βάρος, πλὴν εἰ μήπω ψυχῆς κίνδυνον ἐπάγει. . . . . Κτῶ τοίνυν φίλους, μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους. Ἐκ γὰρ τῶν φιλουμένων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται τὰ ἤθη τῶν φίλων . . . . Μὴ ζήτει δὲ παρὰ φίλων ἀκούειν τὰ ἡδέα, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ μᾶλλον . . .

Прѣводъ на Монтакуция

§ 40. Ne sis in amicitia ineunda velox; initam vero omni modo nexu conserva indissolubili, totum in te proximi derivans onus, nisi forte cum periculo tuae animae jungatur . . . . . Habe ergo tibi amicos non malos, sed optimos. Certe qui in amicos eliguntur, mores et dispositiones propalant ipsos eligentium..... Noli ab amicis libenter ea, quae delectent audire, potius autem cum veritate juncta.....

Латински текстъ у Бернарда

II. Ne sis in amicitiâ ineunda velox: initam omni modo nexu conserva indissolubili; totum in te proximi derivans onus, nisi fortè cum periculo animae tuae jungatur. Habe tibi amicos, non malos, sed optimos. Qui in amicos eliguntur, mores, et indolem produnt ipsos eligentium. Noli ab amicis ea quae te lactant audire; potius autem cum veritate conjuncta.

Парафразъ на Бернарда.

Du don de vostre coeur connoissez tout le poids.
Quand vous l'aurez donné, respectez vostre choix.
Et que vostre amitié serieuse et fidele
Par des liens sacrez toûjours se renouvelle.
Tout homme vous est proche, il tient au Souverain
Vous luy devez un Roy, sage, traitable, humain.
Supportez ses défauts: mais que vostre innocence
Ne fasse pas les frais de vostre complaisance.
N'ayez pas pour amis les coeurs empoisonnez.
Mais les esprits bienfaits, et les hommes bien nez.
L'Art est de bien choisir: nostre amour, nostre estime.

Съвсѣмъ друго нѣщо прѣдставя появилиятъ се 60 години по-късно трудъ на иеродяконъ Іустъ Драницинъ, който въ 1779 г. въ отдѣлна книжка издалъ руския прѣводъ на Фотиевото послание въ пъленъ видъ.[1]) Тоя прѣводъ е направенъ по гръцкия текстъ на Монтакуция и стои много близу до оригинала, макаръ че Драницинъ се ползувалъ и отъ коментариитѣ, а може би, и отъ прѣвода на издателя.[2]) Тая книжка обаче е станала отдавна голѣма библиографична рѣдкость и затова сѫщиятъ тоя прѣводъ на Іуста Драницинъ билъ прѣпечатанъ въ 1859 г. отново въ руското списание „Духовная бесѣда",[3]) безъ обаче да бѫде отбѣлѣзано това обстоятелство. Поради това новото му прѣпечатване се смѣта за новъ прѣводъ отъ всички, които не сѫ имали възможность да иматъ подъ рѫка книжката на Драницина и да сличатъ двата текста.

И тъй до скоро сѫществуваха въ сѫщность само два пълни прѣвода на Фотиевото послание до княза Бориса: 1. латински на еп. Рихарда Монтакуция отъ 1651 г. и 2. руски на Іуста Драницинъ отъ 1779 г., а обнародваниятъ въ тая V книга на „Български старини" за първъ пѫть български прѣводъ на митрополита Симеона се явява трети. Обаче има още единъ прѣводъ, на който досега не бѣ обърнато надлежно внимание и който трѣба да се отбѣлѣжи като най-старъ: — това е издаваниятъ тукъ славѣнски прѣводъ на това знаменито съчинение на цариградския патриархъ.

Trahissent, malgré nous, l'esprit qui nous anime.
Craignez un Courtisan à l'air flateur et doux:
Que la verité seule ait des attraits pour vous.

§ 48. Πάσης πράξεως βουλή, προηγείσθω· αἱ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι πράξεις ὡς τὰ πολλὰ σφαλεραί... § 49 . . . . Δι' ἐ εὐβουλίαν προτίμα πολυχειρίας.

§ 52. Actionem quamcunque consilium praecedat. Sunt enim lubricae et periculosae, quae sine consilio peraguntur . . . . § 53 . . . . Itaque rectum consilium multorum manibus praetuleris.

IX. Actionem quamcunque consilium praecedat. Sunt enim lubricae, et periculosae, quae sine consilio peraguntur. Rectum consilium multorum manibus praetuleris.

Si pour guider ses pas, l'homme attend le Soleil:
Toujours vostre action doit suivre le conseil,
Qu'il marche devant vous. Le Roy qui delibère
Previent tous les dangers d'un projet temeraire.
Qui donne un bon conseil, fait plus que les Soldats.
Qui viennent vous offrir leurs armes et leurs bras.

[1]) Книжката носи надсловъ: „Фотія, святѣйшаго патріарха Константинопольскаго Посланіе къ Михаилу, князю Болгарскому, о должности княжеской. Въ Москвѣ, въ Университетской типографіи 1779 года". Самиятъ текстъ се прѣдхожда 1. съ витиеватo посвещение на московския архиепископъ Платона и 2. съ едно „Предувѣдомление на посланіе Фотіево Норвихскаго Епископа Рихарда Монтакуція", което е нищо друго освѣнъ прѣдварителнитѣ бѣлѣжки на Монтакуция върху заглавието на посланието (вж. по-долу), за българитѣ и княза имъ Бориса; прѣводачътъ излага още разказа за покръщението на Бориса, заимствуванъ отъ историята на Баронин (Вж. Migne, Patrolog. graeca t. CII, col. 627 и 628, notae 6 и 7). Д. Цухлевъ въ Историята на Българската църква, т. I. София, 1910 стр. 266[3], безъ да е обърналъ внимание на това „Предувѣдомленіе", невѣрно приписва тоя прѣдговоръ на прѣводача — Іуста Драницинъ.

[2]) Това се установява както отъ приведения надсловъ на прѣдговора, тъй и отъ самия надсловъ на посланието, който е буквалень прѣводъ на надслова на латинския прѣводъ у Монтакуция.

[3]) „Духовная бесѣда" т. V (1859), № 5 (стр. 125—134), № 7 (стр. 204—218), № 11 (стр. 333—344), № 12 (стр. 363—371), и № 13 (стр. 391—398). Странно е само, че въ това второ издание на Драницинова прѣводъ нито дума не се споменува за прѣводача.

Текстътъ на славѣнския прѣводъ е дошелъ до насъ въ нѣколко прѣписа, които по врѣме на написването могатъ да се наредятъ така:

1. Въ единъ Сборникъ отъ XV. вѣкъ, въ „Националния музей за старини“ въ Букурещъ, подъ № 141 (158), написанъ съ дребенъ полууставъ, който прѣминава въ скорописъ. отъ 330 листа, сръбски правописъ; посланието съставя първа статия и носи такъвъ надсловъ: **Фотїа патрїарха Константїна града. ѿ ѥгоже къ Михаилоу кнезоу бльгарскомоу посланїе, ѻ сѵ҃хъ седмѝ и҃ вселенскыхъ сьборь.**[1])

2. Въ Сборникъ, въ Московската Синодална библиотека, подъ № 235 (384) съ общъ надсловъ „Слова Григорія Цамвлака“, съ скорописенъ дребенъ полууставъ руска редакция отъ XVI. вѣкъ, състоящъ отъ 390 лл.; посланието заема отъ 283 до 329 лл. слѣдъ словата на Григория и носи такъвъ надсловъ: **Ѳотїа патрїарха Конькстантина града. пѡсланїе ѹчително ѿ седмѝ соборѣ҃. и҃ ѡ православноѝ вѣре. и҃ каковѹ подобаѥ҃ быти҃ кнзю. Пресвѣтлѣишемѹ. и҃ ѻбозрителномѹ. и҃ вѡзлюбленномѹ дх҃вномѹ нашемѹ сн҃ѹ Михаилѹ ѿ бг҃а кнзю бѡлгарскомѹ радѡватисѧ.**[2])

3. Въ Сборникъ аскетически, въ Румянцевския музей въ Москва подъ № 3112, съ полууставно писмо и скорописъ отъ XV.—XVI. вѣкъ, руска редакция, събранъ въ XVI. в. отъ разни тетради; посланието заема отъ 635 до 693 лл. съ надсловъ: **Фотїа патрїарха Кон'стѧнтина града посланїе ѹчително ѿ се҃мїхъ соборѣ҃ и҃ ѿ православнѣи҃ вѣрѣ и҃ каковѹ подобаѥ҃ быти кнзю. Пресвѣтлѣишемѹ и ѻбозри҃телномѹ и҃ возлюблен'номѹ дх҃ов'номѹ нш҃емоу сн҃ѹ Михаилѹ ѿ бг҃а кнзю бѡлгар'скомѹ, ра҃ва҃ти҃.**[3])

4. Въ Сборникъ, въ Московската Духовна Академия (въ сбирката на Волокаламския мънастиръ), подъ № 133 (488), полууставъ отъ XVI. в. руска редакция; посланието заема първо мѣсто отъ 1 до 51 лл. съ надсловъ: **Ѳотїа патрїарха Константина града, посланїе ѹчително ѿ седмихъ съборѣхъ и҃ ѿ православнѣи҃ вѣре, и҃ каковѹ подобаетъ быти кнѧзю. Пресвѣтлѣишемѹ и҃ ѻбозрителномѹ и҃ возлюбленномѹ дх҃овномѹ нашемѹ сн҃ѹ Михаилѹ, ѿ бг҃а кнѧзю болгарскомѹ, радоватисѧ.**[3])

5. Пакъ тамъ въ Сборникъ подъ № 134 (489) полууставъ отъ началото на XVI. вѣкъ, руска редакция; посланието заема отъ 363[4])

---

[1]) Вж. А. И. Яцимирскій, Славянскія и рускія рукописи румынскихъ библіотекъ, Петроградъ, 1905, стр. 445—446. За жаль издателтъ не дава никакви съобщения за съдържанието на тоя прѣводъ и само забѣлѣзва, че приведениятъ надсловъ на първата статия — посланието билъ „кѣмъ-то перечеркнутъ“, при всичко, че г. Яцимирски е знаелъ за изданието на сѫщия текстъ въ тъй наречената „Кирилова книга“ (вж. за нея по-долу). Обаче, ако се сѫди по надслова, тоя прѣписъ не ще да съдържа цѣлото послание, а само това, може би, което се отнася до вселенскитѣ събори, т. е. той ще съдържа само първата часть до § 23.

[2]) Горскій и Новоствуевъ, Описаніе славян. рукописей и пр. Москва, 1859, отд. II, 3, № 235, стр. 145.

[3]) Вж. Отчетъ Московскаго Публичнаго и Румянцевскаго музеевъ за 1889—1891 год., Москва, 1892, стр. 15.

[4]) Іеромонахъ Іосифъ, Опись рукописей перенесенныхъ изъ библіотеки Іосифова (Волокаламскаго) монастыря въ библіотеку Московской Духовной Академіи. Москва, 1882, стр. 100.

до 398 лл. съ надсловъ Фотїа патрїарха Константинѫ града, посланїе ѹчително ѿ седмихъ соборѣхъ и ѿ православнои вѣрѣ, и каковѹ быти кнѧзю, къ Михаилѹ кнѧзю болгарскомѹ.[1])

6. Пакъ тамъ въ Сборникъ подъ № 145 (506) полуставъ отъ XVI. вѣкъ руска редакция; посланието заема отъ 252 до 292 лл. съ надсловъ: Ѳотїа, патрїарха Констѧнтина града, посланїе ѹчително къ Михаилѹ, кнѧзю болгарскомѹ, ѿ седмихъ соборѣхъ и ѿ православнои вѣрѣ, и каковѹ подобаетъ быти кнѧзю.[2])

7. Пакъ тамъ въ Сборникъ подъ № 158 (522) съ полууставно писмо, прѣминаваще въ скорописъ отъ XVI. вѣкъ руска редакция; посланието заема отъ 380[об] до 456 лл. съ надсловъ: Фотїа, патрїарха Констѧнтина града, посланїе ѹчително ѿ седмихъ соборѣхъ и ѿ православнѣи вѣре, и каковѹ подобаетъ быти кнѧзю.[3])

8. Въ сѫщия Сборникъ подъ № 158 (522) отъ 466 до 481 лл. заема една статия подъ насловъ: Ѿ слова патрїарха Констѧнтина града Ѳотѣѧ ѿ седми соборѣхъ и ѿ вѣре, къ Михаилѹ кнѧзю болгарскомѹ.[4])

9. Въ Сборникъ аскетическо-полемически, въ Петроградската Духовна Академия, отъ 439 лл. скорописъ отъ XVII. вѣкъ, руска редакция; на л. 306 до 312 има статия подъ насловъ: Ѿ слова патрїарха Фотѣѧ Константина града ѻ седми соборѣхъ и ѻ вѣре к Михаилѹ кнѧзю болгарскомѹ. Нач.: кнѧзѧ бо воистинѹ дѣло ѥсть . . .[5]) (вж. текстъ § 19).

Това сѫ всички за сега намъ извѣстни прѣписи отъ славѣнския прѣводъ на Фотиевото послание до князъ Борисъ-Михаила. По съдържание тѣ могатъ да се раздѣлятъ на два типа: пълни, т. е. такива, които прѣдаватъ цѣлото съдържание на посланието, и непълни, т. е. такива, които даватъ само часть отъ него. Къмъ първитѣ се отнасятъ №№ 2, 3, 4, 5, 6 и 7, а къмъ вторитѣ — №№ 1, 8 и 9, които за насъ нѣматъ никакво значение, и затова ние нѣма да се спираме върху тѣхъ. Обаче и между прѣписитѣ отъ пълния типъ има такива, които сѫ прѣтърпѣли извѣстни измѣнения, може би, при прѣписването; къмъ тѣхъ се отнасятъ №№ 5, 6 и 7, както това най-ясно доказва и надсловътъ на посланието въ тѣхъ. И тъй най-пъленъ и най-близъкъ до оригинала славѣнски прѣводъ на посланието прѣдставятъ прѣписитѣ №№ 2, 3 и 4. Настоящето му издание е и направено по единъ отъ тѣхъ, именно, отъ прѣписа (№ 2) на Московъ. Синодална библиотека.

Всичкитѣ по-горѣ прѣброени прѣписи на славѣнския прѣводъ на Фотиевото послание се отнасятъ, както видѣхме, къмъ XVI. вѣкъ[6]) и

[1]) Пакъ тамъ, стр. 105.
[2]) Пакъ тамъ, стр. 134.
[3]) и [4]) Пакъ тамъ, стр. 179.
[5]) А. Родосскій, Описаніе 432-хъ рукописей, принадлежащихъ С.-Петербургской Духовной Академіи. Петербургъ, 1893, стр. 77.
[6]) По видимому въ случая прѣписа № 1, който би трѣбало да се отнесе къмъ XV. вѣкъ. Обаче г. Яцимирски отбѣлѣзва, че тъкмо първитѣ двѣ тетради на споменатия ръкописъ били писани отъ друга ръка, отъ „недостозванныи діакоунъ Никоѳъ", съ по-малъкъ полуставъ отъ XVI. вѣкъ.

сж отъ руска редакция, съ изключение на единъ (№ 1), който е отъ сръбска редакция. Това послѣднето обстоятелство ни дава доста основание да твърдимъ, че занимаващиятъ ни тукъ прѣводъ на посланието е билъ направенъ не въ XVI. вѣкъ, а по-рано — въ края на XIV. или началото на XV. вѣкъ и то пакъ на славѣнския югъ, отдѣто е билъ прѣнесенъ въ Русия. Това донѣйдѣ се потвърдява отъ една страна съ многото българизми въ текста, а отъ друга — съ това, че той се прѣписвалъ наредъ съ „словата" на Григория Цамвлака. Обаче въпросътъ, дѣ именно и отъ кого е билъ направенъ тоя прѣводъ, си остава за сега открытъ и безъ никакъвъ отговоръ по липса на каквито и да било данни изобщо, затова и всѣкакви прѣдположения и догадки по него ще бѫдатъ не само излишни, но и неумѣстни.

По своето изпълнение славѣнскиятъ прѣводъ е буквален и рабски слѣдва своя гръцки оригиналъ, тъй че дори разположението на думитѣ въ изреченията е напълно запазено. Но тъкмо тая на първъ погледъ странна особеность негова му придава първостепенна важность, тъй като той ни дава възможность да ревизираме самия гръцки текстъ на посланието, който е дошълъ до насъ въ не съвсѣмъ изправни прѣписи.

Така, на първо мѣсто стои въпросътъ за съдържанието на надслова въ гръцкия текстъ на посланието, който (надсловъ) гласи тъй:

Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς, Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος;

Още Монтакуций изказалъ съмнѣние, че самъ авторътъ на посланието е могълъ да даде такъвъ надсловъ, и прѣдполагалъ, че книжовницитѣ сж го поставили и то погрѣшно. Имайки прѣдъ видъ израза ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, той заключава, че това е било не толкова цѣло послание, колкото извадки отъ нѣкоя доста обширна книга, която неизвѣстенъ читатель, или, може би, и самъ Фотий е наредилъ и съкратилъ. Както и да било, но, споредъ Монтакуция, това е било или цѣла книга, или послание νουθετική и διδακτική, съставено по онова на атинския ораторъ Исократа (436—338 пр. Хр.) и написано до кипърския князъ Никокла, чийто прѣдметъ се потвърдява отъ надслова Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος.[1]) Но и при все това Монтакуций не посочва, какъ е гласѣлъ истинскиятъ надсловъ на Фотиевото съчинение. Неговиятъ съврѣменникъ, Петъръ Ламбеций (Ламбекъ) отъ Хамбургъ, който е ималъ подъ ржка другъ гръцки прѣписъ отъ посланието, считайки, че надсловътъ е погрѣшенъ отъ прѣписвачитѣ, прѣдложилъ да се поправи послѣдния така: Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ πρὸς Μιχαήλ, τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας. Τῷ πνευματικῷ ἡμῶν υἱῷ Μιχαήλ, ἄρχοντι Βουλγαρίας.[2]) Нашиятъ

[1]) Вж. Migne, Patrologia graeca, t. 102, col. 627, not. 6 къмъ латинския прѣводъ на Монтакуция.

[2]) Jac. Basnagii, De Photio eiusque scriptis observatio in Antiquis lectionibus H. Canisii. Antwerpeni 1725, T. II, p. II, p. 376—377. Вж. у митр. Симеона, стр. 28.

обаче славѣнски прѣводъ, който, очевидно, е направенъ по пъленъ и добрѣ запазенъ грѫцки текстъ, ни ясно посочва, че и поправката на Ламбеция не е пълна, и ни дава възможность да възстановимъ истинския надсловъ на посланието. Той гласи:

Фѡтїа, патрїарха Константина града послание ѹчително ѿ седмихъ съборѣхъ и ѿ православнѣи вѣрѣ и каковѹ подобаетъ быти кнѧзю. Пресвѣтлѣйшемѹ і обозрителномѹ и возлюбленномѹ дѹховномѹ нашемѹ снѹ Михаилѹ ѿ бга кнѧзю болгарскомѹ, радоватисѧ, що на грѫцки би могло да гласи така:

Φωτίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ διδακτικὴ περὶ τῶν ἑπτὰ Συνόδων καὶ περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τί ἐστιν ἄρχοντος. Τῷ περιφανεστάτῳ καὶ περιβλέπτῳ καὶ ἠγαπημένῳ πνευματικῷ ἡμῶν υἱῷ Μιχαήλ, τῷ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντι Βουλγαρίας, χαίρειν.

Въ истиността на тоя надсловъ не може да има никакво съмнение, защото първата му часть точно прѣдава съдържанието на цѣлото послание, а въ втората — сѫ употрѣбени такива епитети къмъ българския князъ Борисъ-Михаила, съ каквито самъ Фотий лично се обръща къмъ него, като περιφανέστατος — пресвѣтлѣйшій и ἠγαπημένος — возлюбленный (въ § 1), πνευματικός — духовный (въ § 20) и περίβλεπτος — обозрителный (въ § 114). Освѣнъ това надсловътъ и по духъ, и по форма напълно отговаря на епохата. Доста е само да си спомнимъ, че изразътъ ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων Βουλγαρίας е билъ официалната формула, която въ Византия сѫ употрѣбявали както прѣди, тъй и слѣдъ покръщението на българитѣ въ обръщенията си къмъ българския господарь.[1]

Не по-малко важенъ се явява славѣнскиятъ прѣводъ на Фотиевото послание и за да се изправятъ много развалени и съмнителни мѣста въ грѫцкия текстъ, които сѫ прѣдизвикали у издателитѣ му разни конъектури. Такива мѣста сѫ слѣднитѣ:

Началото на § 2, споредъ Бодлейнския прѣписъ, по който Монтакуций е направилъ своето издание, гласи: Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον . . . . τῷ κάλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται. Монтакуций попълва тоя текстъ слѣдъ τὸν ἄνθρωπον така: ἐλευθερώσασα, καὶ πᾶσαν ἐκείνης ἀχλὺν ἀποσκεδάσασα δύναμιν αὐτῷ τῷ κάλει κ.τ.λ.[2] Нашиятъ текстъ (§ 2, стр. 1, р. 16—17) прѣдава приведения пасажъ така: сие ѿ мнѡгообразныа прелести чл҃ка ѝзбавлѧющее, и ср҃дечнаа ѡчеса ꙗже ѿтѣдѹ мглы ѹчищающее и чистыим дш҃и зрѣниемъ чистѣйшеи добротѣ слѹжбы чистѣ възирати подобаетъ, което напълно се схожда съ попълването на Ламбеция, който споредъ другъ прѣписъ дава такова четене: Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄν-

[1]) Ср. 1. на Чаталарския надписъ: Ὁμουρτάγ . . . . ἐκ Θεοῦ ἄρχων ἐστίν. Абоба-Плиска, стр. 545—546; 2. Μαλαμίρ ὁ ἐκ Θεοῦ [illegible] ОСМУ, кн. V, стр. 138—140; 3. на погранично надписъ [illegible] 904 г.: ἐπὶ Σ[illegible] τοῦ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας. Иречекъ Р. Арх. Инст. въ Кон-полѣ, III (1898), стр. 186. Въ Const. Porphyrogeneti De ceremoniis, ed. Bon. t. I, 681, 6, 14, 16 и 682, 13: ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων Βουλγαρίας.

[2]) Migne, ib., col. 628, B, not. 8.

θρωπον ἀπαλλάττουσα, καὶ τὰ τῆς καρδίας ὄμματα τῆς ἐκεῖθεν ἀχλύος ἀποκαθαίρουσα καθαρᾷ ψυχῆς διανοίᾳ τῷ καθαρωτάτῳ κάλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται.[1])

§ 5. стр. 3, 10-12: **начинаю повѣдание, времѧ и҆ мѣсто, и҆ число мнѡжества . . . . . и҆зыа҆вла́ѧ**, срѣщу което въ гръцкия текстъ се чете: ἀπάρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον, καὶ ἀριθμὸν τοῦ πλήθους . . . . . συνυποτοπούμενος. Излишната въ нашия текстъ дума **времѧ** надали може да се смѣта като прибавка отъ прѣводача, който рабски слѣдва своя оригиналъ; очевидно, тя се е намирала и въ първоначалния гръцки текстъ. Това се потвърдява и отъ самото съдържание на посланието: когато говори за вселенскитѣ събори, Фотий споменува, при кой императоръ е станалъ всѣки съборъ, съ което той е искалъ, очевидно, да покаже и неговото *врѣме*.

§ 6. стр. 3, р. 14: **ѻ҆смь и҆ десѧт и҆ три҃ста** подтвърдява поправката на Монтакуция: ὀκτὼ καὶ δέκα καὶ τριακόσιοι и на Валетта: ὀκτωκαίδεκα δὲ καὶ τριακόσιοι срѣщу ὀκτὼ καὶ δέκα δὲ τριακόσιοι, както е въ гръцкия текстъ.[2])

§ 7. стр. 4, 30: **ѹ҆твер҃дила, добрѣ ѹ҆видѣвше** (вм. **ѹ҆вѣдѣвше**) **и҆ разсмотривше, зане** и пр., срѣщу което въ гръцкия текстъ се чете: διετράνωσαν· καλῶς εἰδότες ὅτι κτλ. Дадената въ нашия текстъ въ повече дума **и҆ разсмотривше** заедно съ гръцката εἰδότες на пълно обосноваватъ отъ една страна поправката **ѹ҆видѣвше** на **ѹ҆вѣдѣвше**, а отъ друга — прѣдположението, че въ гръцкия текстъ първоначално е стояло: καλῶς εἰδότες καὶ ἰδόντες, ὅτι κτλ.

§ 8. стр. 5, 14-15: **с҃ ними же Григорїи два҃. и҆ и҆же свѧтаго в҃ Каппадокїи Ниса е҆пѵ҃скоп. и҆ бг҃ословїа ѿ дѣлъ тезоименитыѩ҃** — μεθ' ὧν Γρηγόριος, ὅ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐξ ἔργων ἐπώνυμος. На пръвъ погледъ въ гръцкия текстъ мжчно може да се забѣлѣжи, че се говори тукъ за двама Григориевци — за Григория, епископъ Нисски, и за Григория Богослова, цариградски тогава епископъ.[3]) Обаче въ нашия прѣводъ съ прибавката на „**два҃ и҆**" това ясно личи, а пъкъ, ако вземемъ въ внимание рабското придържане на прѣводача о своя оригиналъ, ще трѣба да признаемъ, че въ първоначалния текстъ тая дума „δύο, καὶ" сжщо ще да се е намирала.

§ 9. стр. 5, 29-30: **како и҆спытаетъ и҆ глѹбины бж҃їа, и҆ ничтоже сѹщїихъ ѿ бг҃а сокровено ѿ него**; Срѣщу това изречение въ гръцкия текстъ стои: Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ. Монтакуций поддържа това четене и забѣлѣзва: lego et distinguo. Nam alludit ad illud Apostoli 1 Cor. II, 10.[4]) Обаче при такова четене се получава догматическо безмислие. Тукъ става дума за Св. Духъ, че той „издирва Божиитѣ дълбочини скрито отъ него" (отъ Бога?) — нѣщо недопу-

[1]) Вж. у Валетта бѣлѣжката 2.
[2]) Migne, ib. col. 632, A, not. 11. Ср. у Валетта бѣл. 8.
[3]) Вж. у Валетта. бѣл. 20 и 21.
[4]) Migne, ib., col. 636, C, not. 14

стимо при догмата за троичностьта и недѣлимостьта на тритѣ лица на божеството. Очевидно, въ гръцкия текстъ има нѣщо изпуснато, защото въ изданието си Валетта, който въ случая възприема поправката, направена отъ издателитѣ на Σύνταγμα των κανόνων, възпълва текста, като прѣдъ κρύφιον прибавя καὶ οὐδέν.[1]) Нашиятъ обаче прѣводъ явно показва, че и тая поправка не е пълна, и ни спомага съвсѣмъ да изправимъ гръцкия текстъ, който въ това мѣсто въ оригинала ще да е гласѣлъ така: πῶς (τὸ Πνεῦμα) ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων παρὰ Θεῷ κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ, т. е. „какъ той (Св. Духъ) издирва и Божиитѣ дълбочини и нищо отъ това, което е Божие, не бива скрито отъ него?" Смисълъ съвършено ясенъ и изключава всѣко догматическо безсмислие. — 6, 5: **како стїть** отхвърля четенето на Монтакуция: πως ἁγνίζει[2])и подтвърдява поправката на Валетта πως ἁγιάζει.[3]) — 6, 5–6: **какѡ же не бг҃ъ**; срѣщу гръцкото πῶς δὲ Θεός;[4]) Ние мислимъ, че послѣднето е логически невѣрно Фотий, като излиза отъ основната мисъль, че еретикътъ Македоний не признавалъ, какво Св. Духъ е Богъ (ἀθετεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν), задава цѣлъ редъ въпроси, въ които изтъква божеството на Св. Духъ, и най-сетнѣ, като пита: „Но, ако той (Св. Духъ) е създание, какъ създава, какъ освещава, какъ оживотворява, какъ раздава дарования?" Фотий заключава и завършва съ въпроса: „какъ прочее Той (Св. Духъ) не е Богъ", когато притежава всичкитѣ свойства на божеството. Че послѣдниятъ въпросъ има такова заключително значение, показва право и частицата δέ. Прѣдъ видъ на това ние сме наклонни да приемемъ, че въ гръцкия оригиналъ наистина е стояло: πῶς δὲ οὐ Θεός; — 6, 6–8: **но ѿ сиѫ ни єдинѡ҃ ѻ҃нъ ѹмовредный во ѹмъ положив, ѿ єдиноначалнаго того и҆ єдинагѡ бж҃тва и҆ нераздѣлнаго растерзати смѣѩше и҆ дръзаше**, срѣщу което въ гръцкия текстъ се чете: Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρενοβλαβὴς ἐπὶ νοῦν βαλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος διασπᾶν [τὸ Πνεῦμα] ἐτόλμα καὶ ἀπεθρασύνετο.[5]) Отъ сравнението на двата тия текста не е мжчно да се установи, че прибавката на Баснагия τὸ Πνεῦμα, приета отъ Миня и затворена отъ Валетта въ скоби [ ], е съвсѣмъ излишна и въ първоначалния текстъ тя не се е намирала, защото въ такъвъ случай се получаватъ двѣ думи за едно и сжщо понятие, а именно, αὐτό, подъ което, очевидно, се разбира τὸ Πνεῦμα и е допълнение къмъ гл. διασπᾶν. Затова и того въ славѣнския текстъ е вин. п. и се отнася не къмъ **бж҃тва, а къмъ растерзати.**[6])

§ 10. стр. 7, 3–4: **и҆же ѿ Ѧнтиохова града, сѹщаго при Ѡронтѣ рецѣ** прѣдава гръцкото изречение: ὃς ἐκ τῆς Ἀντιόχου τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντι и въ сжщото врѣме подсѣща, че първоначално въ гръцкия текстъ

---

[1]) Ср. у Валетта бѣл. 27.
[2]) Migne, ib. col. 637, A.
[3]) Ср. у Валетта бѣл. 29.
[4]) Migne, ib. col. 637, A.
[5]) Migne, ib. col. 637, A.
[6]) Ср. у Валетта бѣл. 30.

е стояло: τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντι ποταμῷ.[1]) — 7, 20—21: но помыслы в'сь ѿ сихъ развращенъ съвсѣмъ отхвърля прибавката на Монтакуция, който прѣдлага да се чете: ἀλλὰ γὰρ ὡς καὶ τοὺς λογισμοὺς ὅλως ἐκ τούτων διαστραφείς, когато и въ гръцкия текстъ ὡς καὶ нѣма; впрочемъ и γὰρ нѣма въ славѣнския текстъ.[2])

§ 12. стр. 8, 13: врꙋченный напълно подтвърдява поправката на Монтакуция ἐγκεχειρισμένος вм. ἐγκεχρισμένος, както стои въ гръцкия текстъ.[3]) — 8, 18: вины ѝстѧзаше — εἰσπράξεις ἀπῄτησαν потвърдява поправката εἰσπράξεις вм. εἰς πράξεις, както е въ другитѣ гръцки текстове.[4])

§ 13. стр 9, 17—18: а ѝми же трꙋды г҃ болѣзни, и҆ жаждꙋ г҃ а҆лчъбꙋ, и҆ ꙗже симъ страдаше срѡ̃ственаѧ и҆ подобнаѧ и пр. съвсѣмъ опровергава прибавката на Комбефиза, усвоена и отъ Миня, у когото това изречение се чете така: δι' ὧν δὲ κόπους καὶ πόνους καὶ δίψαν καὶ πεῖναν καὶ πενίαν, καὶ τὰ τούτοις ὑψίστατο συγγενῆ καὶ παραπλήσια κ. τ. λ.[5]) Очевидно, прибавката καὶ πενίαν е нѣмало въ първоначалния текстъ, що и Валетта поддържа.[6])

§ 14. стр. 10, 11—12: къкꙋнѣ съ самѣмъ сѣателемъ плевелъ напълно подтвърдява поправката на Валетта: ἅμα αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων, и отхвърля четенето на Монтакуция и другитѣ издатели ἐκείνων вм. ἐκείνῳ.[7]) — 11, 3: клѧдꙋть подтвърдява поправката на Монтакуция ληροῦσι вм. ληθοῦσι, както е въ гръцкия текстъ.[8])

§ 15. стр. 11, 10: таковыа хꙋлы дава основание да се мисли, че въ оригинала е стояло τὰς τοιαύτας δυσφημίας или, както прѣдлага Валетта, τὰς τοιαύτας τῶν δυσφημιῶν, но не и τὰ τοιαῦτα τῶν δυσφημιῶν, както е у Монтакуция и у Миня, или въ Σύνταγμα τῶν κανόνων.[9]) — 11, 11—12: но г҃ преже ѕ҃ко сих, не многѡм напрѣд временемъ, (соборъ) низложи и҆ проклѧлъ и҆ѡдима трапезонтѧнина. За тоя текстъ както Минь, тъй и Валетта даватъ четене: ἀλλὰ καὶ πρός γε τούτοις, οἱ πολλῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, (ἡ Σύνοδος) καθεῖλε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ἀνθίμου τε τὸν Τραπεζούντιον. Разлика между двата текста се явява въ началото: но и҆ преже ѕ҃ко сих — ἀλλὰ καὶ πρός γε τούτοις вм. ἀλλὰ καὶ προ γε τούτων, както е у Монтакуция, и, очевидно, тъй е било и въ гърцкия оригиналъ.[10]) Обаче по смисълъ първото гърцко четене е по-правилно, защото τούτων не може да се отнесе нито къмъ Теодора Мопсуетски и Диодора Тарсийски, нито пъкъ къмъ Оригена, Дидима и Евагрия, за които се говори въ прѣдния (14) параграфъ. Антимъ Трапезунтецъ билъ

---

[1]) Ср. у Валетта бѣлѣж. 34.
[2]) Migne, ib. col. 640, B.
[3]) Ib. col. 641, B. — Ср. у Валетта бѣл. 41.
[4]) Ср. у Валетта бѣл. 43.
[5]) Migne, ib., col. 644, A.
[6]) Ср. бѣл. 45.
[7]) Migne, ib. col. 644, D not. 21. — Ср. у Валетта бѣл. 52.
[8]) Migne, ib. col. 645, B not. 21.
[9]) Migne, ib, col. 645, C. — Вж. у Валетта бѣл. 55.
[10]) Migne, ib. col. 645 C not. 22.

сваленъ отъ цариградския архиепископски прѣстолъ за своето скрито монофизитство въ 536 г., т. е. „не многѡм напред временемъ“ отъ петия вселенски съборъ въ 553 г.[1]) — 11, 13: Петра же Ѝпамѝйскаго подтвърдява поправката на Монтакуция: Πέτρον τε τὸν Ἀπαμείας вм. ἀπ' Ἀμείας[2])

§ 16. стр. 12, 6: разтерзавше подкрѣпя поправката на Миня и Валетта διαῤῥήξαντες вм. приетото отъ Монтакуция διαῤῥήξαντας, защото това причастие се отнася къмъ οὗτοι δὲ — сїи ѹво (р. 3).[3])

§ 17. стр. 13, 21: ѹкрашахѹсѧ подтвърдява четенето у Валетта ἐστολίζοντο и отхвърля ἐστολίζετο, както е у Монтакуция и Миня.[4]) — 13, 27: стѹдодѣꙗнїе се схожда съ четенето у Монтакуция и Миня — ἀσέλγειαν вм. ἀσέβειαν, както поправя Валетта, и отговаря на: и скверными ѹст'нами стѹдодѣйстковахѹ — καὶ βεβήλοις χείλεσιν ἐνησέλγαινον (стр. 14, 7—8).[5])

§ 18. стр. 15, 24: йскѹпающаꙗ (мощи) исцѣленїꙗ съгласно съ гръцкия текстъ βρύοντα (съгласувано съ λείψανα) ἰάσεις и отхвърля поправката на Монтакуция ἰάσεσι.[6]) — 15, 24—25: иже тѣхъ (не мощи, а стыхъ) прославльшаго хса — τὸν αὐτοὺς (не λείψανα, а τοὺς ἁγίους) δοξάσαντα, както е въ гръцкия текстъ, отхвърля поправката на Монтакуция αὐτὰ вм. αὐτούς.[7]) — 16, 2: благодѣꙗнїем — διὰ τῆς εὐεργεσίας отхвърля поправката на Монтакуция διὰ τῆς χάριτος.[8]) — 16, 5—6: и прѝчѹдѣы влѧци нашеꙗ не допуща прѣдлаганото отъ Монтакуция четене: καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ δεσποίνης ἡμῶν.[9]) — 16, 14: но во сїѝнныхъ ἀλλ' ἐν ἱεραῖς отхвърля поправката на Монтакуция ἐν νοεροῖς.[10])

§ 19. стр. 16, 26—28: сїе во апѧкѡе проповѣдание, сїе ѡчѣское ѹченїе, сїе вселеньскыхъ соборовъ мѝѡвание, срѣщу което гръцкиятъ текстъ въ всички издания дава: τοῦτο γὰρ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων τὸ φρόνημα, слѣдов. пропуснато е сїе ѡчѣское ѹченїе — τοῦτο τῶν Πατέρων τὸ δόγμα. Трудно е да се допусне, че прѣводачътъ, който тъй рабски слѣдва своя оригиналъ, самоволно е прибавилъ това изречение; очевидно, то се е намирало и въ гръцкия текстъ и по-сетнѣ вѣроятно случайно е било изпуснато отъ прѣписвачитѣ.

§ 20. стр. 17, 28—29: безчислеными навѣты — μυρίαις ἐπιβουλαῖς. Очевидно, въ оригинала на нашия прѣводъ е стояло ἐπιβουλαῖς, както и по-горѣ е употрѣбена (р. 20) сѫщата дума: ѹхыщренїꙗ г навѣты — ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Затова поправката на Монтакуция ἐπιβουλαῖς е

---

[1]) Ев. Смирновъ, Исторія Христіанской церкви, С. Петербургъ, 1889, стр. 276—279.
[2]) Migne, ib., col. 645 C. not. 22.
[3]) Ibidem col. 648, B not. 23. — Ср. у Валетта бѣл. 63.
[4]) Migne, ib. col. 652 A. — Ср. у Валетта бѣл. 71.
[5]) Migne, ib. col. 652 A. — Ср. у Валетта бѣл. 72.
[6]) Migne, ib. col. 653 C. — Вж. у Валетта бѣл. 78.
[7]) Migne, ib. col. 653 C. — Ср. у Валетта бѣл. 79.
[8]) Вж. у Валетта бѣл. 80.
[9]) Migne, ib. col. 653 D.
[10]) Ibidem, col. 656 A.

приемлива.[1]) — 17, 31 **и҆ и҆наковѥ** напълно оправдава поправката на Монтакуция, възприета и отъ Валетта. ἄλλως τε δὲ вм. ὥστε δέ, както стои въ гръцкия текстъ.[2]) — 18, 2—3: **сего ради во ѡ҆нѣхъ ниже православнѡе, ниже развращеннѡ ꙗ҆кл҃ѧетсѧ**, срѣщу което въ гръцкия текстъ стои: διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται, слѣдов. **ниже православнѡе** нѣма въ гръцкия текстъ: изпуснато е вѣроятно при прѣписването, на що право посочва и сложното отрицание οὔτε, тъй че цѣлото изречение въ гръцкия текстъ ще да е било: διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ ὀρθοδόξον, οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται. — 18, 16—17: **и҆ ꙗ҆вїе ѻ҆бличение приемлеть** е изпуснато въ гръцкия текстъ у Миня.[3]) — 18, 24—25: **и҆ малѡе ѿ прегрѣшеній в҆ величествѡ в҆землетсѧ и҆ вездѣ носитсѧ и҆ всѣмъ бываетъ превопиемъ**, на което съотвѣтствува гръцкото: καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον, слѣдов. думитѣ **и҆ вездѣ носитсѧ** така сѫщо сѫ изпуснати въ гръцкия текстъ, тъй че въ оригинала на нашия прѣводъ цѣлото изречение ще да е гласѣло καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται καὶ πανταχῇ φέρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον.[4]) — 18, 31: **хр҃тїаньскаѧ вѣра и҆ слꙋжба паче превзыде и҆ превзѧсѧ** отговаря на гръцкото: ἡ τῶν χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ ἐξῄρηται. Твърдѣ е възможно, щото **паче** — μᾶλλον да е стояло сѫщо и въ гръцкия текстъ, защото то е поставено тукъ, очевидно, за усилване на сравнението при **ѥ҆ликѡ** — **толикѡ** — ὅσον — τοσοῦτον.

§ 22. стр. 19, 14: **и҆ подражанїю** отхвърля четенето на Монтакуция κατὰ μίμησιν и подтвърдява онова на Валетта καὶ μίμησιν, което зависи отъ прѣдлога πρός — къ и се отнася къмъ гл. ἀνυψώθης — **кѡзвысилсѧ ѥси**[5]) — 19, 19: **сїа во и҆ ѡ҆гнемъ г҆ск꙽шеній и҆ск꙽шлема**, което окончателно отхвърля както безсмисленото περί (вм. **ѡ҆гнемъ**) у Миня,[6]) тъй и поправката на Монтакуция παρά, възприета и отъ Валетта;[7]) отъ друга пъкъ страна подтвърдява поправката на Валетта δοκιμαζόμενα — **и҆ск꙽шлема** вм. δοξαζόμενα, както у Миня.[8]) И тъй тая фраза въ гръцкия оригиналъ ще да е била: ταῦτα γὰρ καὶ πυρὶ (вм. περὶ или παρὰ) πειρασμῶν δοκιμαζόμενα. — 19, 21: **плѡдовъ** (sic **плѡды**) **добродѣтелей** послѣдната дума ἀρετῶν у Миня нѣма и подтвърдява четенето у Валетта καρποὺς ἀρετῶν.[9])

§ 29. стр. 22, 20: **къ ѕстроенїю всѣхъ крѣпость**, както е у Валетта: πρὸς τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ῥώμη, а не както е у Миня τῶν ἄλλων вм. τῶν ὅλων.[10])

[1]) Migne, ib. col. 657 B. — Вж. у Валетта бѣл. 87.
[2]) Migne, ib., col. 657 C. — Ср. у Валетта бѣл. 88.
[3]) Migne, ib. col. 657 D. — Ср. у Валетта бѣл. 90.
[4]) Migne, ib. col. 660 A. — Ср. текста на Валетта у митрополитъ Симеона, стр. 56.
[5]) Ibidem, col. 660 C. — Ср. у Валетта бѣл. 93.
[6]) Migne, ib. col. 660 D.
[7]) Вж. у Валетта бѣл. 95
[8]) Migne, ib. col. 660 D. — Ср. у Валетта бѣл. 96.
[9]) Migne, ib. col. 660 D. — Ср. у Валетта бѣл. 97
[10]) Migne ib. col. 665 B.

§ 30. стр. 23. 8—9. **ниже пакы к҃ вышемѣрномꙋ к҃ нерадѣнное и҃ лѣностнѡе блекома.** Гръцкиятъ текстъ както у Миня,[1]) тъй и у Валетта не дава „и҃ лѣностнѡе", което несъмнѣнно се е намирало въ оригинала на нашия прѣводъ, тъй че тамъ горнята фраза ще да е гласѣла: μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἠμελημένον καὶ τὸ βεβλακευμένον καθελκόμενον.

§ 33. стр. 24, 7—8: **а҃ ꙗже кто г҃ѧ не срамлѧетсѧ** — ἃ δέ τις λέγων οὐκ αἰσχύνεσθαι. Тая фраза намираме само у Валетта; у Миня тя е изпусната.[2])

§ 36. стр. 25. 9—11: **ѿкꙋдꙋ и҃нꙋдꙋ намъ и҃стинны бꙋдеть пѡзнаніе, и҃ ѻбращение неблагочтивѣ нѣкогда ѿ на҃ г҃ланныхъ и҃ли дѣи҃ствованныхъ**, що напълно подтвърдява текста у Валлетта: πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἔσοιτο γνῶσις, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε παρ' ἡμῶν λεγομένων ἢ πραττομένων, и окончателно отхвърля поправката на Монтакуция, който изпуща ἀλλαχόθεν, туря ἡ слѣдъ ἐπιστροφὴ и въ края прибавя ἀποστροφὴ, като чрѣзъ това затъмнява смисъла на цѣлото изречение.[3]) — 25, 19—20: **толико подобаетъ паче ѿ тебе блгѡразꙋмнымъ вѧщше г҃мѣти чт҃и ласкателныхъ** τοσοῦτον δεῖ παρὰ σοὶ τοὺς εὔνους πλέον ἔχειν τῶν κολάκων.[4]) слѣдователно славѣнскиятъ прѣводъ дава нѣщо повече отъ гръцкия: **подобаетъ паче** — δεῖ μᾶλλον **и вѧщше и҃мѣти чт҃и** — πλέον ἔχειν τίμης. Може би такова попълване въ послѣдния изразъ да е излишно, защото въ самото πλέον ἔχειν вече се заключава прѣдпочтението, което се дава на благоразумнитѣ, отколкото на ласкателнитѣ; все пакъ ние не допущаме, щото нашиятъ прѣводачъ да си е позволилъ да прибавя думи въ текста, поради това, че той строго и неотклонно върви по своя оригиналъ. Тъй или инъкъ въ послѣдния е имало несъмнѣнно двѣтѣ посочени думи.

§ 38. стр. 26, 14—15: **ꙗже ѹбо къ немꙋ съгрѣшаемаа чл҃колюбнѣ терпѣти** — τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλανθρώπως φέρειν.[5]) Тукъ имаме сѫщия случай, както горния: думата съгрѣшаемаа нѣма въ гръцкия текстъ нито у Миня, нито у Валетта, а несъмнѣнно въ първоначалния текстъ е била, както по-горѣ (р. 8) въ сѫщия §: τοῖς δὲ εἰς σὲ ἁμαρτάνουσι — **къ тебѣ же съгрѣшающимъ**; тъй че цѣлата фраза въ оргинала е била: τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτανόμενα φιλανθρώπως φέρειν.

§ 43. стр. 27, 13: **не хотѣниемъ мꙋчити**, срѣщу което гръцкиятъ текстъ дава: οὐ τῷ κολάζειν, очевидно, въ първоначалния текстъ е било οὐ τῷ ἐθέλειν (или βούλεσθαι) κολάζειν аналогично съ слѣдващето: ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι — **но мꙋчителнꙋ видѣниемъ быти.**

---

[1]) Ibidem, col. 665 D.

[2]) Ibidem, col. 668 C.

[3]) Migne, ib., col. 668. — Ср. у Валетта бѣл. 130.

[4]) Вж. текста на Валетта у митроп. Симеона, стр. 35.

[5]) Вж. текста на Валетта у митроп. Симеона, стр. 37.

§ 46. стр. 28, 4—5: **что ѹ̂бо не сотворить таковомѹ времени слѹчившемѹсѧ** напълно съгласно съ четенето на Валетта: τί ἂν οὐ ποιήσει τοιούτου καιροῦ παραπεπτωκότος; у Миня думата καιροῦ е изпусната.[1])

§ 47. стр. 28, 7—8: **мниши себе** подтвърдява четенето у Миня: οἴει σαυτόν, което е и по-правилно, отколкото у Монтакуция: οἴεις αὐτόν.[2])

§ 55. стр. 29, 20: **да преложиши** оправдава напълно поправката на Валетта μεταβάλῃς вм. μεταβάλλοις у Миня.[3])

§ 58. стр. 30, 11—12: **и҆ показати нага ѿ ѻ҆бличенїа̑ и҆ пѡ̑ скинїею лицемѣрїа̑ чл҃ка зрѧщим**, което съвсѣмъ отхвърля поправката на Монтакуция: καὶ τῆς σκηνῆς ἀποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσιν и подтвърдява четенето у Валетта, което напълно се схожда съ онова на нашия прѣводъ. Обаче прѣдложението на Валетта да се изхвърли и҆ прѣдъ пѡ̑, споредъ насъ, е излишно, защото то е употрѣбено тукъ въ смисълъ на „даже", и цѣлото изречение ние прѣдлагаме да се прѣведе така: „Това е доста, за да се опрѣдѣли природата на единъ мѫжъ *и да се покаже човѣка безъ маска даже и на ония, които го гледатъ на лицемѣрната (театралната) сцена*".[4])

§ 59. стр. 30, 13: **своѧ расмотрѧꙗ** напълно оправдава поправката на Валетта: τὰ σαυτοῦ ἐπισκοπῶν вм. τὰς αὑτοῦ ἐπισκοπῶν, както е у Миня.[5])

§ 71. стр. 32, 21—23: **но ѡ҆бче ничѣмі̑же менши прелестникъ і҆лъстець вѣровавшихъ прельстивый възмнитьсѧ** — ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεὼν καὶ πλάνος ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας,[6]) слѣдов. въ гръцкия текстъ нѣма **възмнитьсѧ**, обаче тоя глаголъ въ нашия прѣводъ е тъкмо на мѣстото си, защото авторътъ, като е излизалъ отъ положението, че не трѣба да се прибѣгва къмъ измама дори и спрѣмо неприятели, които се довѣряватъ, дохожда до заключение, че, ако и да сѫ тѣ неприятели, „все пакъ не по-малко ще се зачете за измамникъ и лъстецъ всѣки, който е излъгалъ довѣрилитѣ му се". Прѣдъ видъ на тоя общъ смисълъ въ заключението ние мислимъ, че гл. **възмнитьсѧ** — νομιεῖται се е намиралъ въ оригинала на нашия прѣводъ.

§ 72. стр. 32, 26: **и҆ лютаꙗ страдаѧ** напълно подтвърдява прѣдпочетеното отъ Велетта четене: καὶ χαλεπὰ παθών вм. καὶ χαλεπῶν παθῶν, както е у Монтакуция и у Миня.[7])

§ 80. стр. 34, 7: **не во времѧ** подкрѣпя поправката на Валетта οὐ καθ' ὥραν вм. καθαράν, както прѣдлага Монтакуций и καθωράν, както стои у Миня.[8])

---

[1]) Migne ib., col. 673 C.
[2]) Ibidem, col. 673 C. — Ср. у Валетта бѣл. 152.
[3]) Migne, ib., col. 676 C. — Ср. у Валетта бѣл. 157.
[4]) Ср. у Валетта бѣлѣж. 161.
[5]) Migne, ib. col. 677 B. — Ср. у Валетта бѣл. 162.
[6]) Вж. текста на Валетта, у митрополитъ Симеона, стр. 45.
[7]) Migne, ib. col. 681 A. — Ср. у Валетта бѣлѣж. 169.
[8]) Migne, ib., col. 684 C. — Ср. у Валетта бѣлѣж. 176.

§ 83. стр. 35, 5—6: **и҆ въ гражанствѣ, по чѧсти и҆ по всеи҆ жизни**, споредъ четенето у Монтакуция и у Миня: καὶ ἐν πολιτείᾳ, κατὰ μέρος, καὶ διὰ βίου;[1]) обаче Валетта съзира тукъ печатарска или прѣписвачева грѣшка и чете: καὶ ἐν πολιτείᾳ καὶ κατὰ μέρος, διὰ βίου.[2])

§ 86. стр. 35, 17: **ꙗ҆коꙋмъ бо нравомъ стражѧ҆ сꙋдъ пѡ̑нметь** — ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέξῃ. Споредъ тълкуването на Валетта тукъ ὡς е равно на ὅπως ἂν и значи „начинъ",[3]) т. е. напълно сходно съ нашия текстъ и затова ние мислимъ, че въ оригинала на нашия прѣводъ ще да е стояло: ὅπως γὰρ ἂν.

§ 88. стр. 35, 28—29: **почитающꙋ и҆ ѡ҆съкръблѧтижесѧ** подтвърдяватъ поправкитѣ на Валетта τιμῶντα вм. τιμῶνται, както е у Миня,[4]) и ἀνιᾶσθαι вм. ἀνιᾶσαι, както е у другитѣ.[5])

§ 92. стр. 36, 18—19: **ѿбежи҆ и҆ ѿвратитсѧ** напълно подтвърдява прѣдлаганото отъ Валетта четене: φεύξεται καὶ ἀποστρέφεται[6]) вм. φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται, както е у Миня и другитѣ.[7])

§ 95. стр. 37, 7—8: **и҆ корꙑмниковѣ потопленнѣи҆ съпожретсѧ погикели** напълно сходно съ четенето у Валетта: καὶ τῇ τοῦ κυβερνήτου ὑποβρυχίῳ συγκαταποθήσεται ἀπωλείᾳ; у Баснагия и Миня ὑποβρυχίῳ нѣма.[8])

§ 103. стр. 38, 1: **пѡꙋчѧемыѧ распрѧ** подтвърдява четенето μελετωμένας στάσεις вм. μεμελετημένας, както се прѣдлага отъ нѣкои.[9])

§ 105. стр. 38, 21: **и҆ кичитисѧ** — καὶ ὀγκοῦσθαι само у Валетта: у Баснагия и у Миня изпуснато.[10])

§ 107. стр. 39, 13—14: **новослꙋчение** въ имин. пад. подтвърдява поправката на Монтакуция, който прѣдлага да се чете фразата тъй: καὶ οὐδ' ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν ἡ καινοτομία вм. τῇ καινοτομίᾳ, което напълно се схожда съ нашето четене, т. е. „нововъведението не може нито на единъ день да се удържи".[11])

§ 114. стр. 41, 16: **къ присно съпребывающимъ** подтвърдява четенето: τοῖς ἀεὶ συνοῦσιν, както е у Валетта, а не ἐποῦσιν, както е у Миня.[12])

---

[1]) Migne, ib., col. 685 B.
[2]) Вж. у Валетта бѣлѣж. 178.
[3]) Пакъ тамъ, бѣлѣж. 180.
[4]) Migne, cb. col. 688 A.
[5]) Вж. у Валетта бѣлѣж. 183.
[6]) Вж. у Валетта бѣлѣж. 188.
[7]) Migne, ib. col. 688 B.
[8]) Ibidem, col. 689 A. — Ср. у Валетта бѣлѣж. 191.
[9]) Migne, ib. col. 689 C.
[10]) Ibidem, col. 692 B. — Ср. у Валетта бѣлѣж. 201.
[11]) Migne, ib., col. 692, C. — Ср. у Валетта бѣлѣж. 203.
[12]) Migne, ib, col. 696 B.

И тъй отъ направенитѣ тукъ слички излиза, че нашиятъ прѣводъ дава материалъ не само да се изправятъ развалениитѣ и съмнителни мѣста въ гръцкия текстъ, но и да се попълнятъ не малко пропуски въ него, произлѣзли, може би, главно при прѣписването, като по тоя начинъ го приближава къмъ самия му оригиналъ.

Съ настоящето издание славѣнскиятъ прѣводъ на Фотиевото послание не се явява за първъ пѫть на бѣлъ свѣтъ. Той е билъ обнародванъ още въ 1644 г., т. е. прѣди 272 години или за седемъ години, прѣди да бѫде издаденъ гръцкиятъ текстъ, въ тъй наречената руска „Кирилова книга“,[1]) глава 47 подъ надсловъ: Фѡтїа патрїа́рха кон҆стѧнтинѧ гра́да посла́нїе оу҆чи́телно ѿ седмїѝ соборѣ́хъ, и҆ ѿ правосла́вной вѣ́рѣ, и҆ каковѐ подоба́етъ бы́ти кнѧ́зю. пресвѣ́тлѣ́йшемꙋ и҆ ѡ҆бозри́телномꙋ и҆ козлю́бленномꙋ дх҆о́вномꙋ на́шемꙋ сн҃ꙋ михаи́лꙋ ѿ бг҃а кнѧ́зю во́лгар҆скомꙋ ра́доватисѧ. Както по надсловъ, тъй и по съдържание славѣнскиятъ текстъ на това издание принадлежи къмъ пълния типъ прѣписи и несъмнѣнно е заимствуванъ отъ ржкописъ, който е съдържалъ сѫщия прѣводъ, какъвто ни дава и ржкописътъ на Московската Синодална библиотека. Обаче въ него се срѣщатъ и значителни разлики отъ граматически и лексикаленъ характеръ, които на мѣста се отдалечаватъ отъ оригинала и измѣняватъ съвсѣмъ смисъла. Тия разлики намиратъ своя произходъ не въ сѫществуването на нѣкой другъ славѣнски прѣводъ на посланието, а въ желанието на издателя, който повидимому не навсѣкждѣ е разбиралъ смисъла на текста, да направи нѣкои мѣста по-понятни и лесни за разбиране. Поради това, за да покажемъ, доколко тия измѣнения сѫ вѣрни и умѣстни, сличихме двата текста — нашия съ текста на Кириловата книга — и разночетенията въ послѣднята поставихме подъ черта (въ съкращение *Кк*) наредъ съ разликитѣ между нашия прѣводъ и оригинала му и паралелно съ съотвѣтнитѣ мѣста и думи на гръцкия текстъ.

Славѣнскиятъ прѣводъ, споредъ и двѣтѣ издания, съдържа въ себе си нѣщо, което повидимому не е сѫществувало въ гръцкия текстъ. Послѣдниятъ, освѣнъ общия въ началото надсловъ, очевидно, не е носилъ други нѣкои надслови, а оттука не билъ подложенъ на нѣкакви дѣления. Дѣлението текста му на параграфи споредъ отдѣлнитѣ въпроси, за които въ тѣхъ се трактува, е направилъ първъ Монтакуций въ своето издание, като е раздѣлилъ цѣлия текстъ на 118 параграфи, когато пъкъ Ва-

---

[1]) Москва, 1644, стр. 506 до 645. Това е единъ сборникъ, който съдържа прѣдимно творенията на св. отци; а понеже той се почва съ рѣчитѣ на Кирила Александрийски, то и книгата била наречена по неговото име.

летта дава въ своето издание такива параграфи 114.[1]) Нашиятъ обаче прѣводачъ, освѣнъ общия надловъ въ началото на посланието, внесъла е още и слѣднитѣ:

1. Собѡр прьвы҃ на злочѣстиваго Арїа (§§ 6 и 7).
2. Собор вторый на дꙋховрца Македонїа (§§ 8 и 9).
3. Собор .г҃. на бг҃онеиавистнаго Несторїа (§§ 10 и 11).
4. Собѡр .д҃. на злочѧстнаго Є҆вѵтихїа (§§ 12 и 13).
5. Собор .е҃. на ѻ҆ригена и҆ и҆же таѧже є҆мꙋ[2]) мр҃ьствꙋющих злославъныхъ (§§ 14 и 15).
6. Собор .ѕ҃. на є҆диновѡлных Нѵ҃ра. Сергїа і҆ прочи҃ є҆диномр҃ъствꙋющих є҆ретикѡв (§ 16).
7. Собор .з҃. на и҆коноборьцевъ (§§ 17 и 18).
8. Начало наказаниѧ (§ 23).
9. Ѿ совѣтѣ (§ 48).
10. Ѡ зависти (§ 51).
11. Ѿ є҆же какѡ поставлѧти началникѡвъ (§ 57).
12. І҆ко достоѝ кнѧзю ѡ҆ всѣх промышлѧти (§ 61).
13. Є҆же не подобаетъ клѧтисѧ (§ 68).
14. І҆ко во зло[3]) є҆же поношати бл҃ти (§ 82).
15. Ѿ ꙗ҆рости (§ 84).
16. Ѻ҆ целомр҃їи кнѧзей (§ 91).
17. Ѻ҆ пьꙗнстве кнѧзей (§ 95).
18. І҆ко не подобает словесы досажати по҃властъным (§ 100).

Всичкитѣ тия надслови сѫ поставени въ нашия прѣписъ на полето срѣщу посоченитѣ тукъ параграфи, съ изключение на 8-ия, който е въ текста и стои на чело на втората часть на посланието; въ Кириловата книга тѣ сѫ вмъкнати въ текста на съотвѣтнитѣ мѣста и сѫ написани съ киноварь. Обаче надали ще трѣба да ги считаме като отдѣлни надслови, които систематично сѫ били поставени и изчерпватъ цѣлото съдържание въ по-главнитѣ му въпроси. Като изключимъ първитѣ осемь надслови, които донѣйдѣ послѣдователно сѫ поставени, всичкитѣ други сѫ случайни маргинални сочки, които сѫ турени или отъ самия прѣводачъ, или пъкъ по-сетнѣ отъ нѣкой прѣписвачъ, съ цѣль по-скоро и

[1]) Разликата въ броя на параграфитѣ произлиза отъ това, че 1. Валетта съединява §§ 6 и 7 у Монтакуция въ единъ § 6, защото въ тѣхъ се говори за лицата, които сѫ присъствували на първия вселенски соборъ, и 2. редъ това съставятъ едно цѣло; §§ 18 и 19 въ единъ § 17 поради вѫтрѣшната стрьмка между съдържанието на двата параграфа — изъ отношение заблужденията на иконоборитѣ; §§ 24 и 25 — въ единъ § 23, защото тия два параграфа съставятъ заключение къмъ първата догматическа часть на посланието, и 2, че Монтакуций, неизвѣстно защо, прѣминава право отъ § 25 къмъ § 27, като изпуща броя 26, така поне намираме това въ изданието на Миня, който, както вече казахме, дава текста на Монтакуция.

[2]) Въ Кириловата книга тая дума е изпусната.

[3]) Пакъ тамъ стои: І҆ко зло҃ ѥсть.

по-лесно да се намиратъ мѣстата, въ които се говори по извѣстенъ въпросъ. Издателтъ обаче на текста въ Кириловата книга ги е смѣтналъ за отдѣлни надслови и затова ги е вмъкналъ въ текста. Прѣдъ видъ на тоя случаенъ произходъ на тия надслови ние и приехме дѣление на текста не споредъ тѣхъ, а споредъ онова на Валетта, което ние считаме за по-вѣрно, като оставихме посоченитѣ по-горѣ надслови тамъ, дѣто се намиратъ въ ржкописа, т. е. на полето.

Що се отнася до самото издание, то считаме за нужно тукъ да отбѣлѣжимъ, че текстътъ е напечатанъ тъй, както той е написанъ въ ржкописа, като сж запазени при това съкращенията, до колкото позволяваше печатарската техника; за по-лесно разбиране смисъла на текста промѣнихме прѣпинателнитѣ знакове, които разставихме споредъ онова въ гръцкия текстъ; думи или букви въ [ ] сж вмъкнати отъ насъ; цифри въ ( ) показватъ страницитѣ на ржкописа, а вертикалнитѣ тънки черти — редоветѣ на всѣка страница. Всички отстжпления отъ текста и мотивитѣ за тѣхъ сж посочени подъ черта.

Ноемврий 1916 г.

В. Н. Златарски.

Ѳотїа па҃рїарха Коньстанти|на града

Пѡсланїе̑ ѹчите̑но ѿ седмѝ со|борѣ̑. и ѿ православ̑ной вѣре и каковꙋ| подобае̑ быти кн҃зю. Пресвѣтлѣйше|мꙋ. и ѻбозрите̑номꙋ. и вѡзлюб̑лен̑номꙋ| дх҃вномꙋ нашемꙋ сн҃ꙋ Михаилꙋ ѿ бг҃а| кн҃зю бѡ̑гарьс̑комꙋ радѡватиса: сп҃се.

1. Ѝныа̑ ꙋ̑бо блг҃ти, пресвѣт̑лѣишїи̑ и̑ възлю|б̑лен̑ный и҃шь с҃не, малыа̑ и̑ прев̑ремен̑ныа̑,| и̑м̑же приносат̑са по̑зы даю̑. е̑лици̑ ѻбы̑ст̑вꙋю̑ д҃шꙋ лꙋч̑шꙋ содѣловати,| ѿ прелес̑ти ꙋ̑бо ѿчищаю̑щи и̑ стр̑тей,| зарю же и̑ свѣт̑лѡсть доб̑родѣтелей и̑ ис̑|тин̑ны ѻ̑сѣе̑ваю̑щїа, сїа ꙋ̑бо блг҃ти сꙋ̑| ꙗко вопс̑тин̑нꙋ велика п̑рѡѻ̑брѣтениа| и̑ бесм̑р̑тна бесмр̑тнѣи̑ и̑ бг҃овид̑нѣи̑| вещи подаю̑щїа д҃ши, и̑ некра̑ѻмое̑ то|и [и̑] нб҃нѡе сниск̑а-ющиа бога̑ствѡ̑. (283ᵃ) ѿ ни̑же чт̑нѣи̑шаа̑ и̑ п̑рочи̑ прѣ̑ст̑вꙋю̑щаа| блг҃ть е̑ къ бг҃ꙋ е̑с̑ть незаблꙋ̑ное̑ и̑ сп҃си|тел̑нѡе̑ рꙋковѡ̑денїе̑, е̑гѡ̑ п̑рьвое̑ и̑ е̑ди|но дарꙋеть чт̑ыа̑ и̑ непорѡ̑ныа вѣры на̑| хр̑тїа̑нѡ̑ ꙋ̑чениȇ и̑ тайнонаказанїе.|

2. Сие̑ бѡ̑ мнѡ̑ѻ̑бразныа̑ прелести чл҃ка и̑збав̑лаю̑щее̑, и̑ ср̑чнаа ѿчеса на̑ ѿтꙋдꙋ м̑|глы ѿчищаю̑щее и̑ чт̑ый̑ д҃ши зрѣние̑| чистѣишей

1—5. вж. прѣдговоръ, стр. 8—9.

§ 1. — 7. *въ ржк.* милый̑, и̑ превременный̑ *очевидно съгласувани съ* сн҃е. *когато тия думи се отнасятъ къмъ* пользы — μικρὰς καὶ προσκαίρους . . . . ὠφελείας. — 7 8. ѻбычествꙋютъ . . . . содѣловати *Кк* ѻбес̑чествꙋютъ сїа лꙋчшꙋ д҃шꙋ содѣловаютъ — πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι. — 9. *Кк* свѣтлѡстїю — λαμπρότητα *Кк* добродѣтелей и̑стин̑ны — τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀληθείας *Кк* ѻ̑сѣе̑ваю̑щїе — διαυγάζουσα *Кк* и̑ сїа ꙋ̑бо — αὗται δὲ ἄρα. — 11. *ржк.* той нб҃нѡе — αὐτῇ καὶ οὐράνιον. — 13. е̑же . . . . е̑сть — ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἐστι. — 14. нам хр̑тїа̑нѡм *дат. п. въ зависимость отъ гл.* дарꙋеть — ἡμῶν τῶν χριστιανῶν *род. п. зависи отъ* πίστεως. — 15. *Кк* тайное наказанїе — μυσταγωγία. § 2. — 16 17. избавлающе̑е . . . чистѣишей — ἀπαλλάττουσα. καὶ τὰ τῆς καρδίας ὄμματα τῆς ἐκεῖθεν ἀχλύος ἀποκαθαίρουσα καθαρᾷ ψυχῆς διανοίᾳ τῷ καθαρωτάτῳ *окончателно отдъряя попълването на Монтакция и потвърдява текста на Ламбеция (вж. 2 бел. на Валетта).*

добротѣ слꙋ́бы чⷭ́тѣ възира|ти подобаѣть. и҆мѧ́же къ прѣзмѧ́номꙋ сꙋще|ствꙋ
и҆ всѣ́ винѣ и҆ содѣтелю вꙋзводи ми. е҆диновидꙋ́ное и҆ пребж҃твеное трⷭ́ци
бж҃твꙋ, ꙗ҆ко҃ е҆с́ть чл҃вкꙋ мощно, взи́рае҃. такóвыа҆ ѹ҆бо блг҃ти и҆ дара
с́мысленꙋю̀ твою̀ дꙋ́шѧ ѻ҆брѣт́ше достоѝнꙋ. желѧ́ти бо тѧ добродѣтеле и҆
бл҃гочⷭ́тиа и҆звѣ|стихом́сѧ, любезныи҃ дарꙋ҃ и҆ велелѣпⷭ́|ныи҃ ꙋч́реженіе҃. в не҃
же непорꙋ́ныа҆ и҆ прⷭ́тыа нашеа҆ вѣры сщ҃н́ное и҆ бг҃ом́рꙋе | в́чинивꙋ́ше
ꙋчениѥ, ст҃ыи҃ и҆ в́селе҃скы҃ | се́ми҃ собꙋ́въ а҆ки забрала нѣкаꙗ и҆ ѻ҆грѧ҃-
(284)нїа сꙋщи҃ бж҃твена҃ сегѡ́ и҆ правосла́на҃ ꙋч(е)нїа, ꙗ҆вст́вены҃ же
и҆ с́кращенны слвѡ҃ спре́ла|гае҃. ни҃ е҆лика житіе и҆спра́влаю҃, и҆ с́вѣ|-
дѣте҃ст́вꙋю҃ вѣры правꙋ́сть. всѧ҃ с́кы | ꙋмѡ҃чав́ше. ꙗ҆ко҃ бо е҆́же в́сѧ
изначала | тщати҃ гл҃ати нейс́ко́но е҆с́ть. сице | и҆ е҆́же нич́то҃ рещи.
непохва҃но е҆с́ть.

3. Лѣпо҃ доб́родѣтеле҃ вѣре близ пребы|вати, и҆ ѻ҆бойми добродѣте҃-
номꙋ с́вер|шати҃. и҆бо́ ꙋ҆ченїи правос́ть житє҃|ст́ва пре҃лагае҃ чⷭ́тос́ть.
дѣꙗ́нїи же чⷭ́то|та вѣрꙋ и҆з́вѣщае҃ бж҃твенꙋ. ꙗ҆҃ ѻ҆́боа | ќромѣ дрꙋгаго
ꙋ҆здѡ҃ ѻ҆́быче ѻ҆с́кꙋдѣвати | и҆ и҆с́чезати но ѿ си҃ ꙋ҆́бо, и҆ после, н҃нѣ҃ | тебѣ
сщ҃нное и҆ бг҃овѣщан́ное сщ҃н́ныа҆ | ꙋ҆шеа҆ слꙋж́бы вꙋзлагае҃ ꙋ҆ченіе҃.

4. „Вѣрꙋю | въ една҃ бг҃а ѿц҃а вседр́ъжителѧ, | т́вор́ца н҃бꙋ и҆ земли,
„видимы҃ же всѣ҃ | и҆ невидимы҃. — И въ е҆динаго г҃а І҃с҃а х҃са, | с́на
„бж҃їа е҆динорѡ́наго, и҆же ѿ ѻ҆́ц҃а рѡ҃|ден́на҃ преже всѣ҃ вѣкъ. свѣта ѿ
„свѣта, (284ᵃ) бг҃а и҆с́тин́на, ѿ бг҃а и҆с́тин́на рѡ҃ден́наа҆, нес́|творена,
„е҆диносщ́на ѻ҆ц҃ю, и҆мже вса быша. | — на҃ ради чл҃вкъ и҆ ꙋ҆шего ра҃
„сп҃ниа҆ сше҃ша҃ | с н҃бсъ, и҆ воплѡтив́шагосѧ ѿ дꙋ́ха ст҃гѡ | и҆ мр҃їа дв҃ци,
„и҆ в́чл҃вчившасѧ. — рас́пѧ|та҃ за ны при понтїйстѣмъ пилатѣ, | и҆ ст́ра-
„дав́ша, и҆ погребен́на. и҆ воскр҃ша҃ в́ третїй дꙋ́нь по писаніе҃. и҆ въз-
„ше҃шагѡ | на н҃бса, и҆ сѣдѧща҃ ѻ҆́десн́ꙋю ѿц҃а. и҆ пакы | градꙋща҃ со
„славою̀ сꙋдити живы҃ и҆ мр҃т́|вы҃. е҆гѡ҃ цр҃твїю н҃ѣ кон́ца. — И въ
„дꙋ́ха ст҃а҃, г҃а животворѧщаго, и҆же ѿ ѻ҆ц҃а и҆схо́дѧщаго, и҆же со ѿц҃мъ

— 1. *Въ ржк.* чⷭ́тнѣ — καθαρῶς | *Кк* сподобляетъ *вм.* подобаетъ — παρέχεται: *Кк* премѝрномꙋ *вм.* прѣзмномꙋ — ὑπὲρ νοῦν. — 2. *Кк* вꙋзводится *вм.* вꙋзводими — ἀγαγόμενοι | *Кк прибав.* и҆ того *прѣдъ* е҆диновидное. *Кк изпус.* трⷭ́ци — τῆς Τριάδος. — 5. любезны . . . . ꙋ҆чреженіемъ — τῷ φιλομένῳ δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα. *Вѣроятно последната дума е прочетена отъ прѣводача* δεξιώματι *и е съгласувана съ* μεγαλοπρεπεῖ. § 3. — 13. *Кк* вѣры близ с́пребывати — τῇ πίστει παραπεπηγένα: | добродѣтелномꙋ — τὸν σπουδαῖον. — 15. дѣꙗ́нїи же чⷭ́тота вѣрꙋ и҆звѣщает бж҃твенꙋ — πράξεων δὲ καθαρότης τῆς πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα. — 16. *слѣдъ* и҆счезати *изпуснато:* μὴ ἀνεχόμενον κατὰ μόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. г. „защото то не може да се вселява само въ човѣшкитѣ души“. || § 4. — 24. *Кк изпуща* и҆ *слѣдъ* н҃ци. — 27. нѣ҃ конца — οὐκ ἔστα: τέλος. — 28. *Кк слѣдъ* г҃а *прибавя* и҆стиннаго.

„и сно҃ спокланаêма и славима, главшаго прькы. — И въ êдинѣ
ст҃ую соборную и анл҃кую цркоу҃. исповѣдаю êдино крщениê въ ѿставле-
ниê грѣхоу҃. ѿжидаю воскрсниê мрт҃выхъ. и жизни бѫдѫщаго вѣка. амн҃ —

5. Сице ѹбо мрьствѫ и вѣрѫ по преданію ст҃ыа бж҃іа со-
5 борныа и анл҃кыа цркви, ѡ добрый ѡбразе моих трѫдоу҃, ст҃ыхъ (285) и
вселеньскыхъ седмихъ собороу҃, ѿвѣхъ ѹбо ꙗко ѹчителей, ѿвѣхъ же ꙗко по-
борникоу҃ бл҃гочстиа, приêмли и защищай:

Тѣми бо всѧко новоѹчниê и êресь ѿтоваѥсѧ. православіа же
бесмрьтноê и древлепредан҃ное мѫдрованіе бл҃гочестивыхъ дша в без-
10 сѣмен҃ноê (?) почитаниê въдержаѥсѧ. ихже начинаю повѣданиê, время
и мѣсто, и число мноѥства, и старѣйшинъ коегождо, ради бл҃гоѹченіа,
со своими изꙗвлаꙗ дѣꙗній.

6. Пръвый ѹбо (и) вселеньскый ст҃ый соборъ въ вноінѣ ісстѣй Собор прьвы на злочестиваго Арїа.
Нѣкей собраса. осмь и деса и триста бж҃твныхъ архіереи собраниê,
15 иже ѿ істиннѣ сѫть врачахоса. в нихъ бѣхѫ преимьюще, Алеѯандръ
Коустантина града архіерейскый прьтлъ случившіса ѹправлати. мѫ
глѣбокоу ѹбо сѣдиноу, но ѿбнымъ же мрьтвѣніе ѹкрашаѥ, житіа же
свѣтлостнкоу и приѿбьствіе разѹма и вѣры ѿпаствоу ѥже къ бгѹ дръзно-
(285) вѣніе мноу себѣ ѹсвоꙗа. такоу и Селивестръ і Ѩлие, римскыа
20 цркви знаменитіи и преславныи настоуници. ѿ тѣхъ ѹбо ни
êдинъ прише. Витонаѥ и Викентіа коу до въ мѣсто своê во время своêго архі-
ерѣйства ѿбщемѫ сонитію быѥ послаша, чл҃коу добродѣтеи почитающе,
и презвитерства саноу ѿсѣêваêмыхъ. имже и кодрѫвьскый êпкпъ счи-
ниваніе. и въ êлинскыи гоненіи нарѣніê истинствующее показа. Осиос
25 бо сирѣ приѿбнь имѧѩсмь, нескверно свое исповѣданиê ѿ кѫмирьскыа
слѣбы соблюде. ѿ Алеѯандрьіа Алеѯандръ са пріиде. сшными внѫтрь
ѹкрашаѥ исправленіи. привожаше и споѹвника себѣ Аѳанасіа, и тогда
ѹбо чинъ діꙗконскъ начаѣ бѣ. не по мноѕи и архіерейска прьтла
быѥ наслѣдніи. такоу и славный Еѵстаѳіе съпріиде антиѳхійскыа цркви
30 ѹкрашеніê. вѣры ѹбо блистаꙗ чтотою. словесы же и ра(286)зѹмѣніи

1. и въ êдинѣ — εἰς μίαν. 2. *Кк* *катол.* и *слѣдѣ* соборную | *Кк* исповѣдаю. | § 5. — 7. *Кк* новое ѹчение — καινοτομία. — 9. *Кк* бл҃гочестивым гнам — ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς. — 9-10. *Кк* безпремѣнное *вм.* безсѣменное. *но и здѣсь* [illegible] *по-гречски* ἀδιάστακτον, „безъмѣнно". — 10. время *кѣма въ грчц. текстѣ.* § 6. — 14. Нѣкеи — Νικαίᾳ. — 15. *Кк.* сѫть врачахоса — τὴν κρίσιν ἐνχειρίζοντο. — 19. *Кк* Ѩстрофа *вм.* ѹсѣова — οἰκειόμενος. Селивестръ — Σύλβεστρος. — 20. *Кк* [illegible] ѥще ни êдинъ — αὐτῶν μὲν οὐδέτερος. — 21. въ мѣсто своê — ἀνθ' ἑαυτοῦ. — 23. ѿсѣêваемыхъ — παραγγέλλοντας. — 27. *Кк* исповѣдника *вм.* сподвижника — συναγωνιστήν. — 29. *въ ржкоп.* Еѵстаѳіе — Εὐστάθιος. *Кк* приде — συμπαρῆν.

целомꙋ́дрие̑ ꙋ́цив'лае̑. с нимѝ [и̑] їерꙋ́лимъ|скый Макарїе, мн̑огыми виды доб'родѣте л[е]и̑ ѿблистае̑". И̑ и̑ны̑ мн̑ози а̑нг̑лкыми | даровавъ и̑ мн̑ичес'кыми страданїи̑ ѿблистающе". ѿ ни̑же Паѳ'нꙋтїе и̑ Спи́ри̑нъ, Ї̑ако̑ же и̑ Маѳи̑, бл̑гаго̑ и чю̑на̑ соб'рания̑ бл̑ги и̑ чю̑ни прѣвостоя̑тели познавахꙋся". На̑ тѣмѝ в'сѣми | и̑ великый [и̑] досточю̑ный, Ко̑стан'ти̑ г'реческа̑ нача̑ства ꙋ́правлая̑ скꙋ́пе|тра свѣташе, и̑ соборъ собирая̑ и̑ с'|вѣт'лѣйшъ на̑стоя̑ние̑ свои̑ содѣлова̑". |

7. Ѡ толикый ꙋ́бо и̑ сицевы̑ с̑щинный ѻ̑нъ | сос'тав'лаше̑ соборъ". Арїа̑ нѣкое̑ рас'колот'вор'ца ѿ нечꙋ́тивїи̑ (?) его сꙋдъ | и̑с'тазвя̑ и̑ анг̑лкое и̑ бж̑твеное ꙋ́тве'ржая̑ проповѣдание̑. бл̑ще̑ сей ѻ̑кая̑н'ный влекый ꙋ́бо ро̑ ѿ Але̑ѳан̑рова гра̑, | въ клирост̑ вочтенъ тоя̑ же цр̑кви, | и̑ въ презвꙋ́терьс'кый степень возшедъ". Прьвїе ꙋ́бо на свое̑ пастыра (286*) гор'дост'но восп'рїа мр̑ование. ѿгнꙋ же на ѻ̑ц̑щаго пастыра и̑ вл̑ка прост'ре вели'чанїе. с̑на бо и̑ слово б̑жїе, ѿ дрꙋзост'наго ѻ̑ного [и̑] я̑зыка и̑ мысли, в создание̑ | и̑ тва̑ низвожаше, ниже сїе разꙋмѣти | хо́та. ѿ̑ще сице всѣ̑ и̑ самочен'но и̑с'повѣданїе, я̑ко вса̑ с̑нъ того̑ ес̑ть рѡ̑шемꙋ сущест'ва и̑ ес̑тест'ва. и̑ и̑же с̑на в'чиная̑ в созданїи̑, и̑ ѻ̑ц̑а т'варь пре̑ нарек'лъ ес̑ть. я̑ко̑ и̑же ѿц̑а содѣте̑на̑ сущес'тва и̑ при с̑носущ̑наго ес̑тест'ва вѣда, того̑ быти | и̑ с̑на и̑сповѣс̑ть̑. гдѣже бꙋдеть и̑стин'ное сꙋ́вьст'ва, и̑номꙋ ꙋ̑бо сꙋщест'ва ѻ̑ц̑ю | сицꙋ, и̑номꙋ же сꙋ́вꙋ; какꙋ̑ не е̑ли̑скаго | заб'лужения возникне̑ мл̑обж̑тво, на мет'ше̑ и̑ бо̑ше̑ сущес'тво преслѣдаемꙋ бж̑ест'вꙋ̑. И̑ ѻ̑номꙋ ꙋ̑бо в' не̑ваго и̑ содѣте̑наго и̑ с'тарѣйша̑ бг̑а ѻ̑предѣ́лаемꙋ̑. ѻ̑номꙋ̑ [и̑] в'тораго бг̑а различаемꙋ и̑ с'лужителя і̑ юн̑наго": сїа̑ ꙋ́бо сꙋ̑ Арїева лукава̑ се̑я̑нїа плоды. по то̑ ꙋ́бо, я̑ко ꙋ́ст'на хв̑ная̑ на | (287) сот'вор'наго вображив'шꙋ, с̑щинст'ва с̑ще н'ный ѻ̑ѳ̑ажи соборъ, з'лочꙋ́ствующꙋ̑ е̑ и̑ ѻ̑тобор'ную е̑ресь проклатїю̑ по̑ложи". е̑диносущ̑на̑ и̑ е̑диноес̑тест'вен и̑ с̑при[сно]сущ̑на с̑на и̑ слово б̑жиѐ рож̑шемꙋ ѻ̑ц̑ꙋ. и̑ тоя̑же в'лас̑ти и̑ ц̑ꙋ́ства, я̑ко̑ бж̑твеная̑ прꙋ́чест'ва, и̑ бл̑гочест'ивый ѻ̑ѳ̑ная̑ ꙋ́ченїа бл̑гоговей'ше ꙋтвер'дипа, добрѣ ꙋ́вѣдѣв'ше и̑ разс'мот'рив'ше, зане, я̑ко | е̑же въ е̑дино

2. *въ ржкп.* добродѣтели — ἀρετῶν. ѻ̑блистаемꙋ — ἐνεδόξασε. — 3. Παφνούτιος. — 4. *Кк нпис.* собрания — συνάξεως. | 8 7. — 9. *Кк* ѿ нечестїи его сꙋдъ исказвя̑ — δυσσεβείας δίκας εἰσπραττόμενος. — 12. *Кк* и̑ прьвїе ꙋ́бо — πρότερον μὲν. — 21. *Кк* мно[illegible] — ἐ πολλοῦ. — 2[illegible]. *Кк* второмꙋ и̑ бг̑а — εἰς δεύτερον θεόν. — 24. *Кк* ю̑ꙋ — δεύτερον. — 25. *Въ ржкп.* на сꙋсот'вор'ного — κατὰ τοῦ ποιητοῦ. — 26 соборъ — ὅμιλος. — 27. *Кк* с̑при̑нос̑ꙋ̑ — συναΐδιον. — 28. *въ ржк* рожденномꙋ — γεννηθέν. — 30. *въ ржкп.* ꙋвиѣв'ше *вм.* ꙋвѣдѣвше. *както е у Кк и въ грч. текстъ* — εἰδότες и̑ разс'мот'рив'ше *нѣма въ грч. текстъ*

закѧлѧти лице троичє сѫщє єдинонача́лие и̂ господ̂ство и̂ю̂дѣ̂ско єсть и̂ хр̂тоненавистно, сиѣ и̂ єже разсѣцати в̂ неравны̂ єстества̂ и̂ неподобны̂ сѫщества̂ пресѫщно̂е и̂ пресѫщественоє и̂ єдиственоє бж̂тво єллиньско єсть и̂ многобо̂но. но в си̂ ѫбо ст̂ый и̂ вселеньскїи̂ пр̂вы̂и соборъ.

8. Ст̂ыи̂ и̂ вселе̂скый в̂торы̂и соборъ сѫщны̂ ѫбо попеченїи̂ Собр вторыи на д̂хоборда Македонїа
цр̂твѹющїи̂ гра̂ сѫщиноє показоване ѫчилище. въ .в̂. же и̂ сто мѫжеи̂ сѫщны̂ собраса. начаника̂ и̂мѣа̂ (287) Тимоѳѣа алеѯлиѯрѣйска̂, и̂ достоноѯна̂ а̂нтиохїйскаго Мелетїа, Кирила̂ іер̂лмьскаго, а̂рхіерѣйскаго пр̂тла ѫзиравлаю̂щи̂. тако̂ и̂ Нектарїа, и̂же новоб̂лагословеный̂ стада б̂лѫчивса, и̂ сж̂твеноє банею̂ житїа скверна б̂мы̂, чтъ ѹ̂же чтѣ̂йши̂ а̂рхїерейства сано̂ б̂благаеса. сано̂ ѫбо б̂лщии̂ собора, рѫкоположение̂ же на̂лника̂. и̂ в̂кинѣ̂ пр̂твѹющаго града єпкпъ и̂ собора бы̂ на̂лни̂. С̂ ними̂ Григорїи̂ два. и̂ и̂же сѫща̂ в̂ Каппа̂докїи̂ Ниса єпскоѯ̂, и̂ бгословїа б̂ дѣль тоѯ̂ имениты̂. и̂м̂же не мно̂ в̂рема и̂ Дамасъ рим̂скый гаа̂ же ѫтвержа познавше̂. согласенъ пре̂варшимъ ѫстроаемъ".

9. Сей ѫбо сѫщиноѯ̂авленный ли̂ Маке̂ѳнїа̂ нѣкоє̂, Ко̂стантина̂ града ѹ̂ллъ воѯ̂хыщенїе древ̂ле сотворшаго. зане всестто и̂ живонача̂на̂ хвалаше дха. вины бо̂ра̂дина дѣвк̂. ꙗко̂ бо Арїе̂ на сна. сѫще и̂ сѫ̂ на в̂сестно б̂лѣчаса дха. и̂ рабо̂ и̂ служителей̂ (288) ѹ̂ѯ̂ли̂ зане̂ єго и̂ превосходаше̂ сѫщаше гство. и̂ ѫбо ѫздобно бѣ бнаньнѫ. а̂ще бы хотѣ̂. сѫзрати. зане. ꙗко̂ єва вѣ̂ тварь в̂чинаѧ̂щи̂. досажение̂ вмѣ̂ же мень̂ше присовокупляю̂ бцю. сѫще и̂ и̂же всестто єго дха творе̂ сѫчиса̂ѧ̂ще. раѧ̂ное и̂ подобноє хвалениє̂ исѫщаѧ̂ть на него". А̂ще бо дхъ создание̂. и̂ бнъ. єгоже дхъ. съ създаний̂ єсть. а̂ще же и̂ сѫхомъ нестерпимо безбожїа се̂ величество. каѧ не разумѣ ѫлостр̂тный бно̂ и̂збѣжати. и̂м̂же в̂ таковы̂ лѫжа насти бгобоѧ̂ны̂ помысле̂. бмешени ли дха быти бга; како и̂спытаетъ и̂ глубины бжїа. и̂ ничто̂ сѫщи̂ ѫ бога сокровено б̂ него; како

1. *Кк* и̂ѡдѣ̂ство — Ἰουδαϊκόν. — 3. *Кк* пресѫщественоє — ὑπερούσιον. — *Кк* єллиньство — Ἑλληνικόν, *ръкописи* не всѣх — ἀλλ' ἐν τούτοις. — 5. *Кк* *[illegible]* быть *[illegible]* собѣ. — 8. 10. архїерѣйскаго пр̂тла — τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους. — 12. архїерейства саном — τῆς Ἱεραρχίας ἀξίωμα. — 14. два и̂ *[illegible]* *[illegible]*. — 14. 15. *Кк* тва̂ѧ̂ще нїйски и̂ и̂же в̂ Каппадокїи єпкпъ — Γρηγόριος, ὁ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος. — 16. *Кк*. *сѫтъ* пре̂варшимъ *[illegible]* в̂ничиса. — 18. *Кк* и̂ Македонїа. — 22. *Кк* съчинѣваше — *[illegible]* и *[illegible]* *Кк* и̂бо — *[illegible]* — 25. *Кк* сѫчинѣвающе *вм.* сѫчисляюще — ἐναριθμοῦντες. — 26. *Кк* то и̂ бнъ — κἀκεῖνος. — 27. *Кк* и̂ ѹ̂же *вм.* и̂ще же — εἰ δὲ. — 30. и̂ глубины *по-вѣрно според.*

ес'ть йнъ ^ѹтѣшитель: како с'чинаѣт'ся ѿц'ѹ й с'нѹ ";| ще'ше бо, самъ гл'ть с'нъ, на^ѹчите вса ꙗзыкы к'рес'таще и^ во ймѧ ѿц'а й с'на й ст'аго д'ха ".[1]) âще ч'то ѐдино ѿ т'рїе^ тва^ ес'ть, ймѝ^ просвѣщаѐм'ся. ничто^ (288[a]) ни^ прочаꙗ ч'та сѹть ѿ досаженїâ ^. но | âще сѹзданиѐ. како зиже^: како с'тить; | како живот'вори^: како раздѣлае^ даро'ванїâ; како^ не б'гъ ": но ѿ си^ ни ѐдино^ бнъ ѕмовре^ный й во ^ѕмъ положи^, ѿ ѐдинонача^наго того й ѐдина^ бж^тва й нераз|дѣл'наго расте^зати смѣꙗше й дръзаше ". тѣ^же печ^тїю достойнаꙗ прїꙗ^ | вѹзмездїâ, й самъ ѿлѹчениѐмъ с'ни^тва | ѿщетенъ. й всй ѐлици ѐ б'гобо^с'тва нейс'цѣл'ноѐ порев'новаша. й ꙗко^ ѿ^ в'сест'го д'ха тр^ч^каго й ѐдина^ бж^тва^ | й гд^тва ѿчю^тй шаташеся. сйце то^ ст'ый й в'селеньскый соборъ й с'щньства й вѣрны^ час'ти й съвод'вореніâ ꙗко^ | в'тораго ѿчюжи Âрїâ ". в'сес'таго же | й живонача^наго д'ха, ꙗко ^ѹбо ѐдино е^ст'вена й ѐдиносщ'на, рав'номо^ка^ | й в'сесй^на. ѿц'ю й с'нѹ с'покл'анатися | й сославима быти, по ѿч'ес'кынмъ | й б'гословесны^ гл'сомъ проповѣдаша, | пожав'ше ѿнѣдь й âще пѣкый âрианьскаго сѣꙗнїâ прозѹбаше п'левелъ ". | тогда^ брѹзды цр^твїа великый ꙗко | во йс'тин'нѹ й велика^ х'валенїа достойный | преполꙗсашеся Θеѡ^сиѐ. побор'никъ | й тый бл'гоч^тїа познаваѐ. но в' си^ ^ѹбо | й сей с'тый соборъ.

Собор .г. на богоненавист'наго Несторꙗ

10. Ст'ый же й в'селеньскый г'ретй соборъ во âсїйско^ ^ѹбо | Ѐфесе соб'раса. въ .с'. же ^ѕм'пожашеся. в ни^ же вож'ди познавахѹся Кирѐ'лъ | во ѿц'ехъ преименитый, йже доб'родѣте'ли ра^ й прем^р^ти бога^ст'ва Âлеѯанд'рова великаго г'рада управ'лаꙗ пр^тлъ, | й ри'с'каго Келес'тина сѣдалище папѡ^ наше й лице^. с' ними же й Мем'нонъ,

изречението на ап. Павла (1 Кор. 2, 10): καὶ τὰ βάθη; *въ грък. тек.* καὶ *нѣма* (*ср. у Валетта, бел. 27*). | й ничто^ . . . ѿ него *съотвѣтствува на грък. тек.* καὶ οὐδὲν κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ. *Нашиятъ текстъ показва ясно, че има пропуск въ гръцкия, който ще да е бил.* καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων παρὰ Θεῷ κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ, *тогава смисълъ е съвсѣмъ понятенъ* (*Ср. у Вал., бел. 27*). — 1. *Кк.* съчинѣвается — συντάττεται. — 4. ничто^ *нѣма въ грък. текстъ* — 5. како с'тить *напълно потвърдява четенето на Валетта* πῶς ἁγιάζει *и отхвърля онова на Монтакюция* ἁγνίζει (*вж. у Вал., бел. 29*). | како^ не б'гъ — πῶς δὲ Θεός; — 6. *Кк* положив си — βαλλόμενος — 7. й единаго бж^тва й нераздѣлнаго — καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος растерзати смѣꙗше й дръзаше — διασπᾶν [τὸ Πνεῦμα] ἐτόλμα καὶ ἀπεφρασύνετο. *Правилно е отхвърлена отъ нѣкои издатели прибавката на Баснагия* τὸ Πνεῦμα *(вж. у Вал., бел. 30).* — 8. *Кк* санъ *вм.* самъ. — 10. й *прѣдъ* ѐдинаго *нѣма въ грък. текстъ.* — 12. *Кк изпус.* й *слѣдъ* части.

[1]) Мат. 28, 19—29.

йже ѐфес'кыа̂ цр҃кви въвѣренъ кор'мила, и҆ ѹ҆бо и҆ѐр҃лмъс'кый І҆ѡвеналіе. йже | со в'сѣмъ собора и҆с'полненнѣмъ злоч҃тиваго Нес'тора̂, ѿ них'же не чест'вованіе | и҆'ра и҆ст'язовахѹ. йже ѿ А҆нтіо̑хова | града, сѫщаго при Ѻ҆рон'тѣ рецѣ. ѹ҆ст'ре̑лаіа̂, (289°) Ко҆н'стант'ина г'рада пр҃тлъ не бл҃гоч҃тнѣ
5 в'рѧчи҃. По ѹ҆бо ѿкаа̂н'ный̂ сей, ѿ Ѳ҆еодоровы҃ и҆ Ѳеѡ҆'рогы҃ мѹгны҃ неч҃тіа̂ напоив'сѧ | и҆стѡ҃никѡ҃ и҆ во ѹ҆м'ное̂ пі̂аньст'во впа̑, злогла̑ныхъ и҆ безмѣст'ны҃ гл҃сѡ҃ на пов'реженіе̂ паст'вы во м'ногы ѹ҆шесе҃ врых'-нѹлъ. | х҃са бо ѐдина̑ с҃на, и҆с'тин'наго бг҃а нашего, | и҆же на̑ ради и҆ н҃шего ра̑ сп҃нна̂ плоти на̑ | по҆'б҃нѣ прибѣ'щив'сѧ и҆ к'рови, и҆ в' себѣ на'ше
10 вос'пріимъ смѣшенне̂, ѐдинъ ѿ двою̑ бы҃ съ | противны҃, бг҃ъ той҃ сый̂ и҆ чл҃къ, ѐдинъ х҃с, ѐдинъ с҃нъ, той҃ горѣ ѿ ѻ҆ц҃а безмг҃ренъ, и҆ долѣ ѿ мт҃ре безѡ҃ч҃енъ. той҃ а҆ не д'рѹгый̂, | ѐдино лицѐ ѐди́на и҆пос'тась ". того ѹ҆бо ѐдина̑ г҃а н҃шего і҆с҃ х҃са вь двѣ̂ сѣщи | и҆ раздѣлѧти и҆пос'таси т'ребка̑н'ный̂ ѿ не ѹ҆ст'рашив'сѧ, ѿвого ѹ҆бо п'роста чл҃ка, | и҆ к'ромѣ
15 приѐм'шаго слова, по своей̂ и҆пос'таси мѹд'ръст'вованіе ", ѿвогѡ҃ бг҃а | раздѣлна и҆ нага ѿ пріа̑тіа̂. ꙗкѡ҃ ѹ҆боꙗ̑вса | безмм'ный̂, да неч'то бг҃ъ пос'тражетъ, (290) въ своѐ̂ созданнѐ̂ неизречен'наго ра̑ чл҃колюбіа | на и҆с'цѣленіе̂ и҆ наздание̂ ѻ҆б'лек'сѧ. ни҃ сіе с'вѣдый̂, ꙗко к' ним'же чл҃коѐ̂ ѐстест'во и҆пости̑си ѿ словеси раздѣлаше. нейс'цѣл'но то̑ и҆ неизвращаемѡ
20 проповѣдаше и҆ с'воѐго ѿвер'женъ сп҃нна̂ бываше. но помыслы в'сь | ѿ сп҃ разв'ращенъ, ни҃ ѐго по п'лоти мт҃рь | в'сест'ѹю дѣвѹ, во и҆с'тин'нѹ и҆ в'рѣс'нотѹ бг҃а | слово вьплощѐн'на рождешѹ'ю, ни҃ сію̑ нарицати бг҃цю т'ръпаше, но ꙗкѡ҃ с҃на лишаше бж҃тва, сі́це ѻ҆чюжаше и҆ рож'шѹ'ю ѹ҆'ва̑нна̂ бг҃ороѡ҃"ци ".

25 11. Тѣм'же то҃ достойнѣ̂ таковыа̂ гордос'ти и҆ хѹл'наго ꙗ̑зыка | бл҃жны҃ ѻ҆ц҃ь соборъ всего с҃ланичест'ва ѻ҆б'нажи, и҆ съ свойст'вен'нымъ и҆ г'нѹс'нѣйшии҃ мѹдрованіе҃ вѣч'номѹ препос'ла про к'лѧтію ". г҃ѹ же

§ 10. — 1. *Кк* кормиломъ — τοὺς οἴακας. — 3. *Кк* йже бяше ѿ Антиохова. — 4. рецѣ *нѣма въ грац. текстѣ* *Кк* рецѣ живый прежде. ѐмѹже и҆ Константи́на града — ὁρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως. — 7. *Кк* паствы многимъ ѹ҆шесамъ врыгнѹлъ — τοῦ ποιμνίου πολλῶν ἀκούας ἐναπηρεύξατο. — 8. единаго с҃на — τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν. — 10. *Кк* пріимъ неразмѣсно смѣшеніе — ὑποστησάμενος φύραμα. — 11 12. *Кк* без мт҃ре — ἀμήτωρ. — 13. і҆с҃ *нѣма въ грац. текстѣ* *въ ржкп.* сѣщи. — 15 16. раздѣлна — ἀνὰ μέρος. — 17. *Кк* ѐже въ свое — τὸ οἰκεῖον. — 18. *Кк* в' сихъ *вм.* к' нимже — οἷς. — 19. и҆постаси . . . . раздѣлаше — τῆς τοῦ Λόγου ἐδίχαζεν ὑποστάσεως. — 20. но помыслы — ἀλλὰ γὰρ τοὺς λογισμούς; *а Монтакуцій предлага да се чете.* ἀλλὰ γὰρ ὡς καὶ τοὺς λογισμούς. *(сим. у Вал. бѣл. 38).* — 21. *Кк* сѫть развращенъ *прибав.* и҆мѣа. — 22. *Кк* бг҃а слова. — τὸν Θεὸν Λόγον || § 11. — 25. *Кк* таковыа ради гордости.

нашемꙋ і҃соу х҃ѹ въ ѥдиной ѝ той ѝпостаси ѿцепредан'нѣ ѝ пре-
пѡ҃б'олѣн'нѣ покланатиса ѝ проповѣдатиса на'ꙋчив'ше. пос'лѣдова-
гел'нѣ ѝ в'сечтнѣй ѥго ѝ при'ходѣй мѣри въ ѝстин'ꙋ (290[a]) ѝ в'рѣс-
нотꙋ нарицатиса ѝ вос'валати | ѻ҃ци предаша. ѝм'же бо ѻ҃га слово
п'лотїю ро҃ди'тиса ѝз'волив'ша роди. ѻ҃ци преве҃'нѣ сла'вословитиса ѝ
ѝменовати при'ꙋбно ꙗви. но ѿ сѣ҃ ꙋ'збо ѝ сей коне҃ ѝмѣ. в'нег'да ꙋ'ин-
наго | Ѳеѡ҃'сїа г'реческое цр'тво тихима ѝзгнаше ѿчима ѿ'ческоѥ ѝ цр'ковное
нача'ст'во ѿ т'ре ро҃'нїа ѝсп'рав'лаю'ща. —

Собѡр. д҃. на з'лочестнаго Ѥ҃ѵтихїа

12. Ст'ый же ѝ в'селеньс'кый чет'вер'тый собо҃ ѝже въ цр'ѣ҃
бл'гочтваго Маркїана с'пре҃'стоꙗща ѝ съдышꙋща ѝмѣа. ѝс'тин'ны ꙋ'збо
догма|тъ с'лышател'ника ѿсщаше Хал'кѹдона. г'рада виѹнїйс'ка сще
нарочита. в' трѝ|десать ѝ шес'ть сѡ чис'ло прѡтазашеса. ѥгѡ҃ ѝзбран'ни
бѣша Анатолїй цр'твꙋюща г'рада ар'хїерейскы҃ закѡ҃ в'рꙋчен'ный. ѥще
же ѝ Нас'касинъ и Лѵкѹньсый. ѥп'кпъскы҃ блис'таю'ще сапѡ҃. со Волиф-
фа|тнѣмъ прѡзвѣтерѡ҃. мѣс'то дер'жаще. Л'ва ст'ѣйшаго папы рѝ'скаго.
ѥгѡ҃ сл'ва | велика ѝ м'нога ꙗже ѿ бл'гочтїи рев'ность. (291) с' ними҃
Маѯимъ ан'тиѳхїйс'кый [ѝ] ї҃ер'лмкый Ї҃звеналиѳ. ѝже Ѥ҃ѵтиха злочас'тна. ѝ
побор'ника ѥго презориваго Діѳ'скора ѿ злочес'тїй вины ѝс'тазаша. ѝбо
ѝ тїй ѥже ѿ размѣренїа Нес'торнѣво заб'лѫжениѥ ꙋ'сво'ѩше. в' подоб'ное
ѿпомꙋ в'падоша ѿкаан'ст'вѡ. ѥдинаго бо г'да нашего і҃са х'са. ѿ бо-
жес'тва же ѝ чл'чтва разꙋмѣваѥмаго. ѝ в' сѣ҃ двѡ҃ покланаемаго ѥ҃с'ге-
ст'ва҃, въ ѥдино ѥ҃с'тест'во д'ръзоест'нѣ ѝ безꙋм'нѣ смѣшахꙋса ѝ с'ливахꙋ.
ѿ ни҃же ѿч'ес'ка҃ сщес'тва ѝноес'тест'вена. ѝ чл'ко҃ ѝноп'лемен'на. не
разꙋмѣша ѿкаан'нїй с'верꙋша'юще. аще бо ѥдино х҃во ѥ҃с'тест'во. ѝли
бж҃твено в'сачес'кы, ѝли чл'чско бꙋдеть. но аще ꙋ'збо ѥдино бж҃твено.
г'дѣ чл'чкое: аще же чл'чкоѥ, како не ѿвер'жени бж҃е с'тва бываю'ть:
аще же ѝно ч'то кромѣ | си҃, сїе бо ѿстаѥт'са, ѝ к' семꙋ паче ѝхъ |
маѥть м'рованиѥ, како не ѝноес'тест'ве'нꙋ тѣ҃ х҃с ѝ ѿц'а ѝ на҃ въѿбразит'са: | (291') ѥгѡ҃ ч'то ꙋ'збо злоч'тивѣйше ѝли безꙋм'нѣйшѥ; чл'ка быти

2. *Кк* проповѣдати научившеса — κηρύττεσθαι δογματίσαντες. — 6. *Кк* ѝ сей ст'ыи соборъ конець — καὶ αὕτη τὸ τέλος. — 8. *Кк* погрѫжена *вм.* сгрѫженїа — τριγονίας. § 12. — 9. *Кк нетук.* ѝ *сѣдѣ* же. — 13. врѫченный *напълно потвърдява поправката на Монтакутия* ἐγκεχειρισμένος *вм.* ἐγκεχρισμένος *(вж. у Вал. бѣл. 41).* — 14 *Кк* Лѵкѹньсый — Λουκίνιος. *Кк* блистающаса — διαπρέποντες. — 14/15. *Кк* съ Нифантїемъ — σὺν Βονιφατίῳ. — 16. *Кк* многа ѝ ѩже... ревность — πολὺς ὁ... ζῆλος. — 17. *вм. рѫкоп.* Ѥ҃ѵтиха — Εὐτυχῆ. — 18. *Кк* ѝстазавъше. — 19. *Кк* раздѣленїа — διαμέτρου. — 22 *Кк пр. бив.* ѝ *грѣш.* ѝ с'ливахꙋ. — 24. *Кк* безразоумнѣ ꙋ'окаанїи с'тръзающе — οἱ τολμέσαν οἱ δείλαιοι τυμπεραίνοντες. — 25. *Кк* ѝли *вм.* но. — 27. *Кк* ѿставлаетїса — ὑπολείπεται. — 28. *Кк* имѣетъса *вм.* маеть — νεῦει.

глати бжїе слово ѝ бта, ѿ расѣтлѣнїи своего бжтва, ѝ ѿ ѿїатїи прїятаго члчтва; сїе бо послѣдѣѣть всѧчески ни ѥдинаго естества, но ѝнаго кромѣ сихъ хса рещи дръзнивши.

13. Имже ѝ таковаго злочтїа ѩже хрстоборныхъ сихъ догматъ въвоници достойнѹю казнь пострадавше, ѿїати быша сщтва, ѝ ѿ всеѧ цркви быша проклати, съѿгнанѣ бывши тѣм ѝ хрстоборнѣѝ ереси. правоѥ же ѝ непревратноѥ православїѧ мрованиѥ еще наче писателными же ѝ ѿтескыми свѣдѣтельствы проповѣдаса ѝ ѿблиста. ѥдинаго хса, сирѣчь ѥдинѹ его ѝпостась ѝ два естества, бжтво ѝ человѣчество, несмѣснѣ ѝ нераздѣлнѣ зримыи, требльжнымъ архїереѡмъ прїсвѣтлѣ ѿгласивши ѝ предавшимъ несомнѣннѣ ѝповѣдовати ѝ проповѣдовати въ всѧ вселеннѧ конца. (292) ѧвленно есть ѝ ѿсюдѹ, ѩже ѝми же убо хромымъ стопы ѝсправлахѹса, ѝ слѣпымъ стрть въ очесе прозѧбеніѥ возрасташе, мртвїи же ѿ вратъ возвращахѹса ѧда, ѝ къ ѥже жити прелагахѹса, ѝ прочаѧ бгознаменїа, ѩже нѣдоумно числити, совершахѹса ѝ показовахѹса, бжтвеннаго естества ѧвьственѣ показованіе достойньство. а ѝми же трѹды ѝ болѣзни, ѝ жаждѹ ѝ алчьбѹ, ѝ ѩже симъ страдаше срочьственаѧ ѝ подобнаѧ члчькаго естества ѝзнемогаѧше свойство. ѿ нихже ѿва убо бголѣпнѣ, ѿвже члколѣпнѣ, той же хс, истиный бгъ нашь, съвершивъ ѝ содѣлавъ, ѥдинѹ ѹбо его ѝ ѥдиньствену ѝпостась, двоѧ же ѝ различнѣ естества, вь неслиянїи совокупленїи, ѧвьственѣ ѝ непрерѣкованнымъ словомъ показа ѝ звѣри, но в сихъ дѣанїѧ ѝ четвертаѧ собора.

14. Стыи ѝ вселенскїи пятый соборъ, храмъ убо сщиный (292a) ѥмѹ Костантина великаго града блаженѣ, пятѹю же ѝ шестѹю деса ѝ стомъ бгоносныи ѿцъ, ѕрачностїлѣмъ ѝ стеченїемъ утвержаше. Ихже начаницы быша ѝ прѣобличаша Мина убо вначалѣ, таже

Собор е. на Оригена и и таа емѹ мръствѹющи злославъныхъ

1. Кк его вм. своего — ἰδίας. § 13. — 6. Кк собгнано бывшими — συναπελαυνείσης αὐτοῖς. — 10. Кк [illegible] зримыхъ прибав. и разумѣваемыхъ. — 13. въ ржкп. имѣже — ὃν ὧν. — 14. Кк протяжена возражашеса — ῥάστην ὑπεφύετο. — 17. въ ржкп. ѝ имѣлѹ — ἀ ὧν δὲ. — 18. жаждѹ ѝ алчьбѹ ѝ ѩже симъ — δίψαν καὶ πεινὰν καὶ τὰ τούτοις. *отдѣлка прѣдъката на Кембрижа, дѣлана и отъ Мартъ* καὶ πόνων *слѣдъ* πείνων *е сложъ кѹмъстна (вж. у Валетта бѣлеж. 65)* Кк *изпус.* ѝ *прѣтъ подобна.* — 19. Кк ѝзъказлашеса — ἐτραυμάτου. — 21. его — αὐτοῦ, *но Валетта правилно по рабя на* αὐτοῦ — свою. Кк ѝ ѥстественѹю ѝпостась — καὶ ἑνώσαν τὴν ὑπόστασιν. — 22 23. въ ржкп. ѝ не непрерѣкованнымъ словомъ — καὶ ἀναντιῤῥήτῳ λόγῳ — *отрица.* не *е чанонно.* — 23 24. Кк ѝ то ѡ сихъ дѣанїа, ѩже четвертаго собора — καὶ τὰ τῆς τετάρτης συνόδου.

Ѥ҆вѵтихїй, тогѡ҆ цр҃твꙋ́ющаго гра́да по послѣдовани́ю а҆рхїе́рѣйс́твъ ꙋ҆правивꙋ́ше кор́мила. и҆ Вигилїй и҆же рѵ́м́скаго ѡ҆с́ціпѡ́е полꙋ́чи є҆п҃копъ́ство, сый ꙋ҆́бо въ гра́дѣ, не сый҆ ѥ҆ соборѣ. и҆же, а҆́ще и҆ не ꙋ҆сер́денъ во с́теч[ен]ие с́ціннаго м́ножества, ꙋ҆ст́ройса, но ѡ҆́баче ничи҆ же м́нѣе бл҃гꙋ́ю ѡ҆́цъ вѣ́рꙋ ꙋ҆твер́жаше с́вит́ко҆ ꙋ҆. с ними҆ Ѧ҆полѵ́нарїй а҆леѯанрѣ́йскый, и҆ Дом́нъ а҆нтїохїйс́кый, арх́иерейскы҆ достойньствомъ ꙋ҆вкра́шени ꙋ҆. є҆́ще же и҆ Дидѵ́мъ и҆ Є҆вагрїе, Є҆ѵ́стохїа є҆рл҃мъскаго а҆рхїе́реа мѣсто напо҆́на́ющє ꙋ҆. тогда́ же і҆ Ѵ҆ст́инїа́нъ нарочитѣ́йшїй въ цр҃ехъ гречес́каго нача́ст́ва попеченїе творяше, и҆ цр҃ков́номꙋ согла́шаше м҃ро-(293)ванїю ꙋ҆. сей ꙋ҆́бо ст҃ый и҆ вселе́н́скый соборъ Нес́торїе́ва пакы прозꙋ́бае́маа̑ до́гмата с́квернаа̑ въ є҆же ѡ҆́нюдь ѡ҆́жа въкꙋпѣ съ самѣ́мъ сѣ́ателемъ плевелъ ꙋ҆. с ним́же Ѳеѡ҆́ра и҆ Дїѡ́дора. ѿ ни҆ же ѡ҆́въ ꙋ҆́бо Тар́са гра́да, ѡ҆в́же мѱꙋчес́тїй с́каго є҆п҃копъст́вова. и҆же Несторїе́вꙋ п́ревѣе(?) таковꙋ́ю болѣв́ше є҆ресь и҆ на́писана ѡ҆с́тавиша, любодѣ́йщ́ныа̑ мыс́ли, прелюбодѣ́йнаа и҆ и҆ноплемен́наа̑ рожє́ниа̑ ꙋ҆. є҆ще же ѡ҆́ѕдї и҆ прокл́алъ Ѡ҆ригѵ́на, Дѵ́дима, Є҆ѵ́агрїа̑, дре́вна̑а̑ вѣрны҆ недꙋ́гованиа̑, мꙋ́жей є҆л́линьскоє ба́с́нос́ловиє въ бж҃ію цр҃квъ прив́носи́ти т́щаци҆ся ꙋ҆. преже бо́ телесъ бы́ти д҃шамъ сїи б́ледахꙋ, и҆ во м́нога те́леса тѣ́же д҃шꙋ преѡ҆́дѣꙗтиса, доѓмꙋ сќвер́нꙋ и҆ ѡ҆плеван́нꙋ, и҆ є҆дины҆ а҆́ко въи҆ст́ин́нꙋ ѡ҆́нѣхъ д҃шꙋ дос́тойнꙋ. и҆ конець безконеч́ныа̑ мꙋ́кы проповѣ́дахꙋ, и҆но сиє̑ призꙋ́ваниє̑ ко грѣ́хꙋ в́сакомꙋ и҆ погибели. (293ª) и҆ лꙋ́кавы҆ бѣ́сѡ҆ прьвоє̑ дос́тойньст́во дарова́хꙋ, вос́тещи тѣ́м҆ въ выш́нюю҆ с́лавꙋ. и҆з не̑а̑ же и҆спа҆́ша, меч́та́ющє ꙋ҆. є҆ще же, ни҆ телеса д҃ша҆ хотахꙋ совозс́тати. нагы҆ же тѣ́хъ ѿ телесъ востав́ляю́ть. невѣ҆ во ч́тѡ и҆ нарицаю́ще

§ 14. — 1. *въ ржкоп.* ꙋ҆вѵтихїи — Εὐτύχιος. — 2. *Кк* и҆же рѵ́мское сщ҃єніе полꙋчив є҆п҃копъства — ὁ τῆς Ῥώμης τὴν ἱερὰν λαχὼν ἐφορίαν. — 3. *Кк* в҆ соборѣхъ — τῇ συνόδῳ. — 7. *Кк* Ѵ҆вѵтихїа — Εὐστοχίου. — 9. *Кк* согласнашеса — συνεφώνει. — 11. *Кк* ѡ҆жавъ вкоупѣ — ἐξειρίσεν. ἅμα. — 12. *въ ржкоп.* сїателемъ. — 11 12. въкꙋпѣ съ самѣмъ сѣателемъ плевелъ — ἅμα αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων, *оттука съвршено правилна е коньектурата на Валетта* ἐκείνῳ *вм.* ἐκείνων, *както е у другитѣ изданиеи (вж. у Валет. бѣл. 52).* — 13. *Кк* ѡ҆вже мемфѵестїйскагѡ є҆п҃копьства — ὁ δὲ Μοψουεστίας ἐπεσκόπησεν. — 13 14. *Кк* и҆же Несторїевою превѣе (*вм.* прьвѣе) таковою болѣв́ше є҆ресїю οἱ Νεστορίου πρότερον τὴν τοιαύτην ὠδύνοντες αἵρεσιν. — 15. *Кк* прелюбодѣ́йныхъ и҆ноплеменнаа̑ рожениа̑ — τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κυήματαν. — 16. *въ ржкоп.* Є҆вагрїа — Εὐάγριον. | *Кк* древнїа невѣрныхъ недꙋгованїа — παλαιὰ τῶν πιστῶν ἀῤῥωστήματα. — 17. *Кк* привносимаа — παρεισενεγκεῖν. — 18/19. тѣ (*Кк* тѣю) же д҃шꙋ преѡ҆́дѣꙗтиса (*Кк* преѡдѣаватиса) — τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι. — 20. *Кк* и҆ ѡ҆́бо *вм.* и҆но — ἄλλῃ. — 23. *Кк* даровати́са пакы, и҆ востещи — ἐχαρίζοντο. ἐπαναδραμεῖν. — 24 *Кк* гл҃ахꙋ. нагимъ же тѣмъ без́ тѣ́лесъ востати — γυμνὰς δὲ αὐτὰς σωμάτων ἀνιστῶσιν.

воскр҃нїе, аще бо надаю́щаго и҆ ѕмирающа҃ воскр҃нїе є҆сть, а҆ не | с҃тоѧ́щаго пр҃но и҆ в҃ нетлѣнїи҃ пребываю́щаго, ꙗ҆кова же є҆сть д҃ша. ниже сего ѕ҃бо ꙗ҆вѣшеса ѻ҆каѧ́нїи, є҆лико ꙗ҆ково не пра҃вдованїе, и҆ниже бл҃дѧть, праве҃наго сѫдїю ѻ҆клеветаютъ. како бо не послѣднюю неп҃равдꙋ на
5 него с҃видѣте҃ствꙋю́ть, ст҃радаѧ́вшаѧ ѕ҃бо телеса д҃ша҃ | добродѣтел҃ными грѧды бо҃щи҃ нат҃ри́жненїи҃ лишити є҆го хвлѧще, съпрегрѣшивъшаѧ же пакы ѿ бо҃щїа҃ вины и҆ дѣѧнїа незап҃рещен҃на ѻ҆ставл҃ати ѕ҃, є҆диныхъ же д҃шь, кромѣ сѫдѣ҃ствовав҃ши҃ телесъ, и҆ли свѧзбоѥ и҆ст҃ѧзаватиса мч҃нїе, и҆ли свѧзбаго си҃ѻ҆б҃латиса мзѣовоздаѧ́нїа҃ ". (294).

10 15. Не точїю́ же таковыа҃ хвлы с҃щиный сей ѻ҆ц҃ъ ликъ ѿверже, но и҆ и҆реже ѕ҃бо си҃, не м҃ногоѿ напре҃ в҃временемъ, низ҃ложи и҆ прокл҃алъ А҆н҃ѳима т҃рапезон҃танина, Є҆вѳихово со҃грѣваю́ща м҃рованїе и҆ Севера, Петра҃ | а҆памїи҃скаго и҆ Зоѳра, и҆ вселѧ́кавоѥ ѻ҆по и҆ м҃ногоглавноѥ разсѣѧ́нїе и҆ сѫдрꙋ҃ст҃во ". А҆гапитъ ѹ҆бо паче ри҃скомꙋ бл҃гочести́ваа҃ дѣѧ́нїа
15 пре҃начен҃шꙋ, съсѫ́дникоѿ же и҆ с҃дѣ҃ѥ҆ст҃венико҃ ꙗ҆вѣ́льшїи҃мсѧ пременитыѥ҃ а҆рхїе҃реѡ҃. ѿ ни҃ же ѕ҃бо Є҆ѳрѣмїи҃ славный, | Ѧ҆нтїо́хова же сей, І҆ер҃лма же Пет҃ръ сщ҃ный и҆ре҃ст҃ательст҃вовавше ". си҃ ѕ҃бо все б҃ѫ́ственоѥ а҆рхиѣ҃реѡвъ собр҃анїе ѿсѣ́кше и҆ ѿвер҃гъше, незаблѧ҃наа҃ и҆ бж҃твенаѧ҃ со́бор҃ныа҃ [и҆ а҆пѡ҃лкыа҃] цр҃кви ѕ҃крѣпиша и҆ ѕ҃тверди́ша | дог҃маты, и҆ дѣ-
20 а҆нїа ѕ҃бо в҃селенье҃скаго на таго собора в҃ сѣ҃.

16. Ст҃ый же [и҆] в҃селенькый шес҃тый соборъ въ цр҃твꙋю́щемъ ѕ҃бо г҃радѣ и҆ сїе҃ тайньст҃вены҃ и҆стинны зрѣнїи с҃щино въдрѫжашеса позорище, (294ª) .о҃. же и҆ .р҃. бг҃оносными мѫжи поѿ́вига поѿ́йдꙋще свѣт҃лѣ побежаю́ще показаа҃ше бл҃гочес҃тие ". сего нача҃ници и҆ и҆ны҃ преи҃мѣти | сѫдишаса дос҃тойни ". Геѡргїи, є҆мꙋ же цр҃твꙋю́щаго града а҆рхїе҃рейс҃кый санъ врꙋченъ бы҃, и҆ Ѳеѡ҃ѻ҃ръ и҆ Геѡр҃гїи, въ прѡзвитерехъ | до҃стойньствоѿ прич҃тени, в҃ѕнѣ дїа҃конꙋ Іѡан҃нꙋ, и҆же вмѣ҃сто А҆гаѳона ст҃ѣишаго папы ри҃с҃каго въ є҆ѳар҃ховъ чинъ чис҃лахꙋса ". и҆ Ѧ҆леѳан҃рова же

Собор .ѕ. на единовѣлны Пѵ́ра. Сергїа ѕ҃ и прочи҃ единомр҃ъствꙋющи҃ еретикѡв

– 1. *Кк* понеже *вм.* а҆ще — εἴπερ. — 3. *Кк* неоправдование — ἀδίκημα. — 5. *Кк* сострадавшаа — τὰ συναθλήσαντα. — 9. *Кк* и҆ли свѧзбомꙋ и҆стазоватиса мч҃нїю — ἢ διπλῆν εἰσπράττειν τιμωρίαν. § 15. — 11. *Както по-горѣ стр. 10, 15 16, въ ржкоп.* проклатъ — ἀνεθεμάτισεν. — 12. *Кк* создава́юща — ὑποθάλποντα. *Кк* Севгира — Σεβῆρον. — 13. вселѧкавоѥ — πάσαν τὴν πονηράν *въ ржкоп.* разсїаніе διασπορά́ν. — 16. Єѳрѣмїи — Εὐφραίμιος. — 17. сих ѕ҃бо все — τούτους οὖν ἅπαντας. — 19. соборныа цр҃кви — τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας | *Кк* и҆ се дѣѧнїа ѕ҃бо — καὶ τὰ μὲν. — 20. *Кк* ѡ сихъ *вм.* в҃ сѣхъ — ἐν τούτοις. § 16. — 22. *Кк* и҆стинных *вм.* и҆стинны — τῆς ἀληθείας. — 23. подидꙋще ὑποδυομένοις. — 25. *въ ржкоп.* Геѡргїе мѫжъ *очевидно вм.* Геѡргїи, є҆мꙋ же — Γεώργιός τε. ф. — 26 27. въ прѡзвитерехъ достоиньствѡм причтени — ἐν πρεσβυτέρων ἀξιώματι κατειλεγμένοι. — 28. *Кк* с҃числа́хꙋса — ἠριθμοῦντο.

велика г҃рада пр҃тла Пет҃ръ ѝпокъ мѣсто напол҃наше. с҃ ними же ѝ Геѡр҃гій ѝпо҃ ѝ презвѵтеръ въ с҃тепень а҃рхіерейскаго ї҃ерѹ҃лмъс҃каго пре҃стоаше сѣдалища҃. сіи ѹ҃збо со ѝнѣми сѹ҃щ҃ными ї҃ ст҃ми ѻ҃ц҃и, Сер҃гіа, Пира. Павла, Ко҃ст҃ан҃тина г҃рада нача҃ствовавшіи. ї҃ Ѻ҃нѡрі҃а римъ-с҃каго. Кѵра же але҃ѯан҃дрійскаго, ѝ Ѳеѡ҃ра фара҃ньскагѡ, д҃рѹгъдр҃ѹго-ѝлегеннѹю҃ лжи ѝ҃лениѡ разтер҃завше, не точію҃ ѝ Макарі҃а ѧнтіо-хійскаго, вѣнцѣ С҃тополоу ѣреси ѹ҃ченикъ, (295) со с҃тар҃цемъ нѣкоѝмъ ѻ҃каѧн҃нымъ, ѝменемъ Полѵхроніемъ, по҃ пр҃ведноѣ ѻ҃бѹж҃деніе҃ сот҃вориша҃. зане ѣдино хо҃тѣніе ѝ ѣдино дѣйст҃во въ х҃са, ѝс҃тин҃наго б҃га ни҃го, ѿ двою҃ бывшагѡ ѣс҃тес҃твъ, злоч҃тивы҃ ѝ безсловес҃нымъ м҃рѡ-вашнѣмъ дрѹзѣнѹша ѝ҃рещи. ниже сиѣ помысл҃ въспр҃нѣм҃ше безѹмніі. здѡ҃но сѹще ѝ готово въ пос҃тиженіе, ꙗко нѣс҃ть тогѡ҃ дѣйст҃ва х҃рома по ѻ҃бл҃асти ѝсп҃равити, ѝ т҃рѹда шест҃віа по҃ ѝмати нѹть. ниже слѣп҃-цевъ воѻ҃чесп҃ти, ѝ землю҃ с҃линою҃ прьс҃ть дѣлы смѣсіті, ѝ б҃рене-съ҃творити ѝ налагати ѻ҃чесемъ. ниже мр҃тва воск҃рсити, ѝ с҃лезити на҃ с҃кон҃чавшим҃ся, ѝ какѡ҃, ниже тогѡ҃же ѣс҃ть хотѣнѧ҃ прейти мл҃тиса чаши смр҃тнѣй, ѝ славѹ тоа҃ нарицати ꙗкы ѝ хотѣти невоѻ҃ноѣ. но како не разѹмѣша сими ѝ ѣс҃тест҃въ раз҃личнѣ ѿвер҃гаю҃щеся҃; вѣсако бо ѣс҃тест҃во ѝс҃точни҃ дѣйст҃ва, ѝ раз҃лич҃нымъ дѣйст҃вомъ (295ª) ѣс-тест҃вена҃ хо҃тѣнѧ҃ раздѣлаю҃т҃ся. ѝ ѧ҃ще, по ѣже в ни҃ заблѹженію҃, дѣйст҃во ѝ хо҃тѣніе, ѣдино, ѝ ѣс҃тест҃во всачес҃кы, ѿ негоже, сіа, ѣдино҃. ѧ҃ще же два ѣс҃тест҃ва. (не ѣще бо в сиѣ нейс҃тѡ҃ст҃во ѹ҃клонишаса, во ѻ҃чесехъ ѝмѣю҃ще расѣѧніе наченъши҃ ѝ погибс҃), како не ѻ҃боа ѝс҃та-чаю҃ть с҃воѣ дѣйст҃во ѝ хотѣніе҃; но тіи ѹ҃збо своѣго ни҃ [ѝ] злохѵ҃лныа славы м҃рованиа ни҃чтоже пре҃почетше, съ самою҃ ѻ҃ною҃ вѣчн҃ымъ ѻ҃сѣдишаса проклѧтиѣмъ. два же хотѣнѧ҃ ѣс҃тест҃вена҃ ѝ два дѣйс҃тва ѿ ѣдиноѡ҃ х҃сѣ б҃зѣ наше҃ б҃гоносны҃ ѻ҃ц҃ь с҃ци҃ноѡ҃ словивъ соборъ. сѹщимъ

– 3. *въ ръкоп.* сѣдалище — καθέδρας. — 4. *Кк* начальствующихъ — κατάρξαντας. | *Кк* Анорія — Ὀνώριον. — 6. *въ ръкоп.* разтерзавше *напълно* [illegible] *и правката на* [illegible] διαῤῥήξαντες *вм. правилно* διαῤῥήξαντας, *и между то се отнася къмъ* сіи ѹ҃збо *(ср. бел. 63)* *Кк* к҃ сим҃ же *вм.* неточію — οὐ μὴν ἀλλὰ. — 8. *Сл.ѣдъ* Полѵхроніемъ *пропуснато:* ἐπιπλακέντας αὐτοῖς καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ὑπερμαχεῖν μελετήσαντες, т. е. „които се бѣхѫ присъединили къмъ тѣхъ съ намѣрение да защищаватъ безчестието имъ". — 10 *Кк пропус.* ѝ безсловесным. — 13. *Кк* помыслы *по-н. изгодно* — λογισμοῖς. — 14. *въ ръкоп.* берни, *Кк* бреніе — πῆλόν. — 24-2. но тіи ѹ҃збо своего ихъ злохвалныа славы м҃дрованиа ни҃чтоже (*Кк прибав.* разѹмѣша) пре҃почетше — ἀλλ' οὗτοι μὲν τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ δυσφήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες; у Migne'я ἰδίας — своего *нѣма.* — 26. *Кк.* ѻ҃сѣдишаса, вѣчнымъ проклятиемъ — τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι.

новѣсюдѣ цр҃ква сѫгобо исповѣдовати и проповѣдовати ꙗко ѥстество,
сице и дѣйствѣ и хотѣнии, православнѣ предаша. Бо ѥставинъ тогда
вѣзѣ Иракльевъ, прародителный цр҃тва жрѣбий высрѣдавъ, и
прочии съдѣствꙗ соборѣ и православнѣи цр҃кви мѫрьдане (296) про-
5 повѣдаꙗ. но и сии ꙗзобо и шестии.

17. Сѫтыи и вселенѣскыи седмыи соборъ. Никеѩ сто. Вселенѣй- Собор ...
скѣю мѫдрованию свѣщь, и правыи догматъ сѣдалище грѣше бывшѣю, а иконо-
и сѣ блгодѣтиꙗ сѣдалище показа. сѣмь ꙗзобо и шестьсотъ и триста сѣдѣть
сѫщыи мужь многостъмъ распрострѣрашаемъ, чинонача|никови же и
10 прьвостоꙗтелей сѫщинаго тѣхъ и великаго плъка прѣстоꙗхѫ. Тарасий
ꙗже въ архиерѣи бжтии прѣстоꙗемаго (бжтвении сей и прей ꙗзвѣ-
мужь, и цр҃твующаго града сѫщинона|чальныꙗ кормила, еще ꙗзобо кто инъ
обвѣщати достойнѣ. и ꙗзобо и Петра блгоговѣйнѣиꙗго прозвитера ригскыꙗ
сѫмꙗ церькви. и Петра инаго, архидиакона и ин. и сщиꙗ тамо обби-
15 тели игумена сѫтаго Сабы, иже бѣлаго свѣлника дръжахѫ мѣсто.
Андрѣанъ тогда архиерейское украшающе достойнѣство, вкупѣ же и
Іоанна и Ѳому клирикоу йереискоуꙗ (296) жителствомъ прѣимениты, и
іерейскоую честь обладающе, и востоꙗнꙗ всѣкꙗ болѣсти ангелы
и великыи прѣтлъ мѫдрователей, и архиерейска правдѣ имѣюще.
20 тогда Ѳеоставинъ и Иракий, православꙗ вѣнцемъ украшаеми, само-
дръжавною грѣческаго царьства корѫгвиною украшахѫся. сей ꙗзобо
сѫщыи и великии соборъ новоꙗвленнѣю же и варварьскѣю ересь,
ѿ злочѣстивыхъ и несѫщенныхъ мужей вѣсенѣ бывшѣю, богосѫдимъ и
онѣщимъ изречениемъ осѫдиꙗ, и въводникоу и поборникоу тоу тому
25 положивъ сѣдѣ. сии ꙗзобо ѿкаꙗнии Хса, истиннаго бга нашего, хвалитъ
ще и сповѣдающе глаголы, дѣлы же ѥлинѣ оумишлꙗхѫ Іоса и хвалѣніе и
сѫтодѣꙗніе, и самого ѿного хвалитъ ѩлѣчѣ и кромѣ нѣкоѥго при-
кровениꙗ не дръжающе, чтиво иконово въ се свое хотѣніе хр҃тобор'наго

3. *Кк* въсцѣвимъ *не разумѣно* — ἐχρῃμάτιζεν ἀναβεβεγμένος. § 17. — 12. *Кк* сѫщѣноначалныꙗ *чинъ*. *Кк* и той *см.* кто инъ — τις ἄλλος. — 13. прозвитера — πρωτοπρεσβύτερον. — 19. [illegible] имѣющих *[illegible]* — λόγῳ δὴ Ἀπολιναρίου τε καὶ Θεοδωρήτου καὶ Ἡλία ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσολύμων. ἱεροπρεπὸς καὶ παντίφως προεστῶτας [illegible] — [illegible] на Аполинария, Теодорита и Илия, отъ които първиятъ въ Александрия, вториятъ въ Антиохия, а третиятъ въ Иерусалимъ свѣщонолѣпно и [illegible] прѣстоятели. — 21. украшахѫся — ἐστολίζετο. [illegible] *[illegible] въ чинъ* [illegible] *Валента* [illegible] *бѣ* 72), *и се* ἐστολίζετο. *както е у Мотиодора и у Мидиꙗ.* — 23. ꙗвѣтлѣніе — [illegible] *[illegible] и у Мотиодора и у Мидиꙗ и на хоѩ*, *както и Валента (ср. бѣꙗ 72)*. *Кк* ꙗвѣтлѣнѣ *см.* ꙗвленіѣ — αμέσως.

разума ѝсполъ(297)нахꙋ. ѝдола бо, ѿ дрꙑзостнаго ѝ безбожнаго ꙗзыка ѝ мысли ѝзоглашениѥ, поклана҆ѥмꙋю ѝконꙋ х҃ꙋ, ѥю же ѝдосское | забвꙋжение ѿгонаѥтса, досажающе ѝ всакими тоа безчестїи ѿблагающе, по тръжищи ѝ широкы улица, ногами потоптовахꙋ, ѻбовлачахꙋ, | ѿгню предаахꙋ видѣниѥ хр҃тїанѡ ꙋмиленно ѝ елиньскаго хр҃тоборъства точїю достойно. сїа же ѝ на ѝныхъ | сщнныхъ воѡбраженїихъ ногами скорыми пролїати кровь, рꙋками же проклатыми ѝ скверными ꙋстнами стꙋдодѣйствовахꙋ, ѝ сытость ни ѥдинꙋ таковаго нейстовъства ѝ безꙋмїа | никакѡ же приѣмлахꙋ неприѣобнїи. но елиньскыхъ мерзостей ничтоже мень́ше, аще ѝ не паче, хр҃тїаньскаꙗ ѡбразы же ѝ ѝзоѡбраженїа в ненависти имѣюще, гнꙋшахꙋса. ѝх же ради всѣмъ ѝ несмирителна брань на х҃а ѝ ѥго ст҃ы (297[a]) составлешеса ѝ ꙋтвержашеса. ꙗвъствено бо всѣмъ, ꙗко воѡбраженїи чть | чть бываѥ воѡбражаѥмы, ꙗкѡ ѝ безчестїе на самаа преходить воѡбразꙋемаа. но тїи новаа хр҃тоборных ꙗдей рожения, ѝмиже ꙋбо чтнꙋю ѝконꙋ х҃ꙋ ѝ стыхъ ѥго | досажахꙋ, прарѡ҃телноѥ напол́нахꙋ ли|шеніе въ ꙗже ѿ ꙗдей дрꙑзнꙋтаа, ѿносими, ѝ победити любопращеса величество ꙋсердїа рожеши. ими же хр҃тїанъ посредѣ не ѝмахꙋ дрꙑзнꙋти | х҃а ѝ ꙋстнами ѿверзати, ѝ самыа ѿноа | ꙗдейскыа ѝ ѿческыа ревности ꙗвлахꙋса | ѿпадающе, ѝ любодѣйщно ѝ сїе пока|зꙋюще подражаніе, ѝ никакѡ стоа|ниѥ ѝмѣюще. но ꙗкѡ злымъ ѡмрачивъшеса ѐреси, сѣмо ѝ ѻвамо порѣвахꙋса ѝ преношахꙋса. хр҃тїанъ бо ꙋбо себе ѝменꙋюще, на х҃а ꙗрахꙋса, ѝ ꙗдейскаго званїа не приемлюще, хр҃тобор́нѡѥ тѣ ревновахꙋ ѝконоборьствїемъ ѝ превосхо(298)жахꙋ. не точїю же, но ѝ ѝдолослꙋженіа ꙋклана҆ющеса ѝмани, ничтѡ ѝдолослꙋжителей ѿтра҆нѣша въ хр҃тїанъ самѣхъ ѝ въ х҃тїаньскаꙗ бж҃твенаа ѝ пр҃чтаа тайньства показовахꙋ. тѣ же тѣ ꙋбо, ѐлици прелюбодѣйнаго | ѝ многосѣнанного сегѡ ѝ смѣшеннагѡ мꙋдрованїа бѣжати не восхотѣша злорѡ҃ѥ, ꙗко любодѣйщна роженїа ѝ чюжа вѣры блгорѡ҃а, ст҃ый ѝ все-

2. *Кк.* ѝзоглашение — ἀπήχημα. — 4. *Кк* ѝ ѡгню. — 5. *Кк прибав.* ѝ бѣ *прѣдъ* видѣние. — 7. *Кк* проливаема — ἐκχέαι. — 8. *Кк* ни ѥдинꙋ ѿ таковаго великагѡ неистовъства — οὐδένα τῆς τηλικαύτης μανίας. — 9. *Кк прибав.* не *прѣдъ* приемлахꙋ. — 10. *Кк прибав.* ѝмꙋще *слѣдъ* мень́ше ѡбразы — ἱερὰ σωμβολά. — 11. в ненависти имѣюще — διὰ μίσους ἄγοντες *Кк* тѣмъ — αὐτοῖς, *и не* всѣмъ, *както е въ ржкоп.* — 12. *Кк* составлашеса. — 13. *Кк* воѡбражаемым — τῶν εἰκονιζομένων. — 15. *въ ржкп.* ѝмѣже — δι' ὧν — 18. *Кк изпус.* ѝ *прѣдъ* ꙋстнами. — 19 20. ѝ сїе показꙋюще подражаніе — καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν μίμησιν. — 20. *Кк* злыми — τῷ κακῷ. — 21. *Кк* бо *изпус.* — 22 *Кк прибав.* но *прѣдъ* на х҃а. — 23. *Кк прибав.* жидовъ *слѣдъ* не точїю же. — 24. *Кк* ѝ ничтоже ѿ — οὐδὲν. — 27. мꙋдрованїа — δόξης | *Кк* злородїа — τὴν δυσγένειαν. — 28. *Кк изпус.* ѝ *слѣдъ* ст҃ыи.

леньс'кыи разлучи въ соборъ, ю'замъ неразрѣш'нымъ прок'латіа по'ложи". хв же ікона ис'тин'наго б'та и'шего по д'рев'нимъ апостоль'скымъ же и цр'ческымъ преданиемъ, и с'вящен'ны словесъ явлениемъ, на ч'ть и почитаніе въоб'ражаемаго, пок'ланаемъ быти и ч'титися сады всѣми
5 'ст'вер'ди же и запечат'лѣ, поклонѣнію сирѣ и чес'ти приносимымъ, по коемъ об'разѣ и прочи' с'щн'ны' об'разо' и вообр'ажениамъ яже по на' с'тѣйшіа с'лѣж'бы прихо'мъ". (298') не бо в сѣ 'ст'ав'лае и съзак'лючаемъ ч'ть и пок'лонение, ниже въ ипоколѣн'но и различ'но с'кон'чание раздираем'ся, но яв'лаемымъ различнемъ и раздѣл'ныхъ тѣ с'лѣжениемъ
10 и пок'лонениемъ с'щн'но лѣпнѣ же и нераздѣл'нѣ в'нераздѣл'ное бно ед'иновид'ное и ед'инот'вор'ное бо' ст'во возводим'ся.

18. Сице ч'тномъ к'рѣ пок'ланаемся, на нем'же вл'чнее прост'ресь тѣло', и мира чис'тител'ная изли'ася к'ро', и гревное ес'тест'во яже отъ течен'ми напоен'но, не сос'тарѣемую жизнь прозабе вмѣс'то
15 см'рти". сице об'разъ кр'тномъ пок'ланаем'ся, им'же дѣмоньс'кыя огонаю'тся полкы, и ст'рги зв'рачюю'тся различ'ныя, ед'иною в' прьвообразно' бл'ти и силы содѣя'ны быв'шія и до самѣхъ образовъ съ подоб'нымъ дѣйст'вомъ пройс'ходящія". си 'ѕбо коеж, хву ікону глю, и само' кр'та, еще же и об'разъ кр'тный по'б'(299)нѣ чест'вование
20 и пок'ланание цр'квное", не в сѣ описаемъ и оп'редѣляемъ ч'ть и чес'твованіе, но въ иже на' ра' воч'лвчьшагося богатст'вомъ ч'лколюбія неизречен'нымъ, и юже о на' поносѣнію см'рть во'нѣ п'ретер'пѣвъшаго, сію возносимъ и обс'цае". сице 'ѕбо и хр'амо' ст'ыхъ, и гробовъ, и мощи, вѣрн'ымъ искупаю'шаія ис'цѣленія, вѣр'нѣ пок'ланаемъ, иже тѣхъ
25 п'рос'лав'лъшагося хса б'та нашего величаю'ще и вос'хвалаю'ще". тако'

1. *Кк* в'проклатіа — τοῦ ἀναθέματος. — 3. преданиемъ *вм.* преданиамъ — παραδόσεις явлениемъ *вм.* явлениамъ — τὰς ἐκφαντορίας. — 4. *Кк* почитаемъ *вм.* ч'титися — τιμᾶσθαι. — 5 6 *Кк* поклонению быти, сирѣчь иже ч'ть приносити первообразномъ — τῆς προσκυνήσεως καὶ τιμῆς δηλονότι προσαγομένης, καθ' ὃν τρόπον. — 7. *Кк* приносимъ *вм* приходимъ — προσερχόμεθα. *Кк* и не убо всѣмъ *вм.* не бо (съ *рѫк.* и'бо) в сѣхъ — οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς. — 8. *Кк прибав.* и *прѣди* ниже — οὐδὲ *въ рѫк.* различно — διάφορα. *Кк* скитание *вм.* скончание — τέλη (*та тая дума еж у Вал. бл.* 77). — 9. *въ рѫкоп.* раздѣлныхъ *невѣрно, защото трѣба да се съгласува съ* слѫжениемъ — περιστῆς θεραπείας. *Кк* ѿ тѣхъ *вм.* тѣхъ — αὐτῶν. § 18. — 12. *Кк* И сице — οὕτω. — 13. *Кк* мирочистителная.... кровь — τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον αἷμα. — 18. *Кк* коюждо — ἕκαστον. — 20. *Кк прибав.* и *прѣди* не всѣхъ — οὐ ἐν αὐτοῖς. — 23 24. *Кк* и храмом' ст'ымъ и гробомъ и мощем' вѣрныхъ источющи (sic) исцѣленія — καὶ ναοὺς ἁγίων, καὶ τάφους, καὶ λείψανα, πιστοῖς ῥύοντα ἰάσεις (*еж. у Вал. бл.* 78). — 24 *въ рѫкоп.* вѣрни *вм.* вѣрнѣ *Кк* — πιστῶς. *Кк* покланаемъ — προσκυνοῦμεν.

І аще чтво симъ по тайнственымъ и стымъ нашимъ служениамъ
прилично єсть. зтѣхъ дѣйствіемъ ... и благодѣяніемъ. нашаго
же и прилежнаго ... ж и ... гѣмже
и блжнымъ ... и ... ... и ... торжество
чество точію иконъ Хвъ. ꙗко глаголахо. но убо и всепрчтыа и прнодобы
ѥчци нашеи бци. и всѣхъ стыхъ ... ... 299а ... в но
словію призобразныхъ величества и чествованіа, ... и покла-
наемымъ быти ꙋмѣхъ нежелѣнїи ... ставы ... же и ... вѣрни.
ꙗбо и сами въ ... ... и ... ... видѣніе.
и къ крайнѣйшемъ желаемыхъ симъ ... ... и ...
стественаго совокупленіа. но сіа убо преврѣ же и богоизбранныи
ставы. всякъ же еретическый недостъ и ... красоте слоесного
стада ꙋгнавъ. свою красоте и доброте прїзъ восприемъшіе покланіе.
и ꙗкоже убо неизъвстно. не в ... ...
бы ... ...
и радостнымъ ꙋчимъ зрѣтися и ꙋблистатися всемъ вѣрныхъ исполненію строй.

19. Сіе вѣры нашіа хрстіаньскыа чтое и непорꙋшное (300) исповѣданіе. сіе прчтыа и свѣтлыа службы нашіа и ꙗже ꙋ ней чтыхъ
тайнствъ бгомудрое тайнозначеніе. по семъ даже до житіа западꙋ и
мрѣствовавъше и вѣровавъше и жительствовавъше. къ вострѣ мысленаго
слнца тщимся. ꙗже ꙋтгде невечерніа зари и свѣтлости ꙗснѣйше
же и совершеннѣйше насладитися. сіе подобаетъ и вашемъ бгохранимомъ
разумѣ. ꙗже к нашемъ жребію бгоизбранномъ свѣтлымъ изволеніемъ
и разума правостію. и несумнѣнною вѣрою пріимати и любити. и
ниже надесно. ниже налѣвꙋ. ниже на мало ꙋ сего ꙋклонитися. сіе бо
злѣ любое проповѣданіе. сіе ꙋчесное ꙋченіе. сіе вселенськыхъ соборовъ
мроганіе. тѣмже не токмо тебѣ самомꙋ мрѣствовати сице подобаетъ
и славити. но и подобꙋ тобою ꙋчиненымъ в тоꙋ істиныны мроганіе

3. *Кк* ꙗкоже *вм.* тѣмже — 5. *Кк* ... бгородицы *прибав.* мрии; *сама въ ... нѣк. Монтакуцій прочитал ... ее ... ...* ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ δεσποίνης κτλ. ... ἱερὰς εἰκόνας. — 11/12. по сіе ... ставы — ἀλλὰ ταῦτα μὲν σοφῶς τε καὶ θεαρέστως τελεσαμένη, διώρισεν (ἡ σύνοδος). — 15. *Кк* ... ... Христа — ἐκ δεξιῶν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ.

1. — 20. ... *в ... ...* — 23. ... *...* — 24. *Кк* разумѣ *вм.* ... — λόγου. — 27. ... ... *...* ... *...* ... *...*

рѫководити. и҆ к҆ тои҃ (300ᵃ) совѣрьшати вѣрѣ. и҆ ничто҃ таковаго
гѫданиа҆ и҆ прилежаниа неи҆цѣвати чтѣйше. — Кнѧзь бо вои҆стин҆и
бѣлѡ є҆ не своего ѡ҆чию сн҃ьна ѥ҆ьлоуе поиеченіе. хо҆ и҆ в҆ѣрен҆ьи
людеи҆ рав҆нѡго спо҆ѡ҆бдати промышленіе. и҆ в҆тоже бг҃ѡрѧзнаа рѧко-
5 водити и҆ и҆призывати ѹ҆вер҆шеніе. да не ѡ҆бо ѿ ѧзеже ѹ҆ поѹ҆рѣшити
сѧ т҆в҆орити. и҆х҆же ѹ҆воє є҆же къ добрымъ ѹ҆к҆лоненіе же и҆ ѡ҆блоеслѹ-
шаніє подаде пре҆лагатися. ниже ѹ҆радо҆ и҆ подвиговъ. и҆х҆же ѿ нашемъ
сн҃ніи҆ восъпріѧхо҆ ра҆зѹ҆мѣсе. слѣ҆ѣ҆ніхъ ѹ҆ѹ҆ѧженіи. ни҆ начинати ѹ҆бо
сь ѹ҆сер҆діемь бж҃ьстѣи҆ пресловѣданіа приимати словеса себе пожаженіи.
10 в разлѣченіе же ѹ҆сер҆діе разрѣшиніи. ѡ҆ по҆ѡ҆бнѣ ѹ҆бо начале ѡ҆ конець.
согл҆аѡ же житє҆ст҆во вѣрѣ. ѡ҆ц҆ѧ же ѡ҆ц҆ѧ и҆ рода и҆ ѡ҆ч҆ест҆ва твою҆
даа҆ в҆ласть зрѣтися и҆ и҆х҆ ѹ҆ѹ҆ѧтися. моли҆ ѿ тебѣ ра҆ѹ҆ѹ҆ть и҆ веселіе
соб҆люди не301 ѹ҆ѧгла҆ніе.

20. Но зри҆ ѹ҆бо ми прочее. ѡ҆ хр҆ѣстолюбче и҆ дх҆ѹвный наш҆ сн҃е.
15 и҆ аще ч҆то и҆ѧо слаѧ҆то и҆ добро и҆ любленіа достойно и҆ѧа. зри҆ ѹ҆бо
єлика ѡ҆ц҆ѧлѣченіа лѧкавый на ѡ҆ц҆ѣчест҆ваѥ и҆ єлика и҆ ѹ҆ѧ҆ѧ҆ніѥ хр҆ті-
аніе҆скѹю слѹжбѹ ѹ҆мыс҆ли. єреси раѧ҆ѧ҆ѧ҆ніа и҆ рас҆пра и҆ рати и҆
ѡ҆раніа ѹ҆мышлаа҆. зри же и҆ сіе. ѧко всѣ҆ та и҆ст҆ребѹ. и҆ свѣ҆ѣ҆ніа же
на небѣ вст҆ави не҆бѣ. и҆ ѹ҆ѧ҆ѧ҆ѧ҆ѧ҆ ѧ҆ чѧ҆ѧ҆ѧ҆ѧ҆

неразсѫ́дна и̂ слиꙗна ꙗ҃ | въ догматѣхъ и̂мѣю́ть м҃рованиꙗ, | и̂ ничто́ же
что̑ ниже и̂звѣстнемъ и̂сказꙋшено. сего ради во ѿнѣхъ ни҃ правосла́в-
ное, ниже разв҃ращено́ ꙗвлꙗ́етсꙗ. въ чистѣ́йшей же и̂ стѣ́йше | и̂
многѡ ѿпасениѥ̂ и̂мѧщей вѣре хр҃тїа́ньскоѩ. за ѥ̂же ѥ̂ло еꙗ̂ свѣтло и̂
правѡ́ | и̂ из҃радно́ и̂ неизвадаемѡ. ѥ̂гда ꙋ̂бо нѣ|кто и̂ мало нѣчто раз- 5
кра́тное и̂ли ново(302)ꙋчено́е привнести нача́ть, а̂бїе разв҃ращено́е
и̂ ложное приложениѥ̂мъ и̂стинны и̂ праваго слова ѿбьꙗвлꙗ́етсꙗ же
и̂ ѻ҃бличаѥ́тсꙗ, и̂ ниже на мало любѡдѣ́йщное ро́жениѥ̂. ни҃ по̑ самѣмъ
и̂ме|нованиѥ̂мъ быти бл҃гочести́выхъ до́гматъ никако̑ тер҃пить бл҃городїе̑. 10
ꙗко̑ бо ѿ телесѣ̑ доб҃ротою́ различествꙋ|ю́щи̑, и̂ мала каꙗ̂ слꙋчивъ-
шисꙗ скверна̂ въскорѣ̂ съзираѥ́тсꙗ и̂ ѻ҃бличаѥ́тсꙗ приложениѥ̂мъ про-
чаꙗ̂ же въ телеси красоты̑. злоѻ҃бразнымъ же, не ꙋ̂бо ѻ҃бличатсꙗ
ꙋ̂добнѣ ꙗ̂же безѻ҃бразїа̂ стр҃ти | составлꙗ́ема, ꙋ̂таа́т бо сꙗ безъ рачїа̂ |
сро̑ствомъ и̂ подобїемъ. сице и̂ ѻ҃ хр҃тїа́ньскоѩ красѣ́йшей ꙗко во
и̂стинны | и̂ пресвѣтлѣ́йшей слꙗжбѣ и̂ вѣре, а̂ще и̂ малѣ́йше кто тоа̂ 15
превратить, велико безѻ҃бразиѥ̂ содѣловаѥ́ть и̂ а̂бїѥ̂ ѻ҃бличениѥ̂ при-
ѥ́млеть̑. прочїа̂ же | ꙗзычесскыа̂ догматы. многаго не̑зк(302)рашенїа̂
и̂ безѻ҃бразїа̂ по̑ны, ниже ѥ̂ди|но и̂мѣти своимъ рачителемъ счювствиѥ̂
подаю́ть слꙋчаю́щаꙗсꙗ сра́мо|ты̑. не точїю́ же, но и̂ ѿ и̂ныхъ всѣ̑ 20
хитросте̑ и̂ хꙋдоѻ̑ства̑ то̑ смотрити ѥ̂сть̑. въ ѻ҃пасне́йшихъ ꙋ̂бо и̂
малѣ|йшеѥ̂ прегрѣшено́ны̑ ꙋ̂до̑ ѻ҃бъꙗвлено́ | бываѥ́ть, въ простыхъ же.
многаа̂ | презираю́тсꙗ и̂ ниже въ согрѣшениꙗ сꙋ|датсꙗ̑. а̂ще же хо́щеши,
и̂ в҃ начальствꙋю́щи̑ ꙋ̂бо и̂ и̂ны̑ власти́ю преимѣ|ю́щи̑, наи̂паче же 25
и̂мже на̑ мно́жайшими дръжава. и̂ малѡѥ̂ ѿ прегрѣшенїи в҃ величе́ство в҃землетсꙗ и̂ вездѣ | носитсꙗ и̂ всѣмъ бываѥ̑ превониѥ̂мъ̑. | в на-
чальствѥ̂мы̑ же и̂ смирено́нѣйши̑ | многа подобнѣ прегрѣшено́ны̑ ниже
ꙗко содѣꙗшасꙗ съпозна́на быша. но ꙋ̂зкрышасꙗ и̂ ꙋтаи̂шасꙗ. малости
и̂ хꙋдости погасшасꙗ съгрѣшившаго. —

21. Ꙗ̂лико ꙋ̂бо величе́ствѡ̑. и̂ дръжавою́, (303) и̂ доб҃ротою́, и̂
ѿпасенїѥ̂мъ. и̂ чтотою́, и̂ прочимъ всѣмъ съверъшениѥ̂мъ сꙋщи̑ въ 30
ꙗзы|цѣ̑ догматъ хр҃тїа̂ньска̂ вѣра и̂ слꙋжба паче превзыде и̂ превзаса,

---

2. ниже православное *въ грьц. текстъ изпуснато; вѣроятно било е:* οὔτε τὸ ὀρθοδόξον. — 4. *Кк слѣдъ* ꙗ̂ *прибав.* и̂. — 5. израдно — ἐξηρημένον. 8. мало — ῥαχύ. — 12. злоѻ҃разнымъ же — τοῖς δ' αἰσχροῖς τὴν ὄψιν. 13. *Кк* составлаемы — ἐπισυνιστάμενοι. — 14. *Кк прибав.* и̂ *прѣдъ* краснѣ́йшей. 15. *Кк прибав.* что *слѣдъ* кто. — 16. и̂ а̂бїе . . . . приемлеть — καὶ παραυτίκα τὸν ἐλέγχον δέχεται *изпуснато у Міґне'я.* — 22. *Кк* и̂ми сꙋдатсꙗ — κρίνεται. — 25. и̂ вездѣ носитсꙗ *нѣма въ грьцкия текстъ и вѣроятно е било:* καὶ πανταχῇ φέρεται. — 31. паче *нѣма въ грьц. текстъ.*

толикѡ ѝ лѫкавыѝ на б҃рани ѩже на тѫ пѡ҆҃визасѧ҆, ѝ толикѡ пакы
на҃ ѿ безѫмны҆ ѝ злохотны҆ мѫжей согрѣшенїа ѿ праваго ѻ҆бо ѩвлаю҆тсѧ,
ниже на мало вмѣщенїе ꙗ҆тайти҆ ѝмѣю҆ща, ни҆ нѣкоѥ ꙗ҆хожение
ѻ҆брѣтаю҆ща ꙗ҆. но ѻ҆баче бж҃їа собор҆наа҃ ї҆ апл҆каа҃ цр҆ковь, ꙗкѡ҆ ѝ пре҆ва-
5 ривъше глагола хомъ, ѝ лѫкаваго вса ꙗ҆хыщ҆ренїа҃, гнила ѝ бездѣл҆на
ѻ҆б҆личаю҆щи, паче же на самагѡ ѻ҆ного ꙗ҆хищ҆ренїѝ дѣлателѧ возвр҆ща-
ю҆щи, ѝ ѥ҆ретичест҆вую҆щи҆ ꙗ҆здобнѣ ѿ҆грасаю҆щи хвл҆ноѥ, ѝ пос҆рам҆-
лаю҆щи безс҆тѫдїѥ, на всѣхъ непоборимѫю҆ д҆ръжавѫ ѝ непобѣдимѫю҆
въсп҆рїем҆леть, ѝ добрыми ѝ миросп҆ител҆ными в҆сегда побѣдами ꙗ҆до-
10 б҆раѥт҆сѧ.

22. Ты ꙗ҆бо, ѿ чемѫ тѧ прирекъ дос҆тойнѣ нарекѫ желанїа҃, лѫчею҆
(303ª) бж҃твенагѡ д҆ха д҆ша҆ ѻ҆заривъ, ѝ къ б҆лгочестїа сїанїю҆ возвед҆сѧ,
ѝ дѣло содѣлавъ, ѝм҆же ѝ к҆ великагѡ Конс҆тан҆тина дѣꙗнїю҆ возвы-
сил҆сѧ ѥ҆си ѝ под҆ражанїю҆, д҆ръжисѧ ѥже ѿ начала твоѥгѡ изволенїа ѝ
15 хотѣнїа ѝ разѫма҆. стани крѣп҆цы на камени вѣры, на нем҆же доб҆рѣ
ѿ г҃а ѻ҆снованъ ѥ҆си. назидаѝ правоѝ твоеѝ вѣрѣ дѣанїа б҆лаа҃ ѝ житїа
чест҆ност҆ть, ниже д҆рова ѝ сѣно, ни҆ с҆теблїѥ, ꙗ҆здѡ҆ палимѫю҆ грѣха вещъ,
ѝ къ соженїю҆ тѡчїю, а҃ ник҆чемѫ же ѝномѫ ключаю҆щисѧ, но ꙗ҆златѡ ѝ
с҆реб҆рѡ, ѝсп҆равленїѝ҆ ч҆тнаа҃ ꙗ҆. сїа бо ѝ ѻ҆г҆немъ ѝскѫшенїѝ ѥ҆скѫшаѥма,
20 ч҆тѣйша ѝ ч҆тнѣйша показѫю҆тсѧ ꙗ҆. сѝце х҆с ѻ҆пѫщїѝ вл҆ка повелѣваѥть,
ꙗкѡ҆ въ доб҆родѣтелѝ пре҆лагати, ѝ не пос҆рамлати вѣрѫ дѣанїѝ҆. сѝце
Павелъ великїѝ цр҆кви ꙗ҆чите҆ совѣщеваѥть. сѝце Петръ вер҆-
хов҆ныѝ апл҆ъ ѝ нб҆ныхъ в҆рать к҆лючѧ вовѣрен҆ныѝ ѝ ꙗ҆хожение.
(304) сѝце п҆рочїѝ апл҆овъ бж҃твенныѝ ликъ вселен҆нѫю҆ пѧ҆чи. сѝце
25 наши ѻ҆ци прїаша. сѝце намъ сѫщимъ по ѻ҆нѣхъ предаша. сѝце
ѝ мы тебѣ совѣщаваемъ ѝ съвѣте҆, доб҆родѣте҆ми ꙗ҆ѫ҆ращати вѣрѫ. ѝ
вѣрою҆ доб҆родѣтелѝ свѣт҆лѣйшѝ҆ содѣловати. хотѣхъ самъ аз тебѣ
пре҆стоати, ѝ дѣанїѝ на҆стоати. даже ꙗ҆бо доб҆рыѝ҆ дѣлъ самовозвѣщен҆но

§ 21. — 3. на мало вмѣщенїе — ἐπὶ βραχὺ χώραν. — 7. *Кк* хвлное ѝхъ — τὸ βλάσφημον καὶ. § 22 — 13. *Кк* содѣловавъ — ἐργασάμενος. — 15. *въ ржкоп.* ѝ зарѫма *вм.* ѝ разѫма — καὶ συνέσεως. — 18. *въ ржкоп.* къ сосоженїю — πρὸς καῦσιν — 19. ꙗ бо ѝ ѻ҆гнемъ ѝскѫшенїѝ ѝ ѥскѫшаѥма — ταῦτα γὰρ καὶ πυρὶ πειρασθῶν δοκιμαζόμενα, *кото отговаря както безсмисленото* περὶ (*вм.* πυρὶ) *у Мигне'я, тъй и поправката на Монтакуция* παρὰ (*вж. у Вол. бръ. 95*); *а сѫщо потвърдява и поправката на Валетта* δοκιμαζόμενα *вм.* δοξαζόμενα, *както у Мигне'я.* — 21. *Кк* плоды *по-право* — καρπούς. — 25. *Кк прабав.* ѝ *прѣдъ* намъ *Кк* по себѣ — μετ᾽ ἐκείνους *Кк прабав.* ѻ҆убо *слѣдъ* сице. — 28. даже ꙗ҆бо добрыхъ дѣлъ — ἵνα τῶν μὲν καλῶν ἔργων; *вѣроятно* да ѥже *трѣба да се чете вм.* даже. *защото както* ἵνα *се отнася* къмъ διακείμενος εἶην, *тъй* да — къмъ пребываа бѫдоу (вж. стр. 20. 1—2).

зрѣниѣмъ прїѣмлѧ разумѣнїе, ѥще паче въ блгодушїи и радости | пребываа бѫдоу. аще же что и безсловесно случитсѧ. превлачати возмогъ здоунїи |и| прелагати абїе ко исправленїю. понеже хотѣниѥ силы лишаетсѧ, и многа устремлениѥ възбраняющаа запинаюгъ, ѥже мнѣ прочее ѥсть мощно, писаниѣмъ. въобразати наказаниа. ꙗкоже изначала обѣщахсѧ, уже показꙋшесѧ.

Начало наказанїа

23. Ꙗко убо повелѣваетъ бга чтѣ любити и почитати, и ѥдиноплеменникоу ꙗко себе любити и лобызати. (304ª) всаженъ нѣкакоу члкоу разумъ ѥсть. хотѣниѥ же, не стичющисѧ разумꙋ. въ повелѣнїа и законъ вописатисѧ опъщеѥ понꙋди разумѣнїе".*) ꙗкоже убо ѥже къ бгꙋ | чтоѥ желаниѥ, и ближнаго любленїе и съвершенная любовь, иныхъ заповѣдеи | в себѣ содръжать дѣанїа, удобно убо | и о сего разумѣти". престаблаетъ сїе и влчнее слово, в ни же глть о ни. | в си двои заповѣдехъ весь законъ висить и прорци*)". ибо иже бжтвенное | желаниѥ съ срци стажавъ, и блинаго ꙗко себе люба и лобызаꙗ, оца убо и ма|тере лучши возлюбиѣ и чести прьвыа | по бꙋѣ удостоить". о кровей же племенныхъ и убїйствъ не точїю рукъ чисты съхранить, но и ꙗзыка и помыслоѣ о поучениа таковаго". такоѣ ниже украдеть сей. никтоже бо, ѥгоже ꙗко | себе любить и съхраняѥть, того таѣ | обличисѧ, но ниѣ чужиѣ бракоу воз(305)лѣѥть. ниѣ клатвою ложною кленетьѣ, не убо ниже свѣдѣтелѣствомъ ложнымъ | на ближнаго свѣдѣтельствуѥть. и онꙋ ни рукъ неправедныѣ начнеть. бити или лаати начинаа, или мучитель рачитель имѣнїи, ѥлика ближе не мꙋ, бываа. иже бо что о сиѣ дрꙋзаа вкупѣ погꙋблаеть обоа, и желанїа бжестьвенаго и влчнаго, и ѥдиноѥстественаго любленїе. ѡвого убо навѣтꙋа и обличаа злыми. ѡвогоѣ уничижаѧ и презираꙗ. о них же въ какова непоречена мученїа и горка влагаѥть себе, всѣмъ ѥсть ꙗвно". Аще бо иже члчкыѣ повелѣнїи |и| дръжащаго начаѣства презорниѣ не убѣгаѥ казни, но и в самоѥ житиѥ | множицею бѣдꙋ имаѣ", иже влкꙋ

1. *Кк* приемлемо разумѣниѥ бꙋдеть ти. да ѥще паче — λαμβάνων τὴν γνῶσιν. ἔτι μᾶλλον. *съвѣстьмъ криво разбрано.* — 4. *Кк* встремленїа — τὴν ὁρμήν. — § 23. — 7 8. ѥдиноплеменникоу — τὸ ὁμόφυλον. — 10.*) Мат. 28, 38; Ср. Левитъ 19 и Второзак. 5 и 6. — 11. *Кк прибав.* и *прьвыа* иныхъ. — 12. и о сего — καὶ αὐτόθεν. — 13. *Кк* в немъ же глголет о семъ — ἐν οἷς φησι περὶ αὐτῶν. — 14.*) Мат. 22, 38. — 15. *Кк* въ срци стажавъ — ἐνστερνισμένος. *а споредъ Валетта* ἐνεστερνισμένος *(вж. у Вал. бѣл. 101).* — 16. *Кк* достоинъ *вм.* удостоить — ἀξιώσει. — 19. *Кк* той *вм.* того — τούτου. — 21. *Кк отпус.* не. — 23. *Кк* ѥликъ — ὅσα. — 24. вкупѣ — αὐτόθεν. — 24 25. и желанїи... любленїе — καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ θείου καὶ Δεσποτικοῦ. καὶ τοῦ ὁμοφύλου τὴν στοργήν. — 26. уничижаа — παρὰ φαῦλον ποιούμενος. *(вж. у Вал. бѣл. 103).*

вѣсѣхъ и цра и содѣтела къ своемꙋ клевретꙋ досажениемъ и навѣтоу
ѡбесчествꙋа | и ѩзничижаа и его законоу поругаіаса и хꙋхнаѥ показꙋіа,
колика томленіа (305[a]) пріиме; тѣмже поѩбае всакимъ ѡбразоу и
всакимъ гщаніемъ, счистою и непорочною нашею слѫжбою, и сіа
5 сохранати заповѣди". нѣсть бо нѣ кромѣ тѣ, ниже вѣрныхъ и
болюбы части быти, ниже небесъ споѩбитиса цртвіа".

24. Но сіа ѩзбо чл҃кꙋ всакомꙋ всею силою съхранати подобае,
начаникꙋ же и начальствꙋемомꙋ, ѩномꙋ и старцю, богатомꙋ и нищемꙋ.
ѡбще бо ѣстество, ѡбіца и повелѣніа, и ѡбіщаго хранена и прилe-
10 жаніа требꙋющѣ". а еже паче начаникоу зрать наказаніе, и твоей
хранити потребнѣйше власти, и ѿ ни же бꙋде тебѣ и ѿ иныхъ
вѧщъшеѥ ѩскусство. ѡна тебѣ нѣнѣ рекꙋтса. ибо многыа кнзю
греба ѣсть блти, и инаго, и еже во ѡбычаѥ блгоѩкрашенніа. тѣмже
и глюють — началство мѫжа показꙋѣть. и запе ꙗкоу злато камен-
15 ными ѡблами ѩскꙋшаетса, сице чл҃кый ꙋмъ в начаственыѩ дѣистваѩ
(306) и начаствꙋемы мыслехъ ѩстазꙋѣтса.

25. Ты же ми паче внимай, да не точію слышатель, но и творецъ
бꙋдеши добры и доточюдны дѣаніи. началоѩ намь и в си ѿ
бжтвены бꙋдеть. — Млтва ѩзбо бгви совокꙋплаеть и ѩсвоиаѣть, бесѣда
20 нѣкаа бжтвена сꙋщи и съпребываніе ѩмно всѣ добрѣйшагоу и чт-
нѣйшаго. ѿ негоже всако ѩзбо ѡбѣщественіе и съдрѫжаніе", всакаа
промышленіа и дарованіа блгыхъ, всакоу сверꙋшеніе и ѡчищеніе
стртей. ꙗкоже, аще и нѣкоѥ ино приѡбрѣтеніе ѿ млтвы прозa-
башеса, самоѥ ѩзбо сіе паче болюбнымъ и блгаго любосмотрѣте-
25 нымъ вмѣсто всакого веселіа ѩдовлаше и вмѣстоу житейскаго бла-
женьства и блгодѣтствіа". ѣгда же и согрѣшенныхъ ѡставленіе при-
емле тою, и прочиѩ прошеній, ѣлика полꙋзꙋю, блговиѩлыѩ и свер-
шенноделателныѩ даро (306[a]) приѡбрѣтаемъ, споѩблаемса ѿ неизъ-
ꙗвленныѩ ꙗже ѿ наѩ дѣлъ и дарованій тоа блгодареніемъ блгодателя

2. *Кк* хꙋхнаніе. т. е. поруганіе — χλεύην. — 3. колика томленіа — ἡλίκην τινὰ τὴν τιμωρίαν. — 6. *Кк* нѩнаго — τῶν οὐρανῶν. § 24. — 10 *Кк* требꙋющаго — δεόμενα. *Кк* начальствꙋемꙋ *вм.* начальникомъ — τῶν ἀρχόντων. § 25. — 18 19. начало же . . . бꙋдеть *у Кк* разꙋмъ же начало намъ, и симъ вси въ бжтвеных боудем — ἀρχὴ δὲ ἡμῖν κἀν τούτοις ἀπὸ τῶν θείων. — 19. *Кк слѣдъ* бесѣда *прибав.* бо. — 20. *Кк* ѩзмное — νοερά. — 21. *Кк.* ѿ неже *вм.* ѿ негоже — ἐξ οὗ, *като го отнася къмъ* млтва *или* бесѣда. — 23. ꙗкоже аще . . . прозaбашеса — ὥστε, εἰ καὶ μή τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνεφέρετο. *отрицанието* μή *пропуснато въ нашия прѣводъ.* — 24. *Кк* блта любосмотрителнымъ *по-право* — τοῦ ἀγαθοῦ φιλοθεάμοσιν. — 25. *Кк* ѩдовлаемса — ἤρκει. — 28 29. *Кк* ѿ *вм. по-правото* ѿ неизъявленныхъ, *въ грѫцк. текстъ род. п.* τῶν ἀφάτων, *който*

воздари". такоже и ꙗко начатк҃ы нѣкыꙗ емъ приносити, ꙗже ѿной ꙗма д҃виженіꙗ и с҃лавословиꙗ, разумнаго нашегѡ и словесна ѿсвященствениꙗ". ег҃да ꙗбо такова и толика въ мл҃твѣ сѫдръжат҃ся, како не подобае к҃ сей ꙗсерд҃нѣ н҃протазатися, и тоꙗ любити зѣло и дръжатися:

26. Ты ꙗбо помолися мл҃твы ѿсо҃бны всег҃да и по себѣ бг҃ви, моли же ся и вкупѣ мно҃ст҃ву и въ ꙗвленнѣ. ѿбоимъ бо бг҃олюбнѣ дѣист҃вуемымъ, при҃бно ес҃ть ѿдаꙗти. елико же преж҃несе во ѿчищениѥ мысли преизлишъствуе, толико второе въ подражениѥ зрꙗщи призываеть. и ѿво ꙗбо въ с҃воѥ приѿбрѣтениѥ съдѣист҃вуѥть, ѿвоже и ины вес҃ть поѿзовати. ихже сп҃ниѥ и прес҃пѣꙗниѥ велико пакы добр҃ѡдѣ(307)тели ес҃ть кн҃аза свѣдѣтельст҃вѡ. —

27. Храмы во имꙗ бж҃ие и ст҃ыхъ егѡ по цр҃квнымъ ꙗстав҃лениꙗмъ съзидаи, и в҃ тѣхъ людеи собираися ѿбычаи, да ѿбще бг҃а ꙗмолающе и ѿп҃ще с҃лавословиѥ приносаще, вѡѿп҃щеѥ же наипа единомыслиѥ с҃ходат҃ся, и ѿп҃щеѥ приѥм҃лють сп҃ниѥ и поѿзꙋ. —

28. Жерт҃вы ꙗбо с҃щн҃ныꙗ нашеꙗ с҃лужбы ѥреими вѡзлагаю т҃ся. им҃же служа ꙗсерд҃нѣ и приноса, многаго насытишися бл҃годѣꙗниꙗ [и] бл҃годати". вѡзможеши же ꙗбо и ты, восхотѣвъ, добрѣиши ѿс҃тити бг҃ви жрт҃вꙋ и прелюбезнѣйше житиѥ емъ приноса чис҃то, и мысли правос҃ти".

29. Вѣда же, ꙗко велико поможениѥ къ ꙗст҃роѥнию всѣхъ кръпос҃ть и с҃кос҃ть мыс҃ли ѥсть, ниже сегѡ ѿстои прилежащаꙗ, ѿст҃роꙗм҃ну бо немощ҃ну быти не ес҃тес҃твоу сѫщеву бывшему, поꙗчениѥм҃же и вещеи ѥс҃(307)кусст҃воу ꙗдоб҃но сѫт҃ворающе разумѣніе, множицею в҃ самѣхъ дѣлехъ ѿст҃рѣиша показаша ѿбычен҃наго, нежели сеꙗ силы по ес҃тест҃ву п҃ричас҃тивъши ся". тѣм҃же м҃рованиѥ навыкати прилеж҃но по в҃сей жизни. сіе же приходи поꙗчениѥмъ и паматию дѣꙗниѥ с҃гарѣиши, бесѣдою же и сѫпребываниѥ сѫщи м҃рыхъ мужей, и искусствоу житіискы цвꙗниѥ". дѣꙗниѥ бо подражаниѥмъ и хотѣниѥмъ и начинаниѥ дръжаву соб҃рав҃шее, вышнему хотѣнію не сп҃ротив҃лаюшися, в҃ полезенъ конецъ ѿходить".

зависи отъ τῆς εὐχαριστίας — бл҃годареніемъ (р. 29). — 1. *Кк* ѿною — κατ' ἐκείνην. § 26. — 5. *Кк слѣдъ* ѿсобнъ *прибав.* принеси. — 6. *Кк* со многими *вм.* множествꙋ — τῷ πλήθει. *Кк* и ꙗвленнѣ — ἐν τῷ φανερῷ. — 7. *Кк* ѿдаꙗтися — ἀποδιδόναι. § 27. — 25. *Кк* ѿбычаи — ἔθιζε. § 28. — 1. 18. многаго . . . . бл҃годати — πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας κα. χάριτος, *не пѣведено* διὰ τούτων. — 18. *Кк изпус.* же *прѣдъ* ꙗбо. — 19. *Кк* жертвꙋ прелюбезнѣйше — θῦμα καὶ ἐρασμιώτατον *Кк* принести — καλλιερούμενος. § 29. — 20. всѣхъ — τῶν ὅλων *у Міґне'я* τῶν ἄλλων. — 21. *Кк* ѿбо *вм.* — μὲν γάρ. — 25. *не ржкоп.* прилѣчно — προσήκει. — 25 26 по (*Кк* в') всей жизни — διὰ βίου. — 26. *Кк* и дѣаніи.

30. Ни҃ телесны҃ ѻ҃бычаѣвъ и ѻ҃бразовъ и д҃ъвиженій ꙗ҃ки хвалꙗ҃ трезирай. ѩ҃бо ниже в҃ тѣхъ ꙗ҃зра҃ный чинъ и ꙁ҃ст҃роѥніе не мен҃шаꙗ часть м҃рованиꙗ ꙗ҃виса бы҃ть. и ꙗ҃ко ꙁ҃лоꙗ҃ ѥлаꙗ не сѫ҃ довольни рас҃мот҃рити ꙗ҃же въ д҃ши силѣ и ꙗ҃бр҃ати. сій в҃нѣш҃ними зрѣній наставлаѥ҃ми. и неиз(308)ꙗ҃вл҃ены҃ рачителі и ꙗ҃ко хвал҃ніцѣ ꙁ҃ст҃раꙗ҃ютьсѧ ". сего ради подобаѥ҃ть и лица ꙁ҃ст҃роѥніемъ. и вл҃асо҃ ꙁ҃мѣреніемъ, и ѻ҃дѣꙗніемъ ризы, к҃рас҃на зрѣтисѧ и ч҃тна. ниже въ бл҃дноѥ и ꙁ҃нещ҃реноѥ износима. ниже ꙗ҃кы к҃ вышемѣр҃номꙋ и нерадѣнноѥ и лѣност҃ноѥ влекома. ѻ҃боѥ бо велѣно и ꙁ҃лоѥ преѩ҃бр҃етохо и начальст҃венаго жительст҃ва чю҃ ". и хоженіѥ҃ же прѣст҃оꙗ҃ть кнѧзю бл҃гочиніѥ. ниже въ женолѣп҃ноѥ и с҃лабоѥ безѻ҃бразꙋ҃ющемꙋ д҃виженіѥ, ниже в҃незапноѥ и с҃мѫщенъноѥ сиѥ ꙁ҃юношьст҃вꙋ҃ющемꙋ ꙁ҃. и ѻ҃ношь всако д҃вижениѥ чи҃номъ да ꙁ҃ꙁкрашаѥ҃тсѧ. –

31. Подобаѥ҃тже и ꙗ҃же въ словесѣ҃ с҃корос҃ти б҃рещисѧ. с҃корос҃ловиѥ бо въ под҃виж҃ническы҃ ꙁ҃бо бесѣдованіихъ и мо҃вѩхъ не҃здобъ пренебрѣ҃же нег҃ли. ниже недоблест҃вено, въ совѣтѣ҃ же нес҃мыслено и блазнено. в҃ повелѣніи҃ же. і ꙗ҃ипа҃ (308) ꙗ҃ра҃ѥ҃кыхъ и ѻ҃бщи҃, хвдо и с҃мирен҃ ". соверъшен҃нѣйшеѥ же рещи. с҃корос҃ть въ с҃ловесехъ и дѣꙗніихъ и д҃визаніихъ съ бла҃чиніемъ бж҃твена ꙁ҃бо нѣкоѥгѡ и прѣес҃то҃ѥ҃на ꙗ҃вл҃аѥ҃ть ѩ҃мѣющагѡ ꙁ҃. рѣ҃дко же и съпрѣтѣ҃ в҃ꙁнѣ в҃сѧ не҃здобнѣйше ꙁ҃. а ѥ҃же в҃ сѣ҃ ꙁ҃мѣрен҃ное съ бл҃гочиніемъ, ч҃тна же и тос҃точю҃на и по҃л҃на величаніꙗ и съ бл҃говѣніемъ любимагѡ зрѣтисѧ ꙁ҃готов҃лаѥ҃ть. и на ча҃ст҃вовати приличнѣйша. ꙗ҃ще же и въ ꙁра҃ны҃ ѥ҃ст҃ь ч҃то м҃ножест҃ву любезнѣйше ꙁ҃. с҃корос҃ть же с҃ бес҃чиніѥ҃ безꙁмно ѥ҃ст҃ь и нейс҃то҃ст҃вено, и ѩ҃с҃п҃равлати нѣкѡгда велика с҃лꙗчисѧ. и погрѣшаꙗ множицею по҃ѻ҃бнаꙗ ꙁ҃ а ѥ҃ съ бесчиніемъ ко҃нѣніѥ лѣно-

§ 30. – 2. ѩ҃бо ниже — καὶ γὰρ καὶ, *отрицанието не е намъсто.* — 5. *Кк* похвалніи — ἐπαινέται. — 8'9. *Кк* ниже пакы в҃ вышемѣрномꙋ и к҃ нерадѣнномꙋ и лѣностномꙋ влекомꙋ — μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἠμελημένον καθελκόμενον: *и* [illegible] „и лѣности“ — τὸ ῥεβλακευμένον — 11 *Кк* и слабое безобразꙋющее движеніе — καὶ ἔκλυτον ἀσχημονοῦντ. τὴν κίνησιν. — 11. *и ржкп.* в҃ незайное — εἰς τὸ ἀθρόον. — 1 12. ниже в҃ незайное и смѫщенъное сие ꙁ҃юношьствꙋющемꙋ — μήτε μὴν εἰς τὸ ἀθρόον καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνώμαλον ταύτην ἐκνευοτερίζοντα; *и* [illegible] καὶ ἀνώμαλον — и неравно“ — 12. *Кк* ꙁ҃юношествꙋ҃ющее. — 13 *Кк* ꙁ҃украшаетъ ти сѧ — κοσμεῖσθαι. — § 31. — 21. *Кк* и любезнѣйша — χαλεπώτατον. *и ржкп.* зъ [illegible] съ — σύν. — 22. и *слѣдъ* величаніи [illegible] бл. 11 [illegible] — 24. *Кк* любезнѣйшю — ἐρασμιώτερον. *и ржкп.* в҃ бес҃чинием — σὺν ἀταξίᾳ. — 25 и ѩ҃правлати нѣкогда велика (*Кк изпус.*) слꙗчисѧ — καὶ παραδιορθοῦν ἐνίοτε μεγάλα

ст'но и҆ бꙋ̑. и҆ погрѣшаю'ще нѣкогда̀ ˘ꙋбо̀ велиа̑, и҆сп'равлаю'ще же малаа̑. и҆ сі̑а зѣло с'мирен'на и҆ къ прочимъ ѿного дѣа̑ніа̑мъ точію примѣра̑ема и҆съп'равленіа. | (309).

32. Е҆же къ смѣхомъ глꙋмитиса съ безѡбразиемъ зрака. и҆ ѿбычаа̑ е҆с'ть досадити бл҃гос'тоа̑ніе ˘.

33. С'рамогл҃ані̑а же всякѡ̑ и҆ сл'ухъ и҆ ꙗзыкъ да чис'твꙋе̑ть. | ꙗ҆же бо кто слꙋшаа̑ ˘ꙋслажае̑тса, сі̑а и҆ | гл҃ати не с'рам'лае̑тса ˘. а҆ ꙗ҆же кто гл҃а | не с'рам'лае̑тса, ꙗ҆ко и҆ дѣйст'вовати | не пос'тыдит'са, велико подаде показаніе̑ ˘. в'сачес'кы же ѿ попо̑з'новеніи̑ ꙗзыка б'людиса. г'лаголомъ бо ма̑лымъ м'ножицею̑ соблазнив'са, велика нанесе т'щетꙋ. самѣ̑ ѿ е҆же жити послѣ̑'ни̑ | провер'гъ зер'нью̑.

34. И҆мѣ̑и ˘ꙋши ѿби̑|димымъ ˘ꙋбо ѿвер'зены, къ неп'рав'дꙋюши̑ же п'рельщені̑амъ и҆ ˘ꙋвѣренословіа̑мъ за|творены ˘.

35. Оу̑с'тенъ же клеветевы̑ | и҆ ѿг'лаголивы̑ ѿв'ращайса. м'ножицею̑ бо дѣтей на ѿц'евъ. и҆ ѿц'евъ воз'бе|си на дѣтей, и҆ житіе раздѣли сꙋпрꙋжъст'ва. и҆ с'родьниковъ вос'тави на д'рꙋгъ д'рꙋга. и҆ ч'то гл҃ю: грады (309ª) цѣлы и҆ х'рамы прев'рати е҆динъ гл҃а клеве̑ні̑кѡ̑.

36. Не с'коръ бꙋди съп'разатиса въ д'рꙋж'бꙋ. | съп'раг'жеса в'сакымъ ѿб'разѡ̑ сою̑зъ не раз'рѣшенъ соб'люди. всакꙋ б'лиж'наго | т'рьпа тагос'ть, развѣ а҆ще не ѿ'ши бꙋди навѡ̑дитъ ˘. ꙗ҆же бо къ другѡ̑мъ | распрѣниа̑ в'се произволеніе̑ ѿхꙋжают' чл'ковъ, и҆ не точію̑ повин'нагѡ̑. но и҆ неповин'нагѡ̑ в' тоже мнѣніе̑ низꙋ'лачаю̑ ˘. ѿнѣм'же присвоа̑йса д'рꙋгѡ̑, и҆же ко и҆ны̑ во в'се в'рема нелест'ны соб'людоша д'рꙋж'бꙋ, и҆ ни̑ бл҃год'ньст'вꙋю̑шимъ зависти | наложиша ˘ѡко. ниже нерадиша злод'ньст'вꙋю̑щихъ ˘. м'ноѕи бо з'лод'ньст'вꙋю̑щимъ и҆ помагаша и҆ съболѣз'новаша д'рꙋгѡ̑, бл҃год'ньст'вꙋю̑щи̑ же зрѣ̑ти не с'тер'пѣша бл҃год'ньст'во. и҆ и҆х'же не ѿб'личи в'рема съст'раданіа̑, си̑ ѿбꙋ̑ꙗ̑ви стр̑ть

2. *Кк* дѣланіе — πράξεις. — 3. *Кк* и҆ и҆справлаема — κατορθώματα. § 32. — 4. *Кк* съ безобразиемъ зрака *нѣтъ*. § 33. — 6. *Кк* чистотствꙋетъ — καθαρεύετω. — 7/8. а҆ ꙗ҆же . . . . . не срамлаетса — ἃ δέ τις λέγων οὐκ αἰσχύνεσθαι *нѣма у Мдше'я* (ib. col. 668 C.) — 8/9. велико подаде показаніе — μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν *Кк фаи.* велико прѣимлетъ зервꙋвеніе *и го постꙋпꙋ самъ* не срамлаетса (р. 8). — 9. всачесны же ѿ попользꙋвеніи̑ (*Кк* попользꙋвеніа) ꙗзыка блюдиса — ἀ' ὅλου δὲ γλώσσης φυλάσσου παρελισθήναι. — 10. *Кк* нанесеши *вм.* нанесе — ἤνεγκε. — 11. повергъ зерꙋнью̑ *Кк* ѿпровергъ хꙋлоу — ἀναῤῥίψασα κύσσους. § 34. — 12. *Кк* и҆мѣ̑и же оу̑ши ˘ѡѣ ѿбидимымъ ˘ꙋбо — ἔχε ἀεὶ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις. § 35. — 16. *вм. ражди.* на — *вторно* | *Кк* дрꙋгъ на дрꙋга — κατ' ἀλλήλων. — 17. клеветиковъ — συκοφάντου. || § 36. — 18. *Кк* спрагшижеса — συζεύξας.

завистн. — Стажи ꙋбо дрѫгꙋ не ходи, но израдны. ѿ любимых бо
множицею ѻбычаа сходитса дрѫгꙋвъ. и добронравными ꙋдобно
ꙋбо чѣкто и соблазнивса обратитса. ходи же и сашеи поизблаютъ
добронравие. и ѻви ꙋбо и ѻскаднои въ добродѣтели собою ѻстѣ-
5 нающе, небоскаднои ꙗвлатиса творя. а еже къ злымъ смѣшениеи и
еже єсти ѻставъшеи добродѣтели, любодѣйцьно ꙗвлаєть. не ищи же
ѿ дрѫгꙋ слышати сладостнаа, но истиннаа паче. аще бо врагꙋ
ꙋбо ниже истиньствующи вѣрзємо єсть, дрѫгꙋ же растлѣшаса ꙗже
истинны. и еже сладостно глати ищеть и ѻна. ѻкиде ищеть намъ
10 истинны бѫдеть познаниє. и ѻбращениє неблгочтивѣ нѣкогда ѿ на-
лганныхъ или дѣйствованныхъ: тѣмже превелиє нещи дрѫгꙋ ласка-
телны разлистовати. ѻви бо предъ лицемъ хвалаще, тебе же ꙗко лѣпо
ѿ согрѣшенны съчювьствиє приати не ѻставляютъ. и бо ша сіа
ко ины (310a) ѻклеветанми съвръшаютъ. ѻви же и тебе дрѫжебнымъ
15 ѻбличениемъ съвѣдѣти законопрестѫпьноє паче ꙋкрѣплаютъ, и аще
что требѣ къ внѣшнѣмъ глати, вмѣсто ѻблъганиа ѿвѣтъ содѣанного
похищраютъ. елико ꙋбо єже на злобѣ престѣваніа єже добродѣтельна
выкати различьствѣть, и єже ѻболъщаватиса въ начаствѣмы єже
ѻблганиа разрѣшати, толико подобаєть паче ꙋ тебе блгоразумным
20 ваш ше имѣти чти ласкателныхъ. —

37. Ѡ неизречены ихъ, ꙗже ꙋбо твою добродѣтель ѿзрашаютъ.
прибѣщай дрѫгꙋ. а еже разумъ ѻхваляютъ, ни самъ дѣйствуй, ниже
дрѫгꙋ въслагай. израдно бо сіе и кромѣ ины вины. ѻбаче ꙋбо и
въ сытостъ, ꙗкова многа члчкаа, любви собращаніѣ, паче изказаніа
25 ключимѣйше зрится. еже ꙋбо хвало въ сокровенныхъ тогда паче
помыслъ (311) соѿъдѣъвшаго поѿтекающе и ѿбнтюще, мъскорѣ же
и съ ни єдины замедленіемъ любви ѻстави, и къ ѻбщению видѣти не
ѻставить. тебѣ же ѻклеветаніе такко наведеть, ѻбьиавлено бывъше, и къ
изрекъшемъ лютѣйше ꙋстроить. а еже блго и съвѣдѣвъша ѻличитиса
30 дрѫжбы ꙋдръжить. съюзомъ предобрымъ, добродѣтелію понижаема. и
в похвалѣ твоего тъщаливаго разума на ꙋмъ восъходаще въставить, и
тебе ꙗвѣ, ꙗко сіа съзирающе не несладостнѣ воспринати, аще что

2 ꙋдобно — ῥᾷστον *отрѣзвяв фразата на Валетта (вж. у Валет. бѣл. 129).* — 6. *Кк* ꙗвлають — ἀποφαίνει. — 9. *Кк* сльзъ и єже *прибав.* аще. — 9/11. ѻкиде . . . . дѣйствованных *за тая фраза вж. у Валетта бѣл. 130.* — 16. *Кк* содѣанныхъ — τοῦ πραχθέντος. — 19/20. толико . . . ласкателныхъ — τοσοῦτον δεῖ πο[illegible] τοὺς ἔπαινος πλέον ἔχειν τῶν κολάκων: паче *и* чти *нѣма въ грацкия текстъ.* — § 37. — 21. *Кк* є *вм.* ѿ *неправилно.* — 24. *Кк* съпротивна *вм.* съвращениѣ — τραπέντος

съгрѣшилъ ѥси, и ю҃ к҃ немꙋ бесѣдꙋ и ѥже въ любви содръжаніѥ | извѣстить. приснѡ ѹбо дрꙋгѡ҃ блгословлаи, паче же не сꙋщихъ | при предстоѧщи҃. сице бо и ласканіа ѹбежиши. ниже слѣдъ того в тебѣ ѧвлатися ѹстраѧа, и дрꙋгѡ҃ бꙋдеши дѣиствꙋа радостнаа, такова себе быти | предстоѧщи҃ ѹвѣривъ, ѧковъ тѣмъ ѿ не (311[a]) сꙋщи҃ ꙋ познался ѥси ".

38. Сице же себе | дрꙋжбою ѿградивъ, бꙋди на иныхъ ѹбо | и на ѿпщаа вещи сꙋгрѣшаюѹщи҃ не ꙋмоли҃, | къ тебѣ же сꙋгрѣшаюѹщимъ сꙋстрадателемъ. ѿнѣмꙋ бо блгозаконіе бꙋдеть | жительствꙋ. и твоѥ ѿ начаѧствꙋемы҃ ѿбыѧвленно тъщаніе и промышленіе ". | симже члколюбіе разꙋма и цр҃кый ѧко | вистинꙋ во съпр[по]вѣстьсѧ нравъ ". мꙋчители бо ѿщаа неправдованіа | и ѧже къ дрꙋгъ дрꙋгꙋ множицею презирають, горцѣ же ѧже к҃ ни҃ истазаю҃ ". | Цра же сꙋщеѥ ѥсть и начаѧствꙋ взаконенаго дѣло, ѧже ѹбо къ немꙋ сꙋгрѣшаемаа | члколюбіе терпѣти, а ѧже въ ѿпщаа | и къ дрꙋгъ дрꙋгꙋ праведнѣ исправлати и изводити.

39. Ѧкоже | многы҃ похвалъ достоинъ великꙋю | власть неправдовати пріемъ, и праведнаа дѣиствꙋа, сице многыхъ по|виненъ ѹкоризнꙋ иже ни ѥдинаго (312) лишенъ ѿ нѫжны҃ и въ чюжаа рꙋкы | простираа ". мꙋжꙋ бо ѿбѣнищавъшемꙋ вина, аще и безсловесна, ѥже не|правдовати нищета ѥсть ". мꙋжъ же могꙋтьствѡ имѣа и ѿсꙋждѣніа | не имѣа. безѿвѣтенъ имать ѿ ѥже | ѿбидѣти грѣхъ. —

40. Ѥликѡ҃ кто преимѣѥть начаѧствомъ, | толико длъженъ ѥсть пръ[в]ствовати | и добродѣтелію ". съпротивнаа же | твораи, три въкꙋпѣ и злѣишаѧ совръшаѥть. погꙋбляѥть себе, зращи҃ во зло|бꙋ призываѥть. хꙋлима быти ꙋстраѧѥть бга, зане таковомꙋ толикѡ | врꙋчи начальство ". сего ра҃ всѧкомꙋ члкꙋ бѣгати пѡ҃баѥть злобы, наипаче же сꙋщимъ [въ] начаѧствѣ. —

---

1. *Кк* содръжаніем — τὴν σχέσιν. — 2. *Кк* блгословствꙋй *вм.* блгословлаи — εὐλόγει. — 5. *Кк* ѿ *вм.* ѿ не сꙋщихъ — περὶ τῶν ἀπόντων. § 38. — 11. *въ рꙋкоп.* съпровѣстьсѧ *Кк.* съпроповѣтьсѧ *правило* — ἀνακυρύττεται. — 13. к҃ ним — εἰς ἑαυτούς. — 14. къ немꙋ — εἰς ἑαυτόν. — 14/15. ѧже ѹбо . . . . терпѣти — τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλανθρώπως φέρειν — сꙋгрѣшаемаа *нѣма въ грч. тек.* § 39. — 18. *Кк.* аще *вм.* и (праведнаа) — καί. — 22. *Кк* безѿвѣтенъ соудъ имать ѿ ѥже ѿбидѣти грѣхъ ѥсть — ἀναπολόγητον ἔχει τὴν ἀπὸ τοῦ ἀδικεῖν ἁμαρτίαν. § 40. — 26. *Кк* пръвствовати *правило* — πρωτεύειν. — 27. *Кк* ѥлико въкꙋпѣ *изпущ.* *Кк* сꙋдъ зращихъ *прибав.* же. — 28. *Кк* прѣдъ хꙋлима *прибав.* и. — 29/30. сего ради . . началствѣ *Кк изпус.* *въ рꙋкоп.* сꙋщимъ началствѣ — τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ.

41. Начальствуй убо подъ властныхъ, не надѣяся мучительствомъ, но начальствуемыхъ благоумиемъ, благоумие бо паче начальства основание и утверждение, нежели страхъ. сие же добродѣтелей стяжание творить, и иже о послушныхъ труды и попечения. сице же самъ яко войстинна царкы и сладостнѣ поживеши, и онѣмъ свободно навѣтованія и напастей безсловесненѣйшихъ жительство соблюдъ, приношпомнимъ себѣ славу въ все время оставиши".

42. Законо опасненѣйшихъ похвалай и пріемли, и ко онѣмъ зрѧ своѥ управлай житиѥ. обаче не по онѣхъ судо послушникоу неизреченнаа истаязуй мнія, но чл колюбнѣйшими паче наказуй. сице бо страшенъ, имиже себе исправляеши согрѣшающи быти явишися, и нетяжекъ послушнымъ. —

43. Поубаѥть же дръжавнѣ начаствовати, не хотѣниѥмъ мучити, но мучителнѧ видѣниѥмъ быти. сіѥ же, обычай благостоаѥнъ творить и свои нравовъ чистость и прилежаниѥ. (313) гнѣвливы же паче чл квъ, нежели мры мученія суть. иже не умѣниѥмъ начальствовати цѣломренѣ, к мученіамъ прилагаютса удобнѣ. и бо убо и мтльнѣйшій съдѣлати можеть, бо єдинъ начаственѣйшій. аще убо кнзѧ добродѣтель єсть не растлѣвати, но множайши и лучшихъ творити начальствуемыхъ.

44. Кнзю убо нѣцій глаша добродѣтель быти о малаго великъ градъ сътворить. азъ же паче убо реку, еже о худаго лучшаго уготовати". обогоу бо и временемъ множицею обношеніѥ бысть виновно. добру же немощно кромѣ израднѣ строащаго быти. его ты ревнуй, ими же исправляеши. добродѣтелію начальствуемыхъ возращай гражаньство. —

45. Яко стѣна гнила, аще и домы внутрь имать свѣтлы, и воздуховъ благораствореніѥ, и продаемыхъ изобилиѥ, (313ª) обаче градъ охужаѥтъ", сице сущій близ кнзѧ злій и оного съокленетаютъ пра. иже бо онѣхъ лукавъства приемъшей искусъ, и о нихъ оруженосимаго поубна возненавидяютъ быти. —

§ 41. — 1. *Кк* подвластными *Кк* надѣяся — πεποιθώς. — 3. *Кк* и *слѣдъ* основание *изпуе*. — 4. о послушныхъ — περὶ τὸ ὑπήκοον. — 7. *Кк* то себѣ — σαυτοῦ. § 42. — 9. послушникоу — τὸ ὑπήκοον. 11. *Кк слѣдъ* страшенъ *прибав* видѣти *Кк прѣдъ* согрѣшающим *прибав*. и. § 43. — 13. не хотѣниѥмъ мучити — τῷ τῷ κολάζειν. — 18. *Кк* начальствованнѣйшій — ὁ ἀρχικώτατος. § 44 — 21. *Кк прѣдъ* о малаго *прибав*. еже. — 24. добру же . . . быти — τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ παρὰ τοῦ ἄριστα διακοῦντος γενέσθαι. § 45. — 29. *Кк прѣдъ* близ *прибав* и.

46. Ни ѐдинагѡ̑ законопрес'тъп'лениѐ. а̑ще и̑ м'нит'са симъ бл҃гѡ-
г҃ньст'вовати, да пох'вали ши. ѿного бо паче въ з'лобѣ под'виже|ши, и̑
себе в' подоб'ноѐ дѣа̑ниѐ в'рема въ|зыс'кати ѻб'личиши. и̑же бо п'реже
в'ре|мени сїа, и̑миже пох'валаѐть, ѕ̑сер'дьствꙋ̑а и̑ почитаѝ. ч'то ѹ̑бо не с[о]-
т'ворить, гако вомꙋ в'ремени с'лꙋчив'шемꙋса:

47. И̑же к'на|зей н'равъ закѡнъ бываѐть сꙋщимъ по̑ рꙋкою̑. а̑ще
ч'то ѹ̑бо м'ножес'тво съг'рѣши, на кн҃за винꙋ въсылає̑, колико м'нити
се|бе доб'родѣтели п'рилежати, и̑ до̑ѕ̑ѐнъ быти прис'но ѿ добры̑ б'дѣти; —

[ѿ совѣтѣ] 48. Всакаго дѣа̑нїа̑ съвѣтъ да пре̑вараѐть. нерас'мот'рѣтел'на бо
дѣа̑нїа ꙗ̑ко м'но|жицею̑ блаз'нена. и̑ и̑съп'рав'лаѐмоѐ (314) н'раведнѣ
и̑ныа̑ ѹ̑бо вины дѣло възм'нит'са паче. нежели ѐже м'ножицею̑ при-
б'лаз'ни|въпагоса ѹ̑ст'рем'лениа и̑ слꙋчаа̑.

49. Ꙗ̑же ѹ̑бо рꙋцѣ м'ногы̑ и̑ м'ногы не съдѣлаша, сїа̑ съвѣтъ
ѐдинъ и̑ ѐдиною̑ съдѣи̑с'твова. тѣм'же бл҃госовѣтиѐ пре̑почитаѝ
м'но'горꙋчїа̑.

50. Промыс'ла поможениѐ покаа̑ни[е] ѐс'ть. ꙗ̑же ѹ̑бо ѿномъ
ѹ̑таи̑ша̑ и̑ ѿпадаю̑ть, сїѐ сїа̑ восп'риемлю̑ще да и̑справ'лаѐть и̑ да
соб'людаѐть. —

[ѿ зависти] 51. Завѣсть всакоѝ ѹ̑бо д҃ши великъ недꙋгъ, величаишїѝ же паче
сꙋщимъ во в'лас'ти, нꙋжа бо, и̑м'же съдѣл'нымъ хо̑щетъ требо|вати и̑
житїа̑ и̑ г'рада къ бл҃год҃ны|с'твꙋ, тѣ̑ з'рѝти ꙗ̑ко в'раговъ за сꙋщꙋю̑
доб'родѣтель, и̑ навѣтовати а̑кы рат'ни̑ко̑. ѐꙗ̑же ч'то ѹ̑бо бꙋдеть гꙋ|би-
телнѣ̑йше и̑ли нес'мыс'лен'нѣ̑йше:

---

§ 46. — 1. *Кк* законопрестꙋпленїа — παρανομίαν. — 2. *Кк* ѹ̑бо *вм.* бо — γὰρ. — 3. *Сжщо.* — 4/5. *Кк* не сотворили — οὐ ποιήσει. — 5. таковомꙋ . . . . слꙋчившемꙋса — τοιούτου παραπεπτωκότος *у Міедне'я.* | § 47. — 6/7. *Кк* и̑ а̑ще что ѹ̑бо — εἴ τι οὖν. *Обаче Валетта справедливо прѣдлага такова четене:* εἰ οὖν, εἴ τι, *като първото* εἰ *свързва съ* ἀναπέμπει, *а второто съ* ἐξαμαρτάνει *(вж. у Вал. бѣл. 156).* — 7/8. мниши себе *подтвърдява четенето у Міне'я* οἴει σαυτὸν *по-правилно. отколкото у Монтакуция* οἴεις αὐτὸν *(вж. бѣл. у Вал. 152). Прибавеното слѣдъ себе* δεῖν — подобаетъ *е липсвало и въоригинала на нашия прѣводъ (вж. бѣл. 151).* || § 48. — 9. *Кк оава къмъ тоя § отдѣлно заглавие* ѿ совѣтѣ, *поставено тукъ въ* [ ] *на полето* | *Кк* ѹ̑бо ꙗ̑же *вм.* бо — γάρ. — 11/12. *Кк* преблазнившагоса — παρασφαλέντος || § 49. — 13. многы — πολλάκις. — 14. *Кк слѣдъ* предпочитаѝ *прибав.* паче. | § 50. — 16. *Кк* и̑ ѿна комꙋ *вм.* ѿномꙋ — ἐκείνην (προνοίας — промысла). — 17. *Кк* сїѐ и̑ сїа — αὕτη ταῦτα. — 17/18. *Кк* да ѧ̑ соблюдаегъ. || § 51. — 19. *Кк къмъ тоя § дава отдѣлно заглавие* ѿ зависти, *поставено тукъ въ* [ ] *на полето.* — 20. *Кк* хо-щетъ пребывати — μέλλει χρῆσθαι.

52. Ѥлико подобаѥть бѣгати ѥже завидѣти, толико гонити еже завидѣнꙋ быти, кнзю же най-паче лѣпо ѥсть, ѥмꙋже неготові ѩже ѿ завидащихъ наносить сѧ вредъ. Подобаѥть же ѻбаче завість страдати, многокозненъ бо ѩ всѣ дръзый звѣрь ѥсть, ѩ ѿѩтие ѩ пресѣченіемъ не в нꙋныхъ показаніѧ ѩ прейзлишиѧ, стрѣлы ѥго ѿражатꙋ подобаѥтъ. —

53. Ѥгда кто начальствꙋѥть собою, тогда да непщꙋѥть ѩ посльшныхъ начальствовати истинѣ. ѥгда бо ꙋвидать настоѩщаго начальствꙋюща страстьми ѩ ѻбладающа сладостьми, тогда ѩ любовію ѩ хотаще ѩ тій покорѧтсѧ. Ѧще же плєнника ꙋвидать сладости ѩ страстей, нестерпимо въз непъщꙋѥть плєнєнома работати тій. — Зрк

54. Ѩзрѧна непщꙋй сꙋдію, ѩже скоростию ꙋбо помысль правды ѥстество ꙋславляѥть, ꙋловивъ же съ правостию производить, ѩ содѣѧти ꙋбо ѻслабꙋ ѻбидимымъ скоръ, косенъ же мачити сꙋгрѣшающи, ѩ вышши ꙋбо злата, не менши могꙋтьства, ѩ дръжа ꙋбо гнѣвъ, не побѣжаѥмъ же състраданиемъ, ѩ ѥдино ꙋбо сроуство ѩ дръжбꙋ ѩ славꙋ [знаѥтъ] в негда сꙋдити правдꙋ, ѥдино же ѻчюженіѥ ѩ въраждꙋ ѩ безсловесиѥ неправдꙋ. —

55. Ничто же завѣщаніѧ ѥже къ ѥдиноплемєнному ꙋздобнѣ ѩ кромѣ ѩвленны вины да преложиши. Ѧще бо ѩ ꙋгаѧтсѧ ѿ ни вины преложеніемъ ѥже к нимъ правєдноѥ творѧ, но ꙋбо ѩже сіѧ не съзирающе не ѻнѣ ѻбвинѧть твоѥго ради ѻни ѩзмѣненіѧ, твоѥго же ѥдꙋгованиѥ ѩ легъкость ѻклевещꙋть разꙋма.

56. Не сице ѥже въ брани мꙋжество кнзѧ ꙋкрашаѥть ѩ спсаѥть, ѥлико ѥже къ ѥдиноколѣнным блгоꙋмиѥ ѩ члвколюбіѥ. многи бо рати никоѩ побѣдивше, ѿ домашних ради лютости погыбоша. ѩ многи вмалѣ не ꙋбіени быти ратники бѣствовавше, ѿ ѥдиноколѣнны спни быша, ниже самоѥ ѥже жити паче спниѧ пре почетъши кнзѧ.

---

§ 52. — 1. *Кк* ѻгонати — διώκειν. — 2-3. ѥмꙋже неготові ѩже ѿ завидащихъ *Кк* ѥмꙋже внезапꙋ ѿ завидащихъ — ᾧ μηδ' ἐξ ἑτοίμου ἢ ἀπὸ τῶν φθονούντων. — 3. подобаѥть же ѻбаче — εἰ δεῖ δὲ ὅμως. — 4. *Сꙋдъ* звѣрь ѥсть *пропуснато*: οὐκ ἀρετῆς ἐλαττώσει, μετριότητι δὲ φρονήματος, т. е. „не съ намаляване на добрината, а съ умѣреность на гордостьта". § 54. — 13. *въ ржкоп.* естества — φύσιν. — 16. *Сꙋдъ* славꙋ *въ ржк. изпуснато* δόξαν. — 17-18 безсловесие — ἀδοξίαν. § 55. — 20. да преложиши *напълно отрѣзвано* — *поправката на Ваетта* μεταβάλῃς *вм.* μεταβάλλοις (*вж. у Ваетта бѣл.* 157). *Кк* ѿ йныхъ — παρ' αὐτῶν. — 22-23 *Кк* не ꙋбо ѻнѣхъ ѻбвинать но твоѥго ради измѣненіѧ ѩ твоѥго же вѣдѣгование и т. н. — οὐκ ἐκείνους αἰτιάσονται τῆς σῆς παρ' αὐτοὺς ἀλλοιώσεως. σοῦ δὲ ἀῤῥωστίαν κτλ. § 56. — 26-27. ѩ многи ... бѣдствовавше — καὶ πολλοὶ παρὰ μικρὸν ἁλῶναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες. — 28. *Кк* ни *вм* ниже — οὐδὲ

[ѡ҆ е҆же какѡ поставлѧти начальникѡвъ]

57. Нача҃никовъ по|добаѣть пос'тав'лати, паче 'ѹбо̀ всакы|мы бо̀та-
тащи҃ся доб'родѣте҃ми. а҆ще҃ | ни, и҆сачес'кы 'ѹбо и҆равед'нѣйши҃. и҆бо
и҆аже | нача҃никами законоп'рест'ѹпаю'тсѧ. сїа̑ нечавно'ти и҆ гнѣвъ мно-
жест'ва на | пос'тавивъшаго и҆хъ возносать. —

58. Ѡ҆в'сюдѹ подобаѣть кн҃зю 'ѹлав'лати по҃ вла,ст'ныхъ разѹмы, и҆ 5
тако ѡ҆бъщи҃ съ'творать д'рѹж'бы. и҆ нача҃ства и҆ совѣтѡ҃ ". прьвоѐ, ѿ
них'же вещи домаш'нїа̑ самъ своѧ̀ строить '. второѐ, ѿ них'же женѣ и҆
дѣ|темъ и҆ рабомъ е҆лагаѣ'тсѧ '. т'ретїе, | ѿ них'же и҆мать къ д'рѹгомъ '.
чет'веръ|тоѐ, ѿ ни҃же съсѣдѡ҃ 'ѹст'раіаѣ'тсѧ '. | и҆ патоѐ. ѿ ни҃же в'раж'дѹ
прїимаѣть и҆ ѿ|мъщаѣть '. и҆ пакы и҆мижe примира|ѣ'тсѧ и҆ разрѣшаѣ'тсѧ. 10
довол'на бо сїа̑ ѐс'те'ст'во мѹжа з'наменовати, и҆ показати на(316)га ѿ
ѡ҆б'личенїа̑ и҆ по҃ е҆кинне̑ю̑ лицемѣрїа̑ чл҃ка з'ращимъ. —

59. Тог'да сѹдїа бѹдеши и҆з'раденъ и҆нымъ, е҆г'да | своѧ̀ рас'мотраю̑.
слово коѐгож'до дѣ|анїа̑ ѿ совѣсти сѹдїй даѐши, и҆ и҆спр'а|в'ленїѐ 'ѹмыш'-
лаѐши съгрѣшен'ныхъ '. | понеже какѡ̀ и҆нымъ запрещаѧ̑, не пост'ы|ди-
шисѧ. ѿ нихъ же самъ подоб'наа̑ сог'рѣ|шаѐши '; какѡ̀ же ѿнѣмъ м'ниши
те|бѣ 'ѹст'роѐнымъ быти, вънег'да въ ни҃же | неповин'на та зра҃. ѿни
каз'ни и҆стаза|тисѧ ѿсѹдат'сѧ;

60. Пѡхвалаи̑ и҆|зра҃наа̑ дѣа̑нїа, похвалаи̑ же не словомъ | точїю̑,
но и҆ми же самъ паче подоб'наа̑ | дѣ̑ист'вѹѐши, и҆ и҆ми же подражате|лей 20
прочи҃ пре҃'сѹда, преч҃тны҃ показѹѐ'ши '. ѿво бо и҆ прилѹчиръши҃сѧ, ѿво̑же
нача҃ст'вовати дос'тойныхъ своѝс'|твено ѐс'ть. | —

Зри ѡ҆ кн҃зю ѿ всѣхъ промышлати

61. Промышлаи̑ ѿ всѣ҃, ѿ бл҃гыхъ 'ѹбѡ̀, и҆ако да | нарочити бѹдуть
и҆ долъж'ныа̑ тѣмъ | (316ª) чес'ти и҆ сана нас'ладат'сѧ '. сущїх' же не та-
ковы҃, и҆ако да лѹч'ши бѹдѹть разѹмѣнїи̑. | и҆ е҆же ѿ закѡ̀новъ и҆збавать'сѧ 25
безчестїа̑ '. | сїе бо и҆ако воѝс'тин'ѹ нача҃ст'вова въза|коненаго и҆ нас'то-
и҆ательст'ва дѣло ѐс'ть ".

---

§ 57. — 1. *Кк дава къмъ тоя § отдѣлно заглавие:* ѿ е҆же какѡ поставлати начальникѡвъ, *поставено тукъ въ [ ] на полето.* — 3. *въ ржкп.* начальникъми | *Кк* гнѣва множество — τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους. — 4. и҆хъ *нѣма въ грьц. текстъ.* || § 58. — 5. *Кк.* оуловлати. — 5/6. *Кк* и҆ тако и҆хъ ѡ҆бщихъ сотворати къ дроужбѣ, и҆ к' начальствѹ и҆ къ совѣтомъ — καὶ οὕτω κοινωνοὶς χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βουλευμάτων | *Кк* вещи домашнїа самъ своѧ какѡ строить — αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὑτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖ. — 10. *въ ржкп.* примѣраетсѧ — κατατίθεται. — 11. *Кк* назнаменовати — τεκμηριῶσαι. — 12. *Кк* чл҃кѡмъ — τὸν ἄνθρωπον *(за послѣдната фраза на тоя § вж. у Вал. бѣл. 161).* || § 59. — 13. своѧ разсмотрѧѧ *подтвърдява поправката на Валетта (вж. бѣл. 162)* || § 60. — 20. паче — μάλιστα. || § 61. — 25. *Кк* и҆ и҆же — καὶ τῆς. — 26/27. началствова *вм.* началства — ἀρχῆς *род. п. както и* настоятельства — ἐπιστασίας *зависи отъ* ἔργον — дѣло

62. Ꙗже къ дрꙋгъ дрꙋгꙋ начастꙋвꙋемыхъ распрѣниꙗ на ратныхь ѡбращаꙗ. ꙗже ѿ очествѣ въ подвизѣхъ прелагаи. мꙋчителемъ бо свойствено ѥсть распрѣтиса | множествамъ, во ѡбщемъ бо тлѣніи и раздѣленіи томитесство крѣпость имѣѥть. кнзю же и црю нерасрѣтелно соблюдати ѥдиномышленіе по властныхъ, в начальствꙋемыхъ бо сніи, бснованіе тѣмъ водрꙋзиса власти.

63. Ꙗко подобаѥть кнза страшна быти обидащимъ, сице хранеиѥ и оутвержеиѥ ничто же обидащимъ, но по закономъ житесствꙋющимъ творити.

64. Трꙗ сꙋть въ чл҃вцѣ, мꙋченіе, ꙋкоризна, похвала, аще хощеши и блгодѣаніе. (317) но того ꙋбо ратніи достойни. ꙋкоризны же мѣрнаа гражане согрѣшивъшіи. похвалы же и блгодѣаніꙗ различствꙋюще и въ исправленіихъ. аще нѣкто в ратнꙋю дрꙋзость и подражаніе ѿведетса, той ѡнѣхъ и мꙋчениѥ на себе обращаѥть. а иже ѿ сихъ что прилагаа и ꙋчиненіе измѣнаꙗ, сей врагъ гражаньства ваше, неже ратніи. Иже бо ратниковъ блгодѣтельствꙋа, предъстатель ѥсть. и иже злыхъ похвалаꙗ, градъ смꙋщаѥть, на злѡбꙋ бо гражанъ подвизаѥть, и иже исъправлаюцихъ не почитаѥть, в то же смꙋщениѥ жительство низвращаѥ.

65. Неꙋдобно ꙋбо страха любовію растворити, любащеи бо ꙗко множае съграха не имѣють, и боꙗщіися, любити не хотать. ты же раздѣлаи, и израдныхъ ꙋбо любити ꙋготовлаи, ничто же бо страха къ таковы (317') требꙗ ѥсть. прочихъже нꙋжа страшити, да злыхъ ѿшаютса. ꙋбоꙗть же са кромѣ ненависти, аще не со гнѣвомъ ꙋзрать мꙋчащагѡ, но ꙗко ѡца наказꙋюща. И в согрѣшеніи ꙋбо неслад'цѣ мꙋчимагѡ, в напастехъ же и обьстоꙗніихъ неѡложнѣ помагати ꙋсердьствꙋемагѡ.

66. Дѣиствꙋющи ѥстествеными исправленіи въ лꙋкавъства слꙋжениѥ, а не къ ближни блгодѣаніѥ, сіи [и] ѥстество ѡхꙋжають, и съдѣтелю ѥже ѿ нихъ любочтиѥ въ досажениѥ и небладареніе превращають. —

§ 62. — 1. *Кк слѡвъ* распрѣніꙗ *прибав.* и рати; *нѣма го въ грѣцкия текстъ.* — 4 *въ рѫкоп.* нерастрѣтелно — ἀστασίαστον. § 63. — 8 9. жителствꙋющимъ творити — πολιτευομένων. § 64. — 10. *Кк* ꙋкоризны — ψόγος. 12. *Кк* мирнаа — μέτρια. — 16. предъстатель есть *Кк* ѥсть прелагатаи — προδότης. § 65. — 21. *Кк слѡвъ* не имѣють *прибав.* любви имѣють; *въ грѣц. тек. нѣма — въ рѫкоп.* любиобити. — 25 26. но ꙗко . . . мꙋчимагѡ *Кк* но ꙋбо и въ согрѣшеніихъ, ꙗко ѡца сладцѣ наказꙋюща, мꙋчимаго — ἀλλὰ ὡς πατέρα παιδεύοντα, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐχ ἡδέως τιμωρούμενον. — 26. *въ рѫкоп.* неблюжни — ἀπροφάσιστος. § 66. — 28. въ рѫки. лꙋкавъство *Кк* лꙋкавственомъ — πονηρίας.

67. Ꙗкоже с҃рам҃но и҆ хꙋдо къ сладос҃ти бе|сѣдовати мно҃ст҃вꙋ, си҆це бѣд҃но и҆ блазно пр҃но гор҃дѣтиса и҆ превеличавꙋ | зрѣтиса. подобаѣ҃ть ꙋ҆бо ѿбоѥго | краѧ бѣгаю҆щꙋ, а҆ки доб҃родѣтель по|средьст҃во гонити, и҆ в҃ременемъ ѿсо|бнымъ потреб҃ноѥ подавати. — (318).

ѥже не подобаетъ клатитсѧ|

68. Прод҃ръзател҃на кла҃тва готово е҆сть | прес҃тꙋпл҃ениѥ. и҆нако҃ е҆с҃ть и҆ е҆же кла|тисѧ ѿнѣдь ѿбычаѧ не добрѣ въд҃рꙋ|жен҃наго, ниже м҃рованіѧ бл҃горо҃наго | сꙋще е҆с҃ть ". бл҃гос҃тоꙗтелный же | и҆ веле|д҃шинъ мꙋжъ ꙋ҆с҃рамит҃са сло|веса вѣрнаѧ клатвою҃ и҆зꙗв҃лати, | и҆ с҃воими н҃равы вѣрꙋ ѿбес҃чещати. | зѣло ꙋ҆бо съприлич҃нѣ и҆ промыслител҃нѣ | и҆ вл҃чнїй законъ клат҃вꙋ вꙋзб҃ранаѥ҃. —

69. Ꙗже ꙋбо бл҃гопрїимеши, п҃рно поми|наи҆. а҆ и҆м҃же бл҃госът҃вориши, | въс҃корѣ забываи҆. то бо бл҃г҃ти | и҆ бл҃горазꙋмїа҆, то же ч҃тагѡ веле|д҃шиа҆, и҆ ч҃то х҃ранить бл҃годѣанїе ".

70. Бл҃годѣанїа и҆ бѣды поношати | тоѧ же неп҃щꙋи҆ быти лег҃кос҃ти | и҆ безчл҃вчьс҃тва ˋ.

71. Лес҃ть ꙋ҆бѡ здѣ | немощи и҆сповѣданиѥ е҆с҃ть, но а҆ще | ꙋ҆бо въ д҃рꙋзѣхъ, злѡ пос҃лѣд҃неѥ и҆ прево|с҃ходащаа злоба ˋ. а҆ще же ко в҃рагѡ҃ (318[a]) и҆ рат҃никомъ, нич҃тоже ꙋ҆бо пре҃видащимъ недалече ѿ войньст҃вены҆а хитро|с҃ти ˋ. ѿб҃щес҃ловїю҃ же быв҃шꙋ, и҆ сїе не ѡ҃|мѣтаю҆щимъ. далече х҃раб҃рос҃ти и҆ бл҃га|го мꙋжес҃тва ". тѣм҃же ниже вѣрꙋю҆щꙋ҃ гебѣ рат҃никовъ лес҃тїю҃ хищ҃раи҆. а҆ще бо и҆ рат҃ници, но ѿбаче ничѣм҃же | мен҃ши прелест҃никъ и҆ льс҃тець вѣровав҃шихъ прельс҃тивый и҆ възм҃ниться ".

72. Предателѧ ꙗко м҃ножицею҃ чл҃вци пре|даю҆ща ꙋ҆бо любѧть, предавъшаго же | ненавидѧть. ты же рас҃мот҃раи҆. | а҆ще ꙋ҆бо и҆ навѣтовав҃сѧ ѿ домаш҃нихъ и҆ люѧтаѧ страда҃, п҃редаде, не ненаде҃но е҆с҃ть д҃рꙋга и҆ доб҃ра быти ". а҆ще же ни҃ч҃тоже, и҆ себѣ ни е҆дино же мен҃ше не|п҃щꙋи҆ предателѧ. е҆же ꙋ҆бо въз҃дарити | зл҃ыми ѿпечаливъшихъ чл҃чкаѧ ст҃ра|сть, а҆ е҆же толикагѡ начати з҃лодѣйс҃тва, нейс҃цѣл҃ныѧ злобы е҆с҃ть.

---

§ 67. — 3. *Кк* внити *вм.* гонити — διώκειν. || § 68. — 5. *Кк дава срѣщу тоя § отдѣлно заглавие:* е҆же не подобаетъ клатисѧ, *поставено тукъ въ [ ] на полето.* — 8. *Кк* съ клатвою — ὅρκῳ. || § 71. — 19. воиньственыѧ хитрости — στρατηγίας. — 21. *Кк* ѹ҆хищраи҆ — μετέρχου — 21/22. *Кк* но ѡ҆баче ничимъ же менши — ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἔλαττον. — 22. вѣровавшихъ прельстивый възмнитсѧ — ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας: възмниться — νομεῖται: *нѣма въ грѣцкия текстъ.* || § 72. — 24. *Кк* предаемаго — προδιδόντα. — 25. и҆ люѧтаѧ страдав *подтвърдява предпочетеното отъ Валетта* καὶ χαλεπὰ παθών *вм.* καὶ χαλεπῶν, *както е у Монтакуция и у Migne'я (вж. у Вал. бѣл. 169.)* — 27. *Кк* ни е҆динѣмъ же *вм.* ни е҆дино же — μηδὲν.

73. Злато вса человѣческаꙗ превращаѥть. съхранаꙗ ꙋбо (319) очеськыꙗ недосаженъ обычаꙗ, непотребно ꙗ непщꙗ ꙗ всѣмъ показꙗ любащи крѣпка навѣтника злато ".

74. Подобаѥть ꙗже ꙋбо особь съприпадающаꙗ благодарнѣ ꙗ доблественѣ трьпѣти, ꙗ ꙗже по властныхъ състрадателнѣ ꙗ неболѣзненѣ. ово бо трьпѣниꙗ ꙗ мрованиꙗ мужествена го, ово же малодушиꙗ ꙗ недостойно начаствена го промышлениꙗ ꙗ настоꙗтельства ".

75. Враговъ єдиноколѣнныхъ не омъщати єсть ꙋбо божьственъ ꙗ чл҃колюбивъ законъ, єсть же ꙗ много потребное в самѣхъ вещехъ подаꙗ. омъщаꙗ бо ꙗмать паки лютѣꙗша врага. блгодѣꙗ же ꙗли дрꙋга ꙋстроꙗ въ мѣсто врага, ꙗли онъдь кротчаꙗша врага. —

76. Ничто, оних же ꙗнымъ ꙋмыслилъ єси завѣщати, ꙗвлꙗꙗса престꙋпаꙗ. єже бо въ нѣкы лъжесловиє всего нрава невѣрна показꙋѥть. ꙗ прещены нѣсть (319a) срамъ не воздарити по обными ". всакомꙋ ꙋбо чл҃кꙋ сего ради бѣгати по бае лжи, наꙗ-паче же свꙗщꙗмъ въ могꙋтьствѣ. ꙗнымъ бо єсть, єгда бываѥ ꙗ овѣтъ неможениє. сим же нѣсть прибѣжище не не всакымъ образомъ злыхъ разꙋмы обличатиса.

77. Ꙗже съ зл҃ностію обѣщаниꙗ блюстиса подобаѥть. аще бо подаси, множаꙗшꙗю предъобꙗалъ єси блгть, зѣльностію обѣщаниꙗ сію прераздѣливъ, ꙗ въ два єдинъ даръ ꙋмаливъ. аще же не подаси, сꙋтꙋбꙋ прꙗалъ єси срамотꙋ, ꙗ ꙗко зѣлнѣ обѣщаѥ єси, ꙗ ꙗко ничтоже, оних же обѣща, подалъ єси, ꙗ врагъ ꙗвилса єси вмѣсто дрꙋга. ꙗалъ бо єси єже подаша надежи ". Ꙗко, ꙗ зѣлнаꙗ обѣщаниꙗ пристоꙗтъ не зѣло вѣрꙋємымъ, обличаютъ же ꙗ ꙗко не промышлениꙗ наче, нежели потребы простирающи блгть. (320).

78. (320) Достойнъ блгти єсть почитаꙗи тоа ꙗ єстество ꙗ нареченіе. ꙗ не престаꙗ поччаꙗса, ꙗнѣже ꙋ въздасть ". ꙗкоже недостойнъ блгтей ꙗже небл҃годареніемъ разꙋма воздарꙋꙗ блгтла, сице достойнъ блгодѣаниꙗ достойньства дарꙋꙗ о немже не вѣсꙋ прꙗти блгти.

79. Ничтоже законопрестꙋпно ниже дрꙋгомъ дарꙋꙗ. аще бо блгаꙗ нравны сꙋть, въненавидать наче законопрестꙋпающаго, нежели возлюбать даръющаго. аще же злѣ, сꙋтꙋбꙋ тъщетꙋ претерпѣлъ єси злыхъ

§ 73. — 2. *Кк прѣть* непщꙗ *изпус.* ꙗ. § 74. — 5-6. *Кк* ꙗ болѣзненѣ *по-право* καὶ οὐκ ἀναλγήτους. — 6. *Кк* бжественаго *см.* мужественаго — ἀνδρείου. § 75. — 8. *Кк* врагомъ єдиноколѣнным. § 77. — 19. *Кк слѣдъ* бо *прибав.* ꙗ. — 23. *Кк* пождаша *см.* подаша — παρέσχον. — 24. *Кк* обличаютжеса — ἐλέγχουσι δὲ. § 78. — 27. ꙗ не престаꙗ поччаса — καὶ μὴ παυόμενος μελετᾷν. § 79. — 33. аще же злѣ *Кк по-добри* зли — ἂν δὲ φαῦλοι.

блгодѣйствꙋа и блгыми возненавидимъ. и кромѣ же сихъ, ꙋслажениемъ привременнымъ грꙋбымъ прѣпопомнимо попошениѥ измѣнити и бꙋще. великаго безꙋмїа ѥсть.

80. Блгодати ѿлаганїи и прѣложенїи временными, ꙗкоже въ старость пришѣши, своꙋ ꙋвадають добротꙋ. (320ª) цвѣтъ бо ѿложивъши ꙋсердїа, снїже неизреченное нѣкоѥ творахꙋ и пресвѣтло ꙋслажениѥ, не во врема носать весеѥ".

81. Блѣти полꙋсъверъшенны сꙋще, не хотать блѣти быти. бꙋдꙋтже, ѥгда съверъшѣны бꙋдꙋть. а иже сѣ исполꙋ давъ, себе ѿтщети и прїѣшаго не возвесели. иже бо полꙋсѣченнꙋ блгодать ѿꙗвъ, не тако половиною возвеселитса, ꙗкоже ѿ ѿꙗтїи ѡскорбитьса.

ꙗко во зло ѥже поношати блгти

82. Поношаи блѣти, подобенъ ѥсть дѣлателю сѣюща убо ꙋсердне, воспꙋщающа ꙋже свинїа и звѣри на сѣанное. ꙗкоже бо ѿнъ и сѣма и иже ѿ него погꙋблаѥть плода, сице и сей и низверженная и прозабающе ѥмꙋ погꙋблаѥть блгодарениѥ".

83. Не ꙋбо исперва блгодѣйствꙋа, потомъ же нерада, непщꙋ [и], ѥже изначала тебѣ блгоразꙋмиѥ блгодѣйствованны съхранати. многи (321) бо самъ азъ искꙋсомъ ꙋразꙋмѣвъ. ꙗко ꙋповавъше множествомъ и величествомъ ѥже изначала блгодѣанїа, ничтожѣ в послѣднихъ попекошаса показати таково. ꙋдовлѣти бо блгодѣтельствованнымъ къ ѥже по всей жизни блаѣдаренїю, ѥже исперва ꙋповаша любочтиѥ, и врема ни ѥдинаго ꙋбо быти заобвенїа блгодѣаннымъ благодѣанїа. сїѥ же не точїю не по надежа имъ избысть, но и во супротивноѥ превратиса. но ѿ злыхъ ꙋбо произволениѥмъ ничтоже чюдно. таковїи бо, ниже гекꙋщꙋ имъ в рꙋкы негли блгодѣанїю, ниже тогда ꙗзыкы блгодарными воздаровахꙋ блгодѣанїа". ѡбаче и ѿ иныхъ ѿ добронравїи прилежащи бѣ видѣти, ꙗко имахꙋ ꙋбо памать ихже бѣша приемше, и блвлати не престаша блгодателя. ѡбаче же неподобны полꙋчающе, ни тїи чисто (321ª) и нерастлѣнно соблюдоша прежнеѥ блгоразꙋмиѥ. но временемъ блѣть, не бо имахꙋ наѣтеченїе, ꙋвадаеми, зѣлноѥ и красноѥ ѿлагахꙋ любви". а иже посрѣнаго непщꙋеми завѣщаниа, блгодѣйствꙋеми ꙋбо блгодарнѣ ꙋстраахꙋса, нерадѣни же бывше

1. *Кк прибав.* бывъ *слѣдъ* возненавидимъ | *Кк прибав.* бо *слѣдъ* же. — 2. привременнымъ грꙋбымъ — προσκαίρῳ καὶ ἰδιωτικῇ | *Кк* прѣпопомнимое — ἄδιον. — 3. *Кк слѣдъ* ѿще *прибав.* положити; *въ грѫ. тек. нѣма.* || § 80. — 7. не во врема *подтвърдява поправката на Валетта* οὐ καθ' ὥραν *вм.* καθαράν *на Монтакуция* и καθωράν *на Мігне'я.* § 82. — 13. *Кк по-вѣрно* же *вм.* ꙋже — δὲ. — 14. *Кк изпус.* и *слѣдъ* сей. | § 83. — 20/21. по всей жизни — διὰ βίου. — 26. *Кк* воздавахꙋ *вм.* воздаровахꙋ — ἠμείβοντο.

ниже тїй преж'неѣ завѣ'щанїѣ въ съп'ротив'ноѣ преложити ^зс'ра минаса, най-паче з'раще ѝны любочес'тїи насыщаю^щїсѧ. не бо ꙗже пре^приꙗша тїй, ѝбо пот'реб'но, в'мѣнахꙋ. но ѝ миже бл҃гот'вораг'сѧ б'лиж'нїи, смот'рахꙋ. ѝ сими разд'ражаѣми бл҃гох'валениѣ въ небл҃годарьст'во пре-
5 в'ратиша ". много ^ѕбо полезнѣйше кн҃зю ѝ въ г'ражан'ст'вѣ, но час'ти ѝ по в'сей жизни дарова,нїй, неже незап'но ѝ ѣдоною^, ^ѕсвоѧть послѣшъ-ники ". а ѣже мно^ст'во ѝ та жес'ть бл҃гѣй прис'тойть паче, велїе нѣч'то ѝ преслав'но ѿ бн҃щемъ сп҃сенїй, ѝсп'равив шимъ нежели в' малѣ и҃шего (322) положенїа т'ребовати неп'щеван'нымъ.

10 84. Ꙗрос'ть ѣс'ть ѝс'тин'ленїе вол'но ѝ свои^ с'мыс'лъ ѻ҃чюженїе^. ꙗже бо ѝже в'сег'да нейс'товащеса съдѣловаю'ть, подоб'на тѣмъ ѝ ѝже ꙗростїю^ ^ѕꙗз'вивъшеса, в' то в'рема дѣйствѕю'ть^. ѿ ꙗрости

85. Ꙗкоже бг҃нь питаю^щѕю^ вещъ погѕблаѣть, си́це ѝ ꙗрос'ть ѝмѣю^щѕю^ д҃шѕ с'нѣдаѣ^, м'ножицею^ же ѝ раст'лѣниѣ с'верьшенно со-
15 дѣла животномѕ ".

86. Никакѡ же ни ѣдинаго ниже праведнѣ ꙗрос'тїю^ да мѕчини. ꙗковымъ бо н'равомъ ст'ражѧ сѧдъ по^ѝметь. ѻ҃баче ты нич'тоже, мен'ши ѻ҃бличенъ бѫдеши ѝ б'лаз'ненѣ дѣ'ѧниемъ дѣйст'вовавъ^. тѣмъ же ѝ до-брѣйше нѣк'то ѿ д'ревъни^ гл҃а къ согрѣшаю^щемѕ. мѕчил' бы ^ѕбо та,
20 ѧще не разꙗрилъ сѧ бы ".

87. Слѣпа ѣс'ть стр^ть ꙗрос'ть, ѝ разсѕждати не ѝмѣѧ ѿ гор'ша^ лѕч'шеѣ. тѣм'же ни ѣдина же по^за наказанїѣ гнѣваю^щемѕсѧ. прес'тав'шѕ^, (322ᵃ) ѣже ѻ҃бличенїй ѝс'цѣленїѣ приносити подобаѣть раст'вор'шемѕ к'ротос'тїю. ни же [бо] лютѣйшаѧ ѿ напоѣнїй к'ромѣ меда ст'ражющимъ
25 приносити вѣдать в'рачеве^, ниже нерас'твореныхъ ѻ҃б'личенїй непаказан'ныхъ прїѣм'леть д҃ша ".

88. Ꙗкоже с'пѣш'нѕ въ бл҃годѣ'ѧнїйхъ дос'то'йныхъ быти подобаѣть, си́це коснѕ в' мѕченїйхъ повин'ныхъ. ѝ радоватиса ^ѕбо почитаю^щѕ тъщаливыхъ, ѻ҃съко'ръб'лати же сѧ мѕчащѕ повин'ныхъ ".

---

3. *Кк* ^ѕбо *вм.* ѝбо — καίτοι. — 5. по части ѝ *у Валетта* — καὶ κατὰ μέρος *(вж. бѣл. 178).* — 6. *Кк* внезапно ѝ ѣдоною — ἀθρόον καὶ ἐφάπαξ. — 7,8. в' малѣ и҃шего положена *Кк* в' малѣйшаго положена — εἰς τὸ σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας *м. б. по-вѣрно по степень, но не и по сегашване.* § 84. — 10. *Кк* волное *Кк* ѻ҃чюженїе. — 11. *Кк* подобно — παραπλήσια. § 85. — 13. вещъ — ὕλην. § 86. — 17. ꙗковымъ бо нравомъ — ὡς γὰρ ἂν; *споредъ тълкуванията на Валетта тукъ* ὡς *е* — *на* ὅπως ἂν *и значи* „начинъ" *(вж. бѣл. 180).* — 18. ѝ *слѣдъ* бѫдеши *нѣма въ грѣц. текстъ.* | *въ ржкоп.* дїаниемъ. § 87. — 22. *Кк* на показанїе *вм.* наказание — παραίνεσις. — 24. ниже — οὔτε γάρ. § 88. — 29. осъкоръблатиса *потвърдява поправката на Валетта* ἀνᾶσθαι *вм.* ἀνᾶσαι, *както е у другитѣ (вж. бѣл. 183).*

89. Ни ѐдиномꙋ же никакѡ́же вѣровав̑ше|мꙋ ти невѣренъ да ꙗвишиса. а̑ще бо невѣр̑ни бꙋдемъ вѣровавъшимъ, ка|кови и̑нымъ вѡ́з̑непъщꙋѐмса ̑:

90. Не хо|щеть ѐже быти съ м̑нѣниѐмъ съпре|быти. тѣм̑же въ нихъ же ̑збо́ мнѣнїѐ | ̑ꙋзриши. дѣа̑нїе ч̑резъмеж̑но непъщꙋ̑, | и̑ и̑збѣгъше ѐже быти.

о целом̑рїи кн̑зеи̑

91. Срамъ ѐ̑ мꙋж̑ми начальст̑вꙋю̑щемꙋ и̑ в̑ладыче|ст̑вꙋю̑щемꙋ женами побѣженꙋ бы̑ ", (323) и̑ рабꙋ с̑ласт̑емъ ꙗвитиса. а̑ ю̑же к̑то законѡмъ помощъницю с̑тажа житїю̑, | то̑и съжива не сог̑рѣшаю̑ть ". безб̑ра|чїѐ ̑збо́ бж̑твена вещъ и̑ преѐс̑тест̑ве|на, и̑ бол̑ши гражаньс̑кыа добродѣте|ли и̑ бл̑гозаконїа̑. ѐдинобрачїѐ же ѐс̑тест̑ва чл̑ч̑каго дѣло, въ ро́да прїа̑тїѐ и̑ въ ѿб̑щениѐ к̑рот̑каго и̑ чл̑колюб|̑наго житїа̑ и̑ г̑ражаньст̑ва бл̑говъ|зако́ненаго ̑. многобрачїе же вел̑ми | с̑рам̑но и̑ сък̑вер̑но. и̑ безсловес̑ныхъ съ|к̑вер̑нос̑те и̑ неч̑тоты ѐс̑ть ".

92. А̑леѯа н̑ръ македоньс̑кый, А̑сїйс̑кый г̑нъ ѿрꙋжїе̑ бывъ, пер̑сискы̑ гл̑аше ст̑рѣлы ѿчесъ | быти. цѣломꙋд̑рый же ꙗко въистин̑|ꙋ мꙋжъ, и̑ вл̑чнихъ х̑ранитель заповѣ|дей, не перьс̑кыхъ точїю̑, но и̑ всакїа̑ жены зрѣниѐ, ꙗко ѿст̑рꙋ д̑ши ст̑рѣлꙋ и̑ с̑мер̑тонос̑нꙋ, ѿбежи̑ и̑ ѿвратит̑са ". шумъ ̑збо́ г̑ласа ̑ꙋязви слꙋха, и̑ тѣмъ во ѿб̑разиса стр̑ть въ ц̑шꙋ. доб̑рота же (323ª) телесъ привлече ѿко, и̑ тѣмъ ꙗзника прием̑ле|ши поработи самовл̑кꙋ помыс̑ла ". |

93. А̑коже немощъно в̑ морѣ плаваю̑щемꙋ с̑мꙋщенїа̑ и̑ бꙋри нейс̑кусно пребыти, | си̑це невѡзмож̑но и̑же доб̑роты телесъ | расъс̑мот̑раю̑щемꙋ и̑ многѡпытаю̑ще|мꙋ ꙗже ѿтꙋдꙋ вол̑нъ и̑ бѣдъ к̑ромѣ ̑зст̑ройтиса ̑. тѣм̑же ѿ началъ и̑ винъ ѿвращатиса подобаѐть стр̑тей. сїе бо̑ и̑ полез̑но и̑ лю̑то ̑. ѐг̑да же въ | помыслехъ зл̑ѡѐ в̑падеть и̑ и̑дола въ | грѣхъ възжелѣнїа̑ вообр̑азить. не ̑здобъ ѿриновен̑наго бываѐть стр̑ть, и̑ лю|та и̑з̑бавлениѐмъ. —

§ 89. — 2 3. *слѣдъ* вꙋзнепъщꙋемса *въ гръцкия текстъ слѣдва:* καὶ μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδέως καὶ ἡδέως ῥώσομεν; т. е. „и съ кои най-сетнѣ ще живѣемъ безъ страхъ и въ приятность". § 90. — 4. *Кк* хощемъ — ἐθέλει. — 5. *Кк* дѣанїа — τὴν πρᾶξιν. — 6. *въ рѫкоп.* ѐжи быти — τὸ εἶναι. | § 91. — 9. *Кк* не согрѣшаетъ *по-вѣрно* — οὐκ ἁμαρτάνει — 14. съкверносте *вм.* съкверности — ἀκολασίας § 92. — 15. *Кк* бивъ — γεγονώς. — 18/19. ѿвратитса *напълно подтвърдява предлаганото отъ Властра* ἀποστρέφεται: *вм.* ἀποστραφεῖται: *(вж. бѣл. 188).* — 21. *Кк* поработати самого вл̑кꙋ помысла — κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποταν λογισμόν. § 93. — 26. люто — οὐ χαλεπόν *изпус. отрицанието.* — 27/28 *Кк* нездобъ ѿриновенна бываетъ *по-право* — δυσαπόβλητον γίνεται: *рад. н. е неумолстенъ*

94. Нѣцїй любящихъ гл҃аша въ чюжихъ телесехъ д҃шѧ [свою] имѣти. бл҃гослов҃нѣйши | же м҃ню гл҃ати тѣхъ въ чюжихъ телесехъ ѫзма ї҃ши съпогѫбивъшихъ ".

95. Пїанст҃во и наслажениѥ нача҃никовъ истоп҃лениѥ неп҃щїй начальст҃вѣмы҃. | ѥг҃да бо коръм҃чїй пог҃разит҃са на(324)сыщениѥмъ и виномъ, како не бес҃чис҃леными волѣнами и бѣрами послѣ҃ними ѿкоръм҃лаѥмоѥ разсадет҃са гражаньст҃во, и коръм҃никовѣ потоп҃ленѣй съпож҃ре|т҃са погибели ";

96. Ни ѥдина҃ же никакоже ѿ чл҃къ. ниже прилѫчивъши҃са, въ ѿчаѧниѥ съпринѫдиши. крѣп҃ко бо и не|ѿборимо ѿрѫжїе ѿчаѧниѥ ѥс҃ть. и мно|жицею҃ нѫжа, войньст҃вовавъши дѣанїй | бѣд҃ными безнадеж҃на преложениѧ съ|дѣла, и преже неже быти, бас҃ней непъщѫемыхъ".

97. Израѧ҃но ѫзбо чл҃кѫ не | согрѣшити. ниже ѿ праваго сѫда соблаз҃нитиса. разѫм҃на же и падъшѫ | въскорѣ въс҃тати. и дръжати паденїе къ ѥже не пас҃ти пакы в҃мѣс҃то завѣщаниѧ ".

98. Ѥже ѿ трѫдѣхъ волноѥ не|вол҃ныхъ ѿем҃леть нес҃терпѣмоѥ и лютое. | тѣм҃же потреб҃но ѥже въ вол҃ныхъ навыканиѥ и по҃ѫчениѥ. | –

99. Начал҃ника добродѣтели ѥс҃ть и съв҃ръшенїѧ (324ª) не точию ѿ м҃ножест҃ва с҃рам҃латиса къ ѥже | не съгрѣшати, но и себе преже множества. –

100. Ѥже словесы досажениѥ с҃вобол҃нымъ | не много различь- ѩко не подобает словесы досажати подвластны҃
т҃вѣть сѫщаго ѩз҃вами и биенїй. подобаѥть ѫзбо блюстиса | ѥже в сѣхъ продръжател҃наго. не велїе | бо видашеса, велїѧ наносить тъщеты.

101. М҃ногыхъ повреди б҃ладословиѥ. | ѿ разѫма бо ѿпадъше ѩгра- ѫющаго, ве|лика ѩз҃ва быс҃ть порѫган҃нымъ. и малы҃мъ ѫслажениѥмъ прилѫчъших҃са. велїѧ роди въраж҃ды тъщаливымъ. ѥїаже всакомѫ ѹбо м҃ромѫ блюстиса | подобаѥть. кнѧзю же паче ѩныхъ, зане и хѫда, и пре|неб҃рещиса паче, нежели глѫмитиса ѫзготовлаѥть.

102. Бл҃годѣйст҃вѫа по҃вла ст҃ныхъ наб҃людаай, ѩко нача҃ст҃ва жилы и своа ѫзды. ѿнѣмъ бо ѿторженны҃. бѣда и твою҃ съразрѣшитиса ѿблас҃ть ".

---

§ 94. — 1.2. д҃шѧ ѩмѣти — τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν ἔχειν. | § 95. — 7. потопленнѣи — ὑποβρυχίῳ нѣма и Міане | § 96. — 11. Кк войньствовавъши҃ — στρατηγήσασα Кк бѣдными — παραβόλων. | 97. — 13. Кк ѩзрадна ѫбо чл҃ка — ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ. — 14. Кк ѥже падшѫ вм. и падъшѫ — καὶ πεσόντα Кк оудержати — χρῆστθαι. | § 98. — 16. Кк не стерпимое. | § 100. — 22. Кк ѿ свѧтаго. — 23. Кк прибав. языка сѫтаѧ продръжателнаго. — 23. Кк ѫбо вм. ѡо — γὰρ. | Кк. прибав. ѩ прѣтѣ велїа. | § 101. — 24. Кк и многыхъ. — 25 26. Кк прилѫчъшимса — τῶν ἐπιτυχόντων. — 27. паче — μάλιστα. | § 102 — 29. Кк сѫтаѧ бл҃годѣйствва прибав. и. Кк началства — τῆς ἀρχῆς

103. Пôзчаемыа распра, еликыхъ ѹгасити | (325) неудобно есть. лучше невѣдѣнїа лице мѣрїю дати, и забвениемъ покрыти, | нежели обличивъша казнити. ѿво | бо есть, егда и вящїи въ же пламень. и лютыхъ нанесе бѣдъ, и многою | [и] сна бывшаго ѿбложи тъщетою. ѿво же кротцѣ ѹспиваеть и съ безмѣзнымъ чл колюбное и разумное и безтщетное съдръжить.

104. Поѹбаетъ | князю, носашимся ѹбо емъ богатнѣе вещемъ и добрѣ состоящимся, аки колѣблемымъ ѿгражатися и прилежати. | превращаемымъ же и сражаемымъ, | яко да возведутся и ѹтвердятся, совѣтовати и попечение имѣти. | ни едино бо на съпротивная носащихся искусство показуеть безнадежно, но множицею мала лѣность великїа начальства и прегордаа низведе. и пакы тъщание съ благосовѣтием въ велїа силы высоту низве(325[a])денных бывъшихъ возведе.

105. Смышленїи | и благоустроенїи чл вци, исъправляюще ѹбо, | не величаются, но мѣрнымъ мѣрованїемъ | благодньства ѹкрашають величество, и завидящи ѹкрощають распаление. | погрѣшающе же, терпать доблестве нѣ. и случивъшеися добродѣтели | извѣтъ творяще. дръжавою тоа ѹкрѣпляють разумъ. и печалное изгоняють мысли. видать бо еже ѿ ѿбоемъ превратъное и непостоян ное и неѹтвержен ное чл кыхъ. безумїа | же бо и легъкости и недобронравїа есть, и еже въ благодньствѣхъ возимати ся и кичитися, и еже въ злодньстве | зило нисъпадати и безобразовати въ | печали.

---

§ 103 — 1. пôвчаемыа распра *подтвърдява четването* μελετωμένας *вм.* μεμελετημένας στάσεις, *както се предлага отъ нѣкои.* — 2. *Кк.* неже *вм.* нежели — ἤ. — 4. [и] *Кк* аще и. — 5. *Кк* съ безмѣстнымъ *вм.* съ безмѣзднымъ — μετὰ τοῦ ἀκινδύνου. — 6. *Кк* бесчестное *вм.* безтщетное — ἀζήμων. || § 104 — 7. 8, 9. *Кк* ѿ носащихся . . . . вещехъ . . . состоящихся . . . колѣблемыхъ . . . ѿ превращаемыхъ и сражаемыхъ — *в нашия ръкопис* *представятъ dativ. absol., който отговаря на грц. genet. absol.* — φερομένων . . . τῶν πραγμάτων . . . συνεστώτων . . . σαλευομένων . . . ἀνατρεπομένων καὶ συρρηγνυμένων. — 10. *Кк* на съпротивными *вм.* насъпротивная — ἐπὶ τἀναντία. — 11. *Кк прибав.* и *прѣдъ* мала. — 13. въ велїа силы высоту *Кк* въ велїа силы и в высоту — εἰς μέγα δυνάμεως ὕψος. — § 105. — 15. *Кк* мѣрнымъ *вм.* мѣрнымъ — μετρίῳ. — 16. *Кк* ѹкрашаютъ *вм.* ѹкрощаютъ — διαπράττουσι. *Кк* погрѣшающимъ же *вм.* погрѣшающе же — περιπταίοντες δὲ. — 19. видатъ *у Кк по-вѣрно* вѣдатъ — ἴσασι. и непостоянное *нѣма въ грц. текстъ.* — 20. *Кк* сльдъ чл кыхъ *прибав.* обычаевъ. бо *Кк* ѹбо, *нѣма въ грц. текстъ.* — 21. *Кк изпус.* и *прѣдъ* еже благодньствїихъ *вм.* благодньствѣхъ. | и кичитися — καὶ ὀγκοῦσθαι *нѣма у Василия и Матѳея.* — 21. зило *вм. Кк* зѣло — σφόδρα.

106. Мѫжей ꙋбо разѵм|ныхъ ѥс'ть пре҃ѵ'разѵмѣти съпроти|вѣнаа҃ и҃ ѿвѣщи бл҃госовѣтиѥмъ. не мен'шихъ же, и҃ с'лѵч'шаа҃са добрѣ завѣ|щати и҃ ꙋст'ройти҃.

107. Вѣмъ дѣаніа҃ въ(326)незапѵ нас'тавъша, и҃ нечаа҃ниѥмъ с'лѵчи|въшагоса ꙋжасивъшаа҃ видѣвъшихъ, | и҃ к'рот'цы принесъши҃ сл'ѵчивъшаа҃са, и҃ ниже потомъ въс'тавъши҃ ѿт'рас'ти та|жесть. паче же и҃же ѿ нихъ не съвоз|раст'аю'щаго в'реда, но и҃ н'равы и҃нѣми | к'рот'чаи҃шими ѿс'лаб'лаѥмаго ꙋ. | видѣхъ бо видѣхъ нѣкаа҃ сѵ́це ꙋст'роѥна | быв'ша. и҃ ѿбычаѥмъ помалѵ на вѧцъ'шеѥ съѿб'легьчаѥма. въ безпечал'нѣи|ше ѿрѣшив'шихса ꙋ. и҃ныхъ же съ противноѥ и҃ перадѣнію и҃ нес'мѣлъст'ва съживѧщихъ ѿст'на подоб'на, а҃ки | ѿ с'на въст'авивъши҃. чрез словес'нымъ бо и҃ вънезапънымъ прилѵчивъших'са | кож'до въз'виженъ. весь мѫжъ вещ'ми быс'ть. и҃ ниже на ѥ҃динъ д҃нь возможе | ѿдолѣти новос'лѵчениѥ҃ ꙋ. и҃ныа҃ же. и҃ сіа҃ неѿбыч'наа҃, помалѵ ѿходѧщаа҃, | и҃ тихымъ и҃ нес'мѵщен'нымъ сѵвк'радаю'щи съчювьст'виѥ новос'лѵчениа, (326ª) и҃ в'нидоша не съ трѵдо҃, и҃ ниже а҃ще новѣи҃ше нѣч'то сл'ѵчиса памать даша. ниже | и҃скѵшен'нымъ ꙋ. нѣкаа же по҃ѻ'б'ны҃ | н'равомъ наченъше въходити. и҃ ѥже | не мѵчительст'вомъ, ниже самовла|ст'ною д'ръжавою и҃ а҃ки и҃въ-ст'вен'ны҃ привъникати. боѧз'нию ѿсѵ́ждены, въ|с'коре прев'ратишаса ѿ прилѵчьши҃са. | своимъ бл҃говѣи҃ньст'вомъ въ д'ръзо'сть неѵ́дръжимѵ и҃ бѣдноѥ смѣльст'во вооръживъше и преже сего м'нѣв'ших'са к'рот'чаи҃ши҃. самомѵ съраст'лѣшѧ҃ начинанію. какѡ ꙋбо ѥс'ть полѵчити | разѵма: съп'ротив'наа҃ бо тѣми же зрѧ|тса ꙋкон'чан'наа҃. лѵч'ше ꙋбо ниже на'чатьст'вовати таковы҃. люты бо но|вос'ти, и҃ к'ромѣ и҃наго́ печал'нагѡ, с'мѵщати и҃ ꙋказв'лати мыс'ли. и҃ въ ѿболганіѥ҃ и҃ досажениѥ҃ воізд'визати м'ножес'тво ꙋ.

---

§ 106. — 1. *Кк прибав.* же *прѣдъ* ꙋбо | *Кк* предразѵмѣти. || § 107. — 4. *въ ржкон.* неначаа҃ниемъ — τῷ ἀδοκήτῳ. — 5. *Кк* кротцѣ *вм.* к'ротцы — ἡσύχως. — 6. паче — μάλιστα. — 8. видѣхъ бо видѣхъ — ἰδὼν γὰρ εἶδον. — 11. *Кк* ѿстна подобныа — κέντρου δίκην | *Кк* воставших — διεγγερκυίας. — 12. *Кк* прилѵчившимса — τῶν προστυχόντων. — 13 14 новосл'чени — ἡ καινοτομία *напълно поотвърдява поправката на Монтакуция вм.* τῇ καινοτομίᾳ *обж. у Вал. бъл. 203).* — 15. *Кк* сѵвкрадающе. — 16. *Кк* сльдъ а҃ще *прибав.* что: *нѣма въ грч. текстъ.* — 18 19. и҃ аки и҃въ-ственным привъникати — καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς. ὥσπερ ἐπισκήπτειν. — 20. *Кк* прилѵчившихса своимъ бл҃говѣи҃ньствомъ — τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέρῳ. — 21. *Кк прѣдъ* бѣдноѥ *прибав.* и҃ *Кк* вооръживъшеса — ἐξοπλίσασαι. — 22. *Кк* самомъ же . . . . начинаніи — αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει. — 24. *Кк* начальствовати таковым *Кк* и҃ного. — 26. *Кк* множества — τὸ πλῆθος.

108. Понеже ѐс'ть ѐг'да по|т'реба понꙋдить, и т'рebꙋѐть пре҃сто-
(327)ѝи дѣѝнїа новѣѝшаго, ѝще ꙋбо велика по|л'за и веселиѐ ѿ того
ѻб'щеѐ ѻб'рѣтаѐть. | нич'тоже т'реба с'мот'ренїа и по'ученїа ". | ѝще же
ѝнако, и печал'наа бꙋдꙋть, сло|вомъ ꙋбо повѣдати, како ѝзра҃нѣ с'вер-
ши|т'ся, не ꙋдоб'но м'ню. ѝже бо по нѣкои҃ | ѻсоб'нѣѝшимъ послѣдꙋю'ща
ѻбъс'тоѝ|нїа нѣс'ть ѝзвѣс'тнѣ ѻб'щимъ словоѡ҃, | и далече ѿ дѣлъ ꙋловити ".
ѻбаче | ѝже ꙋбо доб'рѣ въ пре҃'речен'ныхъ ѻбꙋче|нъ, и къ таковымъ
выш'неѐ мановенїѐ | помагаю'ще ѝмѣѝ, великꙋ ѹ'вѣсть си|лꙋ соб'равъ. —

109. Ѻ'рꙋжїѝ | и | мꙋжест'ва и войньс'тва крѣп'ча|ѝше и т'вер-
дѣѝше непъщꙋѝ бл҃гора|зꙋмиѐ начальс'твꙋѐмыхъ. тоѝ бо на|с'тоѝщꙋ и
войньс'твꙋю'щꙋ, и ѻна пот|реб'на сꙋть и великꙋ помощь ко в'сѣмъ
подаю'ть. ѿѐм'лемꙋ же бл҃горазꙋмїю, лꙋч'ше съѿѝатися и ѻнѣмъ.
въс'коре бо | ненавидимоѐ начал҃ст'во, нежели на | (327ª) рат'никовъ
хо'тать сїа д'визатися ".

110. Словеса ꙋбо ѻб'личиша ѻрꙋжїа м'ножицею. | п'ритъши же
м'ножицею и с'ловесь крѣпо|с'ть ѻс'тротꙋ б'рани, и великы҃ ꙋст'рем'ле|ниѐ
разрѣши войньст'въ. рꙋцѣ ꙋбо съ слово҃ | сꙋгꙋбо ѿдолѣниѐ ѐс'ть ". т'рꙋдовъ
наде|жи въжилаю'ть, и т'рꙋды ражаю'ть на|дежей. ты же ꙋмолаа бг҃а, ни
ѐдинаго не неради ѿ дѣѝтелны҃, и доб'ры и великы | надежи по҃неши ".

111. Помагати, въ ни҃же кож'до ѝмѣѐть пот'ребы, нача҃ст'вены
и м҃рыа мыс'ли ѐс'ть. наѝпаче же въ напа|стехъ паѝшимъ. съ п'рочими
ѻб и прѝнопамат'но соб'людати ѻбычьст'вꙋю'ть бл҃го|дѣѝниѐ.

112. Б'лагодѣ҃ство по҃власт'|ныхъ к'раинеѐ проповѣдꙋѐть разꙋмѣние
и п'равдꙋ ѻб'ласти ".

113. Ѻ них'же ꙋбо доб'ро|дѣйст'вꙋѐши, ѝли во ѻсобъномъ жи|тїи,
ѝли въ ѻб'щемъ гражаньс'твѣ, | бг҃ви вѡзлагати ѻп'рав'даѝ винꙋ. си|це бо
паче ѐго помощъника прїимеши, (328) и бг҃олюбивъ быти вѡзнепъщꙋѐ-
шися, и ле|гъка себе и презорива не ѻб'личиши. и зависти покажеши
съкꙋшен'ны ст'рѣлы. —

---

§ 108. — 5. *Кк* нѣкои *вм.* нѣкоим. — 8. *Кк изпус.* ѝмѣѝ — ἔχων.
§ 109. — 9. *Кк изпус.* и войньства — στρατηγίας. — 13. на *повторено в ръкоп.* § 110. — 15. *Кк* словесы. — 15/16. *Кк изпус.* притъши же множицею — ἐμβλύνει δὲ πολλαχοῦ. — 16. *Кк* ꙋстремленїи — ὁρμὴν. — 18—19. *Кк* ни на єдинаго — μηδενὸς.

114. Сїа тебѣ ѿ мн҃огы҃ мала, ѿ мои҃ дх҃вны҃ болѣзнеи҃ и҃ бл҃горо҃ное и҃ пр҃ное рожениѥ, ꙗже ѿ тебѣ дрѫжбы и҃ сн҃оположениѧ, ꙗкы нѣкаѧ бж҃твенаѧ ѻ҃бразованїѧ и҃ добродѣтели началообразныѧ възлагаю дщици҃. на них҃же възираѧ, и ко ѿнѣмъ себе въѻ҃бразѧ и҃ възрачаѧ. нелютѣ бѫдеши съзирати, которїи҃ ѿ дѣанїи҃ цвѣсти въ дши приготовлаю҃ть красоты. и которїи҃ ты, ꙗкоже съкверн҃ї҃ [и҃] враскы, въ ст҃но зрѣниѥ и҃ безѻ҃бразно, престраꙗю҃ть. и҃х҃же ѻ҃бѣхъ ꙋбо возглажаѧ. ѻ҃бѣх҃же вписѧ. ѿдше вленъ ꙗко вои҃стин҃ѩ и҃ добрѣи҃шѣ бл҃голюбезнаго жительст҃ва себе ѻ҃браз показеши, и сла҃чайше мнѣ и҃ всѣ҃ бл҃гочтивы҃, и҃ видѣниѥ и҃ повѣданиѥ. тѣм҃же [и҃] рѫцѣ, на нб҃са простер҃ь, и҃ ѥже ѿ тебѣ люб҃леніе (328ᵃ) и҃ трѫдъ и҃ ꙗже въ б҃га возносимѫю҃ славѫ въ мѣс҃то молениѧ ѥмѫ пр҃отаꙗ, молюсѧ, надежъ и҃ наказанїи҃ дѣлателѧ и҃скусна и҃ вѣр҃на х҃ранителѧ быти гѧ. и҃ бѫди мнѣ всакымъ видомъ и҃сьправленїи҃ знаменитъ и҃ ѻ҃бозрителенъ. съверъшенъ ꙋбо разумѣниѥмъ, паматїю҃ же ѿпасенъ. сладокъ въ словесехъ, въ нравѣхъ сла҃чайшиі. любезенъ къ пристѫпаю҃щимъ, къ присно съпребываю҃щимъ любезнѣи҃шїи҃. нарочитъ настоꙗщеѥ разсѫжати, и҃ изводити врас҃чиненіѥ. ѻ҃стръ бѫдѫщеѥ видѣти, промыслетеленъ съх҃ранити. готовъ велїѧ самодѣи҃ствовати дѣанїѧ. готвѣи҃шїи҃ и҃спр҃авленное съблюдати. и҃скусенъ ꙋбо полезное съкрывати. лѫчши же ꙋстаѧтиса, мѫдрѣи҃шъ же ѻ҃бличати навѣтѫю҃щи҃. грозенъ ꙋбо рат҃ник҃ѡ. любезенъ же пѡ҃власт҃ник҃ѡ, ѻ҃боимъ же ѻ҃бѫщїи҃ ст҃ыдѣниѥмъ и҃ ꙋдив҃ленѥ. (329) выше сластей, побѣжаѥмъ цѣломр҃ѣмъ. гнѣвѫ гь, кротост҃и дрѫгъ. скоръ ꙋзловити прав҃дѫ, не по пристрас҃тїю раздавати ю҃. разумомъ бл҃гопостоꙗненъ, ѻ҃бѣщанїи҃ твер҃дъ. доб҃лест҃венъ въ с҃грасехъ, недрѫзокъ всакомѫ беззаконїю҃, и ни ѥдино похотѣниѥ, паче тр҃ьпѣнїѧ и бл҃гы҃ трѫдовъ из҃мѣнаѧ. бл҃годѣати ꙋсер҃денъ, казнити косенъ. дрѫжбы любитель, вражды рат҃ни҃. мл҃ти и҃ст҃оч҃никъ, кичениѧ превыше, смиреномр҃ѣмъ побѣжаѥмъ. презиратель богатьст҃ва, нищетѣ помощ҃никъ. и҃стин҃ѩ почитаѧ, лжѫ ненавидѧ. не

§ 114. — 1. и҃ *сльдъ* болѣзнеи҃ *нѣма въ грьц. текстъ.* — 5. *Кк* вѣзирати вм. съзирати — συνοράν. — 6. *въ ржкоп.* съкверн҃ї҃ враскы — σπίλοι καὶ ῥυτίδες. — 10. тѣм҃же — δὲ ὅ καὶ. — 16. любезенъ къ пристѫпающимъ — ἐράσμιος συντυχεῖν (Вал.), ἐντυχεῖν (Migne) къ присно съпребывающимъ — τοῖς ἀεὶ συνοῦσιν, *а не както е у Migne* ἐποῦσιν. — 18. *Кк* промыслителенъ — προμηθής. — 20. лѫчши же *Кк* лѫчшїиже — κρείττων мѫдрѣи҃шъ *Кк* мѫдрѣи҃шїи҃ — δεινότερος. — 25 26. и҃ ни ѥдино . . . . изменѧаа — καὶ μηδεμίαν ῥαστώνην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος.

бѣскоръблаѩаса въ неполꙋченїихъ, ѝсъправлаа же не на|дымааса. ѩзыкꙋ самодръжецъ, слꙋхꙋ хранитель. бѣсазанїю и прочи|мъ чювъствѡ не̑ꙋмолимъ настоа|тель, и ни ѣдиной стр҃ти послаблаа. | ни̑ подвиженїи похотными бѣскверна̑аса. (329ª) и вкꙋпѣ рещи, бꙋди ми всакыа добродѣ|тели и блгочестїа не точїю̑ сꙋщи̑ пѡ̑ тобою̑ | бѣраз и пѡ̑ѡбіе̑, но и градꙋщемꙋ по тебе вса|комꙋ члчкѡмꙋ рѡдꙋ добро и великѡ, | и добра и велика содѣловаю̑щее̑ на[ка]ание̑. ихъ же ра̑ди тебѣ па|че и небсъ неизречен̑нѡе̑ и прї|сносꙋщнѡе̑ цр҃тво внаслѣ̑ѡ̑е̑ не̑ѩат̑нѡ, и веселїе̑ несконча̑ваемо, и прее̑ствеꙋ) и бж̑е|ственꙋ пищꙋ и насла|женїе неразрѣшїмѡе̑ пѡдасть|тьса — аминь. |

6. градꙋщемꙋ *нѣма въ грц. текстъ.* — 7. *въ ржкоп.* назанїе *вм.* наказание — παραίνεσις. — 9. *въ ржкоп.* прее̑стве — ὑπερφυῆ *Кк* и преестествена и бж̑твена пища — καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τροφήν.

Показалецъ

на собственитѣ и географически имена отъ грѣцкия оригиналъ съ славѣнската имъ транскрипция въ издавания тукъ текстъ.

Ἀγαπητός, Агапитъ, стр. 11 (31)[1].
Ἀγάθων, Агаѳонъ, стр. 11 (31).
Ἀδριανός, Андрѣанъ, стр. 13 (33).
Ἀθανάσιος, Аѳанасїе, стр. 3 (23).
Ἀλεξανδρεία, Алеѯандрѣа, ст. 3 (23).
Ἀλέξανδρος, Алеѯандръ, стр. 3 (23), 4 (24), 6 (26), 11 (31), 36 (56).
Ἀνατόλιος, Анатолїй, стр. 8 (28).
Ἀνατολική διοίκησις. Восточнаа область, стр. 13 (33).
Ἀνθιμός, Анѳимъ, стр. 11 (31).
Ἀντιοχεία, τῆς Ἀν-είας, антиохїйскыи, стр. 5 (25), 8 (28), 10 (30), 12 (32); ἡ Ἀντιόχου (πόλις), Антиоховъ градъ, стр. 7 (27), 11 (31).
Ἀπαμεία, ὁ Ἀπαμείας, апамїйскыи, стр. 11 (31).
Ἀπολινάριος, Аполѵнарїй, стр. 10 (30), 13 (33).
Ἄρειος, Арїе, стр. 4 (24), 5 (25), 6 (26).

Βιγίλιος, Вигилїй, стр. 10 (30).
Βιθυνία, κατὰ Βι-νίαν. Βιθυνίας, ὁ Βιθυνῶν, віѳынѣйскыи, виѳѵне(ї)йскыи, стр. 3 (23), 8 (28), 13 (33).
Βικέντιος, Викентїй, стр. 3 (23).
Βίτων, Витонъ, стр. 3 (23).
Βονιφάτιος, Вонифатие, стр. 8 (28).

Γεώργιος, Геѡргїй, стр. 11 (31), 12 (32).
Γρηγόριος, Григорїй, стр. 5 (25).

Δάμασος, Дамасъ, стр. 5 (25).
Δίδυμος, Дидѵмъ, стр. 10 (30).
Διόδωρος, Диѡ(о)доръ, стр. 7 (27), 10 (30).
Διόσκορος, Дїоскоръ, стр. 8 (28).
Δόμνος, Домнъ, стр. 10 (30).

Εἰρήνη, Иринїа, стр. 13 (33).
Ἔφεσος, Ефесъ, стр. 6 (26).
Εὐάγριος, Евагрїе, стр. 10 (30).
Εὐστάθιος, Еѵстаѳїе, стр. 3 (23).
Εὐστόχιος, Еѵстохїе, стр. 10 (30).
Εὐτυχής, Еѵтихъ, стр. 8, (28), 11(31).
Εὐτύχιος, Еѵтихїй, стр. 10 (30).
Εὐφραίμιος, Еѵрѣмїй, стр. 11 (31).

Ζωόρας, Зоѡра, стр. 11 (31).

Ἡλία, Илїа, стр. 13 (33).
Ἡράκλειος, Ираклѵе, стр. 13 (33).

Θεοδώρητος, Ѳеѡдоритъ, стр. 13 (33).
Θεόδωρος, Ѳеѡдоръ, стр. 7 (27), 10 (30), 11 (31), 12 (32).
Θεοδόσιος, Ѳеѡдосїе, стр. 6 (26), 8 (28).
Θωμᾶς, Ѳома, стр. 13 (33).

Ἰάκωβος, Іакѡвъ, стр. 4 (24).
Ἰουβενάλιος, Іѵвеналие, стр. 7 (27), 8 (28).
Ἰουδαῖοι, Іѵдеи, стр. 14 (34).
Ἰούλιος, Иѵлїе, стр. 3 (23).
Ἰουστινιανός, Иѵстинїанъ, стр. 10 (30).
Ἰωάννης, Іѡаннъ, стр. 11 (31), 13 (33).

Καππαδοκία, Каппадокїа, стр. 5 (25).
Κελέστινος, Келестинъ, стр. 6 (26).
Κωνσταντίνος, Константинъ, стр. 4 (24), 13 (33), 19 (39).
Κωνσταντινούπολις, Константинъ, или Кон(ь)стантинъ градъ, стр. 1 (21), 3 (23), 5 (25), 7 (27), 9 (29), 12 (32).
Κορδούβα, ὁ Κορδούβης, кордѵвъскыи, стр. 3 (23).

[1]) Цифритѣ безъ () = страници на текста, а въ () = страници на общата пагинация.

Κύριλλος, Кирѵл(л)ъ, стр. 5 (25), 6 (26).
Κῦρος, Кѵръ, стр. 12 (32).

Λέων, Львъ, стр. 8 (28).
Λουκίνσιος, Лѵкѵньсый, стр. 8 (28).

Μακάριος, Макаріе, стр. 4 (24), 12 (32).
Μακεδόνιος, Македоніе, стр. 5 (25).
Μάξιμος, Маѯимъ, стр. 4 (24), 8 (28).
Μαρκιανός, Маркіанъ, стр. 8 (28).
Μελέτιος, Мелетіе, стр. 5 (25).
Μέμνων, Мемнонъ, стр. 6 (26).
Μηνᾶς, Мина, стр. 9 (29).
Μιχαήλ, Михаилъ-Борисъ, стр. 1 (21).
Μοψουεστία, ὁ Μοψουεστίας, мофѵестійскыи, стр. 10 (30).

Νεκτάριος, Нектаріе, стр. 5 (25).
Νεστόριος, Несторіе, стр. 7 (27), 8 (28), 10 (30).
Νικαία, Никеа и Нѣкеа, стр. 3 (23). 13 (33).
Νύσσα, Ниса, стр. 5 (25).

Ὀνώριος, Ѻнѡрій, стр. 12 (32).
Ὀρών, Ѻронтъ, стр. 7 (27).
Ὅσιος, Ѻсйос, стр. 3 (23).

Παῦλος, Павелъ, стр. 12 (32), 19 (39).
Πασχασῖνος, Паскасинъ, стр. 8 (28).
Παφνούτιος, Паѳнѵтіе, стр. 4 (24).
Πέτρος, Петръ, стр. 11 (31), 12 (32), 13 (33), 19 (39).
Πολυχρόνιος, Полѵхроніе, стр. 12 (32).
Πύῤῥος, Пиръ, стр. 12 (32).

Ῥώμη, ὁ τῆς Ρώμης, κατὰ Ῥώμην, римскыи, стр. 5 (25), 6 (26), 10 (30), 11 (31), 13 (33).

Σαῦβας, Сава, стр. 13 (33).
Σεβῆρος, Северъ, стр. 11 (31).
Σέργιος, Сергій, стр. 12 (32).
Σίλβεστρος, Селивестръ, стр. 3 (23).
Σπυρίδων, Спиридонъ, стр. 4 (24).
Στέφανος, Стеѳанъ, стр. 12 (32).

Ταράσιος, Тарасіе, стр. 13 (33).
Ταρσός, Тарсъ, стр. 10 (30).
Τιμόθεος, Тимоѳѣй, стр. 5 (25).
Τραπεζούντιος, ὁ, трапезонтанинъ. стр. 11 (31).

Φαράν, Фаранъ, стр. 12 (32),
Φώτιος, Ѳотіе, стр. 1 (21).

Χαλκιδών, Халкѵдонъ, стр. 8 (28).

Ὠριγένης, Ѻригѵнъ, стр. 10 (30).

324—1917

PG 703 B83 kn.5

Bŭlgarski starini

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

CIRCULATE AS MONOGRAPH